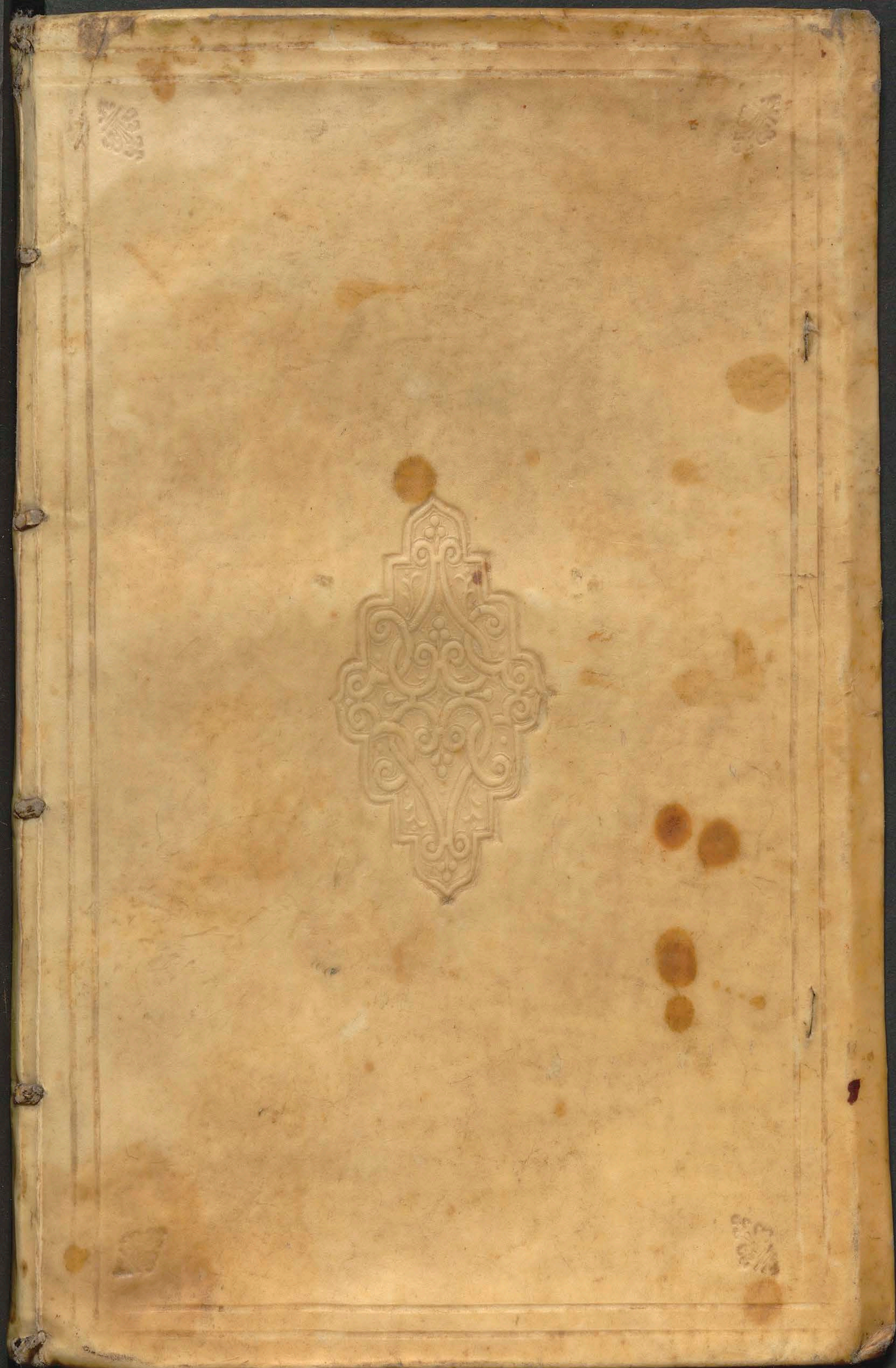

Frontinus.

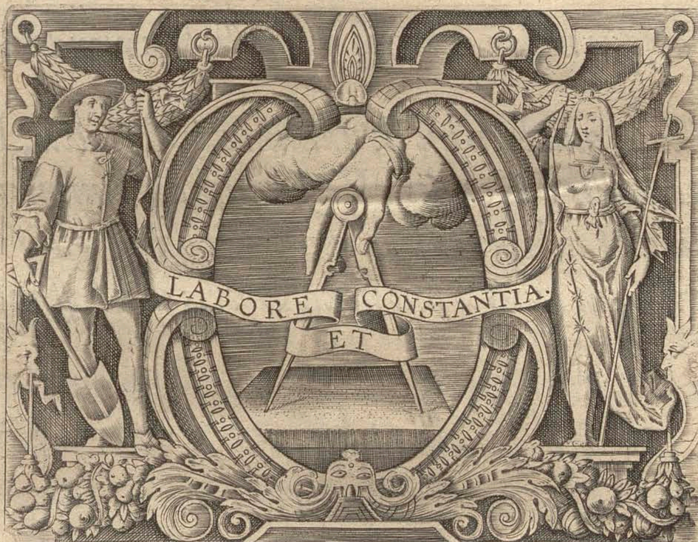
Pomiferam arborem, quam in pede castrorū fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.

IVSTI LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINAE
LIBRI SEX.

Qui ad Principatum maximè spectant.

Additæ NOTÆ auctiores, tum & DE VNA RELIGIONE liber.

Omnia postremò Auctor recensuit.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃC. x.

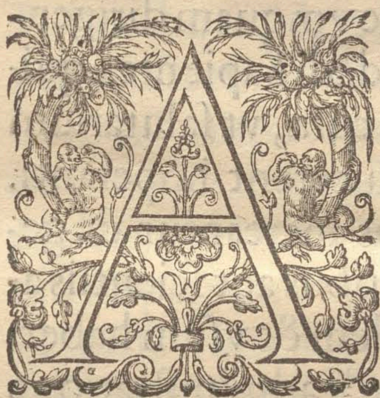
Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum.

TYPOGRAPHE,
QVISQVIS ES,
ROGAMVS,

Ne absque nostro arbitrio aut iussu hæc recudas.

Minuta quædam hîc seruauimus, in Punctis, Interuallis, Notulis, Verborum discriminibus, haud facilè per te seruanda: sed quæ neglegi tamen aut inuerti sine noxâ Operis non possunt.

IMPERATOR, REGES, PRINCIPES,

MPLVM & illustre vestrum munus est, quod sustinetis. Quid maius inter homines, quàm vnum præesse pluribus; leges & iussa ponere; maria, terras, pacem, bella moderari? Diuinitas quædam videtur hæc dignitas: & est profectò, si salutariter atque ex vsu publico administretur. Sed hoc quàm arduum sit, cùm ratio nos docet, tum exempla. Illam si inspicimus; quantæ molis ab vno capite tot capita coërceri, & vniuersam illam multitudinem, inquietam, discordem, turbidam, leniter redigi sub commune quoddam Obedientiæ iugum? Si hæc; quàm pauci ab omni æuo reperti, qui laudabiliter hoc munere functi & defuncti? Nimirum maius quiddam est quàm imperiti suspicen-

 tur,

tur, cursum rectum in vndoso illo mari tenere, & in summâ Fortunâ non abripi licentiæ ventis. Quàm multis virtutibus opus est, quibus velut anchoris hæc nauis firmetur? quàm variâ Prudentiâ, quo velut clauo gubernetur? Vt verissimè dixerim, difficile esse homini in hominem imperium: nec vnius mente vmquam dirigendum. Ideò meritò laudādi Sapientes, quibus olim & nunc hæc cura, vt salutarium monitorum face prælucerent imperanti. Quâ enim in re meliùs mereantur de genere humano? In moribus aut scientiis aliquid præcepisse, laudem & vsum habet: & non magis in regno & administratione ciuili? cùm illic vnum aliquem ciuem meliorē doctiorémve facias; hîc, in vno omnes. Nam ita profectò est: arctâ quadam cathenâ deuincti sumus, qui imperamur, cum imperante. & vt in corpore mens sana aut insana esse non potest, nisi vt pariter vigeant aut langueant eius functiones: non item in hac societate, Princeps. Ad virtutem ille præit? sequimur. ad vitia? inclinamus. Benè beatéque agit? floremus. improsperè? labimur aut ruimus cum illo. Atque vt à sole in subiecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic à Principe apud subditos

praua

praua pleraque aut recta. Cæsar ille non animosè magis quàm verè dixit:

--Procerum motus hæc cuncta sequuntur. Lucan.v.
Humanum paucis viuit genus.

Ergo eximia hæc ratio de republicâ benè merendi, de Principe benè mereri: id est, ducere eum & dirigere ad metam illam Publici boni. Nam hic, ne erretis ô Principes, vester finis. Præestis hominibus, sed hominũ caussâ: nec domini modò & arbitri rerum, sed tutores & administri estis. Mali improbique illi, qui in imperio non nisi imperium cogitant; superbi, desides; & qui se non ciuibus datos arbitrãtur, sed sibi ciues. Nam sicut sidera illa splendorem habent, sed vt vsibus mortalium deseruiant: sic vos dignitatem, sed cum munere officioque deuinctam. Collata est in sinum vestrum à Deo hominibusq. Respublica: sed nempe in sinum, & vt foueatur. O verè iustum & legitimum illum Principem, qui in summo fastigio, non magnus magis quàm bonus audire desiderat: & duas res diuersissimas, Potentiam ac Modestiam, miscet! Quem prodeuntem, certatim velut beneficum & salutare quoddam numen aspiciunt: inter amorem timoremque medij: & alternis

iudiciis ambigentes, Dominum ſalutent an Patrem. Hæc illa ſunt, Principes, præclara, tuta: ad quæ veteres & ego vos vocamus. audite. nec ideò conſilia noſtra aſpernemini, quia eſtis ſupra iuſſa. Nam vt illud in Principatu beatiſſimum eſt, non cogi: ita miſerrimum, non ſuaderi. Sunt apud vos fateor, qui conſilij ſui copiam aſſiduè faciant: ſed vtinam conſilij fidi ſemper & recti! Alphonſus olim, eximius ille regum, interrogatus, Qui eſſent optimi conſiliarij? Mortui, reſpondit. libros ſcilicet & hæc talia monimenta intelligens, qui nihil blandientes, nihil celantes, puram merámque propinant veritatem. Ea vt ſenſibus veſtris inſideat; & quæ optima ſunt aut per me cognoſcatis; aut mecum recognoſcatis; te qui Æterna Veritas es, ex imis ſenſibus precor. Valete

IMPERATOR,

REGES,

PRINCIPES,

& ſalubriter diu regnate.

Si delectamini sedibus & sceptris ô reges populi, diligite Sapientiam, ut in perpetuum regnetis. Sapient. cap. VI.

Si vis tibi omnia subiicere, te subiice Rationi. Multos reges, si Ratio te rexerit. ab illâ disces, quid & quemadmodum aggredi debeas. Sen. Epist. XXXVII.

Τῆς πολιτικῆς ἄνθρωπος ἀρετῆς οὐ κτᾶται τελειοτέραν: Plutar. Caton. Maior.
Virtute Politicâ praestantiorem nullam homo assequitur.

DE

DE CONSILIO ET FORMA NOSTRI OPERIS.

QVISQVIS es *Lector, paullùm in vestibulo hoc siste. Non diu te morabor, nec ambitiosè addam muneri meo pompam : saltem Consilium instituti operis nosce, & eius Formam. Quod nunc tibi*

Finis huius scripti. *damus*, POLITICA *esse vides. in quibus hoc nobis consilium, vt quemadmodum in Constantiâ ciues formauimus ad patiendum & parendum; ita hîc eos qui*

Prisci quoque in hac materie: *imperant, ad regendũ. Quod fecisse ante me alios nihil abnuo: & eximiè fecisse. in primis illos veteres: inter quos Plato præcellũt & Aristoteles: sed hic magis,*

Quo minor est, quisquis maximus est hominum.

Sed nõ tam presse, *Sed hi tamen de Repub. vniuersâ & cõmuniter scripserunt: ego velut partem aliquam magni huius agri colendam mihi sumpsi*, PRINCIPATVM. *Quod ipsum etsi inter veteres suauißimus scriptorum Xenophon fecit: tamen parum profectò, si verum amas, distinctè*

Nec tã nobis aptè. *aut plenè. & addo, quòd in priscis aut barbaris illis ritibus, haud vsquequaque conuenienter ad hoc æuum. Nam qui nuper aut herè id tentarunt, non me tenent*

Nouitij plerique futiles. *aut terrẽt. in quos, si verè loquendũ est, Cleobuli illud vetus conueniat:* Ἀμουσία τὸ πλέον μέρος, λόγων τε πλῆθος: Laërt. in Cleob.

Machiauellus argutus: Inscitia in plerisque, & sermonum multitudo. *Nisi quòd vnius tamen Machiauelli ingenium non contemno,*

temno, acre, subtile, igneum: & qui vtinam Principem suum rectà duxisset ad templum illud Virtutis & Honoris! sed nimis sæpè deflexit, & dum commodi illas semitas intentè sequitur, aberrauit à regiâ hac viâ. Cum veniâ igitur nos quoque hæc scribimus: præsertim alio quodam & nouo planè modo. Nam inopinatum quoddam stili genus instituimus: in quo verè poßim dicere, omnia nostra esse, & nihil. Cùm enim inuentio tota & ordo à nobis sint, verba tamen & sententias variè conquisiuimus à scriptoribus priscis. idq́ maximè ab Historicis: hoc est, vt ego censeo, à fonte ipso Prudentiæ Ciuilis. Nec huc ambitio nos aut nouitatis ventus impulit (ingenuè id testor:) sed tuus fructus. Quid vtilius potui, quàm tot sententias in vnum conducere; pulchras, acres, &, ita me salus amet, ad salutem natas generis humani? Nam quòd ego eadem dicerem: ecquando mihi eadem vis aut fides? Vt in vno aliquo telo aut gladio multùm interest, à quâ manu veniat: sic in sententiâ, vt penetret, valdè facit robustæ alicuius & receptæ auctoritatis pondus. Atqui ea veteribus adest. Nec verò nudas aut sparsas sententias dedimus; ne diffluerent, & esset, quod dicitur, Arena sine calce: sed eas aut inter se haud indecenter vinximus, aut interdum velut cæmento quodam commisimus nostrorum verborū. Ad summam, vt Phrygiones è varij coloris filo vnum aliquod aulæum formant: sic nos è mille aliquot particulis vniforme hoc & cohærens corpus. Quod ipsum figuris etiam & vario sermonis ductu ornare ausus sum: vt non colorē solùm haberet, sed quasi spiritum

Sed sæpè prauus.

Forma noua nostri operis.

Concinnata ab aliis;

Maximè ab Historicis.

Vsum hoc habet:

Et fidem.

Centonem quemdam fecimus.

Sueton. Calig.

Figuras verborum sententiarumq́; miscuimus.

Scripti huius moles & molestia. *& vitam. Hoc totum quàm arduum, in arduâ istâ materie, mihi fuerit, frustrà dixerim apud non expertum. Si quis volet, per tentamentum & iocum pauca aliquot Capita cõcinnet in Populi aut Optimatium statu: nam eos non libaui.* ἰδοὺ Ῥόδος, ἰδοὺ πήδημα: Ecce Rhodus, ecce saltus. *Atque eo maior mihi molestia, quòd per hæc aliena vestigia sic iuerim, tamquam in* Politica nos in artem redegimus. *liberrimo ingenij cursu. Definiui, diuisi, excepi: & nihil omisi, quod faceret ad formam faciemq́ perfectæ artis. Rationes imò dictorum etiam addidi: non ignarus, plerosque hominum, vt Catonem illum, affici. qui iam tum puer ita præceptori suo credebat, vt ta-* Breuitati studuimus. *men identidem posceret & caussam. Atque hæc omnia, pro rerũ quidem magnitudine, breuiter præstiti. Nec enim ad disputationes aut amœnitates me diffudi; sed pressis habenis currum hunc, vt sic dicam,* Et vsui, nõ pompæ. *continui intra orbitas Vsus & Actionis. Ea mihi in oculis. ideóque nec ad tenuium rerum monitiunculas* Communia nostra dogmata. *abij, contentus Communia quædam præcepta dedisse, & velut decreta. Nam* legem breuem esse oportet, *ait Romanus noster Sapiens,* quę iubeat, non disputet. *atque hoc seruaui. Quid autem opus aliter? Vt is qui iaculari alium docet, satis habet manum oculosq́ eius dirigere ad certos quosdam scopos: ille deinde arte eâ vtitur in quocumque loco aut interuallo: sic* Trahenda ad res singulas. *animus, qui semel principia ista firmiter hauserit, facilè ad alia transferet, nec monitorem in singulis requiret. Semen quamuis exiguum in bono solo sparsum facilè comprehendit & se explicat: breue item monitum in bonâ mente. Hæc forma nostri operis.*

Senec. in Epist. xcv.

quæ

quæ vt aspecta statim placeat, haud voueo: magis, vt inspecta. Πλάτων τὰ πολλὰ ὧν τινες συγγράφουσι, τοῖς ἀδονικοῖς κήποις εἴκαζεν, οἳ τὴν ἀρχὴν ἐφήμερον ἔχοντες, ῥαδίως μαραίνονται): Plato pleraque scriptorum cum Adoniis hortis comparabat, qui subitò & die vno nati, celerrimè pereunt: *spero haud id eueniet huic nostro. quod laboriosè satum, vires magis à tempore capiet, &, poëtæ verbis,*

Apud Stobæum in Ethic. Eclo. — Quæ citò placent, non diu placent. — Ne mihi hoc esto.

Horat. 1. Carm.

Crescet occulto, velut arbor, æuo.

Sed iam addo

MONITA *quædam, siue* CAVTIONES.

NAM futurum vt in varia iudicia siue voces hic labor noster incurrat, valdè temporum & morum ignarus sim, nisi sciam. Omnes hodie in Politicâ istâ re aliquid sapiunt aut vident: atque etiam ij, qui nihil vident. Occurrendum igitur breuiter his talibus est, siquid quærent aut carpent: & tu simul, Lector, instruendus, vt magis ex tuo meoque vsu me legas. Ac primum, nisi fallor, Calumniæ telum erit in Obscuritatem huius scripti. Tenebrosum est, inquient, nec omnia in eo liquent. Credo. sed quæ mea hîc culpa? scriptorum illa est, à quibus hausi: quorum, nescio quomodo, vt quisque prudentissimus, ita astrictissimus est & pauci sermonis. Ego quid facerem? ponere illa talia, lex mei operis iussit; mutare aut addere, religio non permisit. Tamen huic rei subsidia hæc cape.

Curiosi hodie in alienis scriptis, aut carptores. — *Obscuritas mihi obiicitur.* — *Quæ faciant ei pellendæ.*

I. Vt sępiùs legas. Nam quod gladiatoribus imperari solet, vtiliter ego hîc tibi, *Repete.* *Repetitio.*

II. Vt discrimina verborum, quæ mea, quæ aliena sint, *Discretio.*

 (nam

(nam litterarum figurâ disparauimus) seriò obserues. Ad fidem cuiusque Sententiæ hoc faciet, tum etiam ad intellectum.

Distinctio. III. Vt distinctiones multo magis: id est, in fine cuiusque clausulæ cola posita, semicola, puncta, aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est scilicet, aut sustentanda: videbisque vniuersam orationem per membra sua & periodos curiosè à nobis sic discretam. Nec enim finis semper sententiæ in fine clausulæ: sed pendet ea sæpè ac hæret.

Notulæ. IV. Vt Notulas vbique adeas, quæ ad oram. Quas necti inter se reperies; &, magno tuo commodo, semper in iis Breuiculum materiæ totius. imò & astringi sæpè ab iis aliquid aut explicari. Quæso, obserua. atque etiam hoc, vt Capitum summas præfixas non neglegas, eidem huic fini.

Modesta benignitas. V. Denique, vt nequid in legendo asperum te præbeas aut morosum. Hoc aut illud non capis? ne damna aut abiice. sed quod olim Socrates, cùm obscurum Heracleti librum legisset, tu dicito: Ἃ μὲν συνῆκα, γενναῖα· οἶμαι δὲ, καὶ ἃ μὴ συνῆκα: *Quæ intellexi, proba sunt; credo, & quæ non intellexi.* *Laërt. in Socrate.*

Fides nostra sugillatur. Calumnia altera futura videtur, aut potiùs iam fuit, in meam Fidem. Non rectè, inquiunt, nec ex scriptorũ mente *Sed ab ignaris huius scriptionis.* quædam citas. Quàm risi, cùm hoc audiui! Nam reuerà culpant insciti homines, quod elegantior aliquis mihi det in laudem. Quî aliter potui, aut debui, in hoc scripto? Nónne enim Centonem quemdam concinno (tale omnino no- *Centonum mos & ius.* strum opus) in quo liberi semper & laudati à sententiâ isti flexus? Consulant poëtas, qui olim & nunc sic luserunt. Id vnum modò spectandum est, nequid in sentẽtiam improbam aut falsam flectatur. quod neque isti dicunt, nec verè vmquam in me dicetur. Etsi profectò leuicula hæc tota calumnia, imò vana. *Nos vix vsurpamus.* Nam nos amœnitatis isto genere, in re scilicet seriâ, nimisquàm raro vsi sumus: &, de industriâ, locum ei non dedimus, nisi fortè in connexionibus, aut ad vtilem

vtilem aliquam ſententiam explendam. Nam tunc, cùm nihil ab aliis directè ſic dictum præ manu : quidni leuiter aliquid nec indecorè torquerem? Licuit ſemper in hoc genere, & licebit. Nam illud omnino non excuſo, quòd Auctorum verba non rigidè ſemper, & vt ab iis poſita, repono: ſed in Caſu aut Tempore, pro orationis meę conformatione, pauxillũ inflecto. Conſtare aliter non potuit hic textus. *Et quatenus.*

At tertia Calumnia in ipſam Rem erit : idque variè. cùm hoc illi, hoc alteri diſplicebit: quoniam Solonis veriſſimo verbo, *In re carpimur.*

Ἔργμασιν ἐν μεγάλοις πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν : Apud Plutarch. in Solone.

Omnibus, in magnis, difficile eſt placeas.

Huic adhuc incertæ quid opponam? preces. Tria hæc rogo, quicumque me leget. *Noſtra his rogatio.*

I. Vt nemo temerè me arbitretur aut iudicet, niſi ſermonis Latij benè peritus. Nam qui leuiter tantùm, (iam antè denuncio) potiſſimam non capiet ſcripti huius partem. *Ne lingua ignari iudicent.*

II. Vt nemo, niſi qui rerum etiam peritus. Non tu aliquis è plebe: non tu etiam liberalior mea iuuentus. Nam etſi capere hæc poteſtis, non poteſtis iudicare. *Ne rerum ciuilium ignari:*

III. Vt etiam qui vtriuſque peritus, cunctanter tamen pronunciet & lentè. Hoc aut illud offendit? ſuſtine paulliſper nigrum calculum, & ad NOTAS meas diuerte. Nam eas duplici hoc fine ad finem adieci: vt & ambigua quædam definirem, & obſcuriora illuſtrarem. Quòd ſi ne ibi quidem tibi ſatisfacitur; tamen vt in ludo pilæ, alterius eſt commodè mittere, alterius etiam, ſiquid erratum eſt, quàm belliſſimè excipere & arte corrigere : ſic æqui Lectoris putabis, flectere quædam in benigniorem partem. *Ne quiſquam properè.* *Notas adeunto.* *Commodè ipſi interpretantor.*

Iam quarta & vltima Calumnia, non in Rem dirigitur, ſed in Opinionem : imò & eſt ab Opinione. cùm homines ſcilicet malè acuti & callidi, ſenſiſſe aut ſcripſiſſe me volêt, quæ per ſomnium non ſenſi, non ſcripſi. Periculoſum, ita me *Suſpicionibus premimur.* *Malum id huius ſæcli,*

me deus amet, genus: sed nimis per hæc dissidia ciuilia crebrum. Referunt pleraque omnia ad vnum hoc æuum: & quæ nos communiter diximus, sic volunt accipi quasi in Titium aut Seium dicta. Imò vates etiam agunt, non lectores: nec sumunt à nobis sensum, sed adferunt, & mentem aliquam adfingunt ex suâ mente. O angues, ô viperæ! Fugio vos, fugio: & tamen vix effugio. nam quid hîc remedij? nisi fortè à votis: quæ ab imo pectore concipio. Abite à me Ophiogenes, abite Psylli, nati venena tantùm exsugere librorum. Vos contrà adeste mites & candidi, qui parati non impellere lapsantem, sed benignâ potiùs aliquâ interpretatione leuare. Nam ego me labi & errare, non posse solùm fateor, sed debere. Nónne homo sum? nónne æger sum? vt nihil mirum, si in tam diutino isto languore (per eum hæc scripsimus) memoria etiam & iudicium langueant alibi aut vacillent. Sed valebit hoc mihi, spero, ad veniam, imò & ad gratiam. quoniam

Nos detestamur.

Iuuari volumus:

Et debemus in hoc morbo.

Vt esse Phœbi dulcius lumen solet
Jam iam cadentis: Senec. Troad.

sic nostra debent abeuntium scripta.

ORDO

ORDO ET INDEX LIBRORVM SINGILLATIM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS

DICENDA *proponit. Duces duos siue directores dat ad Vitam ciuilem, Virtutem cum Prudentiâ. Vtriusque naturam, & quæ adnexa, explicat: & vniuersa operi substernit fundamenta. Seriem Capitum hanc habet.*

I. SCOPVS & materies mei scripti. Vita ciuilis definita. Virtus communiter laudata. II. Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hîc de Sensu dictum. III. De altero Pietatis Membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita. IV. Fatum, appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsum? V. Etiam Conscientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, si mala, ostendo: quietem, si pura. VI. Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuersalia ad hanc præcepta. VII. Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius, & vtilitas. IIX. Quid gignat Prudentiam? Vsum esse, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas & difficultas item ostensa. IX. Memoriæ rerum, siue historiæ, fructus. Facilem hanc, ad Prudentiam, viam: etiam ad Probitatem. X. Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

LIBER SECVNDVS

DISTINCTE *ad rem venit. Imperia partitur, Principatum præfert, & definit. Virtutes ei adtribuit, & seorsim præcipuas ponit. Seriem Capitum hanc habet.*

I. DE Imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus. II. Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis argumentis ostensum. III. Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius sexus ille sit? IV. Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtrâque aliquid dissertum. V. Initia Principatuum plerumque laudabilia: sed id non satis. Perseuerandum esse. VI. Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id esse, & seponenda priuata. VII. De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ caussâ, necessariam. IIX. Subditorum etiam caussâ Principi virtutem induendam, & ipsis instillandam. sine quâ probus aut diuturnus nullus

nullus cœtus. IX. Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo, cuius incredibilis vis in vtramuis partem. X. Distinctiùs de Virtutibus Principis dictum, & primùm de Iustitiâ, quàm ea necessaria: etiam in ipso Principe. XI. Iustitiam administrandam Subditis esse, æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum, remoto etiam litium studio. XII. Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit. XIII. Clementia vberiùs commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamen soluere vim Imperij, sed vincire lento nodo. XIV. De fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui. XV. De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Principi, & in Sensu & in Actione. XVI. Ex occasione, de Maiestate adnexa lacinia. quid ea, & quî, & quatenus paranda? XVII. Minores aliquot virtutes positæ, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

LIBER TERTIVS

De *Prudentiâ distinctè agit. Alienam primò Principi commendat: Cōsiliarios & administros seriò format. Seriem capitū hanc habet.*

I. PRVDENTIAM Principi pernecessariam. sine eâ vim & opes inutilia, miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere. II. Sed duplicem Prudentiam esse: A se, & ab aliis. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον esse, vt Princeps à se vno satis sapiat. III. Itaque adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtiles illi? IV. Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ. V. Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis. VI. Quæ vitanda Consiliariis: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata. VII. Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi. IIX. Ipse Princeps quî se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei. IX. Spernenda occulta Consilia, & ab aulæ seruis. X. Dictum de Administris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat. XI. Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem potentiam esse in Aulâ.

LIBER QVARTVS

PRVDENTIAM *Propriam ingerit, diuidit: & de duplici Togatâ disserit, quæ circa res Diuinas versatur, & quæ circa Humanas. Pleraque omnia quæ firmando aut infirmando Regno sunt, noua, nec adhuc vsitatâ methodo proponit. Seriem Capitum hāc habet.*

I. PROPRIAM Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficilè alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè, à nobis præcipi. II. Diuisa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rursus, in Humanam & Diuinam. De hac ostensum, curam Principi esse. Vnam religionem retinendam ei, & defen-

fendendam. III. De vnâ religione ampliùs quæsitum. Nunquámne dissidium ferri possit? saltem in tempus. idq; quadamtenus videri. IV. An puniendi singuli,& quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (si intentè quidem fiat) ex vsu videri. Doctore magis his opus, quàm tortore. V. Transitum ad Prudentiam in Humanis. Huic duo Fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum:& per indicem exposita Natura vulgi. VI. Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hîc considerata, quæ Communiter conueniunt,& quæ Distinctè. VII. Præcepta nunc ex hisce fontibus petita, & primùm vniuersè posita, quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus Regi Custodes, Milites, Arces, aut potiùs Colonias. IIX. De Virtute duplici, seruatrice Regnorũ. Beniuolentia populi commendata,& ostensa triplex ad eam via. IX. Auctoritas commendata valdè. Tria ostensa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his dissertum. X. Ad ea transitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda, aut punienda, ostensum. XI. De Vitio duplici, euersore regnorum. Primùm de Odio: cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum. XII. Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illũ gignunt; à rege, si sapiet, fugienda. XIII. Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id est, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere. XIV. Quomodo,& quatenus fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum, & distinctè aliæ in Regnum receptę, aliæ exclusæ.

LIBER QVINTVS

DE *Militari Prudentiâ agit. eam in Bello duplici elucere ostendit: & primùm ac potissimùm, in Externo. Quæ Militum, quæ Ducum munia; quæ Consilia in bello vsui sint, docet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. TRANSITIO ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ disseram nõ miles. II. Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni. III. Materies & ordo dicendorum. Bellum externum definitum, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia. IV. Ordine & partitè posita, quæ ad Iustum bellum requiruntur:& maximè, quibus id caussis capiendum. V. Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint. VI. Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum. VII. Milites terrestri quidem Bello necessarij, duplices: Equites, peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus. II. Vtrosque bonos esse debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplinâ. Ea neglegi hodie, & super hac re iusta veraque querela. IX. De Dilectu cœptum dici. sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos cẽsemus, cum caussâ. X. Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domesticum militem dicuntur. Hunc Regum esse, illum Tyrannorum. XI. Qui legendi in milites? Duo genera facienda:

Ordinarios & Subsidiarios. atque vtrique seorsim descripti. XII. Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & notæ quinque ordine positæ, germanæ in milite virtutis. XIII. De Disciplinâ verâ & seuerâ dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi caussâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ. XIV. Transitum ad Duces. Eos necessarios, non solùm vtiles. Duplices esse. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem spectari. & vnum in vno bello esse debere. XV. Boni Ducis τεκμήρια siue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus. XVI. Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus; itemque monita, quæ vsui Ante pugnam, & In pugnâ. XVII. De callidis Consiliis siue Strategematis: An vti iis ius & fas? Nostrâ sententiâ, non vtilia ea solùm, sed gloriosa. XII. Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Clade, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat. XIX. Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam. XX. Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. atque adeò ad pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro eâ auctor ipse Pacis inuocatus.

LIBER SEXTVS

CIVILE *bellum tangit & detestatur. caussas eius, & in eas remedia, satis diffusè explicat. Finiri id suadet & vouet. Seriem Capitum hanc habet.*

I. AD Ciuile bellum ventum. & eius miseriæ breuiter oculis subiectæ. II. De caussis Ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de Prioribus dictum. III. De caussis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima est: eius pernicies in omni statu. & sintne dissidia vmquam vsui? IV. Caussa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata. V. De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæsitumque, tollenda ea an toleranda? VI. Quæstiuncula per occasionem inserta, An misceat se bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum discrimine aliquo personarum definita. VII. De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

AVCTO-

AVCTORVM SYLLABVS.

AVCTORES *vno aspectu, si lubet, vide, è quorum scriptis hoc Opus. Inter eos eminet* CORN. TACITVS *extra ordinem dicendus: quia plus vnus ille nobis contulit, quàm ceteri omnes. Caussa in Prudentiâ viri est, & quia creberrimus sententiis: atque etiam, quia familiaris nobis, & offerebat se non vocatus. Ceteri in classe duplici. Quorumdam verbis frequentiùs & libentiùs vtimur: vti sunt isti*

E LATINIS:		E GRAECIS:
C. Sallustius	Q. Curtius	*Aristoteles*
T. Liuius	C. Plinius Iunior	*Thucydides*
Annæus Seneca	Fl. Vegetius, *sed in materie militari.*	*Plato*
M. Cicero		*Xenophon.*

Aliorum rariùs: vti sunt isti

E LATINIS

Acta Apostolorum	Cato Censorius	Lampridius
Adagia	Claudianus	Lucanus
Æmylius Probus	Columella	Lucretius
Afranius	Corn. Nepos	Manilius
Agellius	Cyprianus	Martialis
Ambrosius	Ecclesiasticus	Origenes
Ammianus Marcellinus	Ecclesiastica Historia	Ouidius
Apuleius	Egesippus	Pacuuius
Attius	Festus Pompeius	D. Paulus
Augustinus	Florus	Persius
Ausonius	Frontinus	Petronius
Bernardus	D. Gregorius	Plautus
Boëtius	Guil. Neubrigensis	Plinius senior
Cæcilius	Horatius	Porcius Latro
Cęlius ad Ciceronem	Ieremias	Propertius
Cæsar	Isidorus	Prouerbia Salomonis
Capitolinus	Iustinus	Publius Mimus
Cassiodorus	Iuuenalis	Quinctilianus
	Lactantius	

Seneca Tragicus
Silius Italicus
Statius
Suetonius
Terentius
Tibullus
Titinnius
Valerius Flaccus
Valerius Maximus
Varro
Velleius
Virgilius
Vlpianus
Vopiscus
Vulcatius.

E GRAECIS

Adagia Graecorum
Aeschylus
Appianus
Archilochus
Aristophanes
Basilius
Callimachus
Democritus
Demosthenes
Dio Cassius
Diogenes Laërtius
Diodorus Siculus
Diphilus
Epicharmus
Euripides
Eustathius
Gregor. Nazianzenus
Herodotus
Hesiodus
Homerus
Iamblichus
Isocrates
Lucianus
Menander
Mercurius Trismegistus
Philo Iudaeus
Pindarus
Plutarchus
Polybius
Serenus
Sophocles
Stobaeus
Synesius
Theocritus
Theognis.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Scopus & materies mei scripti. Vita Ciuilis definita. Virtus communiter laudata.

ITAE Ciuilis iter quî rectè ineas, rectè peragas, præcipere mihi est animus: nec id meis, sed veterum monitis, imò & verbis. Tu mihi dux magne Deus: & manum hanc mentemque dirige, vt salutaria videam, diiudicem, promam. Vitam Ciuilem definio, QVAM IN HOMINVM SOCIETATE MIXTI DEGIMVS, AD MVTVA COMMODA SIVE VSVM. Huic duos Rectores tribuo, Prudentiam & Virtutem. illam ex plurium mente: sed & hanc ex meâ. quia ciuem verè bonum nullum arbitror, nisi & virum. Sine Virtute, Calliditas ea sit & malitia, & quidlibet potiùs quàm Prudentia. cuius clauus etsi propriè Vitam Ciuilem dirigit, non tamen sine vsu & auxilio illius magnetis. Igitur de Virtute iure præmittam, quæ *Quid Vita Ciuilis.* *Duo ei necessaria, Prudentia & Virtus.*

Tacit. IV. Histor. *Proprium hominis bonum.* *Virtus solius hominis.*

Sallust. Catil. Cetera humana pereunt, & *diuitiarum & formæ gloria, fluxa atque fragilis est: Virtus clara æternaque habetur.* *Ea non interit.*

Sen. Epist. XCIX. *Hoc vnum contingit immortale mortali.*

Sallust. Catil. Itaque iure, *quæ homines arant, nauigant, ædificant, Virtuti omnia parent.* *Ceteris omnibus præeminet:*

Bona omnia continet. Nam ea *omnia in se habet, omnia assunt bona, quem penes est Virtus.* *Plaut. Amph.*

Familiaris natura. Nec aliena à nobis, vltrò se ingerit, & *in omnium animos lumen suum immittit. etiam qui non sequuntur eam, vident.* *Senec. lib. IV. De Benef.*

Exposita. Obuia eadem & facilis, *in medio posita neminem dedignatur, qui modò se dignum illâ iudicauerit.* *Idē Cons. ad Polyb.*

Asylum in turbis. Confugiamus igitur ad hanc, vt in asylum. quia sola ea quieta, tuta, & *in suâ potestate est. omnia, præter eam, subiecta fortunæ dominanti.* *Cornific. ad Heren.*

Aduersus virtutem autem *hoc possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem nebula potest.* *Seneca Epist. CXIII*

CAPVT II.

Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hîc de Sensu dictum.

Virtutis diuisio. HANC in duos velut ramos diuido, Pietatem & Probitatem. *Quid Pietas.* Illa est, RECTVS DE DEO SENSVS, RECTVS IN DEVM CVLTVS. *Eius duo membra.* Duobus enim his Pietas constat; sine altero, mutila aut manca. *Sensus & Cultus.* Nosse ante omnia summum illud numen (quatenus homini datum) oportet: & cognitum, piè pureque venerari. Vtrique rei vera lux à sacris litteris: sed & in profanis sparsas quasdam scintillas video: quas colligam. De Sensu, istas.

Sensus, totius pietatis initium. Illum necessarium: quia *de Deo optimè existimare, pietatis est exordium.* *Augustin. lib. I. De lib. arb.*

Deus vnus Constet igitur tibi, *Vnum esse regnatorem omnium deum.* *Tacit. V. Histor.*

Æternus. Ita appello *Summum illud & æternum, neque mutabile, neque interiturum.* *Ibid.*

Descriptio eius. Quem in parte descripserim (infinitum enim illud quis definiet?) MENTEM *solutam quamdam, & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, omnia sentientem & mouentem, ipsamque præditam motu sempiterno.* *Cicero I. Tuscul.*

Nec

Cyprian. in Symb. Nec plura addã: quia *de deo etiã vera dicere periculosum est:* Periculosum, rimari.

August. lib. II. de Ord. Qui *meliùs scitur, nesciendo.*

Effectus tamen eius & affectus (si ita appellare fas) licet ingeram, amori tuo & admirationi. Ille maximus est: Potentia diuina.

Ouid. VIII Metam.
—— immensa est, finemque potentia cæli
Non habet, & quidquid superi voluêre, peractum est.

Plato in Theæteto. Ille iustissimus. & Θεὸς οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος: *Deus nusquam & numquam iniurius, sed quantum potest iustissimus.* Iustitia.

Ouid. XIII Metam. *Aspiciunt oculis superi mortalia iustis.*

Seneca Epist. LXXXIV. Ille arbiter & inspector operum, consiliorum, mentium. *Nihil deo clausum est: interest animis nostris & cogitationibus mediis interuenit.* Arbitriũ, & vbique præsentia.

Plaut. Capt. *Est profectò deus, qui quæ nos gerimus, auditque & videt.*

Boët. de Consol.
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

Sallust. ad Cæsar. Nec inspector solùm, sed iudex idem & vindex. *Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam diuino numine inuisi; neque bonum neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi, sed ex naturâ diuersa præmia bonos malosque sequi.* Curatio, & præmij aut pœna distributio.

Hic qui gubernat omnia: Gubernatio.

Horat. III. Odar.
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & vrbes, regnaque tristia.

Ouid. I. de Arte.
Nec enim *secura quies illum, similisque sopori,*
Detinet:

Cicero in Somnio. Sed ille est, *qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit & moderatur.*

Silius IV. Hæc talia non fas solùm, sed necesse tibi scire: quia reuerà Ignorantia horũ, caussa scelerũ.
—— primæ scelerum caussæ mortalibus ægris
Naturam nescire deûm.

Sed

Credenda tamen plura, quàm scienda. Sed scire temperanter. quoniam & hoc verum, *Sanctius ac reuerentius esse, de actis deorum credere quàm scire.* Tacit. in Germ.

CAPVT III.

De altero Pietatis membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita.

Quid Cultus. DE Cultu insequor. qui non aliud, quàm COGNITI NVMINIS VENERATIO, CERTIS LEGIBVS CERIMONIISQVE DEVINCTA. Coli enim postulat, & *Is duplex.* huic fini homo natus: idque cultu duplici, Interno, Ex- *Internus.* terno. Ille est, qui *in animo & ex animo, Deo vero preces* *Externus.* *concipit, laudes, grates.* Iste, qui *hæc eadem, per ritus & gestus, expromit.* Totum istud, nec malè, Religionem vulgò appellamus: de quâ sana quædam à non sanis hæc habe.

Imperiosa religio. Magnum eius in animos imperium. *Religione* enim *vita constat.* Plin. lib. XIV. Nat. Hist.

Omnibus cara. *Omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos arbitrantur.* Cicero V. in Verr.

Peruicaciter insidet. Itaque qualiscumque ea hausta, ægrè educitur. quoniam *sua cuique optima videtur, vt quæ non ratione, sed affectu diiudicetur à singulis.* Philo Iud. ad Caium.

Optima ea habenda omnibus: Hæc publicè & priuatim habenda. *Omnia* enim *prospera eueniunt colentibus deos, aduersa spernentibus.* Liu. lib. V.

Et in omni sorte. Idque in vtrâque fortunâ. & videndum, *ne ritus sacrorum inter aduersa culti, per prospera obliterentur.* Tacit. XI. Annal.

Sed citra superstitionem. Sed habenda cum modo: ne fiat illud, *Gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa.* Idem. V. Histor.

Ad quam inclinamus, aut trahimur. In quam naturę vitio nos proni: & trahunt etiam ij, *quibus quæstui sunt capti superstitione animi.* Liu. lib. IV.

Telum hoc ad regendũ. Nec impediunt potentes. quoniam, vt iudicant, *nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio.* Curt. lib. IV.

At

Cicero I. de Finib. At tu fuge. nam *superstitione qui est imbutus, quietus esse numquam potest.* Sed tormentum iis qui habent.

Varr. apud Augustin. De ciuit. lib. VI. Discrimen hoc habe: *Deos à religioso vereri, à superstitioso timeri.* Timor eius nota.

Placeat ille versus, sed saniter intellectus: Spernenda nobis.

Apud Agel. lib. IV. cap. IX. *Religentem oportet esse, religiosum nefas.*

Cicer. de Nat deor. II. In Cultu ipso, ad interna semper præuertere; & cense, *Cultum deorum esse optimum, eumdemque castissimum atque sanctissimum, vt eos semper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce venereris.* Intrò reuocanda religio.

Seneca. Aureum tibi dictum imprimo: *Optimus animus, pulcherrimus dei cultus est.* Et animus excolẽdus.

Cicero de Diu. lib. II. Nec sic, vt externa tamen spreueris, nisi si impia. Nam & in his, *religioni parendum est, nec patrius mos contumaciter repudiandus.* Sine Ritualium tamen abiectu.

Lactant. lib. V. cap. IX. In verbis etiam aut quęstiunculis nę nimium mihi pruri. ad facta abi: quia *Christianorum omnis religio, sine scelere & sine maculâ viuere.* Nõ in subtilitate religio.

Apud Ruffin. Eccl. Hist. lib. II cap. VI. Moysen illum Ægyptium audi: qui *de fide cuiusque magis oculis quàm auribus credit.* Sed in factis.

Lib. de Repub. in hac ipsa re. Sed abstineo, & Platonem insusurrantem audio: ὄντοί γε οἱ λόγοι χαλεποί: *difficiles, & cum discrimine, hi sermones.* Quod oraculum, in hoc quidem æuo. Capitalis hic sermo.

CAPVT IV.

*Fatum, * appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsum?*

**Fati vocẽ hîc & alibi veterũ more pono, sed non mente. Nil nisi prouidentiam diuinam, idq́, piô & Christianô sensu intelligere me, semel testor.*

PIETATEM seui. pango nunc duos surculos, qui sub arbore hac, imò ex eâ nati: Fatum, & Conscientiam. Quorum illud, ex Sensu; hæc, ex Cultu, originem clarè ducunt. Si enim gubernat & dirigit deus; prouidet etiam & decernit. idque æternus ipse, ab æterno in æternum. Hoc autem est Fatum: Fati origo ex Sensu.

Quid sit. *Cuius lege immobilis rerum humanarum ordo seritur.* Liu. lib. xxv.

Nec id aliud (vt non nemo etiam è priscis sensit) quàm SANCTIO ET * VELVT VOX DIVINAE MENTIS.

* Aug. vide lib. v. de Ciu. ca. ix.

—— graue & immutabile sanctis
Pondus adest verbis, & vocem fata sequuntur. Stat. I. Theb.

Quis auctor eius? Nam quòd alij *Fatum quidem congruere rebus putant, sed è vagis stellis, alij apud principia & nexus naturalium caussarum:* Tacit. IV. Annal.

Nempe ipse Deus. Delirant. nos à caussâ principe id petimus: id est, deo. *ex quo suspensa sunt omnia, à quo sunt omnes caussæ caussarum.* Senec. II. Quæst. Nat.

—— Condita pergunt
Ordine cuncta suo, rerumque à principe cursu
Fixa manent. Val. Flac. I. Argon.

Vis eius in humana. Mihi quidem sedet (pio illo sensu) *ab omni æternitate fataliter omnia destinata.* Cic. II. de Diuin.

Et *eludant licet, quibus fortè ac temerè humana negotia volui agique persuasum est: equidem æterna constitutione crediderim, nexuque caussarum latentium & multo antè destinatarum, suum quæque ordinem immutabili lege percurrere.* Curt. lib. V.

Cui constitutioni humana omnia subiecta.
Fata regunt orbem: certâ stant omnia lege. Manil. IV.

Etiam actiones, & quæ circa eas: tépora dico, & modos.

—— manet hæc ab origine mundi
Fixa dies bello. populique in prælia nati. Stat. III. Theb.

Quin ipsi homines, tamen in * parte. Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἱμαρμένῃ ὑπόκεινται, καὶ γενέσει, καὶ μεταβολῇ: *Omnes mortales fato subiiciuntur, & initio, & mutatione.* Mercur. Trism. cap. XII. Pœmand.

* Voluntas enim eximia.

Cui Prudentia omnis impar. Adeò vt nullis consiliis vel auxiliis id vitemus, aut mutemus. *Nec consilio prudenti, nec remedio sagaci, diuinæ prouidentiæ fatalis dispositio subuerti vel reformari potest.* Apul. Metam. IX.

——Tantúmne aliquis sibi posse videtur
Fata quoque vt superet? Ouid. IX. Metam.

Nec

Tacit. I. Histor.

Nec si prædicitur quidem. Nam *quæ fato manent, quamuis significata non vitantur.*

Nec vitatur vllis monitis:

Herodot. IX.

Græcus ille rectè: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ. οὐδὲ γὰρ πιστὰ λέγουσι ἐθέλει πείθεσθαι οὐδείς: *O hospes, quod diuinitus contingere debet, homo à se nullâ arte cispellet. ac ne verisimilia quidem dicentibus fidem habebit.*

Non si monstra eum moneant aut prodigia:

Aut prodigiis.

Silius lib. V.

Heu vani monitus, frustrâque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis superi certasse minores!

Valer. Max. lib. I. cap. VI.

Inuictæ enim *leges necessitatis, pectus etiam ab amentiâ remotum, prodigia iustâ æstimatione perpendere non patientur.*

Velleius lib. II.

Mentē scilicet tūc hominibus adimit supera illa Mens: quę *cuiuscūque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.*

Ideò, quia mentē deus adimit, aut obnubilat.

Ammianus Mar. lib. XIV.

Videmus ipsi cottidie, *manum iniicientibus fatis, hebetari sensus hominum & obtundi.*

Adeò, vt caussa eius à nobis videatur.

Velleius II

Ita *efficitur, quod est miserrimum, vt quod accidit, etiam meritò accidisse videatur; & * casus in culpam transeat.*

* Vulgi iudicio.

Liu. IIX.

Adnecto amplius. *Fugiendo in media sæpè fata ruitur.*

Sen Trag. Oedip.

—— Multi ad fatum
Venêre suum, dum fata timent.

Inuenit & inuenitur, qui fugit.

Lucan. VII

—— Multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali.

Quid ergo? inquies. nihil agam, & permittam omnia fatis? Stulte. imò viam inibis quę ad fata ducit: & hoc quoque ex Fato. Felicia illa vis? allabora. *Non enim* votis neque supplicijs muliebribus auxilia deorum parantur. vigilando, agendo, prosperè omnia cedunt.*

Sallust. Catil.

Remi tamē mouendi in hac cymbâ, deo ad clauū sedente.

*Solis quidem.

Liu. VII.

Nec expecta, *nihil agenti in sinum de cælo deuolaturam Victoriam* aut Fortunam *esse.*

Ignauos ille spernit.

Græcor. Adag.

Θεοὶ τἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσι: *dij bona laboribus vendunt.*

Tacit. IV. Histor.

Et hac mente verum, *Deos fortioribus adesse.*

Fortes iuuat.

Liu. VI.

Simile in tristibus. *Dij prohibebunt hæc, inquies. sed nūquam*

propter te de cælo descendent: tibi dent mentem oportet, vt prohibeas.

Quis à Fati notitiâ fructus. Nec plura de grandi hoc profundo: quod tentandum semper homini, numquam explorandum. Tibi quis hîc fructus? iste, vt verè pius sis, & fata sequare; id est deum. *Præcipuus, patientia.* *Quid enim est viri boni? præbere se fato.* Senec. De Prouid.

Φέρειν τε χρὴ τά τε δαιμόνια ἀναγκαίως, τά τε ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνδρείως: *Ferre quæ diuinitus immittuntur, necessariò oportet: quæ ab hostibus, viriliter.* Thucyd. lib. II. in orat. Peric.

Optimum est pati quod emendare non possis: & deum, quo auctore cuncta eueniunt, sine murmure comitari. Malus miles est, qui Imperatorem suum gemens sequitur. Seneca Epist. CVIII.

CAPVT V.

Etiam Conscientia, Pietatis lacinia. Definio eam, diuido. tormentum eius, si mala, ostendo: quietem, si pura.

Conscientia à Religione oritur. IAM & Conscientia, vt dixi, Pietatis soboles est: & origo ei palàm à radice Cultus. Vbi enim ille floret & viget: hæc pariter. vbi arescit & languet: etiam ista. Quin vbi *Et vix est, vbi nō illa.* nulla religio aut diuinus metus; exiguum in animo huius germen, & à malâ terrâ velut oppressum. Est autem Con- *Definitio eius.* scientia, RELIQVA IN HOMINE RECTAE RATIONIS SCINTILLA, BONORVM MALORVMQVE FACINORVM *Diuisio.* IVDEX ET INDEX. Igitur & bipartita ea, Approbatio scilicet, & Opprobratio: illa in benè, hæc in secùs factis. Sed istius vis (vt vita & vitia sunt) creberrima; ideoque ferè obtinuit, vt hæc pars veniat in generis sui nomen. Nam *Altera definitio arctior.* Conscientiam vulgò appellamus, VIOLATI NVMINIS AVT PERPERAM CVLTI TRISTEM COGITATIONEM ET MORSVM. Qui sensus infixus homini; & viuit quamdiu ille, non vi extinguendus, non fraude.

Altè hæc infixa. *Conscientiam à diis immortalibus accepimus, quæ diuelli à nobis non potest.* Cicer. pro Cluent.

Vtilis homini in peccata. Vtiliter autem ea data, vt *corrector adfectuum & animæ pædagogus.* Origenes.

Fla-

Tacit. xiv. Annal. Flagrum post peccatum: quia *perfecto demum scelere, magnitudo eius intelligitur:*

Seneca Epistola xcviii. Frenum ante peccatum: *quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit.*

Cicer. pro Milone. Et *magna* sanè *vis eius est in vtramque partem; vt neque timeant ij qui nihil admiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccauerunt.* *Acris & violenta:*

Bias apud Stob. Itaque *bona* illa, *semper metu vacua est:* *Bona quidem in solatium:*

Isidor. Soliloq. lib. II Imò in gaudio. *& vis numquam tristis esse? benè viue.*

Seneca Epist. xiv. *Mala* autem *etiam in solitudine anxia & solicita est.* *Mala in tormentũ.*

Epicur. apud Sen. Epi. xcIIx. *Potest* enim *nocenti contingere vt lateat; latendi fides non potest.*

Et quî celes?

Iuuenal. *Nocte dieque tuum gestas in pectore testem.*

Sallust. ad Cæs. Qui non fallit, non fallitur. & ex oraculo hoc est: *Suus cuique animus ex conscientiâ spem præbet.* *Testis ea non fallax:*

Sen. Epist. xliii. *O te miserum, si contemnis hunc testem!*

Imò & Tortorem. Vrit enim, cædit, lancinat: eò grauiùs, quia sine morte. Græcorum Adagium verum: ἡ συνείδησις τῆ ψυχῆ πλήττει: *conscientia animum verberat.* *Carnifex assiduus:*

Sallust. Catil. Et quidem assiduo illo & surdo verbere. *Namque animus impurus, diis hominibusque infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari potest. Ita conscientia mentem excitam vastat.* *Indefessus:*

Plin. lib. III. Ep. Sic tamen hodie viuitur, vt *multi famam, conscientiam pauci vereantur.* *Quē temnũt tamen quidam.*

Cicero ad Attic. lib. xiii. Aliter vir bonus. cui fixum *in omni vitâ transuersum vnguem à rectâ conscientiâ non discedere.* *Nũquam vir bonus.*

Aug. xxi. De ciuit. Etiam tibi: qui hoc imbibe, *Tranquillitate conscientiæ nihil excogitari beatius posse.*

CAPVT VI.

Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hîc appellem? Breuia & vniuersalia ad eam præcepta.

RAMVS Virtutis mihi alter superest, Probitas: quem tamen leui dolabrâ expolio, quia in hoc ciuili ædificio propriè non ei locus. Ad morale pertinet. nec Probitatem aliud hîc intellego, quàm RECTAM IN MORIBVS ET ACTIONE OMNI VITAM, EX HONESTI NORMA. Mihi tamen non omittenda, vt necessitatem videas: & quia Pietati adnexa ea, aut veriùs innexa. Sine moribus Pietas, quidquid vultu, voce, calore prǫferas, vana est, imò nulla. Vt poma, in Iudęâ, non poma nascũtur, quę contacta in fumum abeunt & vaporem: talis verbosa illa Pietas, sine vitali hoc operum succo. Iure ergo mores ama, quisquis amas illam: & factis magis, quàm specie; seriò, nec ad pompam.

Quid Probitas? — *Pietatis ea comes.* — *Si modò vera sit.*

Esse quàm videri, probus malis. Salluſt. in Catil.

Et cum laudato illo Catone, *numquam rectè feceris, vt fecisse videaris.* Velleius lib. II.

Conscientia virtuti satis amplum theatrum est. Cicero.

Non tu mihi *inter claros magis, quàm inter bonos.* Tacit. IV. Histor.

Non inter eos, quos *ambitio falsos fieri subegit, magisque vultum quàm ingenium bonum habere.* Salluſt. Catil.

Interna probitas, sola proba. — *Et spernendi fuci.*

Opes quid curas? *Fortunam velut tunicam, magis concinnam proba, quàm longam.* Apul. in Apolog. I.

Quid cultum aut corpus? *Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.* Sen. Epist.

Opes non nimis amandæ. — *Nō corpus.*

Tu à te laudem tibi sume; internâ veraque virtute, *non specie inanium validus.* Tacit. Annal. XV.

Esto mihi *cultu modicus, sermone facilis.* In Agric.

Ore probo, animo verecundo. Salluſt. in Frag.

Pudor induendus.

Opum

Tacit. IV. Histor.

Opum contemptor, recti peruicax, constans aduersum metus. Cum Constantia.

Sallust. Iugurth.

Vnius animi cultor: qui *dux atq; imperator vitæ mortaliũ.* Animus solus colendus:

Indidem.

Rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipse habetur. Qui magnus,

Indidem.

Præclara enim *facies, magnæ diuitiæ, ad hoc vis corporis, & alia huiusmodi omnia breui dilabuntur:* Qui æternus.

Indidem.

At ingenij præclara facinora, sicuti anima, immortalia sunt.

CAPVT VII.

Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius & vtilitas.

VIAE tuæ Ducem vnum habes, Virtutem: adiungo nunc alterum, quem Prudentiam dixi. Is non tuus solùm, sed si inspicis, Virtutis ipsius rector. certè director. Sine prudentiâ enim quæ potest esse virtus? Prudentia virtutem ipsam ducit.

In Menone.

Plato verè ait, Ἡ φρόνησις μόνον ἡγεῖται τοῦ ὀρθῶς πράττειν: *Prudentia sola præit & ducit ad rectè faciendum.* Quæ sine eâ, haud recta.

Arist. VI. Ethic. cap. V.

Et Sophus alter: οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως, ἄνευ φρονήσεως: *fieri non potest vt quisquam verè probus sine Prudentiâ audiat.*

Caussa hæc. quòd Virtus omnis in Electione & Modo est: non hæc sine Prudentiâ: ergo nec Virtus. Atque vt Architectis opus nullum rectè processerit, sine libellâ & lineâ: non item nobis, sine normâ hac directrice. Quam definio, INTELLECTVM ET DILECTVM RERVM, QVAE PVBLICE PRIVATIMQVE FVGIENDAE AVT APPETENDAE. Quid Prudentia?

Arist. & Iamblich.

Intellectum dixi. quia hæc est quæ videt omnia: ideoq; ὄμμα τῆς ψυχῆς, *oculus animæ*, iure dicta. Sagacitas eius.

Tacit. IV. Annal.

Dilectum addidi. quia eadem, quę seligit: & recto iudicio, *honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernit.* Discretio.

Aristot. IV. Ethic. cap. V.

Priuatim etiam & Publicè, inserui. quoniam species eius velut duplex, Domestica & Ciuilis: quarum illa sibi, hæc aliis prodest. Φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, οἳ τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις. Duplex ea, Priuata, et quæ foras spectat.

θρώποις δύνανται θεωρεῖν: *Prudentes censemus, qui ea, quæ sibi, quæque hominibus conducunt, possunt dispicere.*

Φρόνιμόν γε φήσομεν, ἀποχρῶντα ξύμβουλον καὶ αὐτὸν αὑτῷ καὶ τῇ πόλει: *Prudentem dicemus, sibi & reipublicæ consulere potentem ac validum.* Plato Alcib. II.

Ars & norma totius vitæ. Itaque vsus eius multiplex. & rectè ille, qui dixit *Artem viuendi esse Prudentiam, vt medicinam valetudinis.* Cicero v. de Finib.

Munia eius. Hæc enim est, quæ *præsentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur.* Auctor lib. de IV. Virt.

Vis eius. Hæc quæ *fallere non vult, & falli non potest.* Idem.

Cui omnia subiecta:

Ἅπαντα δοῦλα τοῦ φρονεῖν καθίσταται: Menander

Famulatur omne, quidquid est, Prudentiæ.

Etiam ipsa Fortuna. nec vanè dictum,

Sapiens pol ipse fingit fortunam sibi. Plautus Trin.

Igitur iure Tragicus,

Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας Sophoc. Antig.

Πρῶτον ὑπάρχει.

Longè prudentia felicitatis

Primas tenet.

At contrà, Imprudentia infelix. quæ *pleraque, & se, præcipitat.* Sallust. ad Cæs.

CAPVT VIII.

Quid gignat Prudentiam? Vsum esse, & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas & difficultas item ostensa.

Duo Prudentiam faciunt. Vsus, & PRVDENTIAE autem parentes duo, Vsus & Memoria rerum. Nam quod Poëta vetus in Sapientiam scripsit,

Vsus me genuit, mater peperit memoria: Afranius.

abnuo: & verius est in istam. Vsum intellego, NOTITIAM HVMANARVM RERVM EX VISV VEL TRACTATV. *Memoria.* Memoriam, NOTITIAM SIMILEM EX AVDITV VEL LECTV. *Vsus certissimus doctor.* Vsus haud paullò firmior: & ideò iure pater.

Per

Per ſua enim, non per aliena pericula diſcit: per propinqua exempla, non remota. quin pleriſque euentibus ipſe adeſt, intereſt, præeſt. Itaque verè ſcriptum,

Plin. lib. XXVI. *Vſus efficaciſſimus rerum omnium magiſter.* *Longè ſupra alios magiſtros.*

Idem lib. XVII. *Et experimentis optimè creditur.*

Cicero de Orat. I. Imò ampliùs: *Vſus omnium magiſtrorum præcepta ſuperat.*

Quem qui multum habet, glorietur iure.

Homer. Odyſſ. Σ. -- νοέω καὶ οἶδα ἕκαστα *Is bona malaq; nouit.*

Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρηα.

-- noui & ſcio ſingillatim

Quæ bona, quæ mala ſunt.

Hic ad omnem artem vtilis ſiue neceſſarius: *Artes omnes genuit.*

Manil. I. *Per varios vſus artem experientia fecit,*

Exemplo monſtrante viam.

Ariſtot. Ethic. X. cap. vlt. Sed ad hanc ciuilem imprimis. καὶ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας: *& quiſquis in re Ciuili intelligens haberi volet, opus ei experientiá.* *Ciuilem perficit.*

Cicero II. de Orat. In quo tamen hoc mali, quòd pręceptis non traditur: ſed *ætas eum denique affert.* *Incommodus tamen, quia ſerus.*

Nam vt poëta ait,

Ouid. VI. Metamor. ——— *ſeris venit vſus ab annis.* *Et extimæ ætatis proprius.*

Hinc *Prudentia ſenum* in vulgi verbo:

Hinc illud ſapientis,

Solon. Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Aſſiduè addiſcens, ad ſenium propero.

CAPVT IX.

Memoriæ rerum, ſiue Hiſtoriæ, fructus. Facilem hanc ad Prudentiam viam: etiam ad probitatem.

AT Memoria, parens altera eſt. quam Vſui non appono ſolùm, ſed in parte præpono. Magis enim ob- *Memoriæ dotes.*

Facilitas. uia hæc & facilis: diffusa latiùs, & quæ plura ad Prudentiam & in plures confert. In quosuis enim ea, & quouis tempore, cadit: cumque iter illud per propria pericula, longum, nec sine periculis sit: hæc via tutior, ideoque tritior; *Crebritas.* & haud paullò

Plures aliorum euentis docentur. Tacit. IV. Annal.

Ea viuit in libris historicis. Id est, Historiâ. quæ non aliud, quàm anima & *vita Memoriæ*. Cic. II. de Orat.

Exempla enim *omnia iacerent in tenebris, nisi litterarum lumen accederet.* Idem pro Archiâ.

Per eam, virtutibus & vitiis suus honos. Hæc est illa φυλακὴ τῆς τῶν ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς τῶν φαύλων κακίας, εὐεργέτις τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους: *custos illustrium virorum virtutis, testis malorum sceleris, benefica in omne humanũ genus.* Diodor. Sicul. I. Biblioth.

Vitam instruit priuatam. Hæc *lux veritatis, magistra vitæ.* Cic. II. de Orat.

Verè magistra. In hac enim tibi fas, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ, κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον: *tamquam in speculo, ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Plut. in Timoleonte.

In quâ *hoc præcipuè salubre ac frugiferum, omnis te exẽpli documenta in illustri posita intueri: vt inde tibi tuæque reip. quod imitere, capias; inde fœdum incœptu, fœdum exitu, quod vites.* Liu. I.

Publicam dirigit. Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima: nec temerè Polybius, ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν dixit: *verissimam disciplinam exercitationemque ad res Ciuiles Historiam esse.* Lib. I.

Ad consilia prait. Et ad consilia. χρήσιμοι πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι: *vtiles ad publicas deliberationes, rerum gestarum historiæ.* Aristot. I. Rhet. ca. V.

Quo aspectu Imperator Alexander, cõsiliis togæ & militiæ *litteratos adhibebat, & maximè eos qui historiam norant.* Lamprid. in Alexan.

Consiliarij mortui boni, liberi, sine fuco. Et rex alius, *optimos consiliarios Mortuos* aiebat, intelligens hos ipsos Historiæ libros. Alphonsus Siciliæ.

CAPVT

CAPVT X.

Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique Rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

VTRVMQVE Rectorem dedi, & abeo ab his prælo-quiis: nisi quòd de Doctrinâ etiam breuiter attexo. id est, ipsis adiutoribus tuis do adiutorem. Nam hæc est, quæ non ad Prudentiam solùm facit validè (clarum id quidem) sed & Virtutem. *Doctrina Prudētiam promouet.*

Quinct. lib. XII. cap. II. Quæ *etsi quosdam impetus à naturâ sumit, tamen perficienda doctrinâ est.* *Virtutem ornat, aut perficit:*

Seneca Epist. XCI. Nō enim plenè satis *cōtingit ea, nisi animo instituto & edocto.*

Idem ep. LXXXIX. Eo tamen sensu; *non quia Virtutem dare possit, sed quia animum ad accipiendam illam præparat.* *Et propriè animos ei purgat ac præparat.*

Cicero I. de Finib. Auidè igitur hæc haurienda, sed ad vsum. *Non* enim *paranda nobis solùm, sed fruenda Sapientia est.* *Vsus eius, verè vsus.*

Ego cum Poëtâ

Pacuuius. *Odi homines ignauâ operâ, philosophâ sententiâ.* *Nec enim in verbis nudis, sed bonis factis.*

In Iugurt. Et cum Sallustiano Mario, *parum mihi placeant eæ litteræ, quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt.*

Imò nocuerunt. quia multi vitia sua tegunt & inumbrant hoc velo, *animo perfidiosi & subdoli, auaritiam ac libidinem occultantes.* Tacit. XV. Annal. *Abutuntur qui non tales.*

Indidem. *Specie bonarum artium falsi, & amicitiæ fallaces.*

Indidem. Sed ij ferè ex eo genere, *qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non induerunt.* *Quod genus ferè tincti eâ nō imbuti.*

IV. Hist. Tu contrà. habeto eam non ad pompam aut speciem, *nec vt nomine magnifico segne otium veles, sed quò firmior aduersum fortuita rempublicam capessas.* *Finis eius verus: &*

Seneca Epist. LXXXIX. Et habeto etiam cum modo. quia *plus scire velle quàm satis sit, intemperantiæ genus est.* *In eâ modus.*

Nec enim sapit, qui nimis sapit.

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός: — Aeschylus.
Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

Atque adeò verissimè dictum: *Plus sapit interdum vulgus, quia tantum quantum opus est, sapit.* — Lactant. lib. II. Instit.

Quin frenanda immodica discendi cupiditas.

Imitare igitur Agricolã: qui *studio scientiæ flagrantem animum coërcuit, tenuitq́; , quod est difficillimũ, ex Sapientiã modum.* — Tacit. in Agric.

Vitium hodie & in senibus crebrum.

Nam nos plerique hodie, *vt omnium rerum, sic litterarum intemperantiã quoque laboramus: nec vitæ, sed scholæ discimus.* — Seneca Epist. CVII.
Quo veriloquio claudo & consigno hunc librum.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI SECVNDI

CAPVT I.

De imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus.

VIAE huius Rectores ostendi tibi: sed communiter, & ostendi tantùm. ipsam mihi, sodes, ingredere: ego quî sequare atq; adsequare eos, dicam: nec id per stadia solùm singula, sed pænè passus. Vita Ciuilis in Societate est: Societas in duabus rebus, Commercio & Imperio. Illud * alterius argumenti est, hoc mei. quod definio, CERTVM ORDINEM IN IVBENDO ET PARENDO. Cuius tanta vis siue necessitas potiùs, vt hoc vnum fulcrum sit rerum humanarum.

*Nempe Moralis aut Oeconomici.

Definitio Imperij.

Vis eius.

Sine imperio enim *nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec homi-* — Cicer. III. de Legib.

hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Aristot. I. Polit. cap. III. Et quod sequitur, magna eius vtilitas. Τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων: *Regere enim & regi, non solùm inter ea quæ necessaria, sed & vtilia.* *Vtilitas.*

Seneca I. de Clem. *Istud* sanè *est vinculum, per quod respublica cohæret: ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur.* *Vinculum rerum.*

Liu. lib. VI. Denique hæc Circæa illa virga, quâ tactę ferę hominesque mitescunt. quæ *è ferocibus vniuersis, singulos, suo quemque metu, obedientes facit.* *Regimen hominum.*

At contrà, ruunt omnia, vbi non hoc firmamentum: diffluunt, vbi non hoc coagulum. & nimis pro vate, ille vates: *Contrà, Inobedientia Confusionum parens.*

Sophocles.

Ἀναρχίας γὰρ μεῖζον οὐκ ἔστι κακόν.
Αὕτη πόλεις ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
Οἴκους τίθησιν, ἥδε σὺν μάχῃ δορὸς
Τροπὰς καταρρήγνυσι, τῶν δ' ὀρθουμένων
Σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἡ πειθαρχία.

Confusione tætrius nullum est malum.
Hæc perdit vrbes, ista perdit & domos
Vastasque reddit; Martis in certamine
Hæc terga vertit. ritè sed parentium
Res seruat atque vitam Obedientia.

CAPVT II.

Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id varijs argumentis ostensum.

IMPERIVM hoc autem triplex: Principatus, Optimatum, & Populi status. *Tres Imperij forma.*

Tacit. lib. III. *Nam cunctas nationes & vrbes* (ait meus scriptor) *Populus, aut Primores, aut Singuli regunt.*

Et quidquid scrutêre: nec cœtum aliquem socialem sine vllâ harum formarum reperies, nec in eo aliam pręter istas.

Miſcentur inter ſe, fateor, & remittuntur aut intenduntur: ſed ſic, vt propendeat & præponderet ſemper aliqua pars, à quâ iure ei nomen.

Difficile, nec certum de iis iudicium.
Optimus tamen Principatus videtur.

Sed quæ ex his optima? diu hoc in lite. quam ſoluit & non ſoluit idem ille noſter. *Dilecta*, inquit, *ex his & conſtituta reipub. forma faciliùs laudari quàm euenire: aut ſi euênit, haud diuturna eſſe poteſt.* Ego ſi non veriùs, clariùs rem aperio, & præfero palàm Principatum. Mouent me iſta: Ibidem.

Qui vetuſtiſſimus.

Quòd ille vetuſtiſſimus: πρώτη καὶ θειοτάτη ἡ βασίλεια: *primus & diuiniſſimus Principatus.* Ariſtot. in Polit.

Et certũ eſt *omnes antiquas gentes regibus primùm paruiſſe.* Cicer. III. de Legib.

Idque *in terris nomen imperij primum fuit.* Salluſt. in Catil.

Vt veriſſimè præfatus ſit ille, *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat.* Iuſtin. lib. I.

Idem ex naturâ maximè.

Addo, quòd ad naturam aptiſſimus. Docent animantes ceteræ, in quibus imago hæc imperij: docent plerique hominum. & orbem peragra; *pauci libertatem, pars magna iuſtos dominos volunt.* ſed & habent. Salluſt. Epiſt. Mithridatis.

Ex ratione, & vſu.

Idem ſecundùm rationem maximè. *Vnum* enim *imperij corpus, vnius animo regendum videtur:* ſicuti ab vno gubernatore, vna nauis. Tacit. I. Annal.

Nam plurium imperium, ad plures trudit.

Plures, quid mihi adfers? turbas. non aliter, quàm εἰ θέλωσι δύο ἥλιοι γενέσθαι, κίνδυνος, πάντα συμφλεχθέντα διαφθαρῆναι: *ſi duo Soles velint eſſe, periculum ne incendio omnia perdantur.* Serinus.

Diſcordias gignit.

Arduum enim *ſemper eôdẽ loci potentiam & concordiam eſſe.* Tacit. XV. Annal.

Contrà, pacem Principatus.

Itaque *pacis intereſt, omnem poteſtatem ad vnum conferri.* I. Hiſtor.

Legimus, imò ipſi vidimus, *diſcordantis* ſæpè *patriæ non aliud remedium fuiſſe, quàm ſi ab vno regeretur.* I. Annal.

Pro quo & veterum auctoritas.

Nec diſſentiunt à me prudentes. Ille clamat: Ὁ βασιλεὺς, ὡς θεὸς ἐξ ἀνθρώπων: *Rex, deus quiſpiam humanus eſt.* Plato Polit.

Alius, Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες: *Ex Ioue ſunt reges.* Callimachus.

Homer. Et tertius inculcat —— διοτρεφέας βασιλῆας: *à Ioue educatos reges.*

Liu.lib. XXVI. Quinetiam nonnemo: *Regnum res inter deos hominesque pulcherrima.*

Vt iure concludam & optem cum Homero:

Iliad. β. —— εἷς κοίρανος ἔστω

Εἷς βασιλεύς.

—— *herus vnicus esto,*

Vnicus & Princeps.

Nam plures rationes scio; nec affero, in hoc angusto circo alienorum verborum, cui me inclusi.

CAPVT III.

Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius sexus ille sit?

NEc tamen Principatum omnem confusè extollo, sed verum & legitimum. quem definio, VNIVS IMPERIVM, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM, SVSCEPTVM GESTVMQVE PARENTIVM BONO. in quâ formulâ, nisi fallor, non vim solùm omnem boni Principatus inclusi; sed & ad illum viam. Diducam, & explicabo. Posui primò, VNIVS IMPERIVM. virîne, an fœminæ? Vtriusque. sed illius maximè: quia iubet sic natura. *Quid Principatus?* *Virorum id munus.*

Aristot. I. Polit. cap. VIII. Τό τε γὰρ ἄρρεν, φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον: *Nam quidquid masculum, naturâ magis factum ad imperandum, fæmineo.* *Vix feminarum:*

Etiam ratio. Nam palàm est quòd ille conditor nostri deus, fœminis quidem *Quæ imbecillæ.*

Seneca Octau. —— *pectus instruxit dolis,*

Sed vim negauit.

Propert. lib. II. Eleg. Nec constantiam dedit:

—— *nulla diu fœmina pondus habet.* *Quæ incōstantes.*

Tacit. XV. Annal. Ne prudentiam quidem plenè. & *plerumque muliebre consilium deterius.* *Quæ non ad sipiētes.*

Atqui

Sæpè vitiosa. Atqui hæc imperij vera instrumenta. Sed adde & vitia. quia *non imbecillis tantùm & impar laboribus hic sexus, sed si licentia adsit, sæuus, ambitiosus.* III. Annal.

Et lubrica. Quid etiam si sæpè lubricus? quàm in lubrico tunc respublica. *Nec enim fœmina, amissâ pudicitiâ, alia abnuerit.* IV. Annal.

Nec honestum viris id iugum: Denique indecorum, & seruum nimis hoc seruitium. Doctor meus de barbarâ quapiam gente. *Fœmina dominatur. in tantum non modò à libertate, sed à seruitute degenerant.* De morib. Germ.

Atq; his caussis videatur fæminis *sufficere obsequij gloria.* Plinius Paneg.

In alteram tamen partem ratio. Ecce tamen & tela non imbellia pro imbelli sexu. Pro iis hæc ratio. quòd *Nulli præclusa est virtus. omnes admittit.* Seneca Epist.

A communione virtutis. *Nec sensum, nec sexum eligit.* Idem.

Ab exemplis. Et reuerâ, nónne eximię aliquot reginarum lectæ nobis, auditæ, visę? quæ fortes, cautæ, castæ, *virilibus curis, fæminarum vitia exuerant.* Tacit. VI. Annal.

A ritu gentium. Pro iisdem, consensu aliquot gentes. Britanni illi veteres non regno solùm præfecêre, sed bello. *Solitum* quippe *Britannis, fæminarum ductu bellare.* In Agr.

Germani viris ipsis ante-tulerunt: & *inesse iis sanctum aliquid ac prouidum putarunt.* De morib. Germ.

Itaq; *nec consilia earũ aspernabantur, nec responsa negligebant.* Ibidem.

Imò *plerasque earum* (rides an ringeris?) *fatidicas, & augescente superstitione, arbitrabantur deas.* IV. Hist.

Capaces igitur sceptri: vt hi quidem censent. atque etiam ego, nisi lex aut mos patrius aliter iubent.

CAPVT IV.

Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtraque aliquid dissertum.

NAM hæc ante omnia seruo. ideò addo, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM: non temerè initium

&

& velut caput regiæ huius viȩ muniens, quia multi calcare eam volunt pede non recto. *Locũ Principum plures adfectant.*

Salluſt. Iugurth. *Natura mortalium auida imperij eſt*, ait ille:

Tacit. II. Hiſtor. Et alter: *Vetus ac pridem inſita mortalibus potentiæ cupido:* *Et id naturæ vitio.*

xv. Annal. Eaque *cunctis affectibus flagrantior.*

Itaque Principatum multi appetunt, nec boni ipſi, nec bono fine. quos repreſſit tamen mos ſiue lex gentium repagulo duplici, Electionis & Succeſſionis. Hanc appello, *Frænum eis duplex: Succeſſio,* CVM GENTILIS IS HONOS EST, ET PRINCEPS E PRINCIPE NASCITVR. Illam, CVM SPRETO NATALIVM IVRE, SVFFRAGIIS DESIGNATVR. *Et Electio.* Electio, antiquior. tamen Succeſſio receptior, & aſpectu aliquo melior: quia verum eſt *Illa, vt videtur, melior.*

Tacit. II. Hiſtor. *Minore diſcrimine ſumi Principem, quàm quæri.*

I. Hiſt. Turbis etiam hoc obſtaculum. cùm alioqui *magnis* aut nouis *conatibus opportuni ſint tranſitus rerum.* *Pacatior:*

XII. Ann. Nam clarum eſt, *prauas aliorum ſpes cohiberi, ſi ſucceſſor non in incerto.* *Securior.*

I. Annal. Princeps ipſe per hanc viam ſecurior, & *pluribus* velut *munimentis inſiſtit.* *Ex Principum ipſorum vſu.*

XV. Hiſt. Oraculum eſt, *Non claſſes, non legiones, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum.*

Plin. Paneg. Tamen aliis ratio magis placet alia. & aiunt, *Imperaturum omnibus, eligi debere ex omnibus.* *Pro Electione & ſua ratio:*

Tacit. I. Hiſtor. Vel ideò, quòd plerumque *Optimum quemque Electio inuenit.* *Quia digniores reperit:*

Ibidem. *Nam naſci & generari à principibus, fortuitum, nec vltrà æſtimatur: cooptandi iudicium integrum, & ſi eligere velis, conſenſu monſtratur.*

Ibidem. Minùs etiam ſeruilis hæc ſpecies. & *loco libertatis erit, ſi eligi incipimus.* *Quia & ipſa dignior.*

Ceterùm extra has, obliquæ viæ, nec faustæ.

Sed vtra harum rectior, non rectæ viæ aliæ: nec *quisquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit.* Eodem libro.

Imò nec diu exercuit. quia *nulla quæsita scelere potentia diuturna est.* Curt. lib. IV.

CAPVT V.

Initia Principatuum plerumque laudabilia: sed id non satis. perseuerandum esse.

SED addidi etiam, SVSCEPTVM GESTVMQVE. nec geminaui temerè; quia sunt qui suscipiant rectè, non gerant & finiant. ego autem palmam hanc in metâ, non in carceribus figo. Fit malo vitio, an fato humani generis, vt

Principia Principum ferè bona: at non finis.

Initia magistratuum aut Principum *ferè meliora sint, sed finis inclinet.* Tacit. XV. Annal.

Poëta non nesciuit:

——— mitissima sors est Lucan. lib. VIII.
Regnorum, sub rege nouo.

Ideò grati, noui reges.

Imò nec ipsum vulgus. qui *accipiunt regem lætantes, vt fermè ad noua imperia.* Tacit. II. Annal.

Sed non in longum.

Spei suæ quàm sæpè falsi! Nam plerique regnantium, *suóne an seruitij ingenio, dum adipiscuntur dominationes multâ caritate sunt; & maiore odio, postquam adepti.* XII. Ann.

Caussa, quia fucus decidit.

Fit ideò, quia plurimùm simulatę eæ virtutes: cùm sciant omnes, *Nouū imperium inchoantibus, vtilē esse Clementiæ famā.* IV. Hist. II. Hist.

Aut certè mutantur in regno.

Aut certè non altè insitæ. ideoque peccare paullatim *indulgentiâ fortunæ, & prauis magistris, discunt audentque.* XII. Ann.

Siue etiam Regni ipsius natura hoc fert, vt *diuturnitate in superbiam mutent.* Sallust. Catil.

Suo sæpè malo. quia

At malè. *Imperium* enim *iis artibus facillimè retinetur, quibus initio partum est.* Ibidem.

Et fortuna cū iis mutatur.

Quòd si se mutant: videant, ne *Fortuna* quoque *cum moribus immutetur.*

CAPVT

CAPVT VI.

Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id esse, & seponenda priuata.

DENIQVE in extremo posui PARENTIVM BONO: in iis verbis Finem ipsum veri Principatus complexus, & candidam illam metam, ad quam currat Regius hic athleta. quæ non aliud, quàm subditorum commodum, securitas, salus.

Cicero v. de Rep. — Nam *moderatori reipub. beata ciuium vita proposita est.* — *Beatitas ciuium, Principi proposita:*

Ibidem. — Vt ea *opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honesta sit.*

Xenoph. in Memorab. Socrat. lib. III. — Te spectas? erras. καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς αἱρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι διὰ τοῦτον εὖ πράττωσι: *nam rex eligitur, non vt sese molliter curet, sed vt per ipsum, ij qui elegerunt, benè beatéque agant.* — *Et ideò eligitur:*

Arist. VIII. Polit. ca. X. — Hac vnâ in re maximè abit ille à Tyranno. quòd ὁ μὲν τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸ τῶν ἀρχομένων: *Tyrannus suum ipsius commodum spectat & quærit, at rex subditorum.* — *Tyranno autem, sua.*

Qui verè est Homericus ille ποιμὴν λαῶν: *pastor populorum.* — *Vt pastori cura gregis est.*

Seneca de Clemen. — Scias igitur quisquis hoc nomine, *ciuium non seruitutem tibi traditam, sed tutelam.*

Indidem. — *Nec rempublicam tuam esse, sed te reipublicæ.* — *Non igitur dominium, finis.*

Vatem audi:

Claud. ad Honor. —
Tu ciuem patremque geras; tu consule cunctis,
Non tibi: nec tua te moueant, sed publica damna. — *Ideò curet, foueat,*

Tacit. IV. Histor. — Malus ille, qui *ex magnâ Fortunâ licentiam tantùm vsurpat:* — *Non neglegat, vt fluxi illi & soluti.*

Ibidem. — Qui *non ad curas intentus, sed stupris & adulteriis Principem agit.*

Sallust. — At verus bonusque noster intendit, vigilat: & scit, *Maximo imperio maximam curam inesse.* — *Onus enim hoc, non solùm munus est.*

Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Seneca Conf. ad Polyb.

Ideò *remissum aliquando animum habebit, numquã solutum.* Ibidem.

Vigilans autẽ Princeps, firmus.

Hoc subditorum bono fiet, hoc eius. quia *illius* demum *Principis magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse quàm pro se sciunt.* Ibidem.

CAPVT VII.

De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ caussâ, necessariam.

VERVM ecce Principem definiui: formabo tibi nunc eumdem, & quî perueniat ad salutarem illam metam velut manuducam. Inclusa sanè hæc via in ipso boni publici fine, fateor: (nemo enim sic geret, qui non ipse bonus: nec id solùm, sed & prudens:) verùm inclusa occultè. ego educam, aperiam, & totum hoc imperandi iter tenuiore quodam, vt sic dicam, sabulo sternam salubrium præceptorum. Duo sunt quæ legitimum & numeris suis absolutum Principem faciunt: Prudentia & Virtus. illa vt in Actionibus eius eluceat, hæc in Vitâ. De Virtute præmittam: quæ prorsus & Regi assumenda, & per eum his qui regnantur. Regi: quia ita decorum est, vt probitate emineat, qui dignitate. Cyrum lubens audio: qui

Ad Finem Boni publici duo conducunt: Virtus & Prudentia.

Illa, Principi conuenit, ex decoro.

Οὐκ ᾤετο προσήκειν μηδενὶ ἀρχῆς, ὅστις μὴ βελτίων τῶν ἀρχομένων: *non censebat conuenire cuiquam imperium, qui non melior esset iis quibus imperaret.* Xenophom Pæd. IIX.

Vulgò ita iudicamus; & vbi suffragiorum res, plerumque ὁ βασιλεὺς καθίσταται ἐκ τῶν ἐπιεικῶν καθ' ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς ἢ πράξεων τῶν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς: *rex constituitur ex idoneis aptisque ob eminentiam virtutis, aut actionum quæ à virtute.* Aristot. v. Polit. ca. x.

Meo sanè & poëtæ puncto,

Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit rex. Auson. in Monos.

Sed

Senec. I. De Clem. Sed & fama eius hoc postulat: quæ parùm pura, si non vita. *Omnia enim facta dictáque Principis rumor excipit:* *Ex famâ.*

Indidem. *Nec magis ei, quàm Soli, latere contingit.*

Indidem. Vt iure *cauere debeat qualem famam habeat: qui qualemcumque meruerit, magnam habiturus est.*

Tacit. I. Histor. Eò magis, quòd *inuisum semel Principem seu benè seu malè facta premunt.*

Etiam regni firmitas sic poscit. quia *Ex vtili.*

Senec. Thyest.
—— vbi non est pudor
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile regnum est.

Tacit. I. Histor. *Sit ante oculos Nero,* & qui alij tyrannorum: *quos sua immanitas, sua luxuria, ceruicibus publicis depulêre.*

Ad exitium natæ voces,
Seneca Thyest. *—— sanctitas, pietas, fides,*
Priuata bona sunt. quà iuuat, reges eant.
Et vsu disces.

CAPVT VIII.

Subditorum etiam caußâ Principi virtutem induendam, & ipsis instillandam. sine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus.

IAM & Principi cura altera, vt cùm ipse bonus, subditi etiam tales. Vbi virtus abest, quæ societas non dicam laudabilis, sed firma? Quod de opido poëta, de statu omni dixeris: *Infirmus reip. status sine virtute.*

Plaut. Persâ. *Si incolæ benè morati sunt, pulchrè munitum arbitror.*

Sin aliter: profectò
Ibidem. *—— centuplex murus rebus seruandis parum est.*

Polyb. lib. VI. Audi Prudentiæ alumnum: *Ille reipub. status optabilis & firmus est, in quo & priuatim sanctè innoxieque viuitur, & publicè Iustitia ac Clementia vigent.* *Cum eâ firmus & felix.*

Plato Alcib. I. Audi & Sapientiæ: Εἰ μέλλεις τὰ τῆς πόλεως πράξειν ὀρθῶς καὶ καλῶς,

λῶς, ἀρετῆς σοὶ μεταδοτέον τοῖς πολίταις: *Si remp. rectè laudabiliterque institutis gerere, virtus tibi cum ciuibus communicanda est.*

Prauaquorumdam opinio. Hos, inquam, potiùs, quàm illos malè callidos. qui *eò munitiores reges censent, quò illi quibus imperitant nequiores fuêre.* Sallust. ad Cæs.

Eiusq; ratio. *Quòd patientiores seruitutis arbitrantur, quos non deceat nisi esse seruos.* Plinius Paneg.

Sed hæc subuersa. Sed profectò hac ipsâ in re errant. Nam *pessimus quisque asperrimè rectorem patitur.* Sallust. ad Cæs.

Quò quis melior, hoc iugi patientior. Contrà boni, mites & obnoxij, *metuentes magis, quàm metuendi.* Idem in Iugurth.

Et ab ore veritatis illud est,

——— *Facile imperium in bonos.* Plaut. Milit.

Iure igitur dabis operam, *cùm ipse bonus atque strenuus sis, vti quàm optimis imperites.* Sallust. ad Cæs.

CAPVT IX.

Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in vtramuis partem.

HOc duplici viâ assequêre, Legum & Exempli. De illâ, mox tangam: de hac nunc habe.

Subditi ad Principem se formāt. *Quales in repub. principes sunt, tales reliquos solere esse ciues.* Cicero in Epist.

——— *componitur orbis*
Regis ad exemplum. Claud. v. Conſ. Honor.

Eius caussa. Nec caussa occulta. quoniam ad alta illa versæ plerumque mentes & oculi: *nec tam imperio nobis opus, quàm exēplo.* Plinius Paneg.

Duci natura mauult, quàm cogi. Quod vrget efficaciùs, quàm ipsę leges. *Obsequium* enim *in Principem & æmulādi amor validiora, quàm pœna ex legibus.* Tacit. III. Annal.

Facta Principū, iussa. Quamquam illud ipsum tacita quędam lex est. quoniam *hæc conditio principum, vt quidquid faciant, præcipere videantur.* Quinct. Declam. IV.

Et eo bono, plerique boni. Vis tuos bonos? ipse esto. *Rectè facere Princeps ciues suos, faciendo, docet.* Velleius lib. II.

Rex

Seneca Thyest. *Rex velit honesta, nemo non eadem volet.*

Cicer. III. de Legib. Solutos & malos? te ſolue. Nam *Vitia non ſolùm ipſi Principes concipiunt, ſed etiam in ciuitatem infundunt: plusque exemplo, quàm peccato nocent.* Malo, mali.

Tacit. III. Annal. Et benè noſter: *Vnius inuidiâ* (addo ego, *& culpâ*) *ab omnibus peccatur.*

CAPVT X.

Diſtinctiùs de Virtutibus Principis dictum. & primùm de Juſtitiâ, quàm ea neceſſaria: etiam in ipſo Principe.

ERGO Virtus Principi decôra & vtilis. omníſne? ita cenſeo. ſic tamen vt ſpecies eius quaſdam magis neceſſarias fatear, quę eminent & propriè regnum ſibi poſtulant in Regno. Hæ mihi duorum generum: & ſunt quædam vt minuta ſidera, quędam vt magna. Inter magna luminaria habeo, Iuſtitiam & Clementiam. è quibus illam veluti Solem facio: qui niſi Imperiorum omne corpus illuceat, tenebræ in iis, tempeſtas, nimbi. *Duplices virtutes Principis: Maiores, Minores.*

Cic. II. Offic. *Tanta enim huius vis eſt, vt nec ij quidem qui ſcelere ac maleficio paſcuntur, poſſint ſine vllâ particulâ Iuſtitiæ viuere.* *Iuſtitia, inter maiores.*

Quam in hac meâ re definio, VIRTVTEM IVS ET AEQVVM IN SE INQVE ALIIS FIRMITER SERVANTEM. In ſe, dixi: quia Principem ipſum huic alligo: quem legibus placet ſubiici, etſi (quorumdam ſenſu) *Eius deſcriptio. Principi in ſe exercenda.*

Plinius Paneg. *Principi eas nemo ſcripſit.*

Plato in Polit. Nam ἄνομος ſanè μοναρχία, χαλεπὴ, καὶ βαρυτάτη ξυνοικῆσαι: *ille x Principatus moleſtus, & cui haud facilè ſubſis.* *Iſque legibus illigandus:*

Spart. in Anton. Carac. Turpe illud, *Licet, ſi libet.* *Ne quiduis ei liceat.*

Hoc pulchrius:

Seneca Troad. *Minimum decet libêre, cui nimium licet.*

Cic. Orat. pro Rabir. Et meminerit Princeps, *non ſolùm quantum ſibi commiſſum, ſed etiam quatenus permiſſum ſit.*

Poëtę

Quæ obstrictio imperium non minuit.

Poëtæ illud falsum & improbum:

Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta Lucan. lib. VIII.
Incipit.

Imò firmat:

Oratoris hoc verius: *Ius & æquitas, vincula ciuitatum.* Cicer. Paradox.

Et facit verè Regnum.

Item illud diuini viri: *Remotâ Iustitiâ, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* August. IV. De ciuit.

Voci contrariæ & improbæ

A barbaro istud barbarum: *In summâ fortunâ id æquius, quod validius.* Tacit. XV. Annal.

Oppositæ meliores:

Contrà, à rege illud regium: *Cùm omnia possimus, sola credimus licere nobis laudanda.* Theodahad. apud Cassiod. Var. lib. X.

Poëta etiam sapienter: Euripid.

Οὐ τοὺς κρατοῦντας χρὴ κρατεῖν, ἃ μὴ χρεών:
Non fas potentes posse, fieri quod nefas.

Malitioso item dogmati,

Denique nec Euphemi illius sermo εὔφημος. Ἀνδρὶ τυράννῳ, ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ, οὐδὲν ἄλογον ὅ,τι ξυμφέρον: *Viro aut vrbi principi nihil iniustum quod fructuosum.* In Thucydid. lib. VI.

Dogma simplicius ac verius.

Apage. ab ore aureo aurum illud purius: Ἐγὼ δὲ οὐδὲν νομίζω γε ἀνδρὶ, ἄλλως τε καὶ ἄρχοντι, κάλλιον εἶναι κτῆμα οὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. *Ego verò nullas opes viro, ac præsertim Principi, pulchriores honestioresque censeo, quàm Virtutem & Iustitiam.* Xenoph. de Cyri Exped. lib. VII.

Gloria Iustitiæ adsecla:

Et fructum Regi quid ingerunt? gloriam potiùs. *Fundamentum* autem *perpetuæ commendationis & famæ Iustitia est: sine quâ nihil potest esse laudabile.* Cicer. III. de Offic.

Et penè diuinitas.

Præclarè Principum princeps: *Pietate & Iustitiâ, Principes dij fiunt.* Augustus apud Senec. in Ludo.

CAPVT XI.

Iustitiam administrandam Subditis esse. æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum. remoto etiam litium studio.

Ius reddere, primum Principis munus.

EAM igitur in se Princeps seruet: nec id solùm, sed, vt addidi, IN ALIIS. quia Diuam hanc asserere, vnà cum regni munere ei munus. Originem sceptri si repetis, *Fruen-*

Cicer. II. de Offic. *Fruendæ iustitiæ caussâ* reperies *olim benè moratos reges constitutos.* *Hac caussâ creatus maximè:*

Ibidem. Quid enim aliud quàm contra vim & manuariam illam legem inuenti & inuecti isti? vt essent, qui *summos cum infimis pari iure retinerent.*

Aristot. v. Polit. cap. x. Benè Sapientiæ filius: Βούλεται ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηθὲν ἄδικον πάσχωσιν: ὁ δὲ δῆμος, μὴ ὑβρίζηται μηθέν: *Rex debet & vult esse custos, vt nec opulenti iniustum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.* *vt suum cuique detur, seruetur.*

Benè & Musarum filius:

Hesiod. Theog.

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι:
Hac vnâ, reges olim, sunt fine, creati:
Dicere ius populis, iniustaque tollere facta.

Senec. De Clem. I. Ius ergo noster dicat, reddat: & id habeat *supra omnem iniuriam positum.* *Ius sit æquum:*

Tacit. XIII Annal. *Nihil in penatibus eius venale* sit, *aut ambitioni peruium.* *Sine pretij aut gratiæ aspectu:*

I. Hist. Caussas reosque audiat. quia *inauditi atque indefensi, tamquam innocentes pereunt.*

Aristot. Rhet. I. cap. III. Leges ne violet. ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως: *nam in legibus salus ciuitatis sita:* *Ex legum præscripto.*

Colum. lib. I. Interdum tamen temperet. quia haud frustrà *Summum ius, antiqui summam putarunt crucem.*

Tacit. IV. Annal. Nouas parcè ferat. nam & illud verum, *Corruptissimâ republicâ, plurimæ leges.* *Nouæ aut multæ leges fugiendæ:*

Ibidem. Hoc æuum si vides; fateare, *vt anteà flagitiis, sic nunc legibus laborari.*

Annal. XI. Inde litigandi ars & studium: *vt quemadmodum vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat.* *Et fori hæc litigia.*

Ibidem. Inde *publicæ mercis nihil tam venale, quàm aduocatorum perfidia.*

Quod inter caussas (mihi quidem) corrupti huius æui: Et cur dissimulem? pestis Europæ *caninum* hoc *studium*. quod haud temerè quispiam *concessum latrocinium* dixit. Colum. lib. I.

Catonis prisci voto meum adsonet, *Forum muricibus sterni.* Plutarch.

Ideò nouo & diuerso Iustiniano opus. Et medeatur noster Princeps: videatque *ne legibus fundata ciuitas, legibus euertatur.* Plinius Paneg.

Sine caussidicis satis felices olim fuêre, futuræque sunt vrbes. Colum. lib. I.

CAPVT XII.

Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit.

Clementiæ munera. PRAEFERO nunc Principi lumen alterum, Clementiam: id est, vt ego appello, Imperiorum Lunam. Mitis & mollis ea Diua: quę lenit, quæ temperat; noxios eripit, lapsos erigit; & seruatum it eosipsos qui se perdũt. Nec *Eius descriptio.* descripserim eam aliter, quàm VIRTVTEM ANIMI A POENA AVT VINDICTA AD LENITATEM CVM IVDICIO INCLINANTIS. Hæc homini omnium virtutum conue- *Conuenientissima Principi:* nientissima, quia humanissima. sed

Nullum tamen ex omnibus magis, quàm Regem aut Principem decet: Senec. I. de Clemen.

Qui largiter exercere potest: Quia *plus habet apud illos quod seruet, ac maiore in materiâ apparet.* Ibidem.

Et debet. quia gratiam ei parat: Quia etiam omnia conciliat, quæ sceptro digna. Amorem in primis:

Qui vult amari, languidâ regnet manu. Seneca Tragic.

Tutelam: Securitatem, quæ ex amore.

Non enim sic excubiæ, nec circumstantia tela,
Quàm tutatur amor. Claud. ad Honor.

Et cetera vi aut fraude perrumpas: *hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum est, munimento non egere.* Plinius Paneg.

In regno firmitatẽ. Etiam firmitatem. Nam *firmissimum id imperium, quo obedientes gaudent.* Liu. lib. VIII.

Contrà

Contrà autem,

Seneca. *Inuisa nemo imperia retinuit diu.*

Sallust. ad Cæs. Euentibus omnis æui crede. *qui benignitate ac clementiâ imperium temperauêre, his candida & læta omnia fuisse: etiam hostes æquiores quàm aliis ciues.* *Nec crudi aut immites vmquã diuturni.*

Cicero pro Ligar. Adde, quòd æterna gloria ab hac viâ: *nec vllâ re propiùs homines ad deum accedunt, quàm salute hominibus dandâ.* *Sed & gloriã parat: Imò velut diuinitatẽ.*

Poëta, versibus aureis:

Seneca Octau.
Pulchrum eminere est inter illustres viros:
Consulere patriæ, parcere afflictis, ferâ
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, sæculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hac cælum viâ. *Audiat, recondat, Princeps.*

Tacit. XI. Annal. Vsurpet igitur meus Princeps: & *amorem apud populares, metum apud hostes quærat.*

XII. Ann. *Nec dominationem, & seruos; sed rectorem, & ciues cogitet: Clementiamque & iustitiam capessat.* *Rex esto, nõ Dominus.*

Ita Homeri illud conueniet:

Odyss. 6. & alibi.
——— Πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν.
——— *mitis erat patris instar.* *Item pater.*

Ita Biantis illud eueniet: τοὺς ὑπηκόους φοβεῖσθαι μὴ αὐτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ: *timere subditos non illum, sed pro illo.* *Vt illi timeant, non illum.*

CAPVT XIII.

Clementia vberiùs commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamen soluere eam vim Imperij, sed vincire lento nodo.

SED vsurpet (non temerè à me positum) CVM IVDICIO. quia absque illo, mollities hæc & lentitudo sit, & flagitium, adeò non virtus. Secedit paullùm, fateor, ab acri illo Iustitię Sole hęc Luna: sed secedit, non discedit, diuersa potiùs quàm aduersa. Iustitia ipsa nihil indignetur, haud vsquequaque adhærere sibi Principem nostrum pede presso: quoniã sine peste & pernicie id non potest generis humani. *Flectit à iusto clementia: Sed bono nostro.*

Idq; ob assiduas & innumeras culpas:

Flagitia enim & facinora sine modo sunt: Tacit. III. Annal.

Πεφύκασί τε ἅπαντες, ait ille, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἁμαρτάνειν, καὶ οὐκ ἔστι νόμος ὅστις ἀπείρξει τούτου: *nati omnes peccare & labi sunt, quà priuatim, quà publicè, neque lex est quæ satis validè vetet aut capiat modum.* Thuc. lib. III.

Quæ dissimulandæ: aut omnes & omnia, perdenda.

Ita necessarium est, sæpè dissimulet, & *malit videri inuenisse bonos quàm fecisse.* Tacit. in Agric.

Crebra punitio vilescit.

An rigidè semper puniat? non ex publico id vsu. quia *seueritas amittit assiduitate auctoritatem:* Sen. I. De Clem.

Imò irritat peccata.

Et nescio quo obnitendi vitio, *videbis ea sæpè committi, quæ sæpè vindicantur.* Ibidem.

Rebelliones excitat.

Sed nec ex ipsius priuato. quoniam *vt arbores quædam recisæ pullulant: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo.* Ibidem.

Temperatus enim timor est, qui cohibet: assiduus & acer in vindictam excitat. Ibidem.

Nec timor coërcet.

Verissimè dixerim: Sęuitia *plus timoris quàm potētiæ addit.* Salluft. Iugurth.

Metus autem & terror infirma vincula caritatis. quæ vbi remoueris, qui timere desierint, odisse incipient: Tacit. Agric.

Et *repertis auctoribus, tollent animos.* VI. Annal.

Infame hoc etiam Principi.

Et tamen fac proficere. quæ hîc gloria? *Principi non minùs turpia multa supplicia, quàm medico funera.* Sen. I. De Clem.

Et Iustitia omnino temperanda:

Melior ergo via altera. & veri *benigniq́ue Principis est, ad Clementiæ commodum, transilire interdum terminos Æquitatis, quando sola est Misericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant.* Cassiod. XI. Var.

In leuiter errante, aut seriò pœnitente.

Clementis Iustitiæ exemplum, siue præceptum hoc habeat. *Omnia scire, non omnia resequi; paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodare: nec pœnâ semper, sed sæpiùs pœnitentiâ contentus esse.* Tacit. Agric.

—— ignoscere pulchrum
Iam misero. pœnęque genus, vidisse precantem. Claudian.

Cleon

Thuc. lib. III.

Cleon quid mihi obgannit? Tria esse ἀξυμφορώτατα τῇ ἀρχῇ, οἶκτον, καὶ ἡδονὴν λόγων, καὶ ἐπιείκειαν, *nocentissima Imperio, Miserationem, Blandiloquentiam, & Lenitatem.*

Nõ resoluit imperium benignitas.

Mentitur. nam & Clementiæ sui nerui, &

Claud. Paneg. Mallij.

—— peragit tranquilla potestas
Quod violenta nequit: mandataque fortiùs vrget
Imperiosa quies.

Imò efficaciùs iubet quadam & patrat.

Plin. lib. VIII. Ep.

Malè sanè terrore veneratio acquiritur. longéque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor.

Sallust. ad Cæs.

Crispi gemmâ hæc consigno. *Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba quàm diuturna arbitror: neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam, bellum æternum & anceps gerere. quoniam neque aduersus, neque ab tergo aut lateribus tutus sis, semper in metu aut periculo agites.*

O non nisi è cælo verba!

Hauri, Princeps, hauri.

CAPVT XIV.

De Fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columem humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui.

HABES duo lumina. de quorum fulgore & quasi repercussu, ecce tibi duo altera accensa, Fidem & Modestiam. E quibus illa Iustitiæ ita vicina est, vt alteram ab alterâ oriri verè dixeris, nec refert vtram. Nam &

Cicero I. Offic.

Fides Iustitiæ fundamentum est.

Et hæc in animo non subsidet, nisi in quo illius honos & amor. Eam describere breuiter possum, EFFECTVM, QVOD IN NOBIS SIT, DICTI AVT PROMISSI. Virtus, quæ iure omnino cara sit Principi, cui sua aut publica res cara. Nam hæc

Fidei descriptio.

Seneca Epistolâ LXXXIX.

Sanctissimum humani pectoris bonum est.

Commendatio.

Silius ad Fidem.

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominumque,
Quâ sine non tellus pacem, non æquora norunt:
Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen.

 Quam

Honos ei Romæ.

Quam nec immeritò *in Capitolio vicinam Iouis optimi maximi* Romani *esse voluerunt.* Cato Censorius.

Vt enim ille tutor humani generis, sic ista: *nec vlla res vehementiùs remp. continet, quàm Fides.* Cicer. III. Offic.

Seruanda firmiter in repub.

Itaque eam *magnoperè censemus conseruandam:* Auctor ad Heren. lib. III.

Honos ita exigit:

Fama suadet: quoniam

——— Καλόν τι γλῶσσ', ὅτῳ πίστις παρῇ: Euripid.

——— *res pulchra, lingua cui siet Fides.*

Et vtilitas.

Fructus suadet. Καὶ ἀκύρων γιγνομένων τῶν συνθηκῶν, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων: *& infirmatis violatisque pactis, tollitur inter homines commerciorum vsus.* Aristot. Rhetor. ad Theod. I. cap. XV.

Planè igitur *perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam.* Cicero pro Q. Roscio Com.

Nec audiendi vulpiones, qui suffodiunt.

Et vbi isti doctores noui?

Οἷσιν οὔτε βωμὸς, οὔτε πίστις, οὔθ' ὅρκος μένει: Aristoph. Acharn.

Queis nec ara, nec fides, nec vlla firma pactio est.

Qui aures Principum venenant; & suadent, *Vt omnia recta & honesta neglegant, dummodò potentiam consequantur.* Cicero III. de Offic.

Qui intermortuum illud recoquunt,

——— *ius regnandi gratiâ* Ex Eurip.

Violandum est. aliis rebus pietatem colas.

Frangenda ea nullâ vi.

Heu vani, falsi! Nam *Fides nullâ necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio.* Seneca Epistolâ LXXXIX.

——— *Fulgentibus ostro* Silius lib. XIII.

Hæc potior regnis.

Nullâ fraude.

Fraudes & captiunculas miscent? scio. & *perfidos numquam caussa deficiet, cur pacto non stent:* Liu. lib. IX.

Semperque aliquam fraudi speciem iuris imponent. Ibidem.

Sed audiant generosum Brasidâ. Ἀπάτη δὲ εὐπρεπεῖ αἴσχιον τοῖς γε ἐν ἀξιώματι πλεονεκτῆσαι, ἢ βίᾳ ἐμφανεῖ: *Iis qui in dignitate sunt, turpius, fraude honestâ circumuenire aut lædere, quàm vi apertâ.* Thucyd. lib. IV.

Cic. III. Offic.

Nam quod nonnulli sibi *sumunt, nullam esse fidem quæ infideli data sit:*

Etiam infido seruanda.

Ibidem.

Errant, & *quærunt latebram periurio.*

Ambr. II. de Offic.

Nam *Fides etiam perfidis præstanda est:*

Etiam inter arma. &

Etiã hosti.

Silius lib. XIV.

—— optimus ille
Militiæ, cui postremum est primumq́ue tueri
Inter bella fidem.

Apagite igitur istos, ô mei reges:

Idem lib. II.

—— neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis postferte fidem.

Aristot. Rhet. ad Alexand. cap. XVIII.

Hoc cogitate. οὐκ ἐπιορκεῖν, φοβουμένους τήν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην: *non peierare, timentes & diuinam vltionem, & humanam infamiam.*

Periuris deus hominesq́ infesti.

Nam profectò

Tibul.

—— etsi quis primò periuria celat:
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus.

CAPVT XV.

De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Principi, & in Sensu & in Actione.

ET Fides quidem Iustitiæ, vt sic dicam, παρήλιος est: de Clementiæ autem lumine, Modestię lumen refulget. quæ concolor illi valdè, & lenis mitisq́ue animi assidua comes. Definio, RATIONE TEMPERATVM, NEC ACTIONE EXSVLTANTEM, DE SE SVISQVE SENSVM. Quæ virtus cùm aliis inculcanda (quid enim homines sumus? aut quamdiu sumus?) tum Principi maximè: quem

Quid Modestia?

Bernard. in Epist.

In alto positum non alta sapere, difficile est,

Rara ea in aulis, & apud magnos.

Seneca II. De Irâ.

Quidquid enim *leue & inane in animo est, secundâ se aurâ sustollit.*

Sallust. Iugurth.

Hinc plerumque in magnis ille *contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

Sed

Esse tamen debet. Sed noster temperet, sciatque *Modestiæ famam neque summis mortalium aspernandam, & à diis æstimari.* Tacit. xv. Annal.

Nā supra, non extra homines Princeps. Cur autem insolescat? *Non minùs hominem se, quàm hominibus præesse cogitet.* Plin. Paneg.

Et regnum, & omnia regni vana; Sceptrum, aut opes, faciunt animos? Miser & vane. *Cuncta mortalium incerta: quantoque plus adeptus sis, tanto te magis in lubrico* censeas. Tacit. I. Annal.

Incerta, *Caduca hæc & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis, quæ vires atque opes humanæ vocantur.* Valer. lib. VI. cap. vlt.

Ruina præcipiti obnoxia. *An ignoras magnas arbores diu crescere, vnâ horâ exstirpari?* Curtius lib. VII.

Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeiâ manu
Scindi Tyranni. Seneca Herc. Fur.

Scilicet *nihil tam firmum est, cui periculum non sit etiam ab inualido.* Curtius lib. VII.

Leo ipse *aliquando minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit.* Ibidem.

Etiam in externis Modestia amplectenda. Sensum ergo modificetur & temperet: imò & ACTIONEM. *Persona* enim *Principis non solùm animis, sed etiam oculis seruire debet ciuium.* Cic. Philip. VIII.

In sermone; Sermo ei grauis. *Nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax.* Seneca Epist.

Nam futiles, inutiles, Etiam paucus. Apage linguaces istos: quibus (plerumque ita euenit) *loquentiæ multum, sapientiæ parum.* Sallust. Catil.

Quorum omnis vis virtusque in linguâ sita est. Idem ad Cæs.

Sanè vetus illud nondum me fefellit: *Canem timidum latrare vehementiùs, quàm mordere. altissima quæque flumina minimo sono labi.* Curtius lib. VII.

In veste: At in Cultu, ne exuberet. Virum magnum ad regem Magnum audiat: πολὺ κάλλιον καὶ βασιλικώτερον, τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐγνωμονοῦσαν, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν εὐειματοῦσαν: *multò pulchrius magis-* Aristot. Præf. ad Alexand.

magisque regium, animum præferre cultum & compositum, quàm corporis vestem.

Marius apud Sallustium. Benè Romanus Imperator: *Munditias mulieribus, viris laborem conuenire.*

Xenoph. in Hier. Et cultu quid opus? Ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμή τις καὶ χάρις συμπαρέπεσθαι ἀνδρὶ ἄρχοντι: *Mihi à deo & à cælo videtur Venus quæpiam & Gratia comitari ac subsequi virum principem.*

Nec aliter de externâ omni specie censeo. & hoc de Modestiâ, ab Scythiâ præcepto non Scythico concludo. *Et aliâ circumfusâ specie.* Curt. lib. VII. *Fortunam tuam,* ô Princeps, *pressis manibus tene. lubrica est, nec inuita teneri potest. Impone felicitati tuæ frænos, faciliùs illam reges.*

Capvt XVI.

Ex occasione de Maiestate adnexa lacinia. quid ea, & quî, & quatenus paranda?

SED Modestiam tamen ita commendo Principi, vt non spernam ab eo Maiestatem. Hæc est REVERENDA QVAEDAM AMPLITVDO, OB MERITVM VIRTVTIS, AVT RERVM AFFINIVM. *Descriptio Maiestatis.* Græcis ea Σεμνότης dicta: nobis, in priuato Auctoritas, in Principe Maiestas. Acre ea telum ad imperium: quoniam & in pace

Cicero Topic. *Ad fidem faciendam Auctoritas quæritur.* *Quæ vtilibus repugnanti.*

Idem pro leg. Man. Et *multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet.*

Idem Topic. Nec magis eam à Principe remoueo, quàm Virtutem ipsam: quæ plerumque illam gignit. Quamquam & *concursio rerum externarum affert Auctoritatem.* *Propriè à Virtute orta: sed & ab externis.*

Tacit. Agric. Vt morum in primis grauitas. si tamen ita temperes, vt *tristitiam & arrogantiam exuas:* *A Grauitate.*

Ibidem. *Nec tibi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut seueritas amorem deminuat.*

II. Annal. Qualis laudatus ille Germanicus: qui *visu & auditu iuxtà*

 vene-

venerabilis, cùm magnitudinem & grauitatem summæ fortunæ retineret, inuidiam & arrogantiam effugerat. II. Annal.

A corpore, aut verbis. Faciunt & quædam à naturâ. vt si quis *corpore ingens, verbis magnificus.* XV. Annal.

A temperato recessu. Aut ab arte. vt recessus & seiunctio: quia viles plerumque, qui nimiùm ciuiles. Et effatum Liuianum verum est: *Continuus aspectus minùs verendos magnos homines ipsâ satietate facit.* Liuius lib. XXXV.

Et *maiestati maior ex longinquo reuerentia:* Tacit. I. Annal.

Hominibusque *omne ignotum* semper *pro magnifico est.* Sed modus in his talibus esto: qui sal & anima virtutum. In Agric.

CAPVT XVII.

Minores aliquot virtutes positæ, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

VENIO nunc ad minora, quæ dixi, lumina: id est, virtutes haud æquè illustres aut necessarias regibus, tamen vtiles. quas, velut stellas, spargam & defigam (fas ita loqui) in supremi Capitis huius cælo. Audi Princeps.

Liberalitas decora Principi. BENEFICVS esto. *Liberalitate* enim *nihil est naturæ hominis accommodatius:* Cicero I. Offic.

Et Regum in primis. quos *armis, quàm munificentiâ vinci, minùs flagitiosum est.* Sallust. Iugurth.

Cum dilectu tamen, & modo. Sed cum iudicio esto. *Subitæ* enim *largitionis comes, pœnitentia.* Plinius lib. VII. Epist.

Etiam cum modo. ne *si ærarium ambitione exhauseris, per scelera supplendum sit.* Tacit. II. Annal.

Nimis hauriendo Fontem ipsum exhauris. nec malè vir sanctus: *Liberalitate liberalitas perit.* Hieron.

Falluntur autem *quibus luxuria specie liberalitatis imponit. perdere multi sciunt, donare nesciunt.* Tacit. I. Hist.

XI. Annal. CASTVS esto. *Animo* enim *per libidinem corrupto nihil honestum inest.* *In coniugem amor.*

XII. Ann. Coniugi deditus: nec tamen cum Claudiano illo stipite, *coniugum imperiis obnoxius.* *At non obsequium.*

Aristot. II. Politic. cap. VII. Turpe viro, imò ipsi imperio. Καίτοι τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; *Quid verò interest, vtrùm fœminæ gubernent, an qui gubernant, gubernentur à fœminis?*

Tacitus Agric. IRAM fuge. eaque aut nulla tibi, aut aperta esto. Principi viro *honestius puta offendere, quàm odisse.* *Iram vitet: aut aperiat.*

Ibidem. Mali illi *obscuri, eoque irreuocabiles.*

Ibidem. Qui reponunt odia, *quodque sæuæ cogitationis indicium est, secreto suo satiantur.*

Senec. I. de Clemen. CONVICIA sperne. *Magnam fortunam magnus animus decet,* & talium contemptor. *In conuicia ne inquirat.*

Ibidem. Cuius est *proprium, placidum esse tranquillumque, & iniurias atque offensiones supernè despicere.*

Tacit. IV. Annal. Vniuersè autem verum est: *Conuicia, si irascare, agnita videntur: spreta exolescunt.*

Ibidem. FAMAM tamen ne contemne: & cogita *Ceteris mortalium in eo stare consilia, quid sibi conducere arbitrentur: Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* *Famam curet.*

Ibidem. Laus tibi & posteritas in oculis: censeasque *cetera Principibus statim adesse: vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. Nam contemtu famæ, contemni virtutes.*

DOCTRINAM nonnihil ad hunc finem promoue: quæ *Doctrinam amet.*
XI. Annal. languet. quoniam *sublatis studiorũ pretiis, etiã studia pereunt.*

Plin. Panegyr. Ea *spiritum & sanguinem sub te recipiant.*

I. Annal. Ita *temporibus tuis dicendis, non deerunt decôra ingenia.*

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI TERTII

CAPVT I.

Prudentiam Principi per-necessariam. sine eâ vim & opes inutilia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere.

PERTEXVI regiam hanc Virtutum vestem: Prudentiæ telam ordior. quam vt felici pectine percurram & percutiam, te vera Minerua nostra inuoco, ô æterni patris æterna proles. Prudentiæ ad omnes res humanas vsus: sed ad imperium maximè. quod sine eâ non solùm infirmum sit, sed ausim dicere nullum. Quis nauim mihi dirigat, sine ferro quod affricuit Siderites? sic nemo rempub. sine mente quam afflauit illa Diua. Vim solam cogites? frustrà. Qualis poëtarum ille Cyclops, amisso oculo: talis Princeps, cui abest lumen hoc frontis.

Prudentiæ in gubernãdo vsus.

Potẽtia sine eâ, cæca, præceps.

Vis consilî expers mole ruit suâ. — Horat. III. Od.

Nec est diuturna possessio, in quam gladio inducimur. — Curt. lib. VIII.

At contrà,

Vim temperatam dî quoque prouehunt
In maius : — Horat. III. Od.

Temperatam dico, prudentiæ hac mixturâ. Ῥώμη γὰρ μετὰ φρονήσεως, ait mellitus orator, ὠφέλησεν. ἄνευ δὲ ταύτης, πλείω τοὺς ἔχοντας ἔβλαψε: *Nam vis prudentiæ adiuncta, vsui est : sine eâ, abit magis in noxam.* — Isocrat. ad Demonic.

Mixta vtraque efficacissima.

Nec

Nec malè poëta:

Valer. Flac. IV. Argon.

—— non solis viribus æquum
Credere. sæpè acri potior prudentia dextrâ.

Et certè in gubernatione palàm potior: quia sola lene illud frænum est, quo voluntarij rediguntur in obedientiæ gyrum. Ecce, ne animalia quidem cetera domueris sine tractatione quadam & arte: tu speres hominem? quo *nullum animal morosius est, nullum maiori arte tractandum.*

Imperium alioqui in homines durum.

Senec. I. De Clem.

Naturâ nos feroces, indomiti, æqui impatientes, nedum seruitutis. καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπ᾽ οὐδένας μᾶλλον συνίστανται, ἢ ἐπὶ τούτους, οὓς ἂν αἴσθωνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας: *& homines in nullos magis insurgunt, quàm in eos quos imperium in se adsectare sentiscunt.*

Qui naturâ refractarij.

Xenoph. I. Pæd.

Ibidem. Et rem vidit, qui scripsit: πάντων τῶν ἄλλων ζώων ῥᾷον, ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν: *omnibus animalibus facilius, quàm hominibus imperitare.*

Arist. III. Politic. Illam igitur adhibe, & hoc adhibe: Ἡ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη: *Prudentia, imperantis propria & vnica virtus.*

Ideò prudentiâ opus:

Tacit. XIII Annal. Sanè omnium temporum euentus docebit, & docuit, *plura in summâ fortunâ auspiciis & consiliis, quàm telis & manibus geri.*

Cuius vis supra vim.

Oraculum non insolens effatus est ille vates:

Euripid.

Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χέρας
Νικᾷ,
Mens vna sapiens, plurium vincit manus.

Liu. XI. Qui addo: *Multa, quæ naturâ impedita sunt, consilio expediri.*

CAPVT II.

Sed duplicem prudentiam esse: A se, & Ab aliis. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò ἀδύνατον *esse, vt Princeps à se vno satis sapiat.*

IVRE hanc ergo Principi nostro inesse volo, & multò magis adesse. Nam Sapientum duplex genus poëta vetus appositè facit.

Duplex sapientia.

Propria: Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ· Hesiod. Oper. I.
Mutuatitia. Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Laudatissimus est, ipsus qui cuncta videbit:
Sed laudandus & is, qui pàret recta monenti.

Et nostra Suada: *Sapientissimum esse dicunt eum, cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem: proximè accedere illum, qui alterius benè inuentis obtemperet.* Cicero pro Cluent.

Cumque iis, vel ab iis potiùs, historicorum vberrimus: *Sępè audiui eum primum esse virum, qui ipse consulat quod in rem sit: secundum eum, qui benè monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parère scit, eum extremi esse ingenij.* Liu. XXII.

Prior, nimis rara in purpurâ. Et quamquam inter primos Principem esse voueam: tamen ad secundos magis admoueam. Primùm, quia nescio quomodo (verè hoc, sed verecundè dicam) siue ætate, siue institutione, siue naturâ etiam, his ab aulâ *prima illa animi ingeniique negata sors est.* Indidem.

Altera igitur assumenda. Deinde vt eam habeant, tamen cùm *omnis ratio & institutio vitæ, adiumenta hominum desideret:* Cicer. I. Offic.

Magna enim moles imperij. Tum hæc Gubernatoria maximè. in quâ certum est, *Principem suâ scientiâ non posse cuncta complecti.* Tacit. III. Annal.

Nec vnius mentem esse tantæ molis capacem. I. Annal.

Itaque esto mihi

Σοφὸς τύραννος τῶν σοφῶν συνουσίᾳ: Euripid. opinor.

Princeps sapiens, sapientium commercio.

Et *adsumat in partem curarum* alios, Tacit. I. Annal.

Nec Atlas sine Hercule sustineat. Certus *magna negotia magnis adiutoribus egere:* Velleius lib. II.

Grauissimosque Principis labores, quîs orbem terræ capessit, egêre adminiculis. Tacit. XII. Annal.

Exempla docent. Æuum omne videat, *raró eminentes viros non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam vsos* reperiet. Velleius II.

Ὀλίγα γὰρ εἷς ἂν ἴδοι, καὶ εἷς ἀκούσειε: *Pauca enim aliqua vnus videat, vnus audiat.* Xenoph. VIII. Pæd.

At

Ibid. At esse debent πολλοὶ βασιλέως ὀφθαλμοὶ, καὶ πολλὰ ὦτα: *multi Regis oculi, & multæ aures.*

Liu.XLIV. Thales mihi, si volet, rex esto. tamen *si de suâ vnius sententiâ omnia geret, superbũ hunc iudicabo magis quàm sapientẽ.*

CAPVT III.

Itaque Adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtiles illi?

ADIVTORIBVS enim certè opus: & hoc regiæ prudentię caput censeam, adsumere prudentes. Verè Atticus orator monuit. *Principi amicis opus.*

Plinius Paneg. *Præcipuum Principis opus esse, amicos parare.*

Ibid. *Nullum* enim *maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici.* *Qui, verè eorum thesaurus.*

Micipsę apud Sall. Iugurth. Regibus rex hoc crede. Illi Africano: *Non exercitus neque thesauri, præsidia regni sunt, verùm amici.*

Cyro, apud Xenoph. lib. VIII. Huic Medo: Οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον: *Non aureum istud sceptrum est quod regnum custodit, sed copia amicorum ea regibus sceptrum verissimum tutissimumque.* *Et sceptri fulcrum.*

Sed quî parabis? Iudicij hîc res est. quod si Principi nostro rectum à naturâ vel ab vsu, ô salutarem illum & bono publico natum! Tamen ego dirigam, & adminiculabor in parte. *Iudicio eligendi.*

Adiutores mihi duorũ generum, Consiliarij & administri. Illi, qui linguâ & mente in primis iuuant: Hi, qui manu & factis. Dignissimi illi, & à magno Philosopho scriptũm: *Bipartiti.* *Consiliarij eminent.*

Aristot. Rhet. ad Alexand. Τὸ βουλεύεσθαι, τῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, θειότατόν ἐστι: *Consiliari, eorum quæ inter homines, diuinissimum est.*

Veteri verbo vsurpatum:

Apud Platon. Ἱερὸν ἀληθῶς ἐστιν ἡ συμβουλία:

Quiddam sacrum profectò consultatio est.

Sallust. ad Cæs. Iidem maximè necessarij. Nónne consilio stant regna, vrbes, domus? *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vsque* *Phœbi dictio.*

vsque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt. vbicumque gratia, timor, voluptas, ea corrupêre, pòst paullò imminutæ opes, deinde ademptum imperium, postremò seruitus imposita est.

Itaque de his iure primò dicam.

CAPVT IV.

Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas, & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ.

Consiliarij. APPELLO Consiliarios, QVI FIDI, RERVM HOMINVMQVE PERITI, SALVTARIA SVGGERVNT, PACE SIVE BELLO.

Fidi, siue vitâ probi. Dixi FIDOS, id est probos. *Optimum* enim *quemque fidelissimum puto.* Plinius Paneg.

Iidem prudentes vniuersè: Addidi RERVM HOMINVMQVE PERITOS, id est prudentes. τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμέν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι: *prudentis enim hoc proprium maximè munus arbitramur, rectè consulere.* Aristot. VI. Ethic. Nicom. cap. VII.

Et distinctè, rerum patriæ. Tales censeo, morum *animorumque prouinciæ gnaros.* Tacitus Agric.

Non enim exteros temerè, non aduenas. qui veriloquium hoc imbibi: *Ad consilium de rep. dandum, caput esse, nosse rempublicam.* Cicer. II. de Orat.

Aetate grandes. Item Senes. *quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientiâ validum sit.* Salluſt. Catil.

Adolescentum quidem animi plerumque parùm prouidi: iique *molles & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiuntur.* Ibid.

Nec errat verbum vetus: *Consilia senum, hastas iuuenū esse.* Plutarch.

Sortis vtriusque gnari. Tertiò, fortunâ variâ exercitos. Reuerâ enim nocumenta, documenta: & appositè de se Mithridates. *Mihi fortuna, multis rebus ereptis, vsum dedit benè suadendi.* Salluſt. in Fragm.

Cum modo acuti. Quartò, quod satis sit, acutos. Nam qui nimis, fugio: & arcanum illud dogma ingero: Οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς Thucydid. lib. III.

ξυνε-

ξυνετωτέρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις: *Hebetiores, quàm acutiores, vt plurimùm, meliùs remp. administrant.*

Curtius IV. Caussa. quia subtilia illa & ignea ingenia in assiduo motu, *nouandis quàm gerendis rebus aptiora.*

Tacit. Agric. At hos tales Princeps quî reperiet? *Non studiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus* paucorum: *Legendi sine ambitu.*

Plin. Paneg. Sed aut ipse noscet, si potest: aut tanget ad lapidem illum Lydium communis Famæ. *Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.* *Testimono plurium.*

Idem ibidem. Nec malè ille olim ad Principem: *Tales nos crede, qualis fama cuiusque est.*

Capvt v.

Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis.

FECI etiam SALVTARIA SVGGERENTES. meritò. Nónne hic finis & velut portus quo velificentur consultores? veri & probi quidem. Peruenient autem, si per lineas has dirigant, quas signabo. Pietatem primùm iis ingero, & vt

Cypr. in Epist. *Consiliorum gubernaculum, Lex diuina sit.* *Pij sunto.*

Plinius Paneg. Vniuersè enim verum est, *Nihil ritè nihilque prouidenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspicari.*

Tacit. I. Histor. Libertatem secundò. vt fortiter, non obnoxiè, sententias dicant: néve *cum fortunâ potiùs Principis loquantur, quàm cum ipso.* *Liberi sunto.*

Plin. lib. III. Ep. IX. Nam Libertas sicut & *Fides, in præsentiâ quibus resistit, offendit; deinde illis ipsis suspicitur laudaturque.*

Tacit. XI. Annal. Improbi illi, qui *veri copiam non faciunt; sed suspensa, & quò ducantur inclinatura, respondent.*

III. Hist. Qui ambigui, & *ita compositi, vt ex euentu rerum aduersa abnuant, vel prospera agnoscant.*

Constantes & firmi sunto. Tertiò, Constantiam. Nam illaudati, qui *ex alienâ libidine huc illuc fluctuantes agitantur : interdum alia, deinde alia decernunt. vti eorum qui dominantur simultas atque arrogantia fert, ita bonum malúmve publicum existimant.* Sallust. ad Cæs.

Sed cum temperie. At non Rigorem etiam: *nec inconstantis putem sententiam, tamquam aliquod nauigium, è reip. tempestate moderari.* Cicero pro Balbo.

Nam verè prudens & *sapiens, non semper it vno gradu, sed vnâ viâ :* Seneca.

Nec se in aliquibus mutat, sed potiùs aptat : & vt verbo dicam, non cursum eumdem tenet, sed portum. Idem.

Modesti & placidi sunto. Quartò, Modestiam. & placent illi, qui *specie obsequij regunt; ad omniáq; quæ agenda sunt, quietâ cum industriâ adsunt.* Tacit. III. Hist.

Arte enim & flexu quodam opus sæpè : & obliquâ viâ eundum, quò non licet rectâ. Talis Cornelianus Piso: *nullius seruilis sententiæ sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.* VI. Annal.

Talis Lepidus: qui *pleraque ab sæuis adulationibus aliorum in melius deflexit. nec tamen temperamenti egebat, cùm æquabili auctoritate & gratiâ apud Principem viguerit.* IV. Annal.

Denique, ore presso. Quintò, Silentium. quia *Taciturnitas optimum atque tutissimum rerum administrandarum vinculum:* Valer. II. cap. II.

Nec res magnæ sustineri possunt ab eo, cui tacere graue est. Curt IV.

Arcani ergo ipsi, nec tamen arcanorum (salubriter moneo) scrutatores. quia *abditos Principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere illicitum, anceps; nec ideò assequare.* Tacit. VI. Ann.

CAPVT VI.

Quæ vitanda Consiliariis : & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata.

HÆc loca illa plana, per quæ tutò explicentur consiliorum vela. Sed vada etiam sunt & scopuli : quos notabo. quia ludibriũ profectò ventis debet, quisquis non

cauet.

cauet. Inter vada mihi Contumacia est: ad quam non semel obhæsit suasoria ista ratis. Nam quidam naturâ ita pugnaces, vt *Contumacia, consilij remora.*

Tacit. I. Histor. *Tantùm sententiis aliorum contradicant.*

Indidem. Qui, *consilij quamuis egregij, quod non ipsi afferunt, inimici:*

Indidem. *Et aduersus peritos peruicaces.*

Lucret. Bis stulti. siue quòd omnes *sapere* volunt *ex suo ore:* *Ne priuatim quidem vtilis.*

Tacit. XIV. Annal. Siue quòd, *si quid auctoritatis in ipsis est, crebris contradictionibus destruunt.*

I. Histor. Discordia item inter consuasores. *Stimulat* enim non rarò *priuati odij pertinacia in publicum exitium.* *Sicut & dissidium.*

Sallust. Catil. Tertiò, Affectus. à quibus sanè, *omnes qui de rebus dubiis consultant, vacuos esse decet.* *Item in hanc illãve partem affectio.*

Ibidem. Nam *haud facilè animus verum peruidet, vbi illi officiunt.*

Cicero I. Offic. In primis vbi Ira. *cum quâ nihil rectè, nihil consideratè fieri potest.*

Stat. *——— malè cuncta ministrat*
Impetus.

Liuius lib. XXII. Quartò, Auaritia, siue rei suæ studium. Ex adyto Patauino hæc sors data: *Priuatæ res semper offecêre, officientque publicis consiliis.* *Denique lucri studium.*

Tacit. I. Histor. Quid mirum? *Pessimum veri affectus* & iudicij *venenum, sua cuique vtilitas.* *Quod corrumpit omnia:*

Sallust. Catil. *Auaritia est,* quæ *omnia venalia habere edocet:* *Et perrumpit.*

Ibid. Quæ *Fidem & Probitatem euertit* : duo boni consilij instrumenta.

Aristot. III. Polit. cap. III. Cui plerique hominũ obnoxij: sed Mercurij proles maximè. nec de nihilo lex Thebanis, quæ vetuit τὸν δέκα ἐτῶν μὴ ἀπεχημένον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς: *eum qui decem ipsos annos à commerciis non abstinuisset, non admoueri ad gubernationem.* *Insi tum maximè mercatoribus.*

CAPVT VII.

Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi.

Confidentia noxia.

AT inter Scopulos, quibus illidi & frangi hæc nauis solet, prima mihi Fiducia occurrit: *Quæ* profectò *cum sapientiâ non commiscetur.* Cicero pro Leg. Man.

Cui pectus est, in pectus hoc demitte.

Phœbæa vox est: *Consilia calida & audacia, primâ specie læta sunt; tractatu dura, euentu tristia.* Liuius lib. XXXV.

Nec te fallet. Nam plerumque feroculi isti, μετ' ἀσφαλείας μὲν δοξάζουσι, μετὰ δέους δὲ ἐν τῷ ἔργῳ ἐλλείπονται: *cum supinâ fiduciâ sententiam dicunt, in reipsâ trepidantes deficiunt.* Thucyd. lib. I.

Cauti in consiliis, in facto audaces.

At ego cautum Mimum audio:

Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi: Publius.

Et mihi cum Greco scriptore, ἀνὴρ οὕτως ἂν εἴη ἄριστος, εἰ βουλευόμενος μὲν ὀῤῥωδέοι πᾶν ἐπιλεγόμενος πείσεσθαι χρῆμα· ἐν δὲ τῷ ἔργῳ θρασὺς εἴη: *vir eâ ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur & prætimeat quidquid pote contingere: in agendo autem confidat.* Herod. lib. VII.

Cupiditas refrænanda.

Scopulus alter, Cupiditas. Ἐπιθυμίᾳ μὲν γὰρ ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοίᾳ δὲ πλεῖστα: *Nam cupiditate pauca rectè confiunt, circumspectione plurima.* Thuc. VI.

Celeritas repudiãda.

Cui adiuncta Celeritas, infamis naufragiis in hoc mari. Nam qui cupit, festinat: qui festinat, euertit. *Omnia non properanti clara certaque sunt, festinatio improuida est & cæca.* Liuius lib. XXII.

Prudentiæ vera pestis.

Itaque verè dictum: *Nihil magni discriminis consiliis tam inimicum, quàm Celeritas:* Idem lib. XXXI.

Itemque: Δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ, τάχος τε καὶ ὀργή: *Duo aduersissima rectæ Menti, Celeritas & Ira.* Thuc. lib. III.

Cui tarditas amica.

Lentos ego amo, lentos: & qui cum nostro Comico

Quidquid est incoctum, non expromunt, benè coctũ duunt. Plaut. Mil.

Et rarò celeres felices:

Nam quòd nonnulli *in consultando temerarij, in exsequendo viri sunt:* Velleius lib. II.

Subiti

Tacit. IV. Hist. *Subiti consiliis, sed euentu felices:*

Cur mouear? scio à casu esse, cui non fido: magis rationi, Liuius lib. XXXI. & huic dicto: Celeres istos *celerem pœnitentiam, sed eamdem seram atque inutilem sequi.*

Tacit. I. Histor. Vidimus, videmus, videbimus. semperq́ue verum, *Scelera impetu, bona consilia morá valescere.* *Nisi in scelere.*

Demosth. Exord. XXII. Quæ iis propria, sicut Celeritas Actioni. Nam δεῖ μὲν βουλεύεσθαι ἐφ' ἡσυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα μετὰ σπουδῆς: *Consulere quidem oportet lentè, consulta exsequi festinanter.* *Actionibus tamen ea grata.*

Aristot. VI. Ethic. cap. IX. Addo à grauissimo viro pondus: Πράττειν μὲν δεῖ ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως: *Celeriter deliberata peragenda sunt, deliberandum autem tardè.*

CAPVT VIII.

Ipse Princeps quî se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei.

CONSILIARIOS formaui: res monet, vt etiam ipsum consulentem. Frustrà enim illi idonei, si non iste: & perierit omnis salubrium consiliorum liquor, nisi aptum velut vas sit in quod instillet. Princeps igitur, in capiendis consiliis, hæc seruet. *Princeps aptet se ad consilia.*

Cæs. lib. V. Comm. Maturè deliberet. *Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* *Tempestiuè consulat.*

Seneca Epist. Gladiatorum hoc est non Principum, *In arenâ consilium.*

Cicero Philip. *Magna in rep. momenta sunt temporum: & multum interest, idem illud vtrùm antè an pòst decernatur, suscipiatur, agatur.*

Tacit. in Germ. Peccatur hîc in Plurium statu. vbi *illud ex libertate vitium, quòd non simul, nec iussi conueniunt.* *Quod rarum in Polyarchiâ.*

Ibidem. *Sed & alter & tertius dies cũctatione coëuntium absumitur.*

III. Hist. Caueat Princeps. etiam illud: *ne inutili cunctatione, agendi tempora deliberando consumat.* *Ne lentè nimis consulat.*

Illic. Néve *dies rerum, verbis terat.*

Eligat & iudicet. Audiat cum iudicio. Turpis Claudianus ille frutex, *cui non amor, non odium, nisi indita & iussa.* XII. Ann.

Qui à suis

Ducitur, vt neruis alienis mobile lignum. Horat.

Non pertendat. Tamen sine Pertinaciâ. quia illud Marci Principis diuinum: *Æquius est, vt ego tot taliumque amicorum consilium sequar, quàm tot talesque amici meam vnius voluntatem.* Capitol. in M. Antonino Philosoph.

Non aperiat. Sententiam suam celet: ex hoc præcepto. *Fieri quid debeat, cum multis tracta: quid facturus sis, cum paucissimis, vel potiùs ipse tecum.* Vegetius lib. III.

Sanè anima consilij, secretum: & *nulla sunt meliora consilia, quàm quæ ignorauerit aduersarius antequàm fierent.* Ibidem.

Liberos amet. Libertatem admittat, nec amet Aulæ *verba* illa *byssina.* Plutarch. Apophth.

Adulantes oderit. *Regum opes sæpiùs assentatio, quàm hostis euertit.* Curtius lib. VIII.

Qui noxij. At mihi salus illius desperata est, *cuius aures ita formatæ sunt, vt aspera quæ vtilia, & nihil nisi iucundum & læsurum accipiant.* Tacit. III. Hist.

Miser est Imperator, apud quem vera reticentur. Capitol. in Gord. iun.

Non præmia consiliis: Sine discrimine audiat. & nec bona quidem consilia præmiis afficiat (arcanum dogma suggero:) ne quis spe adipiscendi à vero deflectat, & παρὰ γνώμην τι ἢ πρὸς χάριν λέγοι: *præter animi mentem aliquid, & ad gratiam loquatur.* Thucydid. lib. III.

Non pœnas statuat. Sed nec mala suppliciis. *Defuturi* enim *sunt qui suadeant, si malè suasisse periculum sit.* Curtius lib. III.

Et sanè *non melioris fidei habendi, qui prudentiùs suaserint.* Ibidem.

Successus enim à fortunâ, siue deo. Id est, Feliciùs. Nam profectò *sæpè praua magis quàm bona consilia prosperè eueniunt. quia plerasque res Fortuna ex libidine suâ agitat.* Sallust. ad Cæs.

Imò

Centum doctûm hominum consilia sola hæc deuincit dea. Plaut. Pseud.

Cum

Cum quâ (extremum id moneo) ne pugnet. & ardua illa atque implexa *consilia, quibus impar est, fato permittat.* *Et quidam supra nos.*

Tacit. VI. Annal.

CAPVT IX.

Spernenda occulta Consilia, & ab Aulæ seruis.

ADDO breuem, sed magnæ rei notam. vti spernat genus illud Domestici consilij, quod per prauam prudentiam nonnemo sibi sumit. Id ferè constat ex Aulæ quibusdam mancipiis: *Aulici consiliarij improbi.*

Tacit. III. Annal. Quibus *omnia Principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est.* *Qui placita loquuntur.*

Cic. ad Q. Frat. ep. I. lib. I. *Qui in aures eorum fictè & simulatè, quæstus sui caussâ, insusurrant.* *Rem suam quærunt.*

Ibidem. Ah caue, caue. & quisquis priuatim tibi seruus, *is de iis rebus quæ ad officium imperij tui atque ad aliquam partem reip. pertinent, nequid attingat.*

Ibidem. Quantumuis ille idoneus, tamen *species ipsa gratiosi liberti aut serui, dignitatem habere nullam potest.* *Principem dehonestãt.*

Vopisc. in Aureliano. Minùs, fructum. & clamat tibi ipsa Veritas: Hi sunt cubiculares illi consiliarij, à quibus *bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* *Imò & vẽdunt.*

CAPVT X.

Dictum de Administris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat.

IAMQVE plenè absolui de Consiliariis: transeo ad genus alterum Adiutorum, Administros. Eos dico, QVI PVBLICE AVT PRIVATIM PRINCIPI EXHIBENT IN FVNCTIONE ALIQVA SVI VSVM. Publicè: vt sunt Præfecti, Præsides, Quæstores, Iudices, & vno verbo ij omnes qui tangunt imperij aut reip. partem. Priuatim: vt sunt ij ferè, qui ad Aulæ saltem vsum aut splendorem adhibentur: quos suo proprioque verbo dicimus, Palatinos. De his minus est. illos qui in publico versantur, eligi suadeam cum curâ: & in primis à triplici hac notâ. *Administri Principis.* *In publico:* *In Aulâ.*

Vt

Eligendi à Genere. Vt genus in iis honestum. Benè enim Philosophorum columen: Εἰκὸς βελτίους εἶναι, τοὺς ἐκ βελτιόνων: *Par est meliores esse, eos qui ex melioribus.* Aristot. v. Politic.

Viles spernendi. Et sanè vilis ille, qui viles tantùm sibi admouet: *præcipuumque indicium non magni Principis, magni liberti.* Plin. Panegyr.

Nisi insigni aliquâ virtute. Excipio, si eximia in talium aliquo virtus. Tunc enim libens fatear, *Optimum quemque, esse nobilissimum.* Velleius lib. II.

Et *in cuiuscumque animo virtus insit, ei plurimum esse tribuendum.* Ibidem.

Probi eligendi. Nam nota mihi altera, Vita est: quam super omnia specto. Légi enim: *Meliorem esse remp. & propè tutiorem, in quâ Princeps malus sit, eá, in quâ mali Principis ministri.* Apud Lampridium in Alexand.

Moribus ergo probi sint: valeatque illud,

——— *emitur solâ virtute potestas.* Claudian.

Non infames. Malis famosisque *nihil crediderit, nullam existimationis suæ partem commiserit.* Cic. ad Q. Frat. ep. I.

Non ancipites. Imò nec ambiguis. Nónne melius *officiis & administrationibus non peccaturos præficere, quàm damnare cùm peccarint?* Tacit. in Agric.

Princeps peccat, quidquid illi. Ego censeo. nam in Principem

——— *culpa cunctorum redit.* Seneca Med.

Qui non vetat peccare cùm possit, iubet.

Illi incumbit *in hac custodiâ imperij, vt non se vnum modò, sed omnes ministros ciuibus & reip. præstet.* Cic. ad Q. Frat.

Apti ab ingenio, eligendi. At nota tertia, Ingenium est. quod quia varium in nobis, καὶ ὁ μὲν πρὸς πολιτείαν, ὁ δὲ πρὸς πόλεμον εὐφυέστερος: *ille ad ciuilia, hic ad bellica, naturâ aptior:* Plutarch. Politic. Præcept.

Quisque pro inclinatione. Primum illud est, vt possit ἕκαστον ἑκάστῃ χρείᾳ, καὶ τὸ οἰκεῖον, προσαρμόττειν: *quęque, cuique functioni, pro indole suâ, admouere.* Ibidem.

Mæcenas enim aptè quædam obiuerit, quę non Agrippa. & rectè poëta: Propert. lib. III.

Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta.

Alte-

Tacit. VI. Annal. Alterum, vt ingenia inſpiciat. id eſt, recta eligat, nec tamen erecta. Scilicet, *vt pares negotiis, neque ſupra ſint.* *Non nimis alti.*

I. Annal. Tiberiana cautio non de nihilo. qui *nec eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat. Ab optimis, periculum ſibi: à peſſimis, dedecus publicum metuebat.*

III. Ann. Medij ergo optimi, quibus olim & nunc tutiſſimò *ſecreta Principum innixa.* *Medij congrui.*

Eodem lib. Quò mihi *Labeo* aliquis *incorruptâ libertate?*

Eodem. *Capitonis obſequium dominantibus magis probatur.*

IV. Annal. Iſta ſuadeo: an perſuadeo? ęgrè. Neſcio quomodo Aulica hæc comitia affectus dirigit: & *fato quodã ac ſorte naſcendi, vt cetera, ita Principum inclinatio in hos, offenſio in illos eſt.* *Tamen rarò recta hic electio.*

CAPVT XI.

Adminiſtris ipſis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem potentiam eſſe in Aulâ.

NEc de Adminiſtris, plura diſſero: quædam, ad ipſos. O boni, lubrica veſtra vita & via eſt, qui in Aulâ verſamini: in quâ, vt verè vir ſanctus dixit,

Auguſtin. VIII. Confeſ. cap. VI. *Per pericula, peruenitur ad grandius periculum.* *Periculi plena Aula.*

Itaque acri circumſpectione & cuſtodiâ vobis opus contra lapſum. Ego fulcio his præceptis. Vos qui Minores in Palatio,

Tacit. I. Annal. Obſequioſi eſte. Nam *quanto quis* apud Principem *obſequio promptior, honoribus & opibus extolletur.* *Obſequiũ Adminiſtros decet.*

Conſtantini Imp. dictum. Vtibiles. ne ſitis dicto veteri, *Tineæ & ſorices Palatij.* *Sui vſus.*

Audaculi. Nam profectò *Audacia.*

Seneca Trag. Hippol. *Malus eſt miniſter regij imperij pudor.*

Plinius Paneg. At vos qui Maiores, cauete ne vobis tales. & *veſtrâ vos, non Principis fortunâ metiamini.* *Modeſtia.*

Quieta actio. Quod agitis, sine iactantiâ agite. placent illi, qui *actu otiosis simillimi.* Velleius II.

Qualis ille Piso: *quo nemo aut validiùs otium dilexit, aut faciliùs suffecit negotio: magisque quæ agenda sunt egit, sine vllâ ostentatione agendi.* Eod. lib.

Virtutum dissimulatio. Inuidia sic vitabitur. cui amoliendæ, nonnemo delapsus est ad *vitiorum etiam imitamenta.* Tacitus XVI. Ann.

Mæcenates illi hoc spectarunt,

——— *quîs mens circumflua luxu*
Nouerat intactum vitio seruare vigorem. Claud. de Probini & Ol. consul.

O virum verè ad Aulam! Et callidus Crispi nepos. *qui diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias luxu propior. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior, quò somnum & inertiam magis ostentabat.* Tacit. III. Annal.

Accepto omnia Principi referant. Qui sapis, capis. etiam istud: vt nihil tibi adscribas, nec *ad famam tuam gestis exsultes, sed ad auctorem & ducem, vt minister, fortunam referas.* Tacit. in Agric.

Luna inquam esto, & gloriæ tuæ omne lumen refunde illi Soli. *Hæc est conditio regum, vt casus tantùm aduersos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.* Aemilius Prob. in Datame.

Sibi labores capiāt, gloriam illi. Benè Agrippa. Δυοῖν παρῄνει τὸν ἄνδρα τὸν σωθησόμενον, τὸ μὲν δυσχερείας αὐτὸν τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττειν, τὸ δὲ δὴ καθόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν: *Duorum admonebat virum* in Aulâ *saluum futurum: Vnius, vt difficultatem rerum ipse amoliretur: alterius, vt gloriam impositæ summæ manus illis relinqueret.* Dio lib. XLIX.

Patientes sunto. In vniuersum autem, in Aulâ perennare vultis? duo hęc adsumite. Patientiam: veterani illius exemplo. qui interrogatus, *Quomodo rarissimam rem in aulâ consecutus esset, Senectutem? Iniurias* inquit *ferendo, & gratias agendo.* Senec. II. De irâ.

Extremè cauti. Item Cautelam. quia multi vobis laquei, &

Fraus sublimi regnat in aulâ. Seneca Hippol.

Illîc

Sallust. ad Cæs. Illîc ad *reprehendenda aliena dicta & facta, ardet omnibus animus. vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur.* Fraudium enim sedes, aula.

Tacit. I. Hist. Illîc insidiatores & hostes: qui *secretis criminationibus infament ignarum, & quo incautior decipiare, palàm laudatum.*

Sen. Præf. lib. IV. Quæst. Nat. Cur te fallam? *cùm omnia caueris, per ornamenta ferieris.*

Imò vt nemo te euertat, cades spontè. quia *Nihil rerum* Potentia ex lubrica.

Tac. XIII. Annal. *mortalium tam instabile & fluxum est, quàm potentia non suâ vi nixa.*

III. Ann. Vide mihi illos Emeritos: *speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim retinent.*

Sallust. Iugurth. Siue id vitio *regum* fiat, quorum *voluntates vt vehementes, sic mobiles, sæpè sibi ipsæ aduersæ.* Reges mutabiles.

Tacit. III. Annal. Siue *fato potentiæ rarò sempiternæ. & satias capit aut illos cùm omnia tribuerunt, aut hos cùm iam nihil reliquum est quod cupiant.* Fatum incertum.

Plutarch. in Arat. Et ô benè si non Aratæa aliqua vox erumpat. Ταῦτ' ἐστιν, ὦ Κεφάλων, ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: *Hæc sunt, ô Cephalo, præmia regiæ amicitiæ.* Inopinatū.

Ista eueniunt: numquam mihi. &

Senec. Thyest.

Stet quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis saturet quies.
Obscuro positus loco,
Leni perfruar otio.

Nos procul à Ioue & fulmine.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVARTI

CAPVT I.

Propriam Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficilè alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obtectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè à nobis præcipi.

ALIENAE Prudentiæ semitam decurri: aperitur mihi campus Propriæ, sed verè campus. in quo certam viam aut limitem quis comprehendet? Diffusa nimis res est, Confusa, Obscura. Diffusa primùm. quid enim latiùs se, quàm res humanæ, pandit? quarum omnium Prudentia est, imò & singularum. Philosophum audi:

Prudentiæ materies, omnes res humanæ.

Τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνώριμα γίνεται δι' ἐμπειρίας: *Rerum singularum Prudentia est, quæ notæ homini per Vsum fiunt.* Aristot. VI. Ethic. cap. VIII.

Eaq; singulariter inspecta.

Atqui res singulæ, infinitę sunt: quas adeò non scientiâ, vt nec numero complectare.

Præcepta enim *finita esse debent, & certa:* Seneca Epistolâ XCV.

Siqua finiri non possunt, extra Sapientiam sunt. Ibidem.

Circa res incertas versatur:

Iam Confusa eadem. quia reuerâ instabile totum & fluctuans est, quod Prudentiam vocamus. Quid enim aliud ea, quàm electio rerum quæ aliter atque aliter sese habent?

Ipsa quoque mobilis.

Quòd si illæ incertę: etiam ipsa eò magis, quòd non rebus solùm deuincta, sed iis quæ rebus adstant. Tempora, loca, homi-

homines adſpicit: & pro minimâ eorum mutatione ipſa ſe mutat, adeoq; non vbique vna, vt nec in vnâ re vna. Scientiæ autem alia natura eſt: &

Aristot. vi. Ethic. cap. iii.

Πάντες ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα, μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν: *Omnes censèmus, quod ſcimus, natum non eſſe Variare.*

Sanè incertum aliquid, nemo redegerit in certa hæc & ſtricta præceptorum vincla. Denique obſcura eadem. quia res euentusque omnes humani in altâ nocte. *Tenebroſa eſt, ob cauſſas ignotas.*

Plin. Paneg.

Nam *occultat eorum ſemina deus, & plerumque bonorum malorumque cauſſæ ſub diuerſâ ſpecie latent.*

Quis in rebus etiam obuiis non ſuſpicatur potiùs de cauſſis, quàm cognoſcit? Sine cauſſis autem Scientia non eſt, nec traditio vlla firma. Addo, quòd in publicâ & Ciuili hac gubernatione, etſi in terrenis rebus, pleræque tamen cauſſæ ab alto ſunt, nec reperiendæ in hac terrâ. *Aut homini nec noſcendas.*

Lucret. lib. v.

Vſq; adeò (vt ille exclamat) *res humanas vis abdita quædã*
Obterit, & pulchros faſces ſæuasque ſecures
Proculcare ac ludibrio ſibi habere videtur.

Itaque (verum fateamur) ego & alij hîc caligamus: nec eſt quiſquam qui ad plenum præcepta Prudentiæ non dicam tradiderit, ſed tentârit. Quid ergo? quieſco, & ſileo? res & ordo vetant: & faciam potiùs quod in Syrtium aliquo æquore deprehenſus. & quoniam clauſum directumque iter tenere non poſſum, confusè viam aliquam ſignabo, velut aſtris. O tu me adiuua, qui ſuper aſtra.

CAPVT II.

Diuiſa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rurſus, in Humanam & Diuinam. De hac oſtenſum, curam Principis eſſe. Vnam Religionem retinendam ei, & defendendam.

PRVDENTIA omnis, quam in Principe quæro, duplex eſt: Togata & Militaris. Illam intellego, QVAE IN COTTIDIANA HAC GVBERNATIONE, TRANQVILLISQVE REBVS, INTERVENIT. Iſtam, QVAE *Togata Prudentia.*

Militaris. IN BELLO, REBVSQVE TVRBATIS. Illius materies iterùm duplex; Res Diuinæ, Res Humanæ. In rebus Diuinis versari eam dico, QVAE SACRA RELIGIONEMQVE TANGIT ET DIRIGIT, QVATENVS TAMEN PRINCIPIS EA CVRA. Iustè & conuenienter sic limito. quia non Principi liberum in sacra ius. absit. sed inspectio quædam, idque tuendi magis quàm cognoscendi causâ.

In Diuinis Prudentia.

Religio, caput in repub.

Sanè in omni republicâ Πρῶτον, ἡ περὶ θείων ἐπιμέλεια: *Primum est, curatio rerum diuinarum.* Aristot. VII. Polit. cap. VIII.

Curanda Principi:

Ad quem autem ea potiùs, quàm ad Principem pertinet? Δεῖ γὰρ τὸ ἄριστον ὑπὸ τοῦ ἀρίστου τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἡγεμονοῦν ὑπὸ τοῦ ἡγεμονοῦντος: *Decet enim quod optimum est, ab optimo coli; & quod imperat, ab imperante.* Diogenes Stoic. apud Stob.

Decori causâ.

Tutelæ causâ.

Nec decet solùm, sed expedit. Tutelæ tuæ primùm: quia verissimè Cyrus ἐλογίζετο, ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἶεν, ἧττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περί τε ἀλλήλους ἀνόσιόν τι ποιεῖν, καὶ περὶ ἑαυτόν: *ratiocinabatur, si omnes Familiares* (imò & Subditi) *dei metuentes essent, minùs eos aut inter se aliquid illicitum patraturos, aut in ipsum.* Xenoph. Pæd. lib. VIII.

Augmenti causâ.

Ad augmentum etiam Imperij. Scito enim τοὺς θεοὺς εὐνοϊκωτέρους εἶναι τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσι: *deos proniores esse in eos, qui maximè illos colunt.* Aristot. Rhet. ad Alexand.

Ausus gloriari Tullius: Romanos, non *calliditate aut robore, sed pietate ac religione omnes gentes nationesque superauisse.* Orat. de Arusp. respons.

Status Publici causâ.

Iam verò publicè, quî salui simus nisi illâ saluâ? *Religio, & timor dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem.* Lactantius De irâ cap. XII.

Tolle hoc vinculum: *vita hominum stultitiâ, scelere, immanitate complebitur.* Eod. lib. cap. VIII.

Non ea miscenda.

Idemque, si confundis. Nec enim audiendi Ægyptij illi reges, qui *variam & miscellam religionem induxerunt, stabiliendo*, vt putarunt, *sceptro:* Καὶ ὅπως μηδέποτε ὁμονοῆσαι δύνωνται οἱ κατ' Αἴγυπτον: *& ne vmquam conspirare inter se Ægyptij omnes possent.* Diodor Sicul. lib. II.

O fa-

O fatui! Vnionis auctor illa vna: & à confusâ eâ, semper turbę. Musarum ille pater quanto meliùs! cuius hoc ad Augustum monitum exstat. Τὸ μὲν θεῖον πάντῃ πάντως αὐτός τε σέβου κατὰ τὰ πάτρια, καὶ τοὺς ἄλλους τιμᾷν ἀνάγκαζε: *Diuinum illud numen, omni modo, omni tempore, ipse cole iuxta leges patrias: & alij vt colant, effice.*

Vna, optima.

Mæcen. apud Dionem Cassium, lib. LII.

Addit: Τοὺς δὲ ξενίζοντάς τι περὶ αὐτὸ καὶ μίσει καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν καταφρονήσας οὐδ᾽ ἄλλου ἄν τινος προτιμήσειεν, ἀλλ᾽ ὅτι καινά τινα δαιμόνια οἱ τοιοῦτοι ἀντεισφέροντες πολλοὺς ἀναπείθουσιν ἀλλοτριονομεῖν: κἀκ τούτου, καὶ συνωμοσίαι, καὶ συστάσεις, ἑταιρεῖαί τε γίγνονται, ἅπερ ἥκιστα μοναρχίᾳ συμφέρει: *Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coërce. non deorum solùm caussâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè quidquam magni fecerit) sed quia noua quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.*

Ibidem. — *Puniendi, qui variãt.*

O verba, ab impio & ad impium, nimis pia! Hæc vera prudentia: & Principi qui sapit, *religio & veneratio nulla alia, nisi vnius Dei tenenda est.*

Lactant. I. Instit. cap. XX.

Et tenenda ex ritu veteri. *Maiorum instituta tueri, sacris cærimoniisque retinendis, sapientis est.*

Cicero II. de Diuinat. — *Mos probus & vetus seruandus.*

Καὶ τὰ πάτρια ἔθη παρὰ πᾶσι παραβαίνειν ἄδικόν ἐστι: *& patrios ritus migrare aut violare, vbique gentium nefarium habetur.*

Aristot. Rhet. ad Alexand.

Puni igitur, siquis turbat. *Iure ille à diis proximus habetur, per quem deorum maiestas vindicatur.*

Iustinus lib. VIII. — *Vindicandus:*

Seriò, seriò, hoc imbibe: *Nihil esse in rebus humanis religione præstantius, eamque summâ vi oportere defendi.*

Lactantius lib. V. Institut. cap. XX. — *Omni vi defendendus.*

CAPVT III.

De vnâ religione ampliùs quæsitum. Numquámne dissidium ferri possit? saltem in tempus. idque quadamtenus videri.

ERgo firmiter hæc nostra sententia est, Vnam religionem in vno regno seruari. Quæri tamen duo possunt: Sempérne puniendi qui dissentiunt, & An omnes? Quâ de re

re vt differam, non Curiositas me impellit, sed publica Vti-
Calamitas Europæ à dissidio Religionum. litas, & præsens hic Europæ status, quem nego me sine lacrimis intueri. O melior mundi pars, quas dissidiorum faces religio tibi accendit! Colliduntur inter se Christianæ reipub. capita, & milleni aliquot homines perierunt ac pereunt per speciem Pietatis. Quis hîc silebit? non ego. &
Calūniantur, si quis mederi vult: quamuis cum Platone sciam εὐδιάβολα τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς πολλοὺς: *calumniis hæc obnoxia in vulgus:* *In Euty-phr.*

Necquidquam tam probè aut prouidè hîc dici, *quod non vellicare malignitas possit:* *Seneca Epist.*

At nos conabimur. Tamen subibo hoc discrimen, & pro virili aquam infundam in Sacrum hūc ignem. Hoc excusatiùs, quòd
Obnoxii tamen Prudentiorum iudiciis. consilia, nō decreta adfero; nec assero aliquid, sed pono. Tu qui legis, scito à piâ puraque mente hæc esse: & si ipsa aliter, subiici à me iis quorum propriè cognitio hæc & censura.

Peccantes in religionē duplices: Vt rem intellegas, duo genera eorum facio qui in Religione peccant: qui Publicè, & qui Priuatim. Publicè pec-
Turbones. care dico, QVI ET IPSI MALE DE DEO RECEPTISQVE SACRIS SENTIVNT, ET ALIOS AD SENTIENDVM
Et Errones PER TVRBAS IMPELLVNT. Priuatim, QVI PARITER MALE SENTIVNT, SED SIBI. De primis primò quæri-
Turbones, semper puniendi. tur, an talibus esse debeat impunè? nego. *Puniantur à te, ne tu pro illis puniaris.* *Cypr. de vtil. Pœnitentiæ.*

Maximè si turbant. *Melius enim est, vt pereat vnus, quàm vt pereat vnitas.* *August.*

Violatarum religionum aliubi atque aliubi diuersa pœna est, sed vbique aliqua. *Seneca De Benef. III. cap. VI.*

Clementiæ non hîc locus. *Vre, seca, vt membrorum potiùs aliquod, quàm totum corpus intereat.* *Cicero Philip. IIX.*

Nam *quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.* *L. IIII. Cod. Iustin. De Hæret.*

Vnicâ exceptione, nisi metus à turbis. Atque hoc firmum certumque esto, quamdiu turbatores coërceri possunt sine maiore turbâ. Quid autem, si aliter?

Tacit. III. Ann. ter, & quid si ea tempora sint, vt *subita coërcitio plus damni in rempub. ferat?*

Nam ea interueniunt: vel nostrum hoc vide. quo fatalis ista est ingeniorum scabies, vt *omnes disputare malint, quàm viuere.* *Aeui nostri infelix curiositas.* Seneca Epist.

Plato in Apol. Aculeones vbique & Curiones, qui περιεργάζονται ζητοῦντες τά τε ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ἐπουράνια: *satagunt inquirentes, & quæ subter terram sunt, & quæ super cælum.*

Tacit. III. Annal. Horum quanta multitudo? *Ut rei agi possint, acie vincendi sunt.*

Hîc igitur iustè ambigo, An non fas tempora paulisper Principi inspicere, *quibus parere omnes Politici præcipiunt.* *Tolerandi interdum, vt melius tollas.* Cic. ad At. XII. Ep. I.

Tacit. III. Annal. Et an non *potius sit, omittere adulta & præualida vitia, quàm illud assequi vt palàm fiat quibus flagitiis impares simus.*

Seneca Consol. ad Helu. Omittere dico in tempus. *Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum, quàm immatura medicina:* *Calidi nocent.*

Liuius XXII. Et scio *medicos, plus interdum quiete, quàm mouendo atque agendo, proficere.*

Ex medicorũ scito. Sanè *istos ab atrâ bile, Dies plerumque sanat & Quies.* *Tempus multa sanat.*

Plinius Paneg. Arma, arma clamant alij. Sed nónne re vidimus, *arma armis irritari.*

Sen. I. de Clemen. *Naturâ contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens.*

Tacit XII. Annal. Tu iterùm iterumque vide, an non conniuere interdum melius, quàm *intempestiuis remediis delicta accendere.* *Et diæta melior chirurgiâ.*

CAPUT IV.

An puniendi singuli, & quieti? itemque an extrahendi & perquirendi? Neutrum (si intentè quidem fiat) ex vsu videri. Doctore primùm his opus, non tortore.

SECUNDA Quæstio est, de his qui in Religione peccant priuatim. Ecce labes errorum in meâ mente, sed neminem maculo: quiesco domi, & sileo. Hícne talis etiam punien- *Errones simplices non statim puniendi.*

niendus? De quietis temporibus, non disputo: de turbidis, ambigo. & interdum illa valeant,

Tacere liceat, nulla libertas minor
A rege petitur. Seneca Oedip.

Nemo rex *perinde animis imperare potest, ac linguis.* Curt. VII.

Mentium rex, Deus est. Augustin. in Ioan.

Hac viâ vix emendes. Sanè nimio aut intempestiuo terrore quid efficitur? vt *vultu, qui maximè seruit, assentiantur:* Curt. VIII.

Corde minimè. *Quis enim imponat mihi necessitatem vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi?* Lactant. V. cap. XIV.

Simulatores efficit. Fictiones ea res inducit. & fortasse *Purpuræ tuæ cultores aliquot efficies, non Dei.* Ex Themistii dicto apud Socrat. Eccles. Hist. III. ca. XXI.

Docendi potiùs. Vide ne, in statu simili, tutior via altera docendi ac ducendi. *Fides suadenda est, non imperanda.* Bernar. in Cant.

Ingenia nostra, vt nobiles & generosi equi, meliùs facili fræno reguntur. Seneca I. De Clem.

Et *errantem per agros ignorantiâ viæ, melius est ad rectum iter admouere, quàm expellere.* Idem I. De Irâ.

Ita profectò est. Tolluntur hæc talia quæ sensibus insident, *docendo magis quàm iubendo, monendo quàm minando.* August. Epistolâ LXV.

In fidibus siquid discrepat, non abrumpis statim, sed paulatim reducis ad concentum: in Fide cur non idem fit? & *peccata sic compescis, vt sint quos peccasse pœniteat?* Idem ad Africam. Procos.

Pœnitẽtes, bis boni. Atque hi tales sępè meliores. *Multo firmior est Fides quam reponit pœnitentia.* Lactant. in hac tali re, lib. V. cap. XIII.

Etsi Pœna etiam sæpè reposuit. & *lentis tepidisq́; animis quod cohortatio quieta non suasit, minax subitò terror extorsit.* Prosper II. De Vocat. Gent. cap. XXXIII.

Sed quid Tempora, quid etiam Pietas poscat, Princeps videto: idque de piorum sententiâ. Tu ô benigne & miserator Deus (nam voto & suspirio locum hunc claudo) diuisa

In Act. Apost. cap. IV. uisa haec iunge; & effice, vt *multitudinis credentium sit cor vnum, & anima vna.*

CAPVT V.

Transitum ad Prudentiam in Humanis. huic duo fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi.

PRVDENTIA in Humanis rebus me vocat: de quâ liberiùs iam & libentiùs dicam. Hanc intellego, PERITIAM IN EXTERNIS TRANQVILLE ET FIRMITER GVBERNANDI. Duos illi fontes tribuo, Naturam populi & Naturam regni. Sanè cùm omnia dispexeris, nihil reperies peritè ad gubernandum olim aut nunc monitum, cui non hinc scaturigo. Itaque ante omnia ad eos te ducam: & tum denique riuulos aliquot ex iis deducam vtilium monitorum. Quisquis callidus peritusque regendi esse vis, *Duplex caput Prudentiæ gubernatoriæ.*

Tacit. Ann. III. *Noscenda* tibi *natura vulgi est, & quibus modis temperanter habeatur.* *Prius, Natura populi.*

Vulgi, meo iudicio, triplicis, Tui, Finitimi, Vniuersi. Tui. quid enim magis necessariũ quàm vt eum nôris cui praees? *Qui triplex noscẽdus.*

Martial. *Principis est virtus maxima, nosse suos.* *Tuus:*

Finitimi. iure: quia res tibi sæpè cum eo & fœdera. Va- *Vicinus:*
Liu. XLV. riant autem ingenia, & *sunt tam ciuitatum quàm singulorum hominum mores: gentesque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores aliæ sunt.*

Vniuersi etiam. quoniam motus quidam affectusque sunt, quos communiter reperias in omni hominum gente. Quos nisi nosti, quî ad eos te componas? Scriptum olim: *Omnis.*

Arist. III. Politic. Οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξειν τὸν μὴ ἀρχθέντα: *Non est vt rectè imperet, cui non imperatum.*

Seneca II. De Irâ. Siue, vt vertit noster Sophus: *Nemo benè imperat, nisi qui antè paruerit imperio.*

Rectè. non quia omnes reges voluerint esse è subditis: (minimè. multi in purpurâ nati, & à successione ferè regna) sed hoc indicãtes, ingenia & inclinationes subditorum

 impe-

A notitiâ affectuum, rectum imperium. imperanti noscenda, sic tamquam ipse inter eos. Audi senem illum Principem: *Vtilissimus idem ac breuissimus rerum bonarum malarumque delectus, cogitare quid sub alio Principe aut nolueris aut volueris.* Galbam apud Tacit. I. Histor.

Audi regium suasorem: Ἂν ὅσα ἂν ἕτερόν τινα ἄρξαντά σου ποιεῖν ἐθελήσῃς, ταῦτα αὐτὸς αὐτεπάγγελτος πράσσῃς, οὔτε τι ἁμαρτήσῃ, καὶ πάντα κατορθώσεις, κἀκ τούτου καὶ ἥδιστα καὶ ἀκινδυνώτατα βιώσῃ: *Si omnia quæ alium quemuis in te imperantem facere velles, ea ipse tuâ sponte feceris: nec peccabis quidpiam, & omnia ritè diriges, & vitam ex eo iucundissimam simul & tutissimam viues.* Mæcen. apud Dionem lib. III.

Vnde ij noscendi? Tu igitur hæc disce. vnde? à Percunctatione, ab Vsu, à Libris. à Me etiam nonnihil, qui præcipuos popularium Affectuum depingam hîc tibi vt in tabellâ. Vulgus omne

Breuis eorũ index. INSTABILE. *Vulgo nihil incertius.* Cicero pro Muræn.

In multitudine est varietas, & crebra tamquam tempestatum, sic sententiarum commutatio. Idem pro Domo.

Pronum in affectus. AFFECTVS ponit, aut sumit. *Vt est mos vulgo, mutabili subitis, & tam prono in misericordiam, quàm immodicum sæuitiâ fuerat.* Tacit. I. Histor.

Nec quidquam facilius, quàm in quemlibet affectum mutare populum. Quinct. II. Decla.

Sine iudicio. IVDICII EXPERS. *Plebi non iudicium, non veritas.* Tacitus I. Histor.

Non delectu aut sapientiâ ducitur ad iudicandum, sed impetu & quâdam etiam temeritate. Cicero pro Planc.

Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia. Ibidem.

Ex opinione multa, ex veritate pauca iudicat. Idem pro Rosc. o.

Vulgus vacuum curis, & sine falsi veríque discrimine solitas adulationes edoctum. Tacit. II. Histor.

Adhæret turba: AD PLVRES inclinat. *Multitudo vulgi, more magis quàm iudicio, pòst alius alium quasi prudentiorem sequuntur.* Sallust. ad Cæs.

Pecorum ritu, antecedentium gregem. Seneca De vitâ beat.

NATV-

Tacit. II. Histor. NATVRA INVIDVM. *Ægris oculis alienam felicitatem intuetur.* Inuidet.

Liuius lib. XLII. *Prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vtitur, deteriori atque infirmiori fauet.*

Tacit. II. Histor. SVSPICAX. *Municipale vulgus pronum ad suspiciones.* Suspicatur.

I. Ann. *Mos vulgo, quamuis falsis reum subdere.*

I. Histor. CREDVLVM. *Facilis ciuitas ad credenda accipiendáque omnia noua:* Omnia credit.

Ibidem. *Præsertim cùm tristia sunt.*

III. Ann. *Quoquomodo audita pro compertis habent.*

Eod. lib. RES AVGET. *Cuncta, vt mos famæ, in maius credita.* A se auget.

Lucan. I.

——— Sic quisque pauendo
Dat vires famæ: nulloque auctore malorum,
Quæ finxère, timent.

Silius IV. *——— traduntque metus, nec poscitur auctor.*

Ibidem.

Adstruit auditis, docilis per inania rerum
Pascere rumorem vulgi pauor.

Tacit. I. Histor. *Vagus primùm & incertus rumor. mox, vt in magnis mendaciis, interfuisse se quidam & vidisse adfirmant: credulâ famâ inter gaudentes & incuriosos.*

III. Hist. COMPRIMI NESCIT. *Prohibiti per ciuitatem sermones, eoque plures; ac si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant.* Vetita loquitur.

II. Hist. *Vagis per vrbem militibus, qui sermones populi coërcerent. id præcipuum alimentum famæ erat.*

I. Hist. *Publica exspectatio magni secreti impatiens: & malè coërcitam famam supprimentes augebant.*

Eod. lib. TVRBIDVM. *Vulgus cuiusque motus noui cupidum.* Pendet in turbas.

Sallust. Iugurth. *Ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduersum.*

Vtique si quis concitat. Præsertim SI DVX SIT. *Vt mare, quod suâ naturâ tranquillum est, ventorum vi agitatur: sic populus suâ sponte placatus, hominum seditiosorum vocibus, vt violentissimis tempestatibus, attollitur.* Cicero pro Cluent.

Nam *vulgus sine rectore, præceps, pauidus, secors.* Tacit. IV. Histor.

Vereq; dictum, *Nihil ausuram plebem principibus amotis.* I. Ann.

Calidos amat. FAVET FERVIDIS. & plebe iudice, τὸ σῶφρον τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν. τὸ δὲ ἐμπλήκτως ὀξὺ, ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη. *quidquid modestum, ignauiæ speciem habet: quod circumspectum & prouidum, segnitiæ. quidquid autem abruptum & præceps, id verò forte & virile censetur.* Thuc. lib. III.

Ideò *vincit in eâ plerumq; pars maioris animi quàm consilij.* Liu. VII.

Et grati *stolidi, ac vecordi facundiâ.* Tacit. IV. Histor.

Rei publicæ neglegens: NEGLEGIT REM PVBLICAM. *Magnitudine nimiâ, communium curarum expers populus.* I. Histor.

Sua diligens. *Priuata cuique stimulatio, & vile decus publicum.* Ibidem.

Intenta mala, quasi fulmen, optant dumtaxat se quisque ne attingant. Sallust. Orat. Philip.

Forte verbis: VERBIS FEROX. *Procacia plebis ingenia.* Tacit. II. Histor.

Nec vltrà. Sed *nihil vltra verba ausurum.* III. Hist.

Impigræ linguæ, ignaui animi. Sallust. Orat. Marcii.

Semper immodicum. METV AVT SPE NIMIVM. *Hæc est natura multitudinis. aut seruit humiliter, aut superbè dominatur. Libertatem, quæ media est, nec spernere modicè, nec habere sciunt.* Liuius XXIII.

Nihil in vulgo modicum. terrêre, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè contemni. Tacit. I. Annal.

Vulgus *audaciâ turbidum, nisi vim metuat.* VI. Ann.

Plura sunt, quæ tu à te addes.

CAPVT VI.

Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hîc considerata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Distinctè.

EGo ad Naturam regni propero: è quâ pauca hæc tibi delibo. Communiter eam nosce, & Distinctè. In Communi notitiâ hæc sunt. *Alterum caput Prudentiæ, Natura regni.*

Tacit. I. Annal. Regnum omne fluctuans & INSTABILE. *Arduum enim & subiectum Fortunæ cuncta regendi onus.* *Id instabile.*

Seneca Oedip.

Vt alta ventos semper excipiunt iuga,
Imperia sic excelsa Fortunæ obiacent.

Sen. Epist. XCII. *Nihil inausum est Fortunæ. aduersus Imperia idem habet iuris, quod aduersus imperantes.* *Subitò sæpè deiectum:*

Ibidem. Itaque sæpè occultis caussis labitur. & *quæ, domesticis steterant bellis, quæ externis regna, nullo impellente ruunt.*

Liuius lib. XXXVII. Et totum ferè labitur, cùm cœpit. Verè ille scripsit, *Regum maiestatem difficiliùs à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari.* *Et totum, cùm aliqua pars.*

Seneca De Benef. VI. cap. XXXIII. *Non enim his gradibus, quibus ad summa peruentum est, retrò itur: sæpè inter fortunam maximam & vltimam nihil interest.* *In summo aut in imo est.*

Tacit. II. Histor. *Imperium cupientibus* (aut *habentibus*) *nihil medium inter præcipitia aut summa.*

Nec Fortunæ solùm obiectum, etiam ODIIS. *Odiosum plerumque.*

Seneca Theb.

Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium atque Regnum.

Caussa sæpè in Impotentiâ regum. Nam *Idq; ob regum mores.*

Idem Agamemn.

Id esse regni maximum pignus putant,
Si quidquid aliis non licet, solis licet. *Qui licentiosi.*

Idem Hippol. *Quod non potest, vult posse, qui nimium potest.*

Et in peruicaci eorum Superbiâ. *Pertinaces & superbi.*

--durus

—— *durus & veri insolens* Ibidem.
Ad recta flecti regius non vult tumor.

Flecti non minùs existimant turpe, quàm vinci. Senec. De Benef VI. cap. XXX.

Etiã quia nos parère difficiles. Sed caussa etiam altera in Naturâ nostrâ. quia *nemo alteri imperium volens concèdit : & quamuis bonus atque clemens sit qui plus potest, tamen quia malo esse licet, formidatur.* Sallust. ad Cæs.

Insidiis exponitur. Ideoque regnum obnoxium INSIDIIS.

Multi iniqui atque infideles regno, pauci sunt boni. Attius.

Ideò meticulosi reges Nec immeritò reges semper in TIMORE. *Jngenia regum prona ad formidinem.* Sallust. Iugurth.

Sæpè nimis: &
—— *dubia pro certis solent* Seneca Oedip.
Timere reges.

Suspicaces & æmuli: Iidem AEMVLI, & *suâpte naturâ potentiæ anxij.* Tacit. IV. Annal.

Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt. Seneca. Agam.

In ipsos filios. Adeò, vt *displiceant regnantibus* etiam *ciuilia filiorũ ingenia.* Tacit. II. Annal.

Et *suspectus semper inuisusque dominantibus, quisquis proximus destinatur.* I. Histor.

Regni vires noscenda: Hæc taliaque Communiter scies. iam illud Distinctè, Quantum tuum regnum sit, & quale. Potentia, inquam, tua, seriò tibi noscenda est.

Metiri sua regna decet, viresque fateri. Lucan. VIII.

Multi dum se tam magnos, quàm audiunt, credunt, attraxère superuacua & in discrimen rerum omnium peruentura bella. Seneca De Benef. VI. cap. XXX.

Et eius cõstitutio siue forma. Etiam regni Qualitas. cuiusmodi illud sit, Vetus, Nouum; Hereditate, an Suffragio traditum & tradendum; Legibus, an Vi quæsitum. & quidquid tale. Pro his enim variè attemperandum sceptrum, & laxandæ aut adducendæ imperij illæ habenæ.

CAPVT

CAPVT VII.

Præcepta nunc ex hiſce fontibus petita. & primùm vniuersè poſita, quæ firment Regnum aut violent: mox diſtinctè de Vi dictum. Opus regi Cuſtodes, Milites, Arces aut potiùs Colonias.

BENE habet. duplicem Arcton meam ſignaui, ad quam flectendi mihi idemtidem oculi: nunc audacter vela do, & vndoſum mare ingredior Præceptorum. Ea hoc ordine diſponam, vt quæ Iuuant firmantque regnum, præmittam: ſubiungam, quæ Lædunt & perdunt. Duo igitur ſunt, quæ tranquillum id aut firmum efficiant, VIS & VIRTVS: duo item, quæ turbidum aut caducum, VIS & VITIVM. Singula hæc, vt meus captus eſt, ſubtiliter videamus & partitè. Vim in Iuuante parte primùm pono, & intellego PRAESIDIVM QVOD PRINCEPS VTILITER ADHIBET AD SE TVENDVM AVT REGNVM. Id ferè duplex, Milites, & Munimenta. Milites iterùm duplices, Cuſtodes & Ordinarij. CVSTODES, regis ipſius tutela propria: qui ſcilicet

Duo firmando Regno: *Duo euertendo.* *Vis definita:* *Diuiſa.* *Cuſtodes regij.*

Sen. I. de Clemen. *Somnum eius nocturnis excubiis muniant, latera obiecti circumfuſique defendant, incurrentibus periculis ſe opponant.*

Tacit. I. Annal. *Miles in forum, miles in curiam comitabatur*, ſcribit de ſuo Principe Tacitus.

Seneca I. De Clem. Nam probus vetusq; ille mos: & quāquam in nullo metu, decorè tamen eos Princeps, & *vel ornamenti cauſſâ habeat.*

Sed eſſe & ORDINARIOS milites volo: manum ſcilicet aliquam grandiorem (pro viribus & modo regni) ad ſubita caſuum aut bellorum. & qui, *ſi auxilium res poſcat, haud procul accieantur.* *Ordinarij & perpetui milites.*

Tacit. IV. Annal.

Ibidem. Nam ſcimus, *voluntarium* ſæpè *militem deeſſe. ac ſi ſuppeditet, non eâdem virtute ac modeſtiâ agere: quia plerumque inopes ac vagi* (vt hodie quidem mos eſt) *ſponte militiam ſumunt.*

Dio lib. XLII. Grande momentum in hoc pręcepto: & C. Cęſar ſolitus dicere, Δύο τὲ εἶναι τὰ τὰς δυναστείας παρασκευάζοντα καὶ φυλάσσοντα καὶ

ἐπαύξοντα, στρατιώτας καὶ χρήματα: *Duo esse, quæ Principatus comparent, seruent, augeant, Milites & Pecuniam.*

Atque alius ab eâdem mente (etsi paullò improbiùs) ad suos liberos: Ὁμονοεῖτε, τοὺς στρατιώτας πλουτίζετε, τῶν ἄλλων πάντων καταφρονεῖτε: *Inter vos consentite, milites ditate, reliquos omnes spernite.* Seuerus Imp. apud Dionem in vitâ eius.

Arces quatenus Vtiles. At munimenta possis vsurpare duplicia, Arces aut Colonias. Illas vulgus & hodiernus mos tibi ingerit: ego istas, & mos vetus. Sanè ARCES non tam firmæ compedes, quàm censentur: ad exiguum motum validæ; fragiles (ipsi vidimus) ad communem & magnum. In finibus tamen & contra hostem, haud valdè eas spernam: in mediterreis & contra ciues, valdè. Populo alicui diffidis? premere eum vis? *Prælata iis Coloniæ:* COLONIAS tibi suggero, verè *sedes seruitutis.* Tacit. Agric.

Hoc solidum, hoc firmum munimentum est: in quo non locus solùm talis, sed homines ipsi sint. Coloniæ enim ferè constant externis (quibus, cum indigenis haud facilis conspiratio:) nec vsurpandæ temerè nisi in externos. *Sed saltem in exteros.* Nam *non assuetæ frænis seruitutis tumidæ gentium inflatæque ceruices, facilè aliâs ab imposito iugo resiliunt.* Flor. IV. cap. vlt.

Aut recèns domitos. Siue etiam in feroces & recèns subiectos. Quidquid enim dicunt, *quos viceris caue amicos tibi esse credas.* Curt. VII.

CAPVT VIII.

De Virtute duplici, seruatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata, & ostensa triplex ad eam via.

VIs ergo opportunè etiam ab optimo Principe adhibenda, ex scito veteri:

Quædam vi tractanda, quò ceteris quies sit: Tacit. I. Annal.

Sed magis Virtus. in quâ mihi quidem præcipuum Principatus robur est & pondus. Eam, paullò aliter quàm vulgus, *Quid hîc virtus.* hîc appello LAVDABILEM VTILEMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE, VEL IN REGEM. Studiosè sic discrimino. Nam cùm duplex eiusmodi Virtus sit, Beniuo-

niuolentia & Auctoritas: nasci quidem vtraque à rege & per regem debet, sed sedem tamen suam & domicilium in animis Populi habet. atque illa, in regem Affectus est; hæc Opinio de rege. Ex definitionibus facilè rem mentemque meam capies. Nam BENIVOLENTIA, quam hîc quæro & suadeo, est SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM PROMPTA INCLINATIO ET AMOR. *Beniuolentia definita.*

Quæ nimis vtilis, imò necessaria, ad res gerendas. Plato *Vtilitas eius.* vere dixit: Διὰ τοῦ ἀρέσκειν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸ πράττειν ἐστί: *Ab eo quòd placeas hominibus, actionum efficacia est.* (Epist. IV. ad Dionem)

Para igitur: idque viâ triplici, Lenitatis, Beneficentiæ, Indulgentiæ. LENITATEM promes in Teipso primùm, verbis factisque benignus, *comitate & alloquiis officia prouocans.* (Tacit. V. Histor.) *Quomodo paranda? Lenitate in te, & circa te:*

(Plin. Paneg.) Quid ni *ita cum ciuibus tuis, quasi parens cum liberis, viuas?*

(Tacit. V. Histor.) Cum illâ tamen exceptione, vt *incorrupto ducis honore.*

(Plinius Paneg.) Temperie opus est: *nec aut reuerentiam terrore, aut amorem humilitate captabis.*

(Cic. Oratore ad Brutum.) Raræ hoc sed magnæ laudis, cùm *virtutes specie dispares prudentiâ iunguntur.*

(Seneca I. De Irâ.) Sed promes etiam in Imperio: vt tranquillum id ac lene sit, *nec alia eius facies, quàm sereni cæli ac nitentis.* *Lenitate in omni imperio.*

(Tacit. I. Hist.) Hoc ex ingenio hominum est: qui *nec totam seruitutem pati possunt, nec totam libertatem:*

(Idem Agric.) *Domiti vt pareant, non vt seruiant.*

(Seneca I. De Clem.) Hoc ex vsu ipsius imperij: quia reuerà *remissiùs imperanti meliùs paretur.* *Hinc Quies:*

(Lib. XXII.) Sed & fideliùs paretur. *Nullus terror,* ait Liuius, *cùm omnia bello arderent, fide socios demouit: videlicet quia iusto moderatoque regebantur imperio.* *Hinc Fides:*

(Apud Dionem lib. XLIII.) Cæsaris effatum est: Ἡ ἐξουσία μετριάσασα πάντα τὰ κτηθέντα τηρεῖ: *Potentia mediocriter exercita, omnia quæsita conseruat.* *Hinc stabilitas.*

Contrà, Ὁ ἀναίδην ἐς πάντα ἁπλῶς τῇ δυνάμει καταχρώμενος, οὔτε εὔνοιαν ἀληθῆ οὔτ' ἀσφάλειαν ἀκριβῆ εὑρίσκει): *Qui impudenter & passim in omnibus potentiâ abutitur, is neque veram beniuolentiam neque firmam securitatem inuenit.* Ibidem.

Beneficentiâ item paratur. Iam & BENEFICENTIAM adiunges. Nam *liberalitate qui vtuntur, Beniuolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum est ad quietè viuendum* (siue & *regendum,*) *caritatem.* Cicer. II. De Finib.

Quæ semper vsui: Vis scire quanta eius vis? *Meliùs beneficiis imperium custoditur, quàm armis.* Seneca De Breu. Vitæ.

Sanè vulgo, ex veteri verbo, *Omnium dulcissimum est, accipere.* Idem De Benef.

Donabis igitur, vel Augusti exemplo: qui *Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otij pellexit.* Tacit. I. Annal.

Maximè in nouo statu. Idque effusiùs in nouo imperio. Sic enim tibi firmabis, & *nouis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa malent.* Ibidem.

Quibus tamen conferas, vide: Sed cum Iudicio: nec placeant mihi illi *Reges,* qui *multa opertis oculis donant.* Senec. IV. De Benef. cap. XXXVII.

Tu largiere *bellorum sociis, periculorum consortibus:* Plinius Paneg.

Siue etiam *de te benè ac fortiter, sed in togâ, meritis:* Ibid.

Aut iis denique qui mereri possunt. *illis* scilicet *præmia, his exempla.* Ibid.

Et quantū, vide. Sed cum Modo etiam. Nam *simplicitas ac liberalitas, nisi modus adsit, in exitium vertuntur.* Tacit. III. Histor.

Alioqui tua & te perdis. Si omnibus, si passim: quis finis? *Singuli numquam exsatiabuntur, respublica deficiet.* II. Annal.

Itaque *alienis bonis manus afferre cogêris:* Cicero II. de Offic.

Quod exitiabile. *nec* vmquam *tanta studia assequêris eorum quibus dederis, quanta odia eorum quibus ademeris.* Ibidem.

Caue igitur. atque adeò *nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat.* Plin. Panegyr.

Tertiò

Tertiò INDVLGENTIAM suasi: hac mente, vt quatenus sine corruptelâ morum potest, populum Laxè habeas & Iucundè. Laxè, vt in Victu: ne *plebes acri annonâ fatigetur.*

Denique indulgentiâ paratur.

Tacit. IV. Annal.

IV. Hist.

Nam *vulgo vna ex republicâ annonæ cura.*

In viliore Annonâ:

Iuuenal. Sat. 10.

——— duas tantùm res anxius optat,
Panem & Circenses.

Cicero II. De Offic.

Omnes autem *qui remp. gubernant, consulere debent, vt earum rerum copia sit, quæ sunt necessariæ.*

Seneca Epist. CXVI.

Iucundè etiam: puta in ludis & eiusmodi receptis voluptatibus. Nam vulgo, sicut *pueris, omne ludicrum in pretio est.*

In ludicris.

Tacit. XIV. Annal.

Idemq; *cupiens voluptatum, & si trahat eò Princeps, lætum.*

Ibidem.

Itaque vides, *nec maiores abhorruisse spectaculorum oblectamentis.*

Quæ seriò etiam vsum præbent.

Idem in Agric.

Vsus enim aliquis in istâ re: cùm ita ferociores populi, eoque *bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescunt.*

Ibidem.

Idque *apud Imperitos Humanitas vocatur, cùm pars seruitutis sit.*

Frangũt & molliunt.

Tacit. IV. Histor.

Verissimum est, *Voluptatibus Romanos plus aduersus subiectos, quàm armis valuisse.*

Pylades apud Dionẽ lib. LIV.

Nec id nesciuit ille histrio, qui increpanti Augusto quòd eius causâ in plebe essent tumultus: Συμφέρει σοι, Καῖσαρ, inquit, περὶ ἡμᾶς τὸν δῆμον ἀποδιατρίβεσθαι: *Expedit tibi, ô Cæsar, populum circa nos distineri.*

A generosis curis auocant.

Tacitus in Agric.

Acutè. Nam profectò *virtus ac ferocia subditorum, ingrata imperantibus.*

Annal. XIV.

Sed modum tene: & vide vt hæc *lætitiæ potiùs, quàm lasciuiæ dentur.*

Tamen lasciuia & luxus vitanda.

Ibid.

Facilè enim ista irrumpet. *nec pudicitia aut modestia, nec quidquam probi moris vltrà reseruabitur.*

Ita Tui & Tu peribitis. Quid enim salui, amissis moribus?

CAPVT IX.

Auctoritas commendata valdè. Tria ostensa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his dissertum.

AVCTORITAS inter Iuuantes virtus altera est. quam *suprà quoque libaui: sed hoc tantùm. nunc vberiùs, & pleno magis ore dicenda est. Definio iterùm: Auctoritas est IMPRESSA SVBDITIS, SIVE ET EXTERIS, OPINIO REVERENS DE REGE EIVSQVE STATV. Constat ex Admiratione & Metu: cuius vtriusque temperies siue mixtio facit hanc Virtutem. Quam parari apud quasdam nationes proniùs aio:

* Lib. II. cap. XVI.

Quid Auctoritas?

Vnde nata?

Est enim *ingenita quibusdam gentibus erga reges suos veneratio.* Curtius III.

Quibus rebus paranda?

Apud alias ægriùs: sed tamen apud omnes triplici hoc, quem dicam, modo siue viâ. Formâ imperij, Potentiâ imperij, Moribus imperantis. Per singula te ducam, & figam in iis pedem non distinctè solùm, sed lentè & impresè. quis carpet? ego fulcrum hoc regnorum scio, &

Tutela ea regnorum.

Maiestatem imperij, salutis esse tutelam. Idem lib. VIII.

Hæc illa velut edita arx est, quâ Princeps se vindicat à rebellione & contemptu. Scande & occupa deo auspice, me duce. Prima viarum est

FORMA IMPERII. in quâ tria ad Auctoritatem requiro: vt Seuera sit, vt Constans, vt Adstricta. SEVERA primùm, quia perpes illa & assidua Lenitas Contemptum inducit, id est Principatus ipsam pestem. In hac colluuie morum & hominum *habendus metus, aut faciendus est.* Sallust. Orat. Lepid.

Hanc creat Seuera gubernatio.

Quæ ex vsu Principis, Et subditorum.

Ampliùs, quia inducit *maximam illecebram peccandi impunitatis spem.* Cicero pro Mil.

Quis eum metuat, *apud quem conditum, imò constrictum ferrum est?* Sen. I. de Clemen.

Qui

Cicer. I. in Catil.

Qui per ſegnitiem potiùs quàm clementiam, *patiatur hebeſcere aciem ſuæ auctoritatis?*

Ariſtot. X. Ethic. cap. vlt.

Ne feceris, & noſce vulgus. Οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας: *Non enim ita natum eſt, vt Pudori obſequatur, ſed vt Metui: nec vt abſtineat à prauis ob turpitudinem, ſed ob ſupplicia & pœnam.* *Nam vulgus metu coërcendū.*

Cic. ad Brut. epiſt. II.

Adhibe hæc igitur in tempore. *Salutaris Seueritas vincit inanem ſpeciem Clementiæ.*

Stob. de Regno.

Cotys rex Thracum, increpanti ſeueritatem eius & aienti, Μανία τοῦτ' ἐστι, καὶ οὐ βασιλεία: bellè reſpondit, Ἀλλ' ἡ ἐμὴ μανία τοὺς ἀρχομένους σώφρονας ποιεῖ: *Furor hic eſt, non Regnum. At meus hic Furor ſubditos ſanos reddit.*

Cicero II. De Offic.

Ita, ita. *Adhibenda eſt reip. cauſsâ Seueritas, ſine quâ adminiſtrari ciuitas nulla poteſt.*

Var. in Frag.

Scimus digitum præcidi oportere, ſi ob eam rem gangræna non ſit ad brachium ventura. *Et noxia recidenda.*

Senec. I. De Clem.

Tamen tempeſtiuè, & cum intermiſſione. Nam *ciuitatis mores magis corrigit parcitas animaduerſionum.* *Sed per interualla:*

Cic. pro Cluent.

Illud laudabile, quoties potes, efficere *vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat:*

Idem III. in Verr.

Et *vnius improbi ſupplicio multorum improbitatem coërcere.*

Quòd ſi crebra tamen nimis aut peruicacia vitia: tum ſanè illud valeat, *Niſi mala herba nimium ſuccreuerit.*

Publius.

Crudelem medicum intemperans æger facit.

Tacit. III. Annal.

Ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, niſi per dura & aſpera coërceas. Corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus, haud leuioribus remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit. *Falce tunc recidenda eſt.*

Secundò, CONSTANTEM volui imperij Formam: quod interpretor, vno & veteri tenore fluentem. Quid mihi *Conſtantia Auctoritati facit:*

mihi mutas? Alcibiadem audi verè censentem: Τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν, οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύουσι: *Eos hominum tutissimè agere, qui præsentibus moribus legibusque, etiamsi deteriores sint, minimùm variantes, rempub. administrant.* Apud Thucyd. lib. VI.

Obseruatioque legum & morum.

Ipsum Augustum: qui sic olim ad Senatum: Τοὺς κειμένους νόμους ἰσχυρῶς φυλάττετε, καὶ μηδένα αὐτῶν μεταβάλλετε. τὰ γὰρ ἐν ταυτῷ μένοντα, κἂν χείρω ᾖ, συμφορώτερα τῶν ἀεὶ καινοτομουμένων, κἂν βελτίω εἶναι δοκῇ, ἐστίν: *Positas semel leges constanter seruate, nec vllam earum immutate. Nam quæ in suo statu, eademque manent, etsi deteriora sint, tamen vtiliora sunt reip. his quæ per innouationem vel meliora inducuntur.* Apud Dionem LIII.

Contemnuntur leges, latæ, relatæ.

Et inopinati dogmatis caussa duplex. Quòd nec leges ipsæ vim & vitam satis habeant, vertendæ statim aut euertendæ. *Non* enim *conualescit planta, quæ sæpiùs transfertur.* Seneca Epist.

Et vnà earum lator.

Et quòd Princeps vilescit, qui sic vacillat: fœdaque inconstantiâ, *quæ iusserat, vetat; quæ vetuerat, iubet.* Tacit. III. Histor.

Acriculi in rep. mali.

Sperne ergo circa te nouatores: qui *vt aliquid sui videantur afferre, etiam recta commutant.* Quinct. lib. III. Institut.

Veteres, & vetera, optimi.

Et scito, *super omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim prouisum: & quæ conuertuntur, in deterius mutari.* Tacit. XV. Annal.

Ideò in *minimis quoque rebus, omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.* Val. Max. lib. II.

Interdum tamen innouandum.

Sed numquam, inquies, mutem? numquam: nisi aut summa Vtilitas expresserit, aut summa Necessitas. Nam, fateor, *nocet* interdum *priscus rigor, & nimia seueritas, cui iam pares non sumus.* Tacit. I. Hist.

Sed non violentè:

Sed tunc quoque fiat leniter: & vt *quàm minimo sonitu orbis ille in rep. conuertatur.* Cic. ad Att. lib. II. epist. IX.

Et pauxillatim.

Itemque Lentè: vt per gradus, nec omnia simul. Augusti exemplo: qui sub initia imperij οὐ πάντα εὐθὺς, ὥσπερ ὑπετέθειτο, ἔπραξε, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· ἀλλὰ τὰ μὲν παραχρῆμα μετεκόσμησε, τὰ δὲ ὕστερον: *non omnia* Dio LII.

nia statim, vti decretum erat, exsecutus est: veritus ne parùm succederet; si simul homines transferre & inuertere vellet: sed quædam ex tempore disposuit, quædam reiecit in tempus.

Tacitus I. Annal.

Atque hoc est, quod de eodem noster: *Insurgere paulatim, munia legum & magistratuum in se trahere.* Ait Paulatim: & tu in re simili serua.

Adstrictio imperij, pro Auctoritate.

Tertiò, ADSTRICTAM Imperij Formam posui. id est, vt non solùm A te præcipua vis & honos, sed etiam Apud te sint. A te quidem, vt maxima rerum aut agas ipse, aut firmes: *neu vim Principatus resoluas, cuncta ad Senatũ reuocando.*

I. Annal.

Princeps vnus res manu teneat.

Non quia consilia spernam (valdè suasi, & suadeo:) sed quia innotescere omnibus velim, te esse à quo pendeant omnes. Esto mihi *solus arbiter rerum, iure ac nomine regio.*

II. Ann.

Eum omnes spectent: & omnia ab eo exspectent.

Liu. IX.

Reges domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.

Tacit. I. Annal.

Aliquid hîc laxas? totum amittis. *Ea est imperandi ratio, vt non aliter constet, quàm si vni reddatur.*

Honores nimios ne dato.

Sed Apud te etiam plerusque honos maneat, certè magnus. Doctorum ille doctor: Κοινὴ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, τὸ μηδένα ποιεῖν ἕνα μέγαν: *Communis custodia Principatus, neminem vnum magnum facere.*

Aristot. V. Polit. cap. XI.

Semper *periculosum priuati hominis nomen supra* (imò & *iuxta*) *Principis attolli.*

Tacit. in Agric.

Datos auferto: sed vellicatim.

Quid si tamen factum? corriges. sed sic, vt non detrahas eũ, sed deducas. Δεῖ γὰρ ἐκ περιαγωγῆς, vt ille loquitur, τοῦτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν: *Oportet circumductione quâdam & per ambages id facere, nec totam potestatem simul tollere.*

Aristot. V. Polit. cap. XI.

Non longos item dato.

Nec verò magnos solùm honores dari abnuo, sed & (vtique in Militiâ aut Præfecturâ) longos. Vetus monitum: *Nihil tam vtile, quàm breuem potestatem esse, quæ magna sit.*

Latro apud Senec. VII. Controu. vlt.

Libertatis (siue Principatus) magna custodia est, si magna imperia diuturna esse non sinas.

Liuius IV.

Nam homines insolescunt.

Caussa. quoniam αἱ μακρότεραι καὶ πολυχρονιώτεραι ἀρχαὶ ἐπαίρουσί πως πολλοὺς, καὶ ἐς νεωτεροποιΐαν ἐξάγουσι: *Longiora & diuturniora imperia, multos attollunt, & ad res nouandas impellunt.* Dio LII.

Potentia certissima ad Auctoritatem ratio.

VIAM primam vides: alteram tibi POTENTIAE ingredior, quæ est illa ipsa directa & regia ad solidam auctoritatem via. Cetera omnia adsint, hæc absit: quid iuuabunt? Scito *parùm tutam maiestatem sine viribus esse.* Liuius XI.

Quid eam appellem?

Potentiam autem hîc intellego, ad *Sua conseruanda, & Aliena obtinenda, idonearum rerum facultatem.* Cicero II. de Inuen.

Qui parari censeam.

Quam quinque hæc instrumenta tibi dabunt: Opes, Arma, Consilia, Fœdera, Fortuna: si tamen apposité vtâris, & vt præcipiam. Attende, attende. Primo loco Opes pono. & de vi atque vsu earum quis ambigit? Δεῖ δὴ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων: *Opus sunt Opes, & sine iis nihil fiet quod opus.* Demosth. Olynth. I.

I. Pecuniâ.

Illa nerui, caput, pedes.

Experiens callidusque vir clamabat olim: Νεῦρα τῆς ἡγεμονείας τὰ χρήματα εἶναι: *Neruos imperij pecuniam esse.* Mucian. apud Dion. in Vespas.

Animorum domina:

Nam socios aut milites habere vis? Illa dabit. Πάντα ὤνια τοῦ πλούτου: *Omnia venalia nummis.* Aristot. Rhet. II, cap. XVI.

Locorum domina.

Hostes aut vrbes perdere? hæc faciet. *Nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit.* Cicero II. in Verr.

Omnia castella hæc machina deiiciet, *in quæ modò asellus onustus auro possit ascendere.* Cicero I. ad Att. Epist. XII.

Ad summam,

——— diuina humanaque pulcris
Diuitiis parent. Horat. II. Sermon.

Argenteus gladius omnia penetrat.

Non credis? saltem oraculo:

Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου, καὶ πάντα νικήσεις.
Hastis pugna argentatis, atque omnia vinces. Philippo Macedoni id datum.

II. Arma opus ad potentiam.

Instrumentum secundum, Arma. Nam illud certum, *Non ignauiâ magna imperia contineri, sed virorum armorumque faciendum certamen.* Tacit. XV. Annal.

Impro-

Ibidem. Improbè dictum videatur, sed in tempore vtiliter: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* *Reges inuadunt.*

De morib. German. Fateor optabilius *magnitudinem suam iustitiâ tueri:*

Ibidem. Sed optabilius. quî enim semper possis? *Inter impotentes & validos falsò quiescas. vbi manu agitur, modestia & probitas nomina superioris sunt.* *Et sæpè debent, aut ipsi inuaduntur.*

E Velleio lib. II. Nec vmquam deerunt, *nisi siluâ hac* humani generis *excisâ, raptores alienæ libertatis lupi.* *Ab exteris:*

Liu. XXX. Addo, si non hoc sit, quòd *nulla magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostem non habet, domi inueniet.* *A suis:*

Arce, arce internam illam pestem: & alios potiùs turba, *Cōprimant ergo bella bello.*

Idem XXII quàm vt te perdas. *Agendo audendóque res humana creuit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.*

Tacit. I. Ann. Quamquam Consilia profectò & ego misceo: nec vlla stabilis potentia sine istis. *Arma*, inquit ille, *consilio temperanda sunt.* *III. Consilia vsui ad potentiam.*

Quod tibi ita præeo. Arma inferre vis? Primùm vide vt Prouidè. *Haud temerè bellum mouendum:*

Publius. *Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi.*

Seneca I. De irâ. Odi istos properos, qui *dum inferre pericula volunt, non cauent.*

Tacit. XI. Annal. Et scio *cautis quàm acrioribus cōsiliis Potētiam tutiùs haberi.*

Curt. VII. Vide etiam vt cum Modo. *ne dum ad culmen venire contendis, vnà cum ipsis ramis, quos comprehendisti, decidas.* *Nec nimis diu habendum.*

Val. IV. cap. I. *Ea demum potentia tuta est, quæ viribus suis modum imponit.*

Plut. in Pyrrho. Pyrrhus mihi es? *& nouâ siti ad alia aliáque properas?* *Explendus animus.*

Curt. IV. Noli. *Facilius est quædam vincere, quàm tenere.* Et

Publius. *Fortunam citiùs reperias, quàm retineas.*

Florus lib. IV. cap. vlt. Tu firma antè-parta. *Difficilius est prouincias obtinere, quàm facere. viribus parantur, iure retinentur.* *Et in quæsitis aut relictis quiescendum:*

Et quid festines? *Non durat, nec ad vltimum exit, nisi lenta felicitas.* Seneca Consol. ad Marc.

Præsertim minutis Principibus. *Qui periculosè semper se mouent:*

Regibus ego ita suadeo: at regulis, ista. Quies vobis tutior, nec de Obtinendo laborate, sed Tenendo. Scitote, *testudinem, vbi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse: vbi exserit partes aliquas, quodcumque nudauit, obnoxium atque infirmum habere:* Liuius XXXIV.

Sic vos, apud vos, tutos esse. *simul auiditate plura complectendi hinc exceditis, nuda vobis omnia quæ extrà sunt, & exposita ad omnes ictus esse.* Ibidem.

Volũt quod nec teneãt.

Stulti qui *concupiscunt, quod non capiunt.* Curtius VII.

Vobis melius, *consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere.* Tac. II. Annal.

IV. Fœdera vsui ad Potentiam.

Itemque via hæc Fœderum: quæ ipsa, vt dixi, ad Potentiam valent. Socios legi suadeam, *qui non mediocri valeant potentiâ, & in proximo habitent.* Aristot. Rhet. ad Alexand. cap. vlt.

Ineunda cum proximis & validis,

Id est, qui vtibiles esse & viribus & loci opportunitate possint. Nam infirmis aut miseris quid te iungas?

Vix cum afflictis:

——— *quærunt,*
Cum quâ gente cadant. Lucan. VIII.

Tu, si sapis,
——— *fatis accede deisque,*
Et cole felices. Ibid.

In caducum parietem ne inclina. Ex Hadriani dicterio.

Ne ipse affligare.

Suâ quisque fortunâ in consilio habeat, cùm de alienâ deliberat. Curt. IV.

Nisi quopiam periclitante, etiam tu: *Tunc vel astu iuua.*

Nisi tamen quispiã talis, *cuius ruina te quoque tractura sit.* Ex Tac. de Morib. Germ.

Tum enim sanè aut iunge te, aut iuua: sed quid si occultè? Vetus illa calliditas, *societatem alterius palàm induere, ad alterum per occulta & fida magis inclinare.* XII. Ann.

Periculosum, potẽti inpotentem iungi:

Magnus nodus cùm dissentiunt inter se vicini duo potentes: *qui nec vincere, nec vinci, sine periculo tuo possunt.* Sallust. Ep. Mithrid.

Quid

Liuius XXXI. Quid facies? non enim effugias, quin alterum *aut socium habeas, aut hostem.* *Et tamen panè necessarium.*

Ibidem. Nam quòd nonnemo *tamquam mediam & tutissimam consilij viam, vt quiescas abstineasque armis, ostendit: ea verò non media, sed nulla est.* *Adiaforia, hîc nulla.*

Ibidem. *Quid* enim *aliud, quàm nusquam gratiâ stabili, velut qui euentum exspectaueris vt Fortunæ applicares consilia tua, præda victoris eris?*

Vidimus, & videbimus (ita nunc Europæ status) eos, Sallust. Ep. Mithr. *quos ignauia aut praua calliditas, vt alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas soluisse.*

Sueton. Cum Cæsare igitur *Jacienda* tunc *alea:* & alterutri se adiungendum. *Iunge te igitur, cum deo.*

Sed in caussâ palàm dispari, meliori: in ambiguâ, fortiori. nisi alia Opportunitas aut Vtilitas vincat. Nam profectò eas hîc specto. Alta & animosa quid cogites? Tuta Tacit. IV. Histor. potiùs: & cum Gallis, *Valentini animum probes, consilium Auspicis sequare.*

At Fortunam vltimum instrumentum ad Potentiam feci: cur non primum? Debebam, si vim eius intuerer. Curt. VIII Nam *quis neget eximiam quoque gloriam* & potentiam, *sæpiùs Fortunæ quàm virtutis esse beneficium?* *V. Fortunæ vsui ad Potentiam: Et quidem supra alia.*

Cicero pro Leg. Man. Sunt enim quidam hoc astro; vt iis *ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas benè gerendas, diuinitus adiuncta Fortuna videatur.* *Quæ mirificè quosdam fouet.*

Sallust. ad Cæs. Homines ad Pompeianum illud elogium, *maiore fortunâ quàm sapientiâ.*

Terent. Adelph. Quibus *dormientibus dij omnia conficiunt.* *Omnia sine labore suggerit.*

Inter Adagia è Plut. *Reti vrbes capiunt:*

Liuius VII. Et *in sinum iis de cælo Victoria deuolat.*

Quos poëta quoque depinxit:

Qui nec volentes peccant.

Πολλοί τοι χρῶνται δειλαῖς φρεσί, δαίμονι δ' ἐσθλῷ. Theog.
Οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίγνεται εἰς ἀγαθόν.
Multis mens læua est, sed eisdem numina dextra:
Queis malè quod cœptum est, vertit & in melius.

Sicut contrà, aliis *destinata salubriter, omni ratione potentior Fortuna discussit.* Curtius III.

Gaudeant ergo qui illam habent. Nam vel ab hac solâ Auctoritas.

Tales vulgò magni:

——— *vt quisque fortunâ vtitur,* Plaut. Pseud.
Ita præcellet, atque exinde sapere eum omnes dicimus.

Nescio an in longum.

Sed gaudeant moderatè, quia mera & nuda felicitas fragilis: nec *quidquam potest esse diuturnum, cui non subsit ratio.* Curt. IV.

Nam illa se mutat:

Licet pullis istis suis *adspirare Fortuna videatur, tamen ad vltimum temeritati non sufficit.* Ibid.

Et quos diu *prosecuta est, repentè velut fatigata destituit.* Velleius II.

Et lædit, quibus cum lusit.

Destituit? imò abiicit. *soletque quos plurimis beneficiis ornauit, ad duriorem casum reseruare.* Cæs. III. Ciuil.

Tu caue, caue, & poëtæ monito
Fortunam reuerenter habe. Auson.

Mores, via vltima ad Auctoritatem.

TERTIA via se nunc pandit, MORVM. quos duplices in Imperante hîc considero, Internos & Externos. Illos, qui in animo: vt virtutes. istos, qui in corpore: vt certos habitus, aut gestus. Quod ad Virtutes: omnes eæ conciliandæ Auctoritati sunt, imò & *species virtutum similes*: sed duæ eminent, Pietas & Prouidentia. Nam illa sanè vulgo venerabilis, facitque *Principes instar deorum esse.* Tacit. XV. Annal. Tacit. II. Annal.

Facit valdè prælata Pietas.

Et mouet opinionem, vt *nihil sine diuinâ ope aggredi videantur.* Curt. III.

Stagirites ideò monuit: Δεῖ (τὸν ἄρχοντα) τὰ περὶ τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα διαφερόντως: *Oportet Principem res diuinas videri curare seriò & ante omnes.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Addit-

Additque caussas. Ἧττόν τε γὰρ, inquit, φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα καὶ φροντίζειν τῶν θεῶν. καὶ ἐπιβουλεύουσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς: *Nam & minùs iniustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum deorumque verentem existimant: & minùs ei insidiantur, vt tutores & adiutores habenti etiam Deos.* *Obedientiã conciliat: Insidias tollit.*

Val. II. cap. X. Iam Prouidentia quoque *animis hominum illabitur, admirationis prætextâ velata:* si nihil aut suscipis, aut agis, nisi lentè & circumspectè. *Facit & Prouidẽtia.*

Liuius lib. V. Id est, feliciter. Plerumque enim *omnia summâ ratione gesta etiam Fortuna sequitur.* *Quæ rarò labitur:*

Cæs. VII. Ergo & Auctoritas: nam Contemptus à lapsu. *Res aduersæ Auctoritatem imperatorum imminuunt.* *Ideoq; æstimatur.*

Tacit. II. Histor. Quin ipsa talis indoles, per se potens est ad Amplitudinem obtinendam. siquis tardus in actionibus & *cunctator naturâ, & cui cauta consilia cum ratione quàm felicia ex casu placeant.*

II. Ann. Inter Externos Mores pono gestum: vt sis *compositus ore:* *Faciunt nonnihil externa.*

Aristot. V. Polit. cap. XI. Graui & ad seueritatem flexo, non tamen ad minas. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνὸν, ὥστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι: *& apparêre non acerbum, sed augustum. vt qui obuij fiunt, non metuant te, sed magis vereantur.*

Tacitus III. Ann. Etiam habitatio habet & adfert aliquid dignitatis, si ea in loco splendido & illustri. Me auctore, elige vrbem aliquam principem, *vnde in omnia regimen.* *Atq; adeò ipsum domicilium.*

Hanc cole.

Claudian.

——— medium non deserit vmquam
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.

Sueton. Tib. cap. X. Et secede tamen interdum, vt *vitato assiduitatis fastidio, Auctoritatem absentiâ tueâre.*

Lib. II. Alia quæ huic rei faciunt, pete è proprio Capite, suprà.

Pindar. An ego quæ dixi repetam,* ἅτε μαψιλάκας, Διὸς Κόρινθος?

*Sicut nugator aut blactero, Iouis Corinthus.

CAPUT

CAPVT X.

Ad ea transitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda aut punienda, ostensum.

Vis definita menti. QVAE Iuuant aut firmant regnum, dixi: ad Noxia veniendum est. In quibus prima Vis mihi occurrit, hoc sensu: vt sit MOLITIO OCCVLTA VNIVS PLVRIVMVE, IN REGEM AVT REGNVM. Occultam dixi, quia non de omni Vi propositum hîc mihi dicere (est enim Aperta quędam, vt Factio, Seditio, Bellum: quas iure differo, & refero ad Prudentiam Militarem:) sed saltem de illâ Clanculariâ, quæ propriè opposita Vi nostræ Iuuanti. Hâc *Diuisa.* duplicem facio: Insidias, & Proditionem. è quibus illę scilicet Custodibus aduersæ sunt; ista Munimentis. Nam ego ita discrimino, vti insidias propriè in caput regis esse velim: Proditionem in loca eius, copias, arces. Vtrumque pestilens & metuendum malum: sed metuendum magis, quàm ca- *Periculum ab eâ:* uendum. Quî possis? latet: nec prodit se, nisi cùm perdit. *Vix reprimendum.* Enimuerò *Arma aperta palàm vites: fraus & dolus occulta, eoque ineuitabilia.* Tacit. II. Histor.

Hostem aduersum, ait ille, *homini strenuo opprimere haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in promptu est.* Sallust. ad Cæs.

Princeps vni alicui expositus. Nam de INSIDIIS vt primò dicam: scimus *patêre vel vnius insidiis regem. nihil nefas esse Auaritiæ.* Curt. IV.

Scimus *fluxam militum fidem, & periculum ex singulis.* Tacit. II. Histor.

Quid proderunt cohortes alæque, si vnus altérve, præsenti facinore paratum ex diuerso præmium petant? Ibidem.

Profectò *regum exitus si reputauerimus, plures à suis quàm ab hostibus interemptos reperiemus.* Curt. IX.

Quid miremur? *Quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est.* Sen. Epist. IV.

Et patrat, qui desperat. *Contempsit omnes ille, qui mortem priùs.* Seneca Trag. Her. Oet.

Diffi-

Difficile igitur auxilium, siue consilium: tamen aliquod. & id capies ab his quattuor, Indagatione, Punitione, Innocentiâ, Fato. Ab illâ primùm: quoniam omnino vtile habere te* κατασκόπους quosdam siue * ὠτακουστὰς etiam. καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων: *& conari ne te lateat, quid quisque subditorum faciat aut dicat.*

Aristot. v. Politic. cap. XI.

Remedia tamen quattuor.

*Speculatores.

*Auricularios *vt vertunt Gloss. priscæ.*

Subditorum, inquam, maximè Illustriorum. Nam in omnes quę acies inquirat? Hoc cùm ad alia vtile, tum contra Insidias valebit firmiter. quoniam raro, nisi malè locuti, malè faciunt: & *Linguæ temeritas, peruenit ad gladios.*

Inquisitio in sermones.

Curt. VI.

Obserua. reperies plerosque insidiantium, aut ipsos alibi criminatos Regem esse, aut *sermonibus vituperantium criminantiumque faciles aures præbuisse.*

Idē VIII.

Lingua mentem prodit.

Itaque sagaci hac viâ, non parum *latus à domesticis hostibus munies.*

Idem VI.

Rem enim factam habes, si detectam. Quod quò magis fiat, cur non *Indici præmia* palàm *decernas, pecuniam & impunitatem?*

Sallust. Catil.

Indicina præmia ponenda:

Idque lege latâ, & sæpiùs renouatâ? Ego è re Principum censeam: & scio *Cruciatu aut Præmio cuncta peruia esse.*

Tac. XV. Annal.

Publicâ lege vel edicto.

Nam cùm secum quicumque *animus Præmia reputat, simulque immensa pecunia & potentia animo obuersantur: cedet fas & salus* aliorum.

Ibidem.

Eorum spes omnia reuelat.

Et, mihi crede, *carissima suorum pignora prodent.*

Ibidem.

Sed in delationibus his vide, vt aures omnibus præbeas, non etiam fidem. Nam multi, spe aut odio, vana deferent. ideoque, ex Mæcenatis monito, οὐ χρὴ πᾶσι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοιούτων πιστεύειν, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς αὐτὰ διασκοπεῖν: *non oportet omnibus quæ ab his talibus dicentur, fidem adhibere, sed acriter ea examinare & discutere.*

Dio LII.

Cautè tamen credendum:

Et per Deum, *quis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?* Imò, quia res te tuumq; caput spectat, eò magis viden-

Ammian. Marcell. XVIII.

Ne innoxij circumueniantur.

dum nequid hîc properè agere videaris, aut in tuâ causâ, tuâ causâ. Alioqui *crebro vulgi rumore laceraberis, tamquam viros insontes ob inuidiam aut metum extinxeris.* [Tac. I. XV. Annal.]

Ne locum calumniis & odiis aperias.

Nam χαλεπώτατα οἱ πολλοὶ πείθονται, ὅτι τις ἄοπλος ὢν, ἐπιβουλεύει τῷ ὁπλισμένῳ: *ægerrimè vulgus credit, quòd quispiam inermis insidias armato struat & militibus cincto.* [Dio LII.]

Et pænè *non creditur nisi perpetratum facinus.* [Liuius XL.]

Vt non immeritò ille exclamauerit, *Conditionem Principum miserrimam, quibus de coniuratione compertâ non creditur, nisi occisis.* [Sueton. Domit. cap. XXI.]

Conuicti puniendi.

Cautè igitur age & lentè. Quid si comperis? puni, (secundum enim hoc Auxilium est) & grauiter puni. Nam *insidiatori aut latroni quæ potest afferri iniusta nex?* [Cic. pro Mil.]

Ille est, per quem *libertas & anima omnium in dubio:* [Sallust. Catil.]

Ille, qui in vno capite sæpè omnes perdit, & *magni fortunam populi in ruinas agit.* [Sen. I. de Clemen.]

Hîc mihi quisquam, mansuetudinem & misericordiam nominat? [Sallust. Catil.]

Tua cautio, ô Princeps, *nostra cautio est:* [Cic. pro Marcello.]

Nec tua propriè, sed reip. hæc vindicta. *Ne sanguinem nostrum largiare; & dum paucis sceleratis parcis, bonos omnes perditum eas.* [Sallust. Catil.]

Nec tamen properè.

Sed tamen ita animaduerte, vt mora interdum interueniat vltioni. Quid enim si importuno tempore insidię detectæ? Dissimulabis. gnarus, *solum sæpè insidiarum remedium esse, si non intelligantur.* [Tacit. XIV. Annal.]

Quid etiam si à magnis conceptæ, & quos tutò statim haud punias? Premes: & *securitati consules, antequam vindictæ.* [XI. Annal.]

Res enim *monet, cauere ab illis magis, quàm quid in illos statuas, consultare.* [Sallust. Catil.]

Nec item semper.

Et quamquam ad Vindictam te incito; tamen à Veniâ haud semper excludo. Pone illustrem aliquem deprensum in

in hoc ſcelere, cui tu & patria deuincti: quid facies? Profectò *pœnam, ſi tutò poteris, donabis: ſin minùs, temperabis.*

Senec. 1. De Clem.

Audi à muliere non muliebre conſilium. Liuia ſuo Auguſto: *Deprehenſus eſt. iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt.*

Ibidem.

Nihil glorioſius eſt Principe impunè læſo.

Ibidem.

Famæ tantùm? imò & ſaluti. Incredibile eſt, quantum inſignita hęc aliqua clementia, alios arceat à ſimili conatu, vel pœnitentiâ, vel pudore. Oraculum puta: *Clementia non tantùm honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque imperiorum eſt ſimul, & certiſſima ſalus.*

Clementia hic ſæpè vtilis.

Ibid.

Nam profectò * *parentes liberiq; eorum qui interfecti ſunt, & propinqui & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.*

Ibid.

*Hoc valet in Illuſtribus maximè familiis.

Atqui ita fit inſidiantium nexus quidam & cathena. quî eam rumpes? Clementiâ iſtâ, vt dixi: & maximè tertio noſtro Auxilio, Innocentiâ. id eſt, ne crebrâ aliorum læſione, cauſſam ipſe præbeas tui lædendi. *Malè vim ſuam poteſtas aliorum contumeliis experitur.*

Plin. lib. VIII. Ep. vlt.

Cauſſa inſidiis tollenda.

Et *diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius Innocentiam.*

Idem Panegyr.

Iam quartum tibi ſcutum ſuggero, Fatum. Miſer, quid te torques? Si illud volet,

Reliqua fatis permittenda.

Præbenda eſt gladio pulchra hæc & candida ceruix.

Iuuenal. Satyr. IV.

Cùm omnia feceris, nec *percuſſorem tuum tolles, nec ſucceſſorem.*

Ad dictum vetus alluſum.

Si nolet: es ſaluus. Deus, deus, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινέμεθα, καὶ ἐσμέν: *in quo viuimus, & mouemur, & ſumus,*

Actor. cap. XVII.

In Dei nos manu.

Ille *erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.*

Prou. Salom. c. III.

Qui reget ſeruat maximè.

Theocrit.

——— Διῒ κρονίωνι μέλη
Αἰδοίου βασιλῆος.

——— *Ioui cura eſt venerandi
Principis.*

Votũ meum pro Principe.

Huic fide.ego vota pro te suscipio,sed hac lege: *Ago cum Deo, vti sospitem te incolumemq́ue præstet, si tu ceteros:* Plin. Panegyr.

Si rempublicam benè, & ex vtilitate omnium reges. Ibidem.

Si contrà; ille quoque à custodiâ tui corporis oculos dimoueat, teq́ue relinquat votis quæ non palàm suscipiuntur. Ibid.

Proditionis noxa.

Peregi de Insidiis. *nunc occultum & insidiosum malum* PRODITIO *latebris suis extrahenda est:* Val. IX. cap. VI.

Tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bona Fides. Ibid.

Periculosum quoque istud, cùm scilicet plerumque *intra mœnia atque in sinu vrbis sunt hostes.* Sallust. Catil.

Qui proni ad eam? Auari:

In quod inclinant auari maximè.qui *famæ, fidei, postremò omnibus rebus commodum suum anteferunt.* Idem Iugurth.

Palàm honesti, *animo perfidiosi ac subdoli, Auaritiam ac libidinem occultantes.* Tacit. XVI. Annal.

Leues:

Item *Temporaria* ista *ingenia:* Curt. IV.

Id est, homines leues, instabiles, & *ex ancipiti mutatione temporum pendentes.* Ibidem.

Tamquam cùm Fortunâ fidem stare oporteat. Liuius XXIV.

Occulti.

Denique dissimulatores & occulti.qui ad illud Homeri, Odyss. ρ.

Ε'σθλ' ἀγορεύοντες, κακὰ δὲ φρεσὶ βυσσοδόμευον·

Pulchra loquentes, iidem in pectore praua struebant.

Adeò vt *non antè intelligas proditorem, quàm proditus sis.* Latro apud Senec. Controu. VII. li. VII.

Imò fidem præferunt vel maximè, vt faciliùs fallant. Obserua. *Fraus in paruis fidem sibi præstruit, vt cùm operæ pretium sit, cum mercede magnâ fallat.* Liuius XXVIII.

Simulatio sæpè detegit.

Quâ ipsâ notâ haud vanè eos noscas. Nam insitum homini, *quanto magis falsa sunt quæ fiunt, tanto plura facere.* Tacit. I. Hist.

Malum, & malos istos, vides. quî vitabis? duplici illâ viâ maximè quam suprà præiui, Indagationis & Pœnæ. In illâ nihil

nihil muto: in hac aliquid. quia placet numquam eam differri. & *impia proditio celeri pœnâ vindicanda est.* Puniendi celeriter:

Val. IX. cap. VI.

Dio LII. Quid hîc trepides? omnia patent. Καὶ οὐδὲ κρὶ δικάζεσθαι τοὺς τοιούτους τι προσήκει, ἀλλ' ἐν πολεμίου μοίρᾳ κολάζεσθαι. *imò nec in iudicium tales adducere oporteat, sed hostium loco ilicet punire.*

Sallust. Catil. Et vindicanda semper. Me iudice, veniæ non hîc locus: & siquis vtatur, *næ ista mansuetudo & misericordia illi in miseriam vertat.* Puniendi & semper.

Cicero ad Brut. epist. XV. In patriam improbi, cui & quando vmquam boni? ne spera. Abscindendi sunt *neque tam vlciscendi caussâ, quàm vt & in præsens sceleratos ciues timore ab impugnandâ patriâ deterreas; & in posterum documentum statuas, nequis talem amentiam velit imitari.* Quia inemendabiles: Et in exemplum.

Lib. IX. De Leg. Pœna autem grauis vsurpanda. Platonem si audis, qualis in Sacrilegos. Δικασαὶ, inquit, τούτοις ἔςωσαν, ὅιπερ ἱεροσύλοις: *Iudices istis dantor, qui sacrilegis solent.* Puniendi item grauiter.

Sallust. Catil. Meritò. Patria nónne proximo à diis gradu est? atqui ea *horum nefario consilio in maxima pericula venit.* Quia impium hoc facinus:

Cicero IV. in Catil. Itaque *nulla esse potest in tanti sceleris immanitate puniendâ crudelitas.*

Tacit. I. Annal. Sceleris, quod exsecrantur ipsi hostes: nec bonũ iis, quibus bono. *Proditores, etiam iis quos anteponunt, inuisi sunt.* Vix gratũ iis quibus gratificantur:

Curt. V. Præmia interdum capiunt, fateor. sed *non hercules quò tanto honore digni habeantur, sed vt aliorum solicitentur animi.*

Plutarch. Apophth. Rem inquam amant, non reum. & commodè Augustus, Ἐγὼ προδοσίαν φιλῶ, προδότας δ' οὐκ ἐπαινῶ: *Ego proditionem amo, proditores non approbo.* Non certè ipsi.

Stobæus Serm. LII. Commodiùs etiam ante eum Philippus, *Amare se prodituros, non proditores.*

CAPVT XI.

De vitio duplici, euersore regnorum. Primùm de Odio. cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum.

PERNICIEM igitur à Vi præsentem, nec infrequentem, vides: quæ,

Vt ait poëta ille noster, summas frangit infirmatque opes. Cicero pro Rabir. Post.

Sed frequentiorem eam scito, etsi tardiorem, à VITIO: quod definio PRAVVM NOXIVMQVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE VEL IN REGEM. Tale duplex, oppositum scilicet totidem Iuuantibus virtutibus, Odium & Contemptus: illud in regem affectus, hic opinio de rege. Nam Odium est SVBDITORVM IN REGEM EIVSQVE STATVM MALEVOLENTIA PERTINAX ET OFFENSA. Non enim hîc intellego commune & *ciuile illud odium, quo omnes improbos odimus*: Sed Affectum acriorem, cui ex Metu origo, cum cupidine vlciscendi. Nam metuunt potentes, ob iniurias aut damna sub exemplo inferenda: dolent & vlcisci cupiunt, ob illata. Ita è mixtione pessimâ, proles pessima nata Odium: quod semel *insitum animis hominum & inustum,*

Vitij definitio. — *Odij definitio.* — Idem pro Mil. — *Vnde id nascatur?* — *Quanta ab eo pernicies.* — Idem De Arusp.

Incredibile est *quantum valeat ad pestem.* Idem II. De Offic.

Nam à Metu aliquid quî sit firmum? *malus ille diuturnitatis est magister.* Idem Phil. II.

Nulla vis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna. Idem II. de Offic.

Caussa apud poëtam veterem:

Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perisse expetit. Ibidem.

Paullatim perdit.

Scilicet per gradus quosdam, *exsecrantur, insidiantur, opprimunt.* Seneca I. De Clem.

Quídni

Ex dicto Caligulæ. Quídni faciant? *multæ illis manus sunt, tibi vna ceruix.* *Et penè certò perdit.*

Cicero De Arusp.resp. *Captatur occasio, & qui non tantum opibus valent, nescio quam tamen fortunam ac tempus exspectant.*

Idem ad Lentul.lib. I.ep. IX. Denique *inclusum illud odium omne repentè apparet.*

Seneca I. De Clem. Ah nescis *quanta rabies oriatur, vbi supra modum odia creuerunt.*

Cicer. II. de Offic. Cinge te, stipa, muni: senties *multorum odiis nullas opes posse resistere.*

Senec. I. De Clem. *Tam multis* enim *periculis peteris, quàm multis ipse periculum es.* *Assiduis periculis expositum.*

Ibidem. *Nec illas ipsas manus, quibus te commisisti, securus aspicies.*

Fuge hoc ergo, aut Regnum te fugit, imò Vita. Quomodo autem? si ea fugies, quibus id paratur. Primùm Vitia: deinde & Vitiorum opinionem. Vitia quidem tria, aduersa prioribus illis ad Beniuolentiam instrumentis: Sæuitiam, Auaritiam, Rigorem. Nam hæc mala ac noxia esse imperio, quis tam imprudens qui nesciat, tam impudens qui neget? Itaque fugienda hæc moneo, non doceo: magis insistam in Opinione, à quâ maius tibi discrimen. *Scimus* enim *homines, vt metuant aut oderint, non minùs opinione & famâ, quàm certâ aliquâ ratione moueri.* Opinio autem vitiorum ab illis, quæ agnata & assita iam dictis Vitiis; vti sunt Supplicia, Tributa, Censura. Quæ per se laudabilia, imò necessaria omni regno, speciem tamen & vultum illaudabilem sumunt, nisi peritè & callidè administres. Ecce Supplicia quantulùm à Sæuitiâ abeunt? sanguis enim vbertim effunditur. Tributa ab Auaritiâ? pecunia auidè congeritur. Censura à Rigore? frænum & modus inuitis imponitur. Et profectò ea ipsa sint, nisi finis discriminet: qui palàm ad salutem. In his igitur vt cautè & prouidè ambules, valdè tibi prouidendum. Primùm in SVPPLICIIS. & videne securè Iustitiæ illam securim distringas: sed sit apud te *Parsimonia etiam vilissimi sanguinis.*

Ideò fugiendum. *Nascitur à vitiis:* *Aut opinione vitiorum.* (Cic pro Leg. Man.) *Cui sedes in Suppliciis:* *Tributis:* *Censurâ.* *Supplicia ab odio munienda:* (Seneca I. De Clem.)

I. Tardè

Tarditate. I. Tardè inquam ad ea venire. *Propè enim est vt libenter damnet, qui citò.* Ibidem.

Decretum hoc tibi maneat: *Melius sanare vitiosas partes, quàm exsecare.* Cic. II. ad Att. ep. I.

Boni Publici vela. II. Etiam numquam venies, nisi *quoties id fieri publica vtilitas suadebit.* Senec. I. De Clem.

Te aut tua cogites? peccas. *Omnis* enim *animaduersio debet, non ad eius qui punit aliquem, sed ad reipub. vtilitatem referri.* Cicero II. De Offic.

Aut si interdum & tua res agitur (in Principatu id euenit:) dissimula: & vultum eum indue *tamquam inuitus & magno cum tormento ad castigandum venias.* Seneca I. De Clem.

Nec tam vt ipsi pereant, quàm vt alios pereundo deterreant. Seneca I. De Irâ.

Exclusione Irae. III. Ad exemplum scilicet omnia referenda, non ad vltionem. Itaque *Ira maximè prohibenda est in puniendo.* Cicero II. de Offic.

Numquis enim *membra sua odit, tunc cùm abscindit?* Seneca I. De Irâ.

Addo, quòd *iratus ad pœnam qui accedit, numquam mediocritatem illam tenebit, quae est inter Nimium & Parum.* Cicer. II. de Offic.

Gaudij. IV. Sed & Gaudio abstinendum vel magis, omniq; eius notâ. *Ferina ista rabies est, sanguine ac vulneribus gaudere.* Sen. I. de Clemen.

Et acutè poëta:

Qui fruitur pœnâ, ferus est: legumque videtur
Vindictam praestare sibi. Claud. Co s. l. Mallii.

Itaque hoc assequêris, vt *quamquam aduersus sontes & extrema exempla meritos, Miseratio tamen oriatur; tamquam non vtilitate publicâ, sed in Saeuitiam vnius absumantur.* Tacit. XV. Annal.

Obseruatione morum. V. Videndum vt pœnae sint è moribus receptoque ritu. Δεῖ τὰς κολάσεις πατρικῶς ποιεῖν: *Oportet supplicia more patrio sumi.* Aristot. 4. Polit. cap. XI.

Lædit, quidquid in his nouum aut nimium: crudelesque meritò, *qui puniendi caussam habent, modum non habent.* Senec. II. De Clem.

VI. Etiam

Cicero II. De Offic.

VI. Etiam hoc, vt Æquabiles. & *ne iisdem de caussis, alij plectantur, alij ne appellentur quidem.*

Æqualitate pœna.

Aut isti duriùs, alij mitiùs puniantur. quod improbum: nisi fortè in Nobilibus. Nam *video & à medicis, quamquam in aduersâ valetudine nihil serui à liberis differant, molliùs tamen liberos clementiusque tractari.*

Plinius lib. VIII. Epist. vlt.

VII. Denique postremò, vt Supplicia ipse numquam exigas, atque adeò vix spectes. Nam & *Nero subtraxit oculos, iussitque scelera, non spectauit.*

Sui subductione.

Tacit. Agric.

Placet viri magni scitum: Ἀνδρὶ ἄρχοντι, τὸ μὲν ἀνάγκης δεόμενον, ἄλλοις προστακτέον εἶναι κολάζειν· τὸ δὲ τὰ ἆθλα ἀποδιδόναι, δι' ἑαυτοῦ ποιητέον: *Viro Principi, vbi pœnarum aut coërctionis res est, aliis id delegandum: vbi præmiorum aut munerum, ipsi obeundum.*

Xenoph. in Hieron.

Habes quæ cottidiana vulgataque Supplicia satis mitigent. quid in raris aut nouis? Puta enim multos aliquos & grandes peccauisse, quos citra inuidiam grandem haud tollas. Hîc primùm illud suadeam: non carptim aut per interualla, sed omnes tolli *vno velut ictu.*

Nodus in multitudine puniendorum.

Tacit. Agric.

Specie hoc acerbius, re mitius. Nam repetita illa & *frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irrîtat.*

Seneca I. De Clem.

Tollendi simul.

Incîde semel, quidquid incidendum est: & tum malagmata adhibe hæc bina. Prius, in alios Beneficia: quasi *illis demotis, auctam lenitatem tuam testificando.*

Tacit. XIV. Annal.

Molliendū odium beneficiis.

Alterum, Deriuationem: *puniendo rerum atrociũ ministros.*

XIII. Ann.

Et supplicio ministrorum.

Vtique si & ipsi in aliquâ noxâ, quod sæpè. Olim, & *seueris quoque Ducibus, vsurpatum.*

I. Histor.

Qui fuso sanguine, fusi sanguinis eluerunt inuidiam: & viles quosdam, *velut piaculares publici odij victimas,* dederũt.

Plinius Paneg.

Vulgus hominum eâ ratione placati; imò *læti, recidisse iram in iræ ministros, nec vllam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam.*

Curt. X.

In Tributis asperitas, & odium.

VENIO ad TRIBVTA lenienda: quo nomine censeo omne genus exactionum. Aspera in vulgi auribus vox, res in animis: nec alia crebrior odiorum seges. *Nullum enim vitium tetrius Auaritiâ, præsertim in Principibus & reip. gubernatoribus.* Cicero II. De Offic.

Nam vulgus pecuniæ retinentissimum.

Quàm turpis ille Homeri

Δημοβόρος βασιλεύς? Iliad. α.

Popliuorus Princeps?

Populo quidem iudice; cui pecuniam eripere, idem quod vitam.

Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς: Comicus vetus.

Pecunia, anima & sanguis est mortalibus:

Ait non falsus vates. & videmus audimusque cottidie, quàm multi Principum *pecuniis acerbè conquirendis, plus inuidiæ sibi quàm virium addant.* Tacit. III. Hist.

Fomenta huic rei quinque.

Itaque intentè & cum curâ hanc quoque partem habe: & insitum illi Odium, quà potest, deterge aut molli. Quod feliciter facturum te spondeo quinque his fomentis. Primùm illo Necessitatis. Id plagæ huic animorum

Primum Necessitatis.

statim applica: & *da operam vt omnes intellegant, si salui esse velint, Necessitati esse parendum.* Cicero II. De Offic.

Sine Tributis nullus status. nota.

Quæ enim respublica aut regnum sine Tributis? *Nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, nec stipendia sine tributis haberi queunt.* Tacit. IV. Histor.

Hæc *ornamenta pacis sunt, & subsidia belli.* Cicero pro Leg. Man.

Quæ seruanda:

Dissolutionem itaque *imperij doce, si fructus quibus respublica sustinetur, deminuantur.* Tacit. XIII. Annal.

Vel augenda:

Imò nisi interdum & Augeantur. Semper enim videndum *vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum, inter se congruant.* Ibidem.

Non videt hoc vulgus, scio: τὰς μὲν προσόδους (τοῦ ἄρχοντος) ἑτοίμως ἐξερευνώμενον, τὰ δ' ἀναλώματα οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐκλογιζόμενον: Dio LII.

reditus quidem & prouentus Principis acribus oculis intuens, conniuens ad erogationes & sumptus.

Plinius Paneg. Sed tu ingere: & vtiliter interdum *calculum cum Imperio pone.* *Sed populus docendus:*

Plaut. Bacch. Quid ambigis? *numquam* hîc *lusciniolæ defuerit sua cantio.*

Tac. XII. Annal. Semperque in Principe, *cupido auri immensa, obtentum habebit, quasi subsidium regno paretur.*

Si tu hæres; ecce qui transferant, & te contra se iuuent.

Plinius Paneg. Miror & rideo: *Principes suâ sponte auidi & rapaces, & qui magistris non egerent, plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt.*

Ibidem. *Numquam iis defuerunt, qui, fronte graui & supercilio tristi, vtilitatibus Fisci contumaciter adessent.*

Quod si populus tamen renuet, tum ego ad Themistoclem te mitto: cuius factum vide. Is ad Andrios super Pecuniâ legatus, δύο ἐλθεῖν ἔφη θεοὺς κομίζων, πειθὼ καὶ βίαν: *duobus diis comitatum venire se dixit, Suadâ & Violentiâ.* *Suadēdus.*

Plutarch. Themist.

Vide, imò & imitare. ac priorem illam Diuam semper adhibe. nónne impetrare melius, quàm imperare? alteram, cùm opus. Etsi quando opus? *Suasio ab eo qui iubere potest, vim necessitatis affert.* *Vix cogendus.*

Tacit. XIV. Annal.

Sed vide (Fomentum hoc secundum) vt Moderatio seruetur: ne Grandia nimis ea sint, sed *modica, pro copiâ* scilicet aut *angustiâ rerum.* *Modestè habenda Tributa.*

IV. Annal.

Plaut. Bacch. Apage istos, qui *rem auferunt cum puluisculo.* *Ne magna sint.*

Plin. Paneg. Quibus ærarium est *Spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum receptaculum.*

Sueton. Tib. Tu cum Tiberio, *tondere pecus* malis *quàm deglubere.* *Vt delibentur opes tantùm.*

Plutarch. Alexander olim rectè: Καὶ κηπωρὸν, inquit, μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. *Hortulanum odi, qui ab radice olera exscindit.*

Et ego sanè Principem, qui *pennas ita incidit, vt nequeant renasci.* Ex Cic. IV. ad Att. Epist. II.

Carpe, carpe. Nisi facis, iure insurgent & clamabunt, *Sibi quoque duos deos adesse,* Πενίαν κ Ἀπορίαν: *Paupertatem & Impotentiam.* Plutarch. Themist.

Denique *pacem* fortasse *exuent, tuâ magis auaritiâ, quàm obsequij impatientiâ.* Tacit. IV. Annal.

Profectò *qui nimis emungit, elicit sanguinem.* Prouerb. Salom. cap. XXX.

Ne Sordida: Vide etiam ne Sordida. Indignum rege, *lucrum ex omni occasione odorari.* Ammian. XXII.

Et quod vetus verbum ait, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν: *vel à mortuo auferre.* Aristot. Rhet. II.

Morboniam mihi Flauius cum *vectigali suo vrinario* abeat. E Sueton. Vesp.

Nec è delationibus capta. Multo magis damno *Delationes, & locupletissimum quemque in prædam corripi.* Tacit. II. Histor.

Nec nimis etiam ex meo sensu (asperè quidem exercita) lex Maiestatis, sępè *singulare & vnicum crimen eorum, qui crimine vacant.* Plinius Paneg.

Ne Frequentia: Denique ad Moderationem pertinet, ne Crebra: & ne idemtidem *Prouinciæ nouis oneribus turbentur.* Tacit. IV. Annal.

Nouiq́; sem per inuenti. Non *exquires subinde nouos sinus, & varia prædandi vocabula:* IV. Hist.

Centesimas, quadragesimas, quinquagesimas: XIII. Ann.

Columnaria, hostiaria: Cæs. III. Bell. Ciuil.

Et *quæ alia exactionibus illicitis nomina* Grypi isti *inuenerũt.* Tac. XIII. Annal.

Coërcendi administri Tributorũ. Tu vetera serua. & ea quoque (Fomentum tertium Coërctio) *vt sine Auaritiâ & crudelitate* Ministrorum *tolerentur,* vide. IV. Annal.

Vtramque hanc arceo. Auaritiam, quæ Fraude grassatur: Crudelitatem, quæ Vi. Sed ab illâ (Fraude, inquam) pericu-

Festus. periculum tibi grande, & pænè certum. Adeò Ministrorũ omne hoc genus (bonorũ pace dixerim) *Lauerniones*: *Qui plurimum improbi:*

Lucian. Ἁρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν: *Felibus rapaciores.* *Et Harpaces.*

Archiloch. Quibus studium παντ' ἄνδρ' ἀποσκολύπτειν: *omnem hominem natum decoriare.*

Lamprid. Commod. *Prædam in sinum suum conferre:*

Cæs. III. De bello Ciuil. Lucellum in lucro tuo facere: *& præter imperatas pecunias, priuato compendio suo seruire.*

Vno verbo,

Plaut. Aul. *Homines cum senis manibus, genere Geryonaceo:*
Quos si Argus seruet, qui oculeus totus fuit,
Is numquam seruet.

Et tamen seruandi frænandique sunt, aut te perdent.

Varro in Frag. *Actæonem*, inquam, *suum comedent isti canes.*

Tacit. IV. Annal. Quomodo poteris? cautione duplici. Primùm, vt *res tuas non nisi spectatissimo cuique mandes.* *Duplex ab iis cautela. Electio:*

Deinde, si fallent, amoueas: nec id sine pœnâ. Quâ illâ? Talionis. *Ereptum alienas pecunias iuerunt? perdant has quas habent.* *Amotio:*

Plinius Paneg.

E Sueton. Vespas. cap. XVI. Spongiæ faciendi sunt: *& exprimendi, postquam affatim biberunt.*

Si vlla res, hæc eos comprimet: etsi vereor, vt nec ista. *Neutra satis firma.*

Tacit. II. Histor. Cur te fallam? *Succedent Mucianus & Marcellus, & magis alij homines quàm alij mores.*

VI. Ann. Legibus fraudes reprime: *miras per artes rursus orientur.*

Plin. Paneg. *Mille pœnarum indagine include:* erumpent.

Varro Fragm. Adeò splendens hoc *aurum præstringit oculos.*

Sophoc. apud Athen. XII. Et altè impressum omnibus,
——— μηδὲν εἶναι σὺν κέρδει κακόν.
——— *nihil esse cum lucro malum.*

Violentia in exigendo vitanda. Iam à Crudelitate quoque & à Vi cauendum; *ne tot per annos sine querelâ tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam vertant.* Tac. XIII. Annal.

* Nam Tribuo, Diuido. Modestè iube exigi, & vt verè *Tributa: id est, per partes. Valdè hoc (tenuiores præsertim) subleuat, cùm possunt κατ' ὀλίγον ἐν ταῖς τάξεσιν ὅσα ὀφείλουσιν εἰσφέρειν: *paullatim & per partes, quæcumque ex præscripto modo debent, inferre.* Dio LII.

Non resecula auferenda. Absint, quantum potest, illa extrema: ne *boues ipsos, mox agros, postremò corpora seruitio* aut pœnæ *tradant.* Tac. IV. Annal.

Securi sint ab alio raptu: In primis vt vno certoque Tributo defungantur: & in reliquum, *sit libera nec solicita rei suæ cuique custodia.* Cicero II. De Offic.

Præsertim à Milite. Non prædo, non miles diuexet. Quamuis enim grauia, tamen *iniuncta imperij munera impigrè obibunt, si Vis & Iniuriæ absint.* Tacit. in Agric.

Has ægrè tolerant. Ibidem.

Hinc ira & questus. & postquam non subuenitur (interdum sanè euenit) *remedium ex bello.* IV. Ann.

Parcè, & ex vsu, dispensanda Tributa: At quartum Fomentum, Dispensatio. Eam restrictam vtilemque esse suadeo, & qualis in familiâ boni patris. Exiguam in publicum impensam quis grauabitur, ἂν ὁρῶσί σε σωφρόνως τε διαιτώμενον, καὶ μηδὲν μάτην ἀναλίσκοντα? *si videant te continenter sobrieque viuentem, ac nihil vanè effundentem?* Dio LII.

Tamquam alienæ pecunia. Scient enim verè in publicum tribui: teque esse dumtaxat φύλακα καὶ ταμίαν, ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων: *Custodem & Dispensatorem, vt communium bonorum, non vt tuorum.* Aristot. V. Polit. cap. XI.

Non vbi voles: Ita debes. non *priuatim largiri, quod auidiùs de rep. sumas:* Tacit. II. Histor.

Et explere *hiantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates.* I. Hist.

Non per delicias aut sumptus, *pecuniæ illudere:* II Hist.

Vt *quas honestè habere* & vti *licet, per turpitudinem abuti properes.* Sallust. Catil.

Sed vbi debes, Absit. Alexander Romanus tibi præeat: qui *aurum & argen-* Lamprid. Alexand.

argentum raró cuiquam nisi militi diuisit: Nefas esse dicens, vt Dispensator publicus, in delectationes suas suorúmve conuerteret, id quod Prouinciales dedissent.

O virum, ô Principem! imitare. Non illos tyranniones: *Turpes hi prodigi.*
Sueton. Ner. cap. xx. qui *diuitiarum & pecuniæ non alium fructum putant, quàm Profusionem.*

Stobæus Serm. xv. Quos Crates rectè olim assimilauit ταῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συκαῖς, ἀφ' ὧν ἄνθρωπος μηδὲν λαμβάνει, κόρακες δὲ καὶ ἰκτῖνες: *iis ficubus quæ in altis præruptisque nascuntur; è quibus homo fructum non accipit, Corui tantùm & Milui.*

Ibidem. Id est, Ἑταῖραι καὶ Κόλακες: *Scorta & Adulatores.*

Plin. Paneg. His talibus *cùm omnia rapiant, & rapta retineant; vt si nihil rapuissent, nihil retinuissent, omnia desunt.* *Statimque exhausti.*

Tacit. I. Histor. At noster ille Princeps qui *suæ pecuniæ parcus, publicæ auarus:*

Tacitus I. Histor. Qui eam non abiicit in scurras, mimos, & id genus *amicitiarum dehonestamenta:* *Laudabiles parci.*

Plinius Paneg. Semper abundat. & *tantas vires habet Frugalitas, vt tot impendiis, tot erogationibus, vel sola sufficiat.* *Et semper in multo ære.*

Mæcen. apud Dion. LII. Πλοῦτος γὰρ ἀκριβὴς (aiebat olim magnus amicus ad Augustum) οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ πολλὰ λαμβάνειν, ὡς ἐκ τοῦ μὴ πολλὰ ἀναλίσκειν ἀθροίζεται: *Magnæ opes, non tam multa capiendo, quàm haud multa perdendo, quæruntur.*

Quintum vltimumque Fomentum, Æqualitas. hoc est, vt iusta & vniformis contributio sit, nec per bonam malámve gratiam hunc subleues, illum premas. *Aequiter onera imponenda.*

Plinius Paneg. *Vt Sol & dies omnibus in commune nascitur:* *Sine odii & gratiæ aspectu.*

Cicero I. De offic. Sic debet Princeps. & incommoda aut *commoda ciuium non diuellere, atque omnes eâdem æquitate continere.*

Tacit. I. Histor. Vix credas, vbi inæqualitas, quantum angantur. insitâ humano ingenio inuidiâ, vt *pari dolore aliena commoda, ac suas iniurias metiantur.* *Odiosa quorundam subleuatio aut exemptio.*

Huic

Census ad hæc vtilis. Huic autem Æqualitati ratio vnica, *Census: res saluberrima magno futuro imperio.* Liuius I.

Flagitiosè adhuc neglectus. Quem nesciri aut neglegi hodie, non mirer? iure. cùm tam prompti obuiique exempli sit, (nam quæ mediocriter bona respub. olim sine illo?) & simul tam manifesti vsus. Plato verè: τετιμῆσθαι μὲν ἕκαστον τὴν οὐσίαν, ἕνεκα πολλῶν χρεῶν: *Quemque opes suas in censum deferre, ad multa vtile.* Lib. XII. De Leg.

Conducit ad plenam reip. notitiam. Sanè ad multa. Nam hac vnâ re fit, *vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referantur.* Flor. I. cap. VI.

Ad viros militares sciendos: Atque ita *quantum* vrbes gentesque singulæ *numero militum, quantum pecuniâ valeant, monumenta exstent.* Liuius I.

Ad tributa pariter imponenda. Denique ad nostram hanc rem, vt æquiter *ex censu quotannis Tributa conferantur.* Cicero II. in Verr.

Itaque, si sapis in tuam publicamq; rem, reuoca. & lecti *Censores, populi æuitates, suboles, familias, pecuniasque censento.* III. De Legib.

Quibus *potestas omnis æstimationis summæque faciendæ permittatur.* II. in Verr.

Legendi Censores à Populo: Sed à quo lecti? si me audis, vt odium suspicionesque muneri detrahantur per se aspero, designet *ipse populus; vt cui maximam fidem rerum suarum habet, maximâ curâ deligat.* Ibidem.

In opida bini. Quàm multi legendi? *Sunto bini aut terni in singulis ciuitatibus.* Ibidem.

Iterandus Census. Census ipse quoties instituendus? Variant. καὶ ἐν τισι μὲν πόλεσι τιμῶνται κατ' ἐνιαυτὸν, ἐν δὲ ταῖς μείζοσι διὰ τριετηρίδος ἢ πενταετηρίδος: *& in quibusdam ciuitatibus vertente anno censentur, in aliis maioribus non nisi tertio aut quinto quoque anno.* Aristot. V. Polit. cap. VIII.

Nostro iudicio quotannis. Ego in annos, tutius meliusque censeam: ob migrationes, mortes, opum augmenta aut imminutiones.

De Censurâ: SED à Censu ad CENSVRAM transeo, vicino flexu. Ea enim tertia odiorum materies. de quâ tamen mitigãdâ frustrà differam, nisi priùs de vsurpandâ. Nam (heu æui dedecus!)

Cic. v. De Rep. cus!) rem moribus & vitæ vtilissimam *adeò obliuione obsoletam videmus, vt non modò non colatur, sed etiam ignoretur.* *Quæ ignota nunc aut spreta.*

Definitione igitur priùs aperienda est. & appello Censuram, ANIMADVERSIONEM IN MORES AVT LVXVS EOS, QVI LEGIBVS NON ARCENTVR. Proprium enim *Quid mihi sit?*
Dio LII. hoc eius munus, ἐπανορθοῦν ὅσα μήτε τινὸς τιμωρίας ἄξιά ἐστι, καὶ παρορώμενα, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν αἰτία γίνεται: *corrigere ea, quę pœnâ digna nondum sunt, neglecta tamen aut insuper habita, multorum magnorumque malorum caussam præbeant.* *Sine eâ fluit resp.*

Tacitus III. Ann. Imò paullatim, *omissa, funditus rempublicam trahant.* *Aut perit.*

Val. II. cap. IX. *Quid* enim *prodest foris esse strenuum, si domi malè viuitur?*

Ibidem. Profectò nisi singulis quoque hominibus *officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum æquatus cælo cumulus sedem stabilem non habebit.*

Cicero in Pison. Hæc itaque instituenda est, *magistra pudoris & modestiæ:* *Firmanda hoc vinclo.*

Pro Cluēt. Et eligendus vnus altérve *Præfectus moribus, magister veteris disciplinæ.*

Vt metus aliquis etiam præter leges sit; & sciant omnes
Tacit. II. Annal. *siquid in Moribus labat, non defuturum corrigendi auctorem.*

Nam duo hæc distinctè Censuræ subiicio, Mores & Luxum. Mores intellego, Lasciuias, Libidines, Ebrietates, Iurgia, Periuria, & quidquid tale Probitas ac Modestia damnant. Igitur noster Censor omnem ætatem, & om- *Eius materies, Mores:*
Sallust. Ad Cæs. nem sexum castigabit. *Prauas artes malasque libidines ab iuuentute prohibebit:* *Castigandi in iuuenibus.*

Ibidem. A senibus, eas *voluptates quas eorum ætas sine dedecore non attingat:* *In senibus:*

Ibid. Ab vniuersâ plebe otium: *vt habeat negotia sua, quibus à malo publico detineatur.* *In plebe ignauia.*

Ibid. Denique dabit operam, vt omnes *Probitati atque Industriæ, non Sumptibus neque Diuitiis studeant.*

Materies altera, Luxus. Nam hæc quoque cohibenda; id est Luxus. qui alioqui *in immensum prorumpat, ad cuncta quîs pecunia prodigitur.* Tacitus III. Ann.

Cui origo ab opulentiâ. Eum ego in quattuor his pono: Pecuniâ, Domo, Conuiuiis, Veste. In primâ maximè: quæ nutrix imò mater huius, & plurium malorum.

——— *turpi fregerunt sæcula luxu* Iuuenal. Sat. VI.
Diuitiæ molles.

Itaque meus Censor ante omnia, *Pecuniæ, quæ maxima* Sallust. ad Cæs. *pernicies est, vsum ac decus demet.*

Minui opes, è re Principum: Quid renuis Princeps? è re tuâ est: ὥστε μηδένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει, μήτε φίλων, μήτε χρημάτων: *neminem existere* Aristot. V. Polit. cap. VII. *qui nimis excellat, siue amicorum copiâ, siue opum.*

Auri vis atque opes Principibus infensæ. Tacit. XI. Annal.

Et regni. Imò, Principatui infensæ. atque *ij demum penates* (oraculi vocem audi) *ea ciuitas, id regnum, æterno in gradu facilè steterit, vbi minimum virium Veneris Pecuniæque cupido sibi vindicauerit.* Valer. IV. cap. III.

Per has nimias perduntur. *Sæpè iam audiui, qui reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant.* Sallust. ad Cæs.

Conducit & Subditis. Sed è re Subditorum multo magis. Nam *vbi diuitiarum* Ibidem. *cupido inuasit, neque disciplina, neque bonæ artes satis pollent:*

Omnia bona vilia sunt: fides, probitas, pudor, pudicitia. Ibidem.

Nam vbi diuitiæ, vitia. Virtuti aut deo numquam carus, cui carę opes. *Nec quisquam extollere se, aut diuina mortalis attingere potest, nisi omissis Pecuniæ & corporis gaudiis.* Ibidem.

Itaque meritò Censor, *Pecuniæ studium tollet, aut quoad res feret, minuet.* Ibidem.

Auaritia coërcenda: Alligabit *Auaritiam belluam ferā, immanem, intolerandam:* Ibid.

Et fænus: Et illud *vrbibus vetus, fænebre malum,* Tacit. VI. Ann.

Ne *ex libidine potentium agitetur.* Ibidem.

Vtque

Cicero II. De Offic. Vtque *res familiaris iis* modò *rebus quæratur, à quibus abest turpitudo.* *Et sordidi quæstus.*

Sallust. ad Cæs. Deniq; profusiones vetabit, *& finem Sumptuum statuet.*

Ibidem. In Domo. ne superbè nimis struant, aut instruant: *& signis, aulæis, aliisque operibus exornent.* *Sumptus circa ædificia.*

Ibidem. Ah stulti, qui *omnia potiùs visenda quàm semet efficiunt!*

Tacit. II. Annal. Et in eâdem, *modum poscet argento, supellectili, familiæ.*

Plin. Paneg. In Conuiuiis. damnabit *exquisita ingenia cœnarum:* *Circa conuiuia.*

Sallust. Catil. Et istos helluones, quibus *mos vescendi caussâ, terrâ marique omnia exquirere.*

Tac. III. Annal. Et vno verbo, videbit ne *luxus mensæ profusis sumptibus exerceantur.*

Ibid. In Veste. ne *promiscua viris & fœminis:* *Circa vestes.*

II. Annal. Nobilibus & plebeiis. vtque sui & certi quidam cultus sint his, qui *ordinibus & dignatione antistant.*

Seneca Epist. CXV. In leui hæc habes? erras, *Conuiuiorum luxuria & vestium, ægræ ciuitatis indicia sunt:* *Momẽtum in his grande.*

Sallust. ad Cæs. Imò morituræ. Nam hæc *iuuentutem, vbi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt.* *Et hinc ferè nouitas:*

Cicero II. in Catil. Res abit, fides perit: *eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet.*

Sallust. ad Cæs. Itaque quid aliud quàm *moueant composita, & res nouas sceleribus acquirant?*

Cicero II. in Catil. Scito certò, *hoc in rep. seminarium Catilinarum fore.*

Aristot. V. Polit. Vidit Prudentiæ oculus. Γίγνονται, inquit, μεταβολαὶ, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια ἀσελγῶς ζῶντες. καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἢ τυραννίδι ἐπιτίθενται, ἢ κατασκευάζουσιν ἑτέρους: *Fiunt in rep. mutationes, cùm homines sua consumunt prodigè viuentes. Hi enim tales, res nouas quærunt: & aut ipsi Tyrannidi imminent, aut ad eam alios vocant.* *Aut immutatio.*

Censoris arma. Hæc sunt, quę effici à Censore cupimus. Quo telo? duplici, Ignominiæ & Mulctæ. Illa quidem propria eius est, *Ignominia:* & olim sola. *Censoris iudicium*, ait Cicero, *nihil ferè affert damnato, nisi ruborem.* Cic. IV. de Rep.

Timoris enim caussam, non vitæ pœnam in illâ potestate esse voluerunt. Idem pro Cluent.

Et Mulcta in perseuerantes. Sed vt nunc mores, alteram ego illam omnino adiungam. Quid enim si quidam *eâ duritiâ oris sint, vt depudère didicerint?* Seneca ad Seren.

Et voluptatum *non illecebris tantùm, sed ipsâ infamiâ gaudeant?* Val. lib. VI. cap. IX.

Sanè eos mulctem: nec *exsanguem illam & ferream frontem nequiquam conuulnerem* notis. Plinius Paneg.

Cottidianum enim *istud, ac sine effectu iurgium sit.* Seneca Nat. Quæ. IV.

Adhortatio ad Censuram reuocandam. HABES vniuersam Censuram. tu institue, aut potiùs restitue eam, ô Bono generis humani nate Princeps. Omnia *iacère sentis, bellorum impetu perculsa atque prostrata.* Cicero pro Marcel.

Quæ nūc, si vnquam, vtilis. Excita, per deum immortalem. *reuoca fidem, comprime libidines, & quæ dilapsa fluxerunt, seueris legibus vinci.* Ibid.

Inuidiosa est. Non nego, quin *aspera hæc res in principio futura sit.* Sallust. ad Cæs.

Quia noua, quia contra sensum vulgi. Οἱ γὰρ πολλοὶ τὴν ἡδονὴν, διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν: *Nam multitudo voluptatem, ideoque & vitam amant dissolutam.* Aristot. Ethic. I. cap. V.

Sed spernenda hîc inuidia: At tu *capesse rempub. & omnia aspera peruade.* Sallust. ad Cæs.

Quid trepidas? *multorū saluti potiùs, quàm libidini consule.* Ibidem.

Aut asperitatis opinio. *Ea verò* apud sapientes *clementia erit, retinuisse ab stultitiâ & falsis voluptatibus.* Ibidem.

Non si flagitiis obsecutus, delicta perpessus, præsens gaudium cum mox futuro malo concesseris. Ibid.

Hæc ipsa qui mitigetur. Et tamen quidquid hîc asperum, facilè mitigabis triplici nostrâ obseruatione. Primùm, si tu sub Censurâ: id est, si

vita tua ad illam normam, ad quam alios formas. O mitem & efficacem hac ratione Censuram! *Ad hanc dirigemur, ad hanc conuertemur.*

Plinius Paneg. — *Primùm vita Principis.*

Tacit. III. Annal. — Et *præcipuus adstricti moris auctor eris, antiquo ipse cultu victuque.*

Plinius Paneg. — Nam *vita* profectò *Principis Censura est, eaq; perpetua.*

Tacit. III. Annal. — Secundò, si non omnia simul emendabis: sed paullatim καὶ ἡσύχῳ ποδὶ *ad priscum morem recides.* — *Deinde modestiâ emendationis.*

Cic. pro Sullâ. — *Neque enim potest quisquam nostrûm subitò fingi, neque cuiusquam repentè vita mutari, aut natura conuerti.*

Seneca I. De Clem. — Tempore opus: & *vitia quædam tollit faciliùs Princeps, si patiens eorum est.*

E Tacit. III Ann. — *Quosdam pudor, alios necessitas, nōnullos satias in melius mutet.*

Val. VI. cap. IX. — Nam *peregrinatur* quorūdam *animus in nequitiâ, nō habitat.*

Tertiò denique, si Præmia diuides in bonos. Quis censebit nisi virtutis amore te asperum, cùm tam benignum te videant in eos qui habent illam? *Præmio & pœnâ remp. contineri,* Solon olim dixit: — *Postremò, præmiorum diuisione:*

Cicero ad Brut. Epist. XVI.

Plin. Panegyr. — Verè. Nam, *præmia bonorū malorumq;, bonos ac malos faciūt.*

Liuius IV. — Videbis semper eò *impendi laborem ac periculum, vnde honos atque emolumentum speretur.* — *Quæ, validus stimulus ad Virtutem.*

Iamblich. — Πᾶν τὸ τιμώμενον αὔξεται, ἐλαττοῦται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. καὶ τοῦτό ἐστι διαφανέστατον σημεῖον ἀρχῆς εὖ διοικουμένης: *Augetur & crescit, quidquid in honore est: deficit & minuit, quidquid in contemptu. Atque hoc signum clarissimum est imperij benè constituti.*

Plin. Paneg. — Tu vsurpa. & vide ne te Principe, *sit benè factis tantùm ex conscientiâ merces.* — *Bono Principatu omnino in vsu;*

FINIVI de Odio: hoc addo. adeò altè insitam pestem hanc Regnis, vt nesciam an vlla ars aut astus penitus eam euellat. Nam *libertas iuxtà bonis & malis, strenuis & ignauis optabilis est:* — *Conclusio; & monitio, Odiū omne non vitari.*

Sallust. ad Cæs.

Ideoque per naturam in odio nobis, quisquis eam libat. Libat autem omnis Princeps. ergo *quamuis id agas, vt nequis meritò te oderit, erunt tamen semper qui oderint.*

Minutum aliquod semper adhæret. — Seneca De Prouid.

Sed tu sperne.

> ——— *odia qui nimiùm timet,*
> *Regnare nescit.*

Seneca Oedip.

E naturâ vulgi. Odia dico hæc plebeia & leuia. Παντὶ γὰρ δήμῳ τὸ κακόηθες καὶ φιλαίτιον ἔνεστι, πρὸς τοὺς πολιτευομένους: *Omni enim populo inest malignum quiddam & querulum, in imperantes.* — Plutarch. Polit.

Et verissimè à rege Magno dictum: *Regium esse audire malè, cùm facias benè.* — Idem Apophth.

Id in leui habendum: Solaberis igitur te illo Augustæo: *Satis est, si hoc habemus nequis nobis malè facere possit.* — Sueton. Aug. ca. LI.

Dum probent te probi. Et melioribus item sanioribusque iudiciis. quoniam te aliquando *seria carmina, honorque æternus Annalium, non hæc breuis* & plebeia *prædicatio colet.* — Plin. Paneg.

Suum cuique decus posteritas rependet. — Tac. IV. Annal.

CAPVT XII.

Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illum gignunt; à rege, si sapiet, fugienda.

Definitio Contemptus. CONTEMPTVS sequitur, quem Vitium alterum fecimus euertendo regno. Is est ad nostram rem, IMPRESSA SVBDITIS SIVE ET EXTERIS, VILIS ABIECTAQVE OPINIO, DE REGE EIVSQVE STATV. *Eius pernicies.* Pestifera omnino res Regnis: quorum anima & vita ipsa est Auctoritas, & eximia quædam opinio de imperante. *Anima regni, Auctoritas.* Quæ enim vis alia est, quæ efficit, vt *tot mortalium millibus vna anima præsideat, nonnumquam senis & inualidi?* — Senec. I. De Clem.

Sola illa. omniaque videmus, hac, *quasi mente quâdam, regi atque administrari.* — Cicero pro Cluent.

Vt

Sen. I. De Clemen. *Vt animæ, pedes, manus, oculi, negotium gerunt: & illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus:*

Ibid. Sic *hæc immēsa multitudo* Auctoritatis quasi *spiritu regitur.*

Liuius II. Quis verò aliter regat? *Vires imperij in consensu obedientium sunt:* *Sine eâ vnus tam multis non imperet:*

Consensus ille ab Æstimatione: per quam,

Lucan. v. ——— *vnum, tam magna iuuentus,*
Priuatum factura, timet.

Seneca I. De Clem. Hanc tolle, tollis regnum. *omnisq; hic imperij contextus in multas partes dissiliet.* *Et regnum omne ruat.*

Lucret. v.

——— *Subuersa iacebit*
Pristina maiestas soliorum; & sceptra superba.

Quid autem clariùs eam tollit, quàm Contemptus; & hæc ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον: *opinionis actio in id, quod nullius rei pretiique censeas?* (Aristot. Rhet. II. cap. II.) *Auctoritati autem Cõtemptus aduersus.*

Igitur ille, mors & interitus regnorum: imò supra ipsum Odium, aliquo adspectu. Philosophus indicauit: Δύο δὲ οὐσῶν αἰτιῶν, δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται ταῖς τυραννίσι, μίσους καὶ καταφρονήσεως, θάτερον μὲν δεῖ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐκ δὲ τοῦ καταφρονεῖσθαι πολλαὶ γίγνονται τῶν καταλύσεων: *Cùm duæ caussæ sint, ob quas insurgitur in Tyrannos, Odium & Contemptus: alteram earum adesse Tyrannis oportet, Odium. è Contemptu verò plurimæ fiunt euersionum.* (Idem v. Polit. cap. x.) *Ergo regni pestis:*

O verè Phœbum, longè semper aciem ingenij iaculantem! Ita res est. Caussa prima & motio euertendis regnis, plerumque ab Odio est: sed extrema & efficax maximè à Contemptu. Nam illud tardum, vel, vt cum poëta dicam, inaudax est, nisi armetur ab isto. Metus enim sępè retinet: quem Tyranni habent pro asylo. Ideoque cum causâ *exsecrabilis ille versus & qui multos dedit præcipites,* iis placuit: (Seneca I. De Clem.) *Etiam in parte, supra Odium.*

Oderint dum metuant.

Quamdiu enim hoc frænum; incurrere magis cupiunt, quàm audent. At excutit Contemptus. & efficit vt non ve- *Hic enim ad rem statim ducit.*

lis

lis solùm, sed audeas & tentes. Itaque certa ab eo pernicies. numquid crebra? haud censeo. *Neque enim ab vllo periculo fortuna Principis longiùs abest, quàm ab Humilitate.* Plinius Paneg.

Nec tamen frequens nimis in Reges:

An contemnatur, qui imperium, qui fasces habet? nisi qui humilis & sordidus, & qui se priùs ipse contempsit? Idem VIII. Epist. vlt.

Legitimos quidem.

Non inquam crebra ab eo solo: (nam Odio misceri iam dixi:) præsertim siquis verus legitimusque sit Princeps. Tamen quia euenit: quî vites, docebo. sed breuiter. Cur diffundam? nónne in Auctoritate formandâ, satis muniui hanc ipsam viam? Satis: si verum hoc scitum, Τὴν αὐτὴν τῶν ἐναντίων ἐπιστήμην εἶναι: *Eamdem contrariorum scientiam esse.* Aristot. I. Topic. cap. IIX.

Origo eius.

Fit igitur contemptus in Principem ab his tribus maximè: Formâ imperij, Fortunâ, Moribus. FORMA imperij: si iusto ea lenior & remissior. Quod peccatum peccant ij qui nimiâ *lenitate dulces,* Cicero ad Attic. V. ep. XIV.

A leni imperio:

Effusè dant se populari auræ, & *omnem infimæ plebis rumorem affectant.* Tacit. II. Histor.

Quod publicè etiam noxium per licentiam.

Bis noxij, in se & in rempublicam. Qui & plebi reuerentiam omnem excutiunt: & licentiam præbent peccandi. Ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν ὅ, τι ἂν ἐθέλῃ τις, οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον: *Facultas faciendi quod cuilibet visum, non potest comprimere ingenitam singulis hominibus prauitatem.* Aristot. V. Polit. cap. IV.

Acutè olim Fronto, in Neruam senem & iam eneruem: Καλὸν μὲν εἶναι αὐτοκράτορα ἔχειν, ἐφ᾽ οὗ μηδενὶ μηδὲν ἔξεστι ποιεῖν, χεῖρον δὲ ἐφ᾽ οὗ πᾶσι πάντα: *Malum quidem esse, Principem habere sub quo nihil vlli liceat: peius verò eum, sub quo omnia omnibus.* Dio in Neruâ.

Est & à Leui imperio.

Nec lenis solùm Forma ad Contemptum facit: sed & Leuis. quę decretis legibusque variat, & de quâ dici possit, Ἀνέμου πεδίον: *Venti campus.* Adag.

Aut Principe.

Maximè, si ipse Princeps insigni *mobilitate ingenij:* Tacit.

Quem *subitis offensis, vel intempestiuis blanditiis mutabilem,* meritò *contemnant metuantque.* II. Histor.

Etiam,

Etiam, si Soluta Forma. nempe cùm rerum omnium incuriosus Princeps, & *leui auditu, quamuis magna, transmittit.* Item à Soluto imperio.

Ibidem. Ibidem. *Abundè ratus, si præsentibus fruatur, nec in longius consultans.*

Siue cùm Honores effusè diuidit, Magnos, Diuturnos.

IV. Ann. Quídni illũ spernant, aliis adhæreant, qui *munia transmittit:*

III. Hist. Et velut sponte videtur *exire de Imperio?*

Fit secundò Contemptus à Fortvna. nempe si nouerca ea, non mater: & *votis tuis malignum pedem opponit.* A Fortunâ aduersâ pertinaciter.

Ex Ouidio de Trist.

Tacit. II. Histor. Scito certò. *Prosperis tuis rebus certaturi ad obsequium, Fortunam aduersam omnes ex æquo detrectabunt.*

Imò in te incurrent.

Schol. Theocr. Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται:

Ruente quercu, ligna quiuis colligit.

Tacit. I. Annal. Amplius, si eadem *munimenta* tibi non dat aut subtrahit, *quibus insistas.* Ab orbitate.

Successores dico certos, aut liberos. Valdè ab eâ re spernunt, & vertunt se ad speratum aliquem Solem. Alexander

Curt. IV. Magnus sciuit, & questus est: *Orbitas mea, quòd sine liberis sum, spernitur.*

Reuerà enim, vt Tragicus ait, Certus tuusq; successor te firmat.

Euripid. -τύραννοι παῖδες, ἔρυμα δ' ὤμασι

Munimen aulæ, regij sunt liberi.

Tacit. V. Histor. Et *non legiones, non classes, æquè firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum.*

Tertiò & postremò, fit à Moribvs Contemptus:

XV. Annal. maximè istis. Siquis Libidini deditus, seque *per licita & illicita fœdat.* Denique à Libidine.

Nam muliebria hæc flagitia valdè opinionem non regis

Seneca De Breuit. cap. VI. modò, sed viri detrahunt. Alij *viriliùs peccant,* ait quispiam:

Ibidem. *In Venerem ac libidinem proiectorum inhonesta labes est.*

A luxu & temulétiâ. In pari caussâ, qui *Luxui & saginæ mancipati, emptique:* Tacit. II. Histor.

Medio diei temulenti. Ibidem.

Noui Vitellij siue vituli, qui *vt ignaua animalia, si cibum suggeras, iacent torpentque: & præterita, instantia, futura, pari obliuione dimittunt.* Ibid.

Dux noster ad Prudentiam, benè. Ἀπολαυστικῶς ζῶντες εὐκαταφρόνητοι γίνονται, καὶ πολλοὺς καιροὺς παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις: *Solutè viuentes, despicabiles fiunt; & multas opportunitates præbent insidiantibus.* Aristot. v. Polit. cap. x.

Οὔτε γὰρ εὐεπίθετος, οὔτ' εὐκαταφρόνητος ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ καθεύδων: *Nec enim facilis aggressu aut contemptu sobrius, sed ebriosus: nec vigilans & excitatus, sed somnolentus.* Ibidem cap. XI.

Item, in quibus *tarditas ingenij, stupor, debilitas linguæ:* Cicero in Pison.

A rebus externis. Aut alia magis leuicula, vt Facies parùm decora, Ætas grauior, Valetudo imbecillior. quæ sæpè *irrisui & fastidio sunt:* Tacit. I. Histor.

Vt est mos vulgo, fortuita aut externa *ad culpam trahenti:* IV. Annal.

Et *Imperatores formâ ac decôre corporis comparanti.* I. Hist.

Plura talia, ipse manu facili educes & hauries è riuulis, quos ad Auctoritatem reclusi.

CAPVT XIII.

Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? id est, ea in quâ fraudes. Dictum, & doctum, aliquem habere.

VIDEOR liberaliter satis & plenâ, quod dicitur, manu, tibi prompsisse è gemino Prudentiæ fonte: & quidem probum ac merum. *Astum in regno esse posse.* Fásne est vt leuiter misceam, & iungam aliquid è fraudium fæce? ego puto. quidquid Zenones quidam mihi abnuant, *Etsi rigidi quidam negent.* quibus *vnum illud ad laudem, cum virtute directum iter, probatur.* Cic pro M. Cæl.

Qui

III. De Naturâ deorum. Qui fas non putant *Rationem bono consilio à diis immortalibus datam, in fraudem malitiamque conuerti.*

Quos alibi sanè libens audio: hîc quî possum? Æuum & homines ignorare mihi videntur, & *dicere tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli fæce sententiam.* — *Sed mores hominesq; contrà volunt.* — Ad Att. II. Epist. I.

Inter quos enim viuimus? nempe argutos, malos: & qui *ex fraude, fallaciis, mendaciis, constare toti videntur.* — Pro Rosc. Com.

Ipsi Principes, cum quibus nobis res, plerique in hac classe: & quidquid leonem præferant,

Astutam vapido seruant sub pectore vulpem. — Persius Sat. V.

Et hîc mihi clamat quispiam, *nequid insidiosè, nequid simulatè, nequid fallaciter.* — Cicer. III. De Offic.

Tecum velim, quî potest? *Per fraudem & dolum regna euertuntur,* notat Philosophus: — Aristot. V. Polit.

Tu seruari per eadem, nefas esse vis? nec posse Principem interdum — *Cretizandum cum Crete:*

Ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα? — Adag.

Cum vulpe iunctum, pariter vulpinarier?

Præsertim si publicus Vsus Salusque suadeat: quę semper cum Principis vsu ac salute coniuncta? Profectò erras. *Communis vtilitatis derelictio contra naturam est*, non solùm rationem. — *Idq; ex vsu Principis, & publico.* — Cic. III. de Offic.

Stare omnes debemus, tamquam in orbe aliquo reipublicæ. qui cùm iam versatur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius vtilitas salusque conuerterit. — Pro Planc.

Turpe aliquid in eo mixtum videbitur? frustrà. hoc enim aspectu, *quod plerumque turpe haberi solet, turpe non erit.* — *Bono fine, quædã talia bona.* — Cicer. III. De Offic.

Semper officio fungitur, vtilitati hominũ consulens & societati. — Ibid.

Itaq; ne tanto opere, quæso, mirentur aut indignentur; si, nobis arbitris, *non semper superet vera illa & directa ratio:* — *Principem præfractò rectum esse non debere.* — Pro M. Cæl.

Velimusque Principem, alto quidem splendidoque ingenio: sed tamen *eruditum vtilia honestis miscere.* — *Ad vtilia inclinare:* — Tacit. Agric.

Non tamen ad scelesta. Miscere, dico. Nam vt prorsus ab Honesto recedat, nulla vis suadere me adiget. Sperno seriò & exsecror illas voces. *Nihil gloriosum, nisi tutum: & omnia retinendæ dominationis honesta esse.* *Sallust. Orat. Lepidi.*

Item:

Vbicumque tantùm honesta dominanti licent, *Seneca Thyest.*
Precariò regnatur.

Ad Orcum hi sensus, vnde nati. De me fateor:

Ego ille sum, qui scelera committi vetem: *Auctor Theb.*
Ego sum magister iuris ac moris probi.

Circuire, non aberrare. Et hoc volo tantùm, ius fasque esse interdum in turbido hoc rerum humanarum pelago, *obliquare sinus:* *Virgil.*

Et si rectà *portum tenere nequeas, idipsum mutatâ velificatione assequi.* *Cicero ad Lentulum epist. IX.*

Quis me adeò culpet, aut cur à Virtute abeam? Vinum, vinum esse non desinit si aquâ leuiter temperatum: nec Prudentia, Prudentia, si guttulæ in eâ fraudis. Semper intellego, vt modicè & ad Bonum finem. Nónne matres aut medici quoque, teneræ ætati fucum sæpè faciunt, *Alij quoq; faciunt.*

Vt puerorum ætas improuida ludificetur *Lucret. I.*
Labrorum tenus?

——— *deceptaque, non capiatur?* *Ibidem.*

Cur Princeps non idem in Plebeculam suam, aut vicinum aliquem Dynastam possit? Profectò

Cùm contendi nequitum est, clàm tendenda est plaga. *Pacuu.*

Mente opus vbi manus non sufficit. Ex ex Spartani regis monito: Ὅπου ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, χρὴ τὴν ἀλωπεκῆν προσράπτειν: *Vbi Leonina pellis non pertingit, oportet Vulpinam assuëre.* *Plutarch. Lysandr. & Apophth.*

Mihi, cum Pindaro, semper laudatus ille vir; qui

——— τόλμᾳ μὲν ἐοικὼς *Isth. Od. IV.*
Θυμὸν ἐριβρεμετᾶν θηρᾶν λεόντων
Ἐν πόνῳ. μῆτιν δ᾽ ἀλώπηξ. *Princeps ex Leone & Vulpe.*

--*fidu-*

——— *fiduciâ referens*
Animum grauiter frementium leonum
In discrimine : consilio verò vulpes.

Tuque, in tempore & loco, esto securus, quid isti à Scho- *Adolescentuli hoc*
Aristot. I. Ethic. cap. III. lâ aut Vmbrâ adolescentuli dicent : quos scio τῆς πολιτικῆς οὐκ εἶναι οἰκείους ἀκροατάς : *Ciuilis disciplinæ non esse idoneos auditores:* *parum capiunt:*

Multò minùs Arbitros. & virum profectò quærit hoc *Benè senes, aut periti.*
Ibid. tribunal, qui οὐκ ἄπειρος τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων : *non ignarus rerum quæ eueniunt in hac vitâ.*

Ab illo facilè obtinebimus esse quamdam, vt vir san-
Basil. in Prouerb. ctus ait, καλὴν καὶ ἐπαινετὴν πανουργίαν : *honestam atque laudabilem calliditatem.*

CAPVT XIV.

Quomodo & quatenus, Fraudes admittendæ. Triplex earum genus factum; & distinctè aliæ in Regnum receptæ, aliæ exclusæ.

NEc tamen ita hęc dissero, vt fręna omnia Fraudi malitiæq; permittam. absit. Distinctionum tibi lumen præferam, &, nequid libero nimis pede vageris, lineis suis limitibusq; includam fallacem hunc campum. Fraus vniuersè mihi hîc est, ARGVTVM CONSILIVM A VIRTVTE AVT LEGIBVS DEVIVM, REGIS REGNIQVE BONO. *Fraudium communis definitio.* Ea triplex : Leuis, Media, Magna. Illam appello, QVAE HAVT LONGE A VIRTVTE ABIT, MALITIAE RORE LEVITER ASPERSA. *Earumdem diuisio.* *Leuis:* in quo genere mihi est Diffidentia, & Dissimulatio. Mediam, QVAE AB EADEM VIRTVTE FLECTIT LONGIVS, ET AD VITII CONFINIA VENIT. *Media:* in quâ pono Conciliationem, & Deceptionem. Tertiam, QVAE NON A VIRTVTE SOLVM SED LEGIBVS ETIAM RECEDIT, MALITIAE IAM ROBVSTAE ET PERFECTAE. *Magna.* vti sunt Perfidia & Iniustitia. Illam suadeo, hanc tolero, istam damno. Ordine omnes vide. In Leui, Diffidentiam primò posui. quam ego prorsus Principi insinuo: *Diffidentia cõmendata regnanti.* quia vt in actionibus omnibus tardum lentumque eum esse expedit, sic in fide & assensu. Vt intentus, inquam,

 suspen-

suspensusque ambulet, & pænè dixerim, vt *nihil nisi quod in oculos incurret manifestumque erit, credat.* Seneca II. De Irâ.

Etsi enim *Credulitas error est magis, quàm culpa, & quidem in optimi cuiusque mentem facillimè irrepit:* Cic. Epist. lib. x. epist. XXIII.

Cui turpis credulitas: Tamen à Principe remouenda ea longissimè. apud quem *plurimum mali credulitas facit.* Seneca II. De Irâ.

Et per eam error: Nónne pro omnibus ille excubat? Turpe igitur, & omnibus noxium, illum *Labi, errare, decipi.* Cic. Phil.

Iam faciles isti & incauti, quàm *opportuni iniuriæ!* Sallust. Iugurth.

Vndique patent. & passim apud eos, *minore metu, & maiore præmio, peccatur.* Tacit. I. Histor.

Ac sæpè noxa. Imò & in eos peccatur.
Aditum nocendi perfido præstat fides. Seneca Oedip.

Reducat ergo se Princeps, & tutum hoc scuto reddat; *Nihil credendo, atque omnia cauendo.* Cic. Orat. Post redit. in Senat.

Insidæ enim vbique omnia. Amici & fidi videntur? circumspice.
Ô vita fallax, abditos sensus geris! Seneca Hipp.

Et simulata. Nimis *multis simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura. Frons, oculi, vultus, persæpè mentiuntur, oratio verò sæpissimè.* Cic. ad Q. Frat. ep. I.

Quod ille clamabat olim: Ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος: *O amici, nemo amicus:* Aristot. apud Laërt.

Præsertim in Aulâ. Tu iure potes. quia profectò *in domo Principum, nomen tantùm Amicitiæ inane irritumque remanet:* Plinius Paneg.

Res ipsa exulat. &
Licet omne tuâ vulgus in aulâ,
Centum pariter limina pulset:
Cùm tot populis stipatus eas,
In tot populis vix vna fides. Seneca Herc. Oet.

Ideò cauendum & diffidendum. Itaque meritò *Pragmatici homines, omnibus historicis præceptis, versibus denique, cauere iubent & vetant credere.* Cicero ad Att. lib. II. epist. XX.

Ille

Ille Siculus insusurrat:

Epichar. Νᾶφε, καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν:

Vigila, & memor es nequid credas: nerui hi sunt Prudētię.

Clamat alter à Græciâ:

Euripid. ——— σώφρονος δ' ἀπιστίας

Οὐδ' ἐστὶν ἄλλο χρησιμώτερον βροτοῖς:

——— *sapiente Diffidentiâ,*

Non alia res vtilior est mortalibus.

Quid ergo? inquies. nulli credam? Non hoc suadeo: *Quibusdā tamen fidendum:* (Seneca Epist. III.) (*Vtrumque* enim *in vitio est, & omnibus credere, & nulli:*)

Sed vt paucis. nec nisi iis, quorum longo vsu cognita tibi fides. *Sed per paucis.* (Cic. ad Q. Frat. epist. I. lib. I.) His talibus, quid est *quod non & committi & credi rectissimè putem?*

Reipsâ, inquam, paucis: at in specie, omnibus. id est, (Ad Lentul. epist. IX.) *Fronte & vultu, quibus Simulatio facillimè sustinetur.*

Nam nihil magis hîc cauendum, quàm ne Diffidere vi- *Diffidentia celanda.* (Seneca Epist. III.) dearis. *Multi fallere docuerunt, dum timent falli.*

(Liuius XXII.) *Vult sibi quisque credi, & habita fides ipsam plerumque obligat fidem.*

Itaque Dissimulatio adsumenda, quam posui & suasi *Dissimulatio adhibenda:* loco altero: quæ verè Diffidentiæ huius proles. Quid enim (Cicero pro Cn. Planc.) eâ opus, si mutua inter nos fides? Hæc est, quæ *frontem aperit, mentem tegit.*

(Fridericus siue Sigismundus. Nam variant.) Necessaria sanè Principi. adeò, vt veteranus Imperator *Cuius latè vsus.* dixerit: *Nescit regnare, qui nescit dissimulare.*

Et Tiberius ab eâdem mente, *Nullam, vt rebatur, ex vir-* (Tacit. IV Annal.) *tutibus suis magis, quàm Dissimulationem diligebat.*

(Cic. II. De Offic.) Displicebit hoc ingenuæ alicui fronti, & clamabit: *Ex omni vitâ Simulatio, Dissimulatioque tollenda est.*

De priuatâ, fateor: de publicâ, valdè nego. Numquam *Et Principi ea plane necessaria.* (Pro Milone.) regent, qui non tegent: *nec aliter possunt ij, quibus commissa est tota respublica.*

Vt

Vt ad effectum consiliorum suorum veniant, multa simulent oportet inuiti, & dissimulent cum dolore. Lib. X. Epist. IX.

Apud hostes: Nec id solùm aduersus Exteros aut Hostes. (nam ibi receptum dogma est, Vt *malum sub linguâ, non in linguâ habeas* : quia Gregor. XV. Moral.

Professa perdunt odia vindictæ locum:) Seneca Med.

Apud suos. Sed etiam apud Tuos. Aperti isti & simplices, *sine fuco, sine fallaciâ:* Cic. I. ad Attic. Epist. I.

Et qui animum, quod dicitur, *in fronte promptum gerunt:* Ennius.

Numquam apti huic theatro. in quo, me iudice, primum locum *Afranij Simulans* habet. Cic. pro Sextio.

Sed cũ modo habẽda. Sic tamen vt aptè eam fabulam agas & decorè. Οἱ γὰρ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται: *Nam qui modicè dissimulatione vtuntur, & in iis quæ haud planè perspicua & ante pedes oculosque sunt, gratiosi apparent.* Aristot. Eth. III. cap. VII.

Contrà, qui immodicè & ineptè, reuerâ fatuelli. Cui enim bono tegmen, si transluces? Quin semel hoc in omni genere fraudium cape:

——— *Doli non sunt Doli, nisi astu colas.* Plaut.

HABES de Leuibus fraudibus. ad MEDIAS venio: in quibus Conciliatio prima, siue vt liberiùs dicam, Corruptio. *Cõciliatio, mihi quid?* Ea est, cùm callidè inclinas & allicis ad te eorum animos operasque, qui alieni iuris. O artem nimis hodie Principibus receptam! *Vsitata:* quæ vna ferè in Aulis *plerasque res* (vt ille de Fortunâ ait) *ex libidine suâ agitat.* Sallust. ad Cæs.

Sed & vtilis. Quam valdè etiam attollit Tullius. & *Proprium hoc esse Prudentiæ statuit Conciliare sibi animos hominum, & ad vsus suos adiungere.* Cicero II. De Offic.

Quod duplici viâ fit, Suasionis & Doni. Rarenter illâ: *Muneribus plerumque fit.* hac alterâ creberrimè, vt hodie *corrupti deprauatique mores sunt admiratione diuitiarum.* Ibidem.

Quo-

Sallust. Iugurt. Quotuſquiſque eſt, cui non illæ *bono atque honeſto potiores ſunt?* *Quibus faciles vbique corrumpi.*

Ibid. Itaque ſcitè & tectè hac machinâ ſi vtâre; vbique reperies, *quos pernicioſa libido teneat alienæ potentiæ decus atque libertatem ſuam gratificari.*

Ibid. Qui & Principem ſuum, & omnia eius, *vænalia habeant.* *Arcana referant.*

Tacit. Agric. Atque adeò (hoc reconde) in *ipsâ hoſtium acie inuenies tuas manus.* *In bello produnt.*

Quid? quod in ſacrum ac indiuiduum thorum penetrauit iſta fraus? Rem turpem! & fæminæ etiam inducuntur ſiue emuntur, ἵν' ἐξαγγέλλωσι κατὰ τῶν ἀνδρῶν: *vt efferant & enuncient quæ contra maritos.* *Etiam feminæ huc adhibitæ.*

Ariſtot v. Polit. cap. XI.

Tacit. IV. Annal. In Tacito lêgi. *Secreta quoque eius, corruptâ vxore, prodebantur.*

Iam Deceptio eſt, cùm inducis alium in tua commoda, errore aut mendacio obiecto. Quod licitum probumque in Principe eſſe, volunt probi auctores. Magnus Plato cenſuit, συχνῷ τῷ ψεύδει καὶ ἀπάτῃ δεήσειν χρῆσθαι τοὺς ἄρχοντας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων: *crebro mendacio & fraude vti imperantes debere, ad commodum ſubditorum.* *Deceptio quid mihi ſit.* *Licita ex ſenſu veterum.*

v. De Rep.

Lib. VIII. Epiſt. Et noſter Plinius: *Decipere,* inquit, *pro moribus temporum Prudentia eſt.*

Quinetiam neſcio quis poëta;

Diphilus.

Ὑπολαμβάνω τὸ ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ
Λεγόμενον, οὐδὲν περιποιεῖσθαι δυσχερές:
Exiſtimo mendacium, ſi gratiâ
Salutis effers, nihil habere incommodi.

Val. VII. cap. III. Et Principes ſanè promptè audiunt. qui neſcio quomodo *laudem occulto magis tramite, quàm apertâ viâ petunt.* *Crebra apud Principes:*

Tacit. XII. Annal. *Vim differunt, potiorem dolum* arbitrantur:

Val. VII. cap. III. Et ſæpè quod rerum aut *temporis anguſtiæ negant, ſagacitate conſilij aſſequuntur.*

Decipiũt verbis, literis, Legatis. atq; adeò ipſos Legatos:

Eosque per quos fallere alium cogitant,
Fallunt. — Seneca Thyest.

Qui vsu omnia metiuntur.

Et quid diducam? vno verbo, cum Lysandro plerique sentiunt, τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους κρεῖττον εἶναι, ἑκατέρου δὲ τῇ χρείᾳ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν τιμὴν ὁρίζεσθαι: *Verum falso esse melius, sed vtriusque dignitatem & præstantiam Vsu discerni.* — Plutarch. Apophth.

Tolerat humana ratio:

Atque hęc, humanam Prudentiam si consideras, proba. Quídni? ad Bonum enim publicum referuntur: quod insitum in iis malitiæ virus facilè exsugit & absorbet. Vt medicamentis venena laudabiliter miscemus, salutari illo fine: sic videntur ἐν φαρμάκου εἴδει τὰ τοιαῦτα χρήσιμα εἶναι: *Instar pharmaci, hæc talia vtilia esse.* — Plato v. De Rep.

Adde receptissimos mores, & quòd hæc *consuetudine iam pro nihilo habentur.* — Sallust. Iugurth.

Imò necessitatem etiam. quòd contra tot insidiantes, vix est vt se suosq; aliter tueatur bonus Princeps. Quibus caussis ego quoque prædixi tolerari Medias has fraudes à me, non tolli. Quid tamen, rectam illam diuinamque legem si considero? hæreo valdè & sudo. Abnuere illa nobis videtur: & à simplicissimo ac purissimo deo hæc effata manarunt: *Abominatio Domini est omnis illusor.* — Prou. III.

At vix Diuina sanctio.

Item: *Ne velis vti mendacio vllo. numquam enim prodest frequentatio illius.* — Eccl. VII.

Et vt claudā omne effugiū, ecce palàm de Principibus: *Non decent stultū verba composita, nec Principē labium mentiens.* — Prouerb. XXVII.

Quid obtendis tu Politice? Publicū bonū? Sed enim vir sanctus occurrit: & *Mentiri,* inquit, *nō licet nec pro Dei laude.* — Augustin. Epist. VII.

Tu pro humanâ aliquâ reculâ aut gloriâ vis? *Vide, vide* (vt inuertam tibi dictum vetus) *ne dum terram defendis, cælum amittas.* — Demadis.

Nec efficimus aut effugimus, quin leuia saltem peccata sint.

Sanè ægrè vos, aut me, hîc expedio. nisi quod idem ille Antistes suggerit, *Esse genera quædam mendaciorum, in quibus non sit magna culpa, sed tamen non sint sine culpâ.* — August. in Psalm. V.

In eâ classe Corruptiunculas, Deceptiunculas censeamus; idque tunc saltem, cùm à bono legitimoque rege contra malos vsurpantur, Boni communis causâ. Si aliter; sæpè non tantùm peccatum, sed grande peccatum sunt, quidquid me rideant veteratores ab Aulâ. *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.*

Cautio in hac re.

Prou. x.

Sequuntur MAGNAE fraudes, quas ad bina capita reduxi, Perfidiam & Iniustitiam. Eas palàm verbis amplecti aut tueri paucos video, nimis multos factis. Nam de Perfidiâ; quoties per cauillos & argutiolas, fœdera elusa vidimus. aut pacta? In animo enim ita sentiunt: τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾶν, τοὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις: *Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.*

Fraus magna.

Plutarch. Apophth.

Itaque iis satis, si quamcumq; rimam effugio reperiant. & statim *liberatos se esse iureiurando interpretantur.*

Fœdera per calumnias eludunt:

Cic. III. De Offic.

Scimus omnes,

——— quo pacto soleant perplexarier:
Pactum non pactũ est, non pactũ pactum est, cùm illis lubet.

Plaut. Aulular.

O vani! Certè enim *Fraus distringit, non dissoluit periuriũ.*

Cic. III. de Offic.

Et quid expectent, nisi *iratos omnes deos, quorum eluditur numen?*

Liuius IX.

At Deum non ludũt.

Nam ego illud scitum pro firmo habeo. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, sic illud accipit, sicut ille cui iuratur intellegit.*

Isidor. lib. II. de summo Bono.

Iam altera Fraus, Iniustitia est: cùm scilicet contra iura & leges, se & sua improbè potiùs quàm callidè augent. Ab hoc fonte isti actionum riuuli.

Iniustitiæ actiones.

Eminentes illustresque viros, καὶ διαφθείρειν λάθρᾳ καὶ φανερῶς, καὶ φυγαδεύειν, ὡς ἀντιτέχνους καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐμποδίους: *perdere clàm vel palàm, siue in exsilium mittere, tamquam æmulos & dominationi quosdam obiices.*

Aristot. v. Polit. cap. x.

Obstantes tollit:

Huic rei *struere caussas, vel sponte oblatas arripere.*

Tacit. II. Annal.

Per caussam aliquam,

Nam illud nimis mite & dilutum putant, *specie legationis*, aut honoris, *seponere.* 1. Histor.

Tollunt potiùs. quoniam ex scito Aulæ veteris, Οἱ τεθνηκότες οὐ δάκνουσι: *Mortui non mordent.* Plutarch. in Pomp.

Aut etiam nullam.

Et laudatus ille Cæsar etiam, ὅσοις μηδενὶ ἀξιόχρεῳ ἐγκλήματι μετελθεῖν ἐδύνατο, ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει: *quoscumque digno & probabili crimine deferre non poterat, occultâ quâdam viâ tollebat.* Dio XLIII.

Iulij Cæsaris fraus immanis.

Imò nonnullos, δι' ἑαυτῶν τῶν σφετέρων, ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίει: *à suis & qui eiusdem partis erant, per insidias, in ipsâ acie tolli curauit.* Ibidem.

Iniustitia item inuadit. In mutatione Principum: Aut in domesticis dissidiis.

Ab eodem capite manat, aliena appetere, & insidiari temporibus. veluti in morte aliquâ Principis. *Opportuni enim magnis conatibus transitus rerum.* Tacit. 1. Histor.

Siue in discidiis finitimorum & turbis. Iuxta enim Aristophanem, *anguillis tunc captura:* Plusculi versus in Equit.

Et isti magni *in partem acciti, aduersus omnes valescunt.* Tacit. VI. Annal.

Ius in armis habet:

Leges aliquis inclamet? audiet illud: Οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη, νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non cessabitis nobis gladio accinctis, leges prædicare?* Plutarch. Pomp.

Et hoc alterum: Ὁ ταύτης (μαχαίρας) κρατῶν, βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται: *Qui isto* (gladio) *præualet, is optimè de finibus disputat.* Idem Apophth.

Omnia vsu metitur.

Hæ voces, & in animo illa decreta: *Quidquid valdè vtile sit, id fieri honestum, etiam si anteà non videretur.* Cicer. III. de Offic.

Item: *Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse.* Tacitus XV. Ann.

Si Principes *iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere quod vi & armis occupauerint, ad casas & egestatem reuersuros.* Cicer. III. De Rep.

Habes in parte istorum Scholam. nam vniuersam vt excutiam, nulla res me inducet. Quid autem opus? Ex oraculo scriptum,

Seneca Thyest.

Vt nemo doceat fraudis & scelerum vias,
Regnum docebit.

Regnum, schola fraudium.

Ego illud potiùs videro, Tolerandáne hęc talia, an damnanda.

Aliquam iniustitiam multi approbant.

Et magnam quidem aliquam apertamq́ue iniustitiam, nec ij palàm probant, qui probant. In exiguâ & palliatâ modò conniuent. & asserunt, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ, τοὺς βουλομένους τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν: *necessarium esse in paruis à iustitiâ abire, qui saluam eam velint in magnis.*

Iasoni Thessalo tribuit Plutarch. in Polit.

Vt, præter leges occidere:

Quid enim, inquiunt, si vnus altérve regnum meum turbant, nec legibus in eos facilè vindicem sine maiore turbâ; nónne fas clàm tollere? Videtur. & hoc referendum inter *magna illa exempla*, quæ *habent aliquid ex iniquo, quod aduersus singulos vtilitate publicâ rependitur.*

Tacit. XIV. Annal.

Priuilegia flectere, aut frangere:

Quid etiam, si leges aliquæ aut priuilegia Subditis, non pro meo bono; violare non possim? possim: καὶ οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, πρὸς τὸ συμφέρον: *nec iuxta leges solùm, sed legibus ipsis imperare, vsu sic suadente.*

Plut. in Flamin.

Aliena occupare:

Denique tertiò, si vrbs aut prouincia Statui meo peropportuna, quam nisi occupo, alius faciet cum æterno meo metu aut damno: non præueniam? Illi volunt. quibus hæc talia semper licita & proba, si cum successu.

Sen. Hip.

Honesta quædam scelera successus facit.

Dio XLII. IX

Ἐν γὰρ δὴ τοῖς τοιούτοις τό, τε ἀπολωλὸς πάντες ἀεὶ καταρρέχουσι, καὶ τὸ κρατῆσαν τιμῶσι: *In his enim talibus, semper & victum premunt ac dedecorant, & victorem honore omni afficiunt.*

Sen. Herc. Fur.

——— prosperum ac felix scelus,
Virtus vocatur.

Idq́ commodi tantùm aspectu.

Hæc, taliaq́ue sunt, quæ rectissimas etiam mentes à recto abstrahunt: vt quò Vtilitas vexillum suum prætulit & explicuit, illuc eant.

Aristot. v. Polit. cap. XI.

Princeps Aristoteli haud purè bonus:

Ita Aristoteles paullùm se inclinat, & censet Principem διακεῖσθαι καὶ τὸ ἦθος, ἤτοι καλῶς πρὸς ἀρετὴν, ἢ ἡμίχρηστον ὄντα, καὶ μὴ πονηρὸν,

ἐῶν, ἀλλ' ἡμιπόνηρον: *moribus talem esse, vt aut planè bonus sit, aut semi-bonus; nec malus omnino, sed semi-malus.*

Democrito etiam inuitius: Et magnus vetusque item Philosophus dixit: Οὐδεμία μηχανὴ, τοῖς νῦν καθεστῶτι ῥυθμοῖς, μὴ οὐκ ἀδικέειν τοὺς ἄρχοντας, ἢν καὶ πάνυ ἀγαθοὶ ἔωσιν: *Fieri non potest, quin etiam optimi Principes, vt nunc rerum status est, iniquè aliquid agant.* Democritus.

Nobis nūquam, nisi leuiter in vltimâ Necessitate. Nos an mouemur? haud multum. Illud saltem dederim, Principem in rebus valdè afflictis & aduersis, *non speciosa dictu, sed vsu necessaria sequi.* Curtius III.

Illa excusat quadam: Tunc, inquam, abire leuiter ab humanis legibus; sed non nisi sui seruandi caussâ, augendi nūquam. *Necessitas* enim *magnū imbecillitatis humanæ patrocinium, omnem legem frangit.* Seneca Declam. li. IX.

Et, vt poëta ait,

Haud est nocens, quicumque non sponte est nocens. Seneca Herc. Oet.

Apud homines tamen potiùs, quàm Deū. Hoc ipsum timidè. Deus, deus, nónne palā reclamat? qui igneo illo spiritu omnes istas humanas argutiolas difflat

Quasi ventus folia, aut peniculum tectorium. Plaut. Mil.

Ille edicit: *Dominus auersatur omnem iniustitiam.* Deuter. cap. XXV.

Quipurus, omnia pura vult. Ille minatur: *Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniustitiam, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* Eccles. cap. X.

Caussa (si dicendum hominibus) turbarum hodie, à Gubernatione obliquā. Et profectò libero ore effabor, Quòd Europa tot motibus agitatur, quòd reges & regna ardent seditionū flammâ & bellorum; veram fortasse iustamq; caussam esse, Administrationem apud plerosque parùm veram aut iustam.

——— σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας, Homer. Iliad. π.
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.
——— deprauant publica iura,
Iustitiamque fugant, diuûm nil verba verentes.

Ideoque meritò quem deserunt, deserit: &

Τοὔνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκεν ἑκηβόλος, ἠδ' ἔτι δώσει. Ibid. α.

Caußâ horum pœnas misit Deus, & quoque mittet.

I. LIPSI

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI QVINTI

CAPVT I.

Transitio ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ disseram non miles.

SED iam tibi, ô æterna Sapientia,

Plautus Trin. *Lætus, lubens, laudes ago, grates gratiasque habeo:*

quòd te duce euasi ex illis salebris, & loca deuéni per quæ facilior mihi cursus. Diu me tenuit Pacata illa & togâ suâ verè inuoluta Prudentia: tamen me explicui, & ad Militarem istam veni, quæ horrida, sed minimè ardua, sagum suum promptè offert. Ego accipio; & sermonem vnà vestemque mutans, præcepta iam molior rei bellicæ vniuersæ. *Pars altera Prudentiæ, Militaris.*

Virgil. *Arma viri, ferte arma.*

Túne hæc audebis homo vmbraticus? inquiunt. qui seriò *numquam hostem, numquam castra videris, numquam denique partem vllius bellici muneris attigeris?* *Nósne tradendæ illi apti?* Cic. II. De Orat.

Ego verò audebo. nec mei tamen ingenij aut virium fiduciâ, sed eorum à quibus iamdiu mutuor & sumo. Quid enim hîc meum? ordo aliquis & contextus fortasse: at verba sensusq; mihi præeunt illi, quos in hac ipsâ re (fidenter dicam) Annibal aliquis audire nihil abnuat, aut ipse Cæsar. Nam quid sapientes inclutosque illos viros fugit? cur non hîc quoque rectum eorum & purum iudicium? qui partim interfuerunt, imò & præfuerunt, bellis: partim in Senatu *Ita. sed non à nobis.* *Veteres docent.* *Qui vsu docti.*

natu & populo illo versati sunt, vbi assidua materies & agitatio harum rerum. Viderunt igitur, audierunt: & quod caput est, cum iudicio obseruarunt caussas ipsas originesq; rerum, nec προφάσεις solùm euentuum, sed αἴτια ipsa. Alexander ille, in re quidem bellicâ verè Magnus, Homerum sibi militiæ magistrum assumere & asserere nihil verebatur: non meliori iure ego mihi istos? Nam vates ille (eximius sanè & supra hominem vates, sed tamen vates:) quid nisi vnum bellum, & idipsum fabellis aspersum decantauit? Nostri isti (Historicos me intellegere palàm est) ab omni pęnè æuo bella, continuatâ serie, & intemeratâ fide scripserunt. Nec id tantùm. sed sępè in ipsâ narratione, aut extra eam in concionibus, velut datâ operâ saluberrima monita & consilia miscuerunt ad omnẽ rem Militarem. Quæ eius pars siue ars est, quam non ij cùm exemplis subiiciant, tum verbis etiam delibent? vt *de Exercitu, de Castris, de Agminibus, de* Signorum collationibus, de Opidorum oppugnationibus, de Commeatu, de Insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus quę sunt propriæ belli administrandi.*

Iudicio magni.

Historici magistri ad militiam.

Præcepta clàm & palàm dant.

* Id est, pugnis.

Cic. II. De Orat.

In quibus cùm iam tot annos verser, & curioso isto mentis oculo cottidie vager per latos & lætos illos Historiarum campos: cur non mihi etiam fas intellegere & iudicare aliquid in istis? Non enim vidisti, inquiunt. Certè. ideoque nec vsum aut tractationem armorum mihi vindico; sententiam & iudicium tantùm, eaque ipsa astricta sententiæ alienæ. Ecce *in circulis omnibus, atque etiam, si diis placet, in conuiuiis, sunt qui exercitum ducunt; vbi castra locanda sint, sciunt; quæ loca præsidiis occupanda; quando cum hoste manus conserendæ, quando quiescendum sit:*

Nos in iis multi.

Sapere aliquid debemus ex iis.

Vel vulgus iudicat in bellis:

Liuius XLIIII.

Et hos nemo carpit. ego canicula & impudens, si verbum his de rebus faciam ex veterum mente? Iphicrates olim interrogatus, Τίς ὢν μέγα φρονεῖς; πότερον ἱππεὺς, ἢ τοξότης, ἢ πελταστὴς, ἢ πεζός; Οὐδεὶς, ἔφη, τούτων, ἀλλ' ὁ πᾶσι τούτοις ἐπιστάμενος ἐπιτάττειν: *Quis tu es qui tantos spiritus tibi sumis? vtrùm eques, an sagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit: sed qui his omnibus noui imperare.*

Cur non nos?

Plut. in Apophth.

Æmu-

Æmulabor in parte, & dicam; Non ego dux aut miles, sed qui his in tempore consulere aliquid possim & suadere. Itaque pergã audacter nec vacillanti pede, in incepto: & ex veterum Scriptorum velut hortis Sententiarũ flores legam, & intexam in has Capitum corollas. Quod si probè & iudicio à me fiet, nemo damnet: sin aliter, tum ego quoque nihil negem *Quisquilias volantes, & venti spolia*, hæc esse.

Quisi non manu mẽte sumus bellatores.

Cæcil.

Sed vtrum horum sit, iam res docebit: quam ordior, & compono me in præliarem statum, strenuè tibi cum Aristophane,

Ex Aristophan. Nebul.

Γράφων, βουλεύων, καὶ τῇ γλώττῃ πολεμήσων:
Consilio, calamis, & linguâ pugnaturus.

CAPVT II.

Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni.

MILITAREM autem Prudentiam, ante omnia necessariam ego Principi assero, adeò vt sine eâ vix Princeps. Quomodo enim aliter se tueatur, sua, ac suos? Vis nuda ac mera huic rei parum est, nisi arte quâdam & consilio temperetur: id est, Prudentiâ militandi. Δυοῖν γὰρ ὄντων, δι' ὧν σώζεται πολίτευμα πᾶν, τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνδρείας, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμονοίας: *Cùm enim duo sint, quibus omnis respublica seruatur, in hostes Fortitudo & domi Concordia:*

Principis munus Tueri.

Polyb. VI.

Id non potest sine Fortitudine.

Hanc quidem abundè Togata Prudentia præstiterit: illã, non est vt aliundè petas aut impetres, quàm ab istâ. non certè felicem, & cum successu. Benè ergo scriptum: *Cetera vtcumq; dissimulari, sed boni Ducis Imperatoriam esse virtutem.*

Nec Fortitudo efficax, sine Prudentiâ Militari.

Tacitus Agric.

Et Homerus perfectum suum legitimumque regem ornauit hoc elogio:

Absoluti regis laus.

Homer. Iliad. γ.

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής:
Vtrumque, & rector bonus, & bonus Induperator.

Cicero pro Mur.

Ac nimirum dicendum est quod sentio. Virtus militaris, præstat ceteris omnibus.

Rerũ quies & firmitas à Militiâ. Quæ enim res vitam aut tranquillum vſum habeat ſine iſtâ? Patria, libertas, ciues, atque adeò ipſi reges *latent in tutelâ ac præſidio bellicæ virtutis.* Ibidem.

Itaque vides, quàm ſeriò hæc amplectenda ſit: & meritò animum atque aures dare te debere ad hanc diſciplinam. quæ talis.

CAPVT III.

Materies, & ordo dicendorum. Bellum externum definitum, & remota ab eo ſuſcipiendo Iniuſtitia.

Duplex bellum. MILITARIS omnis Prudentia circa Bellum eſt: Bellum autem duplex, Externum & Internum. Illud definio, VIM ET ARMA IN PRINCIPEM AVT POPVLVM ALIENVM. De quo primò dicam, & vniuerſa quę eò faciunt præcepta ad tria hæc capita redigam: Suſcipiendi, Gerendi, Finiendi. *Quæ in Externo ſpectanda?* Horum aliquid ſi neglegis, aut perperàm adminiſtras, vix eſt vt Bono Euentui vmquam lites. In Suſcipiendo bello duo hæc ſeriò moneo, vt Iniuſtitia omnis & Temeritas ab eo abſint. Illa prior maximè: nec vmquam arma vlla moueas, niſi quæ mos & ratio admittunt. *Iura belli ſeruanda.* *Sunt* enim *& belli, ſicut pacis, iura: iuſteque ea non minùs, quàm fortiter debes gerere.* Liuius v.

Atque adeò *in* omni *republicâ maximè conſeruanda iura ſunt belli.* Cicer I. De Offic.

Nam *temerè in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam & belluarum ſimile eſt.* Ibid.

Aliàs promiſcuæ & perpetuæ cædes erunt. Quod ſi admittimus, *quid aliud quàm omnium inter ſe gentium bella exiſtent?* Tacit. IV. Hiſtor.

Et *barbaro ritu, cædem cæde, & ſanguinem ſanguine, expiabimus.* Salluſt. ad Cæſ.

Improba dicta. Abſit. nec vmquam animum tuum penetrent illæ voces: *In armis ius ferre. &, omnia fortium virorum eſſe.* Liuius v.

Item:

Item:

Sen. Herc. Fur.

——— *Quæritur belli exitus*
Non caussa.

Et illud subtilissimæ malitiæ:

Lucan. VII.

——— *hæc acies victum factura nocentem est.*

Liuius XXI.

Non, non, mi homo: erras. nec Acies est quæ innocentiam approbat, sed caussa. etsi plerumque, fateor, *Euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit.*

Iustitia nō ab Exitu, sed à Caussâ asserēda:

Nam caussa, velut Caput Bonæ spei est (liceat huc alludere) quod te ducat ad Triumphales illas terras.

Etsi ab hac bonâ, ille plerumque bonus.

Lucan. VII.

Caussa iubet superos melior sperare secundos.

Et occultâ quâdam internaque vi,

Propert. IV. eleg. VI.

Frangit, & attollit, vires in milite caussa:
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Imò ausus est Græcus poëta scribere:

Euripid. Erechth.

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν:
Iniqua bellans bella, saluus haud redit.

Nimis rigidè. scimusque interdum aliter esse, arcano & nobis ignoto fine. Sunt autem iniqua illa omnia bella, quibus Ambitio aut Auaritia caussę. Quàm multa ea sunt! Nā, si verum fateri audemus, plerisque regibus *vna & ea vetus caussa bellandi est, profunda cupido Imperij & Diuitiarum.*

Iniqua bella à duplici ferè caussâ:

Sallust. in Fragm.

Idem Catil.

Libidinem dominandi, caussam belli habent, & maximam gloriam in maximo imperio putant.

Ambitione,

Cicer. I. De Offic.

Atque id in magnis animis ingeniisque plerumque contingit.

Plinius Paneg.

Quibus pulchrum videtur *ex omni occasione quærere triumphum.*

Iuuenal. Sat. X.

Bellorum exuuiæ, truncis affixa tropæis
Lorica, & fractâ de casside buccula pendens,
Humanis maiora bonis creduntur.

Sallust. in Fragm.

Itaque hi tales *arma in omnes habent, acerrima* tamen *in eos, quibus victis spolia maxima sunt.*

Et auaritiâ.

Nec vsquam aut vmquam, hoc falsum: Illis *maximum discrimen, penes quos aurum & opes, præcipuæ bellorum caussæ.* Tacitus IV. Histor.

Benè igitur poëta: Seneca Hipp.

Rupêre fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps.

Addi potest & Ira.

Aptumq;, quod de Irâ subiungit: quę ipsa inter iniustas belli caussas. Nam illâ, aut odio impulsi, arma sæpè mouent non mouenda. Damnat hanc aliasque illas pius Antistes: *Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & siqua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur.* Augustin. contra Faustum, lib. XXII. cap. LXXIV.

CAPVT IV.

Ordine & partitè posita, quæ ad iustum bellum requiruntur: & maximè, quibus id caussis capiendum.

FVGIES igitur ista Princeps, nec vmquam bello te implicabis nisi Iusto. Quod, inquies, illud est? distinctè accipe. quod tria hæc habet iusta: Auctorem, Caussam, Finem. Auctor iustus est, ipse Princeps. Nec enim cuilibet sanè fas aperire Belli istas portas: sed *ordo naturalis mortalium paci accommodatus, hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atq; consilium penes Principes sit.*

Principi soli ius armorum: Augustin. contra Faustum.

Aut supremo magistratui.

Aut certè eos, qui in quâque rep. loco Principum. Ideò Plato lege sanxit: Ἐάν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία: *Siquis priuatim, sine publico scito, pacem bellúmve fecerit, capital esto.* Lib. XII. De Legib.

Defendere, semper licitum.

At Caussa iusta duplex, Defensio & Inuasio. In Defensione quis ambiget? *Illud est non modò iustum, sed etiam necessarium, cùm vi vis illata defenditur.* Cicero pro Mil.

Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vitâ suâ propulsarent. Ibidem.

Non se solùm:

Defensionem autem dico duplicem, Tuam & Alienam.

Tuam,

Sallust. Catil.

Tuam, cùm vim à te tuisque arces, & *libertatem, patriam, parentesque armis tegis.*

Alienam, iterùm duplicem: cùm à Sociis, aut Oppressis. De Sociis intellexit Tullius: *Nullum bellum*, inquit, *à ciuitate optimâ suscipitur, nisi aut pro Fide, aut pro Salute.*

III. De Rep.

Sed & alios, vt socios:

Fides sanè agitur, & ea te impellit, vt opitulêre iis, quibuscũ societas tibi & auxilij pacta. Itaque & Princeps Philosophus decreuit. Δεῖ τοὺς ἀδικουμένους, ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν: *Oportet iniuriam passos pro seipsis arma capere, siue pro cognatis & beneficis, itemque sociis iniuriâ affectis auxiliari.*

Aristot. Rhetor. ad Alexand.

Nec dissimilis ratio in Oppressis. quos si grauior aliqua vis aut extrema Tyrannis vrget, videtur cogere te commune Societatis vinclum vt adiutes. *Qui* enim *non defendit nec obsistit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut patriam, aut socios deserat.*

Aut iniquè oppressos.

Cicero I. De Offic.

Imò & Christianus doctor in eâ parte: *Fortitudo quæ per bella tuetur à Barbaris patriam, vel defendit Infirmos, vel à latronibus socios, plena Iustitia est.*

Ambros. De offic.

Atque hæc licita & legitima Defensio est. maneas in eâ tantùm, nec hoc prætextu pedem manumque promoueas, & aliena apprehendas. Quod Romanos fecisse, ingenuè fatetur Romani eloquij flos: *Noster*, inquit, *populus, sociis defendendis, terrarum iam omnium potitus est.*

Defensionis specie, non longiùs eundum.

Cicer III. De Rep.

Malè: nec tu imitare. Iam Inuasio quoque licita & iusta est, sed non omnis. Illa palàm, cùm iniuriam vindicas, & iure gentium res tuas repetis. Nam iustitiæ *primum hoc munus est, vt ne cui quis noceat, Nisi lacessitus iniuriâ.*

Inuadere fas, ob Iniurias:

Idem I. De offic.

Exceptionem vides. Itaque siquis res tuas aut ius rapuit: cape arma. cum eâ conditione tamen, vt ex formulâ veteri, priùs mittas *clarigatum, id est, res raptas clarè repetitum.*

Sed priùs tentatâ iuris viâ:

Plin. XXII. Nar. Hist. cap. II.

Nec enim, etiam læsus, iustè statim bellũ inferes: *sed cùm duo sint genera decertandi, vnum per Disceptationem, alterum per Vim:*

Cicero I. De offic.

Quæ potior illâ armorum.

Vim: cumque illud proprium sit hominis, alterum belluarum: confugiendum est ad posterius, si vti non licet superiore.

Obserua. quoties enim iudicio quispiam se sistit, arma sistẽda sunt: καὶ ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα, οὐ νόμιμον ὡς ἐπ' ἀδικοῦντα ἰέναι: vt grauissimæ gentis rex censuit: *In eum qui iure agere & satisfacere paratus est, nefas bellum sumere, tamquam in iniurium.* Archidam. apud Thucyd. lib. I.

At si abnuit, & res retinet: *quid est quod contra vim sine vi fieri possit?* Cicero lib. XII. Ep. X.

Hîc illud valeat: *Iustum bellum quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Liu. IX.

Inuadere etiam fas Barbaros & impios, sed violentos.

Iam & inuasio quædam legitima videtur, etiam sine iniuriâ. vt in Barbaros, & moribus aut religione prorsum à nobis abhorrentes: maximè si potentes ij, & aliena ipsi inuaserunt aut inuadunt. Caussa enim hîc est, Coërctio, & in malo repressio. Augustinus eleganter: *Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur.* Epist. V.

Idemque iterùm: *Apud veros dei cultores, etiam illa bella peccata non sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur.* Libro De Ver. Dom.

Finis bonus requiritur.

Sperno caussas alias, & de Fine adiungo: qui etiam in bonâ caussâ potest esse malus: Quid si enim Vltio tibi proposita? quid si Gloria, aut Imperium? peccas. nec dirigenda aliò arma sunt (si pura ea esse vis) quàm ad Tranquillitatem & Tutelam. *Ita bellum suscipiatur, vt nihil aliud quàm Pax quæsita videatur.* Cicero I. De Offic.

Qui, est Pax & quies.

Sapientes Pacis caussâ bellum gerunt, & laborem spe otij sustentant. Sallust. ad Cæs.

CAPVT V.

Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint.

SATIS (quod in me quidem est) ab Iniustitiâ te arcui, nunc etiam à Temeritate. Nec enim statim, vel cùm iusta Caussa oblata est, descendere te velim in Martium hunc

hunc campum. Magna res est: deliberationem postulat,
Sallust. Iugurth. eamque lentam. Nam scito *omne bellum sumi facilè, ceterùm* Bellis facilè induas:
ægerrimè desinere, nec in eiusdem potestate initium & finem esse.

Vti in puteum facilè te demiseris, haud facilè eduxeris: Ægrè explices.
Ibid. ita in bellum. quod *incipere cuiuis etiam ignauo licet, deponi cùm victores velint.*

Thuc. I. Itaque si sapis, τοῦ πολέμου τὸ παράλογον, ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι: *quidquid præter opinionem euenire in bello potest, priusquam ingrediare, considera.* Præcogitanda omnia euenta.

Liuius XXX. *Cùm tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque belli communem propone animo.*

Ibid. *Vtrimque ferrum, & corpora humana erunt. Nusquam minùs, quàm in bello euentus respondent.* Nam Mars ambiguus.

Seneca Theb.
Licet omne tecum Græciæ robur trahas,
Licet arma longè miles ac latè explicet,
Fortuna belli semper ancipiti in loco est. Et fortuna in bellis dominatur.

Liu. IX. Q*uæ per omnia humana, maximè in res bellicas potens.*

Sallust. Iugurth. Itaque *quantumuis opibus tuis confidas, non debes certa pro incertis mutare.*

Seneca Oedip. *Non expedit concutere felicem statum.* De summâ rerum alea iacitur.

Suet. Aug. cap. XXV. Quid iuuat te *aureo hamo piscari?*

Liu. XXX. *Simul parta, ac sperata decora, vnius horæ fortuna euertere potest.*

Cicero pro Leg. Man. Adde huc mala, quæ necessariò in omni bello. cuius *non aduentus solùm, sed etiam metus affert calamitatem.* Clades publicæ præcogitandæ.

Virgil. I. Georg.
——— non vllus aratro Vastitas,
Dignus honos, squallent abductis arua colonis.

Seneca Hipp.
Tum scelera, dempto fine, per cunctas domos Stupra,
Fere. nullum caruit exemplo nefas.

Et quod caput est, quæ sanguinis effusio & quæ cædes? Cædes.
Lucan. *Stat cruor in templis, multaque rubentia cæde.*

Lubri-

Lubrica saxa madent. nulli sua profuit ætas.

——— notum quid cæde calentibus armis Silius I.

Quantum iræ liceat, motusque quid audeat ensis.

Mala priuata præcogitanda.

Hæc publica sunt. quid si accedunt priuata etiam tua mala? Nam ærarium exhauritur, *conuersâ in vsum militum* Tacit. I. Histor. *omni pecuniâ.*

Princeps tunc odia excipit.

Te obiicis periculis, imò & calumniis. *Nihil* enim *tam* Quinct. Declam. *capax malignitatis sermonumque, quàm bellum.*

Caussa mali dicitur.

Imò scripsit quispiam: Πολέμου καθεστῶτος ἀεὶ ἀνάγκην εἶναι τοὺς Thuc V. προὔχοντας ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν διαβάλλεσθαι: *Bello instituto, necessum esse Principes malè audire & culpari, ob damna.*

Et sanè *iniquissima bellorum conditio hæc est. prospera omnes* Tacit. in Agric. *sibi vindicant; aduersa vni imputantur.*

Horum respectu omne bellum fugiendum.

Quæ talia penitus si consideras, an non fateare *Bellum* Aug. XIX. De Ciuit. *etiam iustum detestandum?*

Præsertim pio & Christiano Principi. qui, ex diuinâ lege, *alieno sanguini tamquam suo parcit, & scit homini non esse* Sen. epist. LXXXIX. *homine prodigè vtendum.*

Ad quod multi excitant:

Sperne igitur illas in Aulâ tuâ *furias facesque belli.* Liu. XXI.

Vt Nobiles,

Quo in numero interdum *Nobilitas, cui in pace durius seruitium est:* Tacit. XI. Annal.

Turbidi,

Sæpiùs feroces aliquot & turbidi: quos dixeris πεφυκέναι Thuc. I. ἐπὶ τῷ μήτε αὐτοὺς ἔχειν ἡσυχίαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐᾶν: *in id natos, vt neque ipsi quiescant, neque alios sinant.*

Exsules.

Non raró etiam Peregrini aut Exsules, qui suâ spe aut *metu, cunctantem in arma propellunt.* Tac. III. Histor.

Publico prætextu, sed priuatâ caussâ.

Nam, vt poëta canit,

Quemque suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ. Lucan. I.

Non audiendi.

Suæ, inquam, non Tuæ aut Publicæ, ne erres. Sed tu quid credas? In tali re, scito *consilium ab omnibus dari, sed periculum paucos sumere.* Tac. III. Histor.

1. Hist. Vno aduerso ictu *languebunt omnium studia, qui primò alacres fidem atque animum ostentabant.*

Ne temerè ergo crede: & sententiæ vnius scuto omnes
Pindar. apud Stob. istos suasores repelle. Γλυκὺ πόλεμος ἀπείροισιν. ἐμπείρων δέ τις ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περιωσσῶς: *Suaue bellum non expertis. at qui gustauit, valdè contremiscit animo quoties aduentans illud videt.* *Belli nomen bellum: Res turpissima.*

Felicem & magnum Augustum illum semper cogita: *Vix nisi necessariò, eò veniendũ.*
Sueton. August. cap. xx. qui *nulli genti sine iustis & necessariis* (vocem nota) *caussis bellum intulit.*

Tacitus De Morib. Germ. Atque vtinam hunc affectum tibi imprimam! vt *sine cupiditate, sine impotentiâ, quietus secretusque,*

Plinius Paneg. *Nec prouoces bella, nec timeas.*

Tacit. De Morib. Germ. *Id beatius, quàm suas alienasq; fortunas spe metuq; versare:* *Nec molestiæ capienda,*

1. Histor. Et illuc descendere, vt aut *perire necesse sit, aut quod æquè apud bonos miserum est, occidere.* *Aut cædes instituẽda.*

CAPVT VI.

Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatuum, Armorum.

DECRETA mea in Suscipiendo bello habes: transeo ad Gerendum. in quo tria considero vel potiùs desidero; Apparatum, Viros, Consilia. Apparatum dico, RES NECESSARIAS AD VSVM OMNEM BELLI. vti sunt hæc tria: Pecunia, Commeatus, Arma. Nam hæc nisi iam antè & ex præparato habes, frustrà cogites de bello. *Prius est parare bellum, quàm exercere.* *Apparatus belli, quid, & quotuplex? Ante bellũ faciendus.* Quinctil. lib. XII. Instit.

Imò

Publ. *Diu apparandum est bellum, vt vincas celeriùs.*

Nam in ipso bello, incommodum aut serum. quoniam,
Pericles apud Thuc. lib. I. vt prudentissimus Atheniensium verè monuit, Αἱ περιουσίαι τοὺς πολέμους μᾶλλον, ἢ αἱ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀνέχουσι: *Ex præparato copiæ, bella magis sustinent, quàm violentæ collationes.* *Per bellum exactiones odiosæ aut periculosæ.*

Igitur prouido Principi *antequam incohetur bellum, de copiis expensisque solicitus debet esse tractatus.* Veget. III. cap. III.

Pecunia, spiritus vitalis belli. Maximè de Pecuniâ. quæ adeò necessaria, vt quemadmodum *medici negant sine neruis homines ambulare posse:* Petron. Satyr.

Ita nec bellum vsquam progredi sine istâ. Hæc motum, hæc animam illi dat: & oraculum est, Τὰ πολλὰ τοῦ πολέμου, Thuc II. γνώμῃ καὶ χρημάτων περιουσίᾳ κρατεῖται: *Plerasque belli res confici Consilio & vi Pecuniarum.*

Nec arma valida sine illâ. Nam profectò, si consideras, Ἔστιν ὁ πόλεμος οὐχ ὅπλων τὸ Idem I. πλέον, ἀλλὰ δαπάνης, δι' ἣν τὰ ὅπλα ὠφελεῖ: *Bellum est non in armis maximè, sed in expensis & sumptibus, per quos efficacia arma & vtilia fiunt.*

*Lib. IV. cap. IX. *Annonæ necessitas.* Et plura de Pecuniæ vi* suprà dixi. Nec minùs necessaria etiam Annona: sine quâ non dicam vincere non est, sed nec viuere. *Nam qui frumentum necessariumque commeatum non præparat, vincitur sine ferro.* Veget. III. cap. XXVI.

Et *reliquis casibus potest in tempore subueniri: pabulatio & annona in necessitate non habent remedium, nisi antè condita.* Idem III. cap. III.

Vsus duplex: Paranda igitur ea, & quidem in vsum duplicem: Militum, & Presidiorum. Illi, dum in agmine & castris sunt, ne egeant: ista, *vt aduersus moras obsidionis annuis copiis firmetur.* Tacitus Agric.

Mirari libet hac in re Romanam dispositionem. quę ad vtrumque hunc vsum in plerisq; opidis, *totius anni, in *aceto, frumento, larido, atque hordeo & * paleis, condita habebat.* Capitol. in Gord.

* Ad poscã militarem.
* Ad vsum equorum.

Culpare contrà hodiernam incuriam. cùm ferè *mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos.* Lamprid. Alexand.

Miles intractabilis. *Disciplinam non potest seruare ieiunus exercitus.* Casiod. IV Var. cap. XIII.

Et duci nec audiēs cùm egens. Et, vt Imperator ille dicebat, *miles non timet, nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonulâ.* Lamprid. in Alexan.

Armorum præparatio. TERTIO loco Arma posui. intellego, vt Armamentarium aliquod Princeps habeat, in quo ad certum numerum peditum equitumque tela & arma. itemque tormenta, machinæ,

chinæ, puluis, & quæ talia iuuandis viribus hæc aut prior ætas inuênit. Addo naues, & instrumentum omne nauticum, si regio eius maritima & portuosa. Nam subitò ista ægrè parantur: & semel parata non solùm in bellum valent, sed ne sit bellum. *Nemo prouocare audet aut facere iniuriam ei regno aut populo, quem intellegit expeditum atque promptum ad vindicandum.*

Nauium rerumq; naualium.

Idem III. *Metuẽdum hæc Principem faciũt:*

Idem II. Et *qui desiderat pacem, præparat bellum.* *Et pacatũ.*

CAPVT VII.

Milites terrestri quidem bello necessarij, duplices: Equites, Peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus.

AT Viros hîc intellego, ARMATAM MVLTITVDINEM, APTAM IMPVGNARE VEL REPVGNARE. Eam diuido, in Milites & Duces. Milites iterùm duplices, Pedites & Equites. Nam vtrisque sanè opus est. à quibus *omne* bellicis *consiliis robur, & sine quibus quamuis egregia, inualida sunt.*

Quid viri, & eorum diuisio.

Tacitus I. Hist.

Sed vtris magis? dubites. Polybius (peritus hercules in omni re bellicâ & ciuili scriptor) Equites attollere videtur, & vim præcipuam asscribere ad vincendum. Κρεῖττόν ἐστι, inquit, πρὸς τοὺς τῶν πολέμων καιροὺς, ἡμίσεις ἔχειν πεζοὺς, ἱπποκρατεῖν δὲ τοῖς ὅλοις μᾶλλον, ἢ πάντα πάρισα τοῖς πολεμίοις ἔχοντα διακινδυνεύειν: *Melius est ad belli vsus,* dimidiam partem peditum habere, & præualere numero equitum, quàm omnia paria hostibus nactum in aciem descendere.*

Equites præstant peditibus.

Lib. III.

* Intellege, respectu hostium.

Nec de Pugnâ, nimis negem: nego de Bello vniuerso; in quo Peditem præpono. Nam ad opida propugnanda aut expugnanda, quis equitum magnus vsus? quis etiam in montanis locis, aut impeditis? *Ex quo intelligitur magis necessarios reip. pedites, qui possunt vbique prodesse.*

Sed dumtaxat in pugnâ:

Veget. II. cap. II. *Toti bello pedites meliores.*

Scriptor meus hoc vidit, & vigilanti lectori ingessit, de Cattis: *Omne,* inquit, *in pedite robur.*

Tacit. De Morib. Germ.

Additque: *Alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum.*

Ibidem.

Imò & in pugnâ boni. Quamquam & in ipsis prçliis cur Pediti minor vis? Tardiùs ille vincit fortasse, sed certiùs. Nam *equestrium virium proprium, citò parare, citò cedere victoriam.* Ibidem.

Quin ipsum illum impetum & *procellam equestrem* III. Histor.

Iuxtà cum Equitibus, si aptè instructi & positi. Facilè excipit, si idoneus illi ordo & arma: quod fit per Disciplinam. Summus harum omniumq́ue rerum iudex, ita protulit. Ἄνευ μὲν συντάξεως, ἄχρηςον τὸ ὁπλιτικόν. αἱ δὴ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑπῆρχον, ὥς' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν: *Sine ordine, inutilis pedestris armatura. ratio autem & peritia ordinandi ignota antiquis: ideoq́ue in equite apud eos omne robur.* Aristot. IV. Polit. cap. XIII.

Barbari equitatu gaudent. Disce. vbicumq; bona & composita militia, Peditē præualere: apud rudes aut barbaros, contrà. Nec sanè inutiliter disciplina & ratio illum prouexit: quia parabilior; & simul maior *numerus peditum sumptu & impensâ minore nutritur.* Veget. II. cap. I.

Minor in pedites sumptus. Ex his concludo, *in vniuersum æstimanti plus penes peditem roboris esse.* Tacit. De Morib. Germ.

CAPUT VIII.

Vtrosque bonos esse debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplinâ. Ea neglegi hodie, & super hac re iusta veraq́ue querela.

Milites boni habendi, Magis quā multi. HÆC discrimina Militum sunt: quæ frustrà tamen ingero, nisi illi boni. Cui vsui quamuis magna Equitum Peditumq; multitudo, si ignaua, imperita, & tantùm multitudo? Tu scito *non vires eam habere, sed pondus:* Senec. VI. De Benef. cap. XXXI.

Et esse *impedimentum maius, quàm auxilium.* Liu. IX.

Græcus ille scitè monuit: Χειρῶν δεῖ τῷ πολέμῳ, καὶ οὐκ ὀνομάτων πολλῶν: *Manibus opus est bello, non multis nominibus.* Synes. Ep. LXXIX.

Tolle mihi vana, & in oculis vulgi magna. quoniam *in omni conflictu non tam prodest multitudo, quàm virtus.* Veget. I. cap. IIX.

Pauci, qui semper vincunt. *Etiam in multis legionibus, pauci sunt, qui prælia profligant.* Tacit. XIV. Annal.

Ad

Ad virtutem ergo veniendum: id est, vt bonos eos habeas fortesque. nec habebis vmquã, nisi hæc duo velut instrumenta adhibeas, Dilectum & Disciplinam: alterum parandis iis, alterum formandis. In quo video futurum vt multa suadeam, quæ ex vsu magis, quàm quæ in vsu. Quid faciam? hodiernam Militiam tristi oculo intueor, pudendam lugendamq; nobis, hosti ridendam aut spernendam. *Militia nostra corruptissima.*

Tacitus I. Annal. Itaque cogor apertis tibiis canere, & *illa militiæ flagitia palàm aspernari:*

Atq; adeò imaginem eius proponere: non vt conuitium æuo faciam, sed vt medicinam. Nam principiò, Dilectus *Sine serio dilectu.*

Ex Galbæ dicto I. Histor. quæ forma apud nos? nulla. *Emunt militem, non legunt.*

Pecuniola proponitur, tympanum strepit: & ecce coëunt *Vilissimi enim asciscuntur aut pessimi.*

Liuius XXI. aliquot *ignoti inter se, ignorantesque.*

Curt. IX. *Purgamenta vrbium suarum:*

Tac. III. Annal. *Quibus ob egestatẽ & flagitia, maxima peccãdi necessitudo est:*

Egesip. IV. cap. IV. *Assueti latrociniis, bellorum insolentes.*

Pseudo-Sallust. in Cicer. Atque vt vno verbo absoluam, *quorum lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces, quæ honestè nominari non possunt inhonestissima.* *Vitiis cooperti.*

Plerique enim profectò tales: (nam omnes absit vt culpem.) aut si qui melioris notæ immixti, facilè abripiuntur & velut obducuntur à reliquâ illâ fece. Atque hæc in Dilectu. in Disciplinâ quid? *nec formam saltem eius & extrema tamquam lineamenta seruamus.* *Sine vllâ Disciplinâ.*

Cicer. V. De Rep.

Tac. III. Histor. Atque vt *olim virtutis modestiæque, nunc procacitatis petulantiæque certamen est.* *Certatim lasciuiunt.*

II. Histor. *Omnia indisposita, temulenta, peruigiliis ac Bacchanalibus, quàm Disciplinæ & castris propiora.*

III. Hist. Imò *nec in procinctu & castris habentur. sed per omnia municipia desides, hospitibus tantùm metuendi:* *Paganos vexant.*

Comessantur, *Effundunt se in luxum, & epulas, & nocturnos cœtus.* IV. Histor.

Potant, & tum pugnant: Ibi *circumferri merum largiùs iubent, debellaturi super mensâ* ALEXANDRVM. Curt. VII.

Suas vires extollere, hostium paucitatem contemnere. Ibidem.

Apud hostes trepidant, Sed, ô dedecus! ad ipsos cùm ventum est, *neque animo, neque auribus, neque linguâ competere.* Sallust. Fragm.

Et fit illud Homericum,

——— πᾶσιν δὲ παραὶ ποσὶ κάππεσε θυμός. Iliad. O.

———*inque pedes cunctis mens decidit imos.*

Fugiunt. Verè *galeati lepores,* Cornificij dictum de suis militibus.

Violenti ad prædas, ignaui ad prælia. *Quibus vt ad populandos finitimorũ agros, tectaq; vrenda, & capienda pecora, aliqua vis sit: ita in acie ac signis collatis nulla est.* Liu. XXIIX.

Decoris securi. Nam ita collectis, ita habitis, *nec in victoriâ decus est, nec in fugâ flagitium.* Tacit. II. Histor.

Ad summam, Militia hæc nostra est. *Exercitus linguâ, quàm manu promptior; prædator è sociis, & ipse præda hostium.* Sallust. Iugurth.

CAPVT IX.

De Dilectu cœptum dici. sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos censemus, cum caussâ.

Hæc immutanda: QVAE omnia fœda, turpia, & perdēdæ militiæ patriæque esse quis nō videt? Tibi emendanda Princeps: cuius est *pro salute reip. & noua excogitare, & antiqua restituere.* Veget. I. cap. XXIIX.

Reuocato Dilectu & Disciplinâ. *Quid ille sit?* *An exteri & mercenarij legendi?* *Ego & ratio negamus.* Restitue ergo illa duo, quæ iam præsignaui, Dilectum & Disciplinam: sola probæ germanæque Militię vel fundamenta, vel firmamenta. Dilectum appello, EORVM QVI ARMIS IDONEI SVNT CVM IVDICIO ELECTIONEM. IDQVE E TVIS. Disertè addo, è Tuis. Nam Militiam hanc Peregrinam quî approbem? aut quis serio Dilectui in eâ locus? Mos inuexit, fateor: sed non Ratio. quam ego audio, & Domesticum militem longè semper præferam Externo. Caussæ istæ.

Infidi

Tacit. III. Histor. Infidi sæpè exteri: & *maiore ex diuerso mercede, ius fasque exuunt.* *Nam vix fides apud eos.*

Tritum illud, in iis propriè obtinet,

Lucan. *Vænalesque manus. ibi fas, vbi maxima merces.*

Tacit. IV. Hist. Idem Refractarij. amantque *non iuberi, non regi, cunctaque ex libidine agere:* *Vix patientia.*

I. Histor. Idque sæpè *propinquo summæ rei discrimine.* *In pugnâ frigidi:*

III. Hist. Cùm tumultuari eos videbis & *seditiosè agere:*

I. Annal. Aut in ipsâ etiam pugnâ, *sine pudore flagitij, sine curâ ducum, abire, fugere.* *Aut pauidi.*

In Agric. Quid mirum? *non fide, non affectu tenentur,*

Ibidem. Vt seriò velint aut debeant *dominationi alienæ sanguinem commodare.*

Liu. VI. Itaque plerumque *plus ibi minarum, quàm periculi.*

Tacit. II. Hist. Adde, quòd graues incolis. soliti *omnia tamquam externa aut vrbes hostium, vrere, vastare, rapere:* *Ciuibus perniciosi.*

Curt. III. *Populatores terræ, quam à populationibus vindicare debebant.*

Cicer. I. ad Attic. Imò teipsum diripere. veræ *hirudines ærarij;* *Graues ærario.*

Et quorum operâ maximè, hodie

Iuuenal. Sat. IIX. *Ossa vides regum vacuis exsucta medullis.*

At in Domestico & proprio milite, melior mitiorque

Curt. X. res est. *qui non fortitudinem magis, quàm fidem colit.* *Magis fidi Interanei.*

Ibid. Cui *obsequium & patientia imperij longè præstantior, quàm exteris.* *Obedientes.*

Seneca I. De Clem. Ille idem acer in acie: *in primâ fronte concurrens, & aduersa vulneribus pectora ferens, ne Imperatoris sui signa vertantur.* *Acres in pugnam.*

Ibidem. *Est* enim naturâ plerisque *populis vrbibusque, consensus quidam protegendi amandique reges.* *Reuerentiâ vel amore regum.*

Curt. X. Quod *nomen, gentes quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.*

Deni-

Amantiores patriæ. Denique ille modestior, & reueretur ac suspicit *loca sedesque patrias.* Tacit. III. Histor.

Vt ego omnino præferendos censeam *genitos tibi milites, non ascitos.* Curtius X.

Mercenarij tamen interdum vtiles. Nec illos tamen planè spernendos. vtique si maior vis aut necessitas ingruat: per quam mitti suadeam ad finitimos, qui *auxilia mercede faciant.* Tacit. VI. Annal.

Sed pauciores. Sed auxilia. vt vires inquam & robur exercitus è tuis sint, nec corpus exteri faciant, sed membrum. Nam *id cauendum semper* prouidis *ducibus, exempláque* vetera *pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus sui roboris suarumque propriè virium in castris habeant.* Liu. XXV.

Vbi multi; sæpè destituunt, aut produnt. Alioqui, vide ne seriò, sed serò plores: & fiat illud vetus, Aristoph. in Vespis.

Ἐξηπάτησεν ἡ χάραξ τὴν ἄμπελον:

Decepit ipse vineam palus suam.

CAPVT X.

Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domesticum militem dicuntur. Hunc regum esse, illum Tyrannorum.

Obiectio prior, à robore naturali quarumdam gentium. AT enim, inquiet aliquis: *Gens gentem præcedit in bello, & plaga cæli non tantùm ad robur corporum, sed etiam animorum facit.* Veget. I. cap. II.

Ergo melius, spretis Domesticis, Mercenarios conduci è pugnaci aliquâ gente. *Secunda, à metu rebellionis.* Item: Regi à subditis periculum, si eos armat. *non in fide, non in officio manebunt.* Liuius XXVII.

Atque adeò aliquid fortasse *aduersus summi imperij maiestatem audebunt.* Ibidem.

Responsio ad illam: Hæc iactari vulgò & inseri auribus Principum scio: sed malignè profectò aut falsò. Nam quod ad primũ, verè illud dici non nego: sed hoc quoque verè. ex quauis Europæ nostrę parte: (illi scribimus) *si modò exercitati & prudentes viri Dilectui præponantur, celeriter manũ bellis aptam posse aggregari.* Veget. II. cap. XVIII.

Viros

Idem lib. II cap. XVIII. Viros enim ea vbique fert: *qui omni armorum disciplinâ vel arte bellandi, veteres illos milites qui orbem terræ subegerunt, facilè coæquabunt.*

Institutio modò adhibeatur & Disciplina, de quâ mox dicam. Iam quod ad Metum à subditis: ille verò vanus. *Responsio ad istam.*
Plinius Paneg. *Hæc persuasio illorum fuit, qui hostilia cùm facerent, timebant.*

Plato VIII De Legib. A Tyrannis, inquam, hæc opinio. Φοβούμενος γὰρ ὁ ἄρχων ἀρχόμενον, οὔτε καλὸν οὔτε πλούσιον, οὔτε ἰσχυρὸν οὔτ' ἀνδρεῖον, οὔτε τὸ παράπαν πολεμικὸν ἑκὼν ἐάσῃ γίγνεσθαι: *Tyranni exarmant suos.* *Nam princeps subditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animosos, neque in vniuersum bellicosos fieri, volens quidē vmquam patietur.*

At ea à nostro Principe abest: cui bono, semper illi boni. *Reges fidē habent & inueniunt.* Seneca I. De Clem. *Obiicient se mucronibus insidiantium,*

Ibidem. *Et se suáque iactabunt, quocumque desiderauerit imperantis salus.*

CAPVT XI.

Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subsidiarios. atque vtrique seorsim descripti.

ERGO Dilectus è tuis esto. sed, vt addidi, CVM IVDICIO: quod in his duobus pono, Quos & Quomodo legas. De priore ita censeo, duo genera Militum scribenda: Ordinarios, & Subsidiarios. Illos QVI ADSIDVE ET VELVT EX MVNERE ATQVE ARTE MILITENT: *Ordinarius miles:* Istos, QVI RARENTER, QVIQVE DOMI SINT ALIARVM RERVM. *Subsidiarius.* Priores illos non aliud esse volo, quàm legitimos quosdam perfectosque milites, & vt ita dicam, verè Martis pullos. *Prioris laus & vsus.* Veget. I. cap. I. qui lecti in hanc vnam spem, formentur omni *armorum exercitio, disciplinâ castrorum, vsúque militiæ.*

Tacit. De Morib. Germ. Qui sint velut inuicta quædam acies: & *ipsâ plerumque famâ bella profligent.*

Ibidem. Hi tales omnino Principi necessarij, *in pace decus, in bello præsidium:*

Non multi ij ſcribendi.

Ob cauſſam duplicem.

Sed neceſſarij haud multi. non ſolùm quia Sumptus vito (immenſi enim faciendi ſint in aſſiduum illum frequentemque militem:) ſed quia turbas. Nam profectò vbi illi multi, facilè *proni ad res nouas:* 1. Hiſtor.

Tum ingenio ſuo, tum *vbi vires reſpexêre, ſecuritate.* Ibid.

Atque eueniet, vt *contra morem obſequij, contra fas diſciplinæ* interdum *vim meditentur.* 1. Annal.

Non item, in pace, vnà habendi.

Quibus rebus vna cautio, ſi nec multi nimis ſint: nec ſemper vnâ. Hoc volo, vt *extra bellum, centurias tantùm ſuas turmasque nouerint.* 1. Hiſtor.

Nam *longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miſcentur.* Ibidem.

Quàm multi, noſtro iudicio, legendi.

Sed quo numero Ordinarij iſti igitur? Ægrè certum aliquem definiam (pendet ſæpè à temporibus res, tum à magnitudine cuiuſque regni:) tamen communiter καὶ παχυμερῶς ſic præſcribo. In mediocri aliquo regno, vnam * Legionem ſatis eſſe, cum tribus equitum * Alis: in magno, alterum tantũ. Nam Equitum numerum paullò grandiorem, quàm pro modo Peditum, hîc eſſe volo. quia è Subſidiariis, Pedites facilè expleas, & bonos reperias: at in Equite aliter eſt. in quo tractu & morâ opus, vt *exerceas & docendum cures equo, armisque.* Liuius XXVII.

*Plenam intellego, ſex milliũ.

* Plenis item; equitum quadringentorum.

Equites hîc inprimis curo.

Subſidiariorum deſcriptio & vſus.

Ordinarij iſti ſunto. At SVBSIDIARIIS etiam opus vt te firmes: quoniam palàm eſt, exiguam illam manum non eſſe ad omnẽ vim hoſtilem. Hos non aliud eſſe volo, quàm paratas ſemper Auxiliares aliquas copias, ſine duplici: ſiue vt prioribus illis in acie iungas, ſiue vt in præſidia diſtribuas opidorum. Qui hoc ab Ordinariis differunt, quòd illi quidem toto genere vitę milites ſint, *& tantùm in vſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bello reſeruentur?* Tacit. De Morib. Germ.

Diſcrimen ab Ordinariis.

Iſti, dũtaxat *iuuentus ſueta armis, & more militiæ exercita.* 1. Hiſt.

In pace, ſibi viuunt:

Qui extra belli tempus, *in artes vitasq; varias diſparati,* Salluſt. ad Cæſ.

In bello, bellant.

Res ſuas agunt: per bellum euocantur, & eãdem aut ſimilem

milem operam tibi, quã Mercenarij, pręstant. Sed hoc meliorẽ: quòd non solùm *reuerentiùs & æqualiùs duci parebunt,* | *Obnoxij sunt,*
Tac. II. Histor.

Sed etiã minùs impendiosi tibi erunt. quoniam omnino *viliùs constat armis erudire suos, quàm alienos mercede cõducere.* | *Damnosi non sunt.*
Veget. I. c. XXVIII.

Quod exteri illi in itu & reditu consumunt, hoc si in armandis istis impendis & exercendis: egregiam habes, & ad manum tibi semper militarem manum. Nam illi longinquè accersendi, & cũ dispendio sæpè exspectandi sunt: hi in tuâ sede, vno edicto euocantur & adsunt. Vnde eos parabis? è pagis. Nã opida hîc fugio caussâ duplici. primùm, quia omnino melior ad arma rustica plebs, vt* mox dicam: deinde, quia securitati etiam Principis consulo & quieti. Nam ab armis ferociorem & magis exsultantem populum fieri, non est negandum. quæ si opidanis passim adtribuis, vereor ne locis & mœnibus freti *rebellionem* fortasse *cœptẽt,* | *Paratiores exteris.* | *E pagis parandi.* | *Cap. seq. | *Vrbani proni in motus:* | *Fiduciâ locorum,*
Tacit. III. Annal.

Vt solent homines, *Odio præsentiũ, & cupidine mutationis:* | *Et suopte ingenio.*
Ibid.

Atque ita *patefieri occasio etiam aduersum te possit.*
I. Histor.

Qui metus longè à Paganis. tum quia naturâ mitiores; tum quia variè sparsi & diducti, non temerè consentiant & coëant in vnum. Nec enim alia in Subsidiariis mea mens; quàm vt per pagos vicosque singulos, quini, deni, viceni (vt frequentia aut infrequentia incolarũ erit) descripti instructique habeantur: iidemque in centurias & cohortes suas tunc denique conueniant, cùm erit bellum. Quos grandi aliquo numero esse quidni suadeam? Nam reuerâ hoc illud est, *Bellum parare simul & ærario parcere.* | *Non item isti.* | *Numerus eorum, nostro iudicio.*
Sallust. Iugurth.

Si triginta aut quadraginta millenarias cohortes (ita diuidam, non in legiones) ex istis legas, vtile censeam: imò si plures. sed Peditum tantùm. Nam Alas rusticis non attribuo: & melius, vt in Nobilitatem & in *dites hæc à pauperibus onera inclines.* | *Quos plerosque pedites velim.*
Liu. I.

Plura, & tenuiore filo, de vtilissimâ re in Notis.

CAPVT XII.

Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Notæ quinque ordine positæ, germanæ in milite virtutis.

Pars præcipua Dilectus, Exceptio & iudicium.

QVos eligas, dixi: pars altera Iudicij superest, Quomodo. Nec enim passim profectò aut temerè oblati adsumendi: sed *castra quoque, quos ad laborem & periculum accipiunt, fastidiosè legunt.* Seneca Epist.

Quid mirum? *Vires regni, & Romani nominis* (ait ille) *fundamentum, in primâ Dilectorum examinatione consistunt.* Veget. I. cap. VII.

Quo magis hęc pars tibi cum curâ habenda. & *cùm constet, in omnibus locis, & ignauos & strenuos nasci:* Cap. II.

Sunt notæ certæ militaris viri.

Illi seriâ inquisitione reiiciendi, hi capiendi sunt; si fortem quidem militiam vis & felicem. Boni autem robustique militis certa indicia & velut Notæ sunt, ad quas non fallaciter eum legas. Quas facio quinque: Patriam, Ætatem, Corpus, Animum, Vitam.

I. *Patria.*

Nomine PATRIAE intellegi palàm est locum, vbi quis natus aut educatus. quem haud temerè in Dilectu consideres: quoniam profectò *locorum asperitas hominum quoque ingenia durat.* Curtius VII.

Vrbicolæ non boni:

Fortior miles è confragoso venit: segnior est, vrbanus & verna. Sen. epist.

Procaces,

Itaque in vtráuis militiâ hunc sperno. *Nam vernacula illa multitudo, lasciuiæ sueta, laborum intolerans:* Tacit. I. Annal.

Molles.

Mercurio addicta, qui effæminat. semperque homines, *quanto pecuniâ dites & voluptatibus opulenti, tanto magis imbelles.* III. Ann.

Agrestes boni:

Ex agris ergo, nostro iudicio, *supplendum robur præcipuè videtur exercitus.* Veget. I. cap. III.

Catonis oraculum audio: *Ex agricolis & viri fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur.* I. De Re rust. cap. I.

Laboriosi,

Et vsu constat *aptiorem armis rusticam plebem, quæ sub diuo & in laboribus enutritur.* Veget. I. cap. III.

Quæ

Sallust. Iugurth. Quæ assueuit *hiemem & æstatem iuxtà pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam & laborem tolerare.* *Duri,*

Cæs. I. De bel. Gal. *Minimæque ad eum mercatores sæpè commeant, atque ea quæ ad effæminandos animos pertinent, important.* *Sine commerciis.*

Salluſt. Catil. *Talibus viris, non labor insolitus, non locus vllus asper aut arduus erit, non armatus hostis formidolosus.*

Veget. I. cap. III. *Nescio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vitâ.* *Sine deliciis.*

Tacit. VI. Annal. Itaque ex iis leges. sed hos maximè, qui *saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insueuere.* *Optimi etiam ex istis, siluestres & montani.*

De Morib. Germ. Aut siqui Septemtriones & mare versus, *ipso terræ suæ solo & cælo acriùs animantur.* *Aut ad mare horridum.*

Veget. I. cap. IV. At Nota altera AETATIS est. in quo, *si antiqua consuetudo seruanda est, incipientem pubertatem ad Dilectum cogendam nullus ignorat.* II. *Ætas.*

Ibid. Quod vult etiam ipsa ratio. *Nec enim tantùm celeriùs, sed etiam perfectiùs imbibuntur, quæ discuntur à pueris.* *Iuuenes legendi.*

Legi igitur eos suadeam, ex Romanâ regulâ, ab anno XVII. aut paullùm suprà. Nam istos grandes & veteranos

Plinius Paneg. si misces; vnà etiam vetera vitia: vt sunt propria *huius sæculi mala, inertia & contumacia, & dedignatio parendi.* *Seniores haud apti.*

Cicero Philip. Ego sanè in Dilectu *non tam veteranos intuendos nobis arbitror,*

Veget. II. cap. XXIII. Quàm eos qui possint aliquando esse boni veterani. *Neque* enim *longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio.*

Idem III. cap. X. *Facilius autem est ad virtutem instruere nouos milites, quàm reuocare præteritos.*

Nota tertia CORPVS. quod grande & prælongum placuisse nonnullis video: vt C. Mario. qui tironem exegit *ita* III. *Corpus.*

Veget. I. cap. V *vt senos pedes, vel certè quinos, & denas vncias haberet:*

Grande quidam probant: Vt regi Pyrrho. qui *Dilectori suo fertur dixisse, Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.* Frontin. IV. Stratag. cap. I.

Nec temerè à viris magnis abeo: tamen, me iudice, *non tam staturæ rationem habere conuenit, quàm virium.* Veget. I. cap. V.

*Vtilius*que *est fortes milites esse, quàm grandes.* Idem cap. VI.

Nos mediocre. Placeat mihi illa *media militaris statura.* Liuius VII.

Sic tamen *vt ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligas.* Veget. I. cap. VI.

Quod siccum vegetumq; potiùs, quàm fluidum. Nempe quibus sunt *dura corpora, stricti artus, minax vultus, maior animi vigor.* Tacit. De Morib. Germ.

Stricta, inquam, *corpora.* nec probem facilè crassulos & *superfluâ carne distentos.* Veget. I. cap. VI.

Velocitas enim est, *quæ percepto exercitio strenuum efficit bellatorem:* Idem I. cap. IV.

A quâ nimirum magna illa & *fluxa corpora* aliena. Tacit. VI. Histor.

IV. *Animus.* Nota quarta ANIMI. Nam *hoc est, in quo totius reip. salus vertitur* (ait militaris scriptor) *vt tirones non tantùm corporibus, sed etiam animis præstantissimi diligantur.* Veget. I. cap. VII.

Animus acer & præsens, & acutus idem atque versutus, inuictos viros efficit. Cicer. II. De orat.

Audaces, probi. Sint igitur eligendi, Audaces, *habeant*que *confidentiam militarem.* Veget. I. cap. VIII.

Quibus sudôr, puluis, & alia talia, epulis iucundiora sint. Sallust. Iugurth.

Fati sui securi.

——— Quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis. Lucan. I.

Gloriæ auidi. Ad summam, qui *nihil metuant nisi turpem famam.* Sallust. Iugurth.

Verecundi. Nam hanc sanè volo timeant. Verè scriptor Græcus: Οἱ δειλότατοι πρὸς τοὺς νόμους, θαρραλεώτατοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἰσί· καὶ τὸ παθεῖν Plutarch. in Agi & Cleom.

θεῶν ἥκιστα δεδίασιν, οἱ μάλιστα φοβέμθμοι τὸ κακῶς ἀκῦσαι: *Qui legum metuentissimi, iidem in hostes audacissimi; & pati quiduis minimè verentur, qui malè audire maximè verentur.*

Veget. I. cap. VII. *Honestas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit esse victorem.*

Vltima Nota VITAE. id est, quo genere quæstus aut artis sese sustentent. Nam ad mollitiem aut duritiem, ignauiam aut ferociam, haud leuiter hoc facit. Ego *piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnesq; qui aliquid tractasse videbuntur ad gynecæa pertinens, longè arbitror repellendos à castris.* — Ibid. — *V. Vita. Mollium artium cultores mali:*

Lib. IIX. Quinetiam *opificum vulgus & sellularij, minimè militiæ idoneum genus.* — *Sedentarij, mali:*

Sed nec serui olim admissi, aut damnati iudiciis: quique genere aut vitâ infames aliter quàm nunc, cùm *tales socientur armis, quales domini habere fastidiant.* — Veget. I. cap. VII. — *Viles aut infames, mali.*

Tac. XV. Annal. Et castra adeò non casta, vt *quidquid vsquam corrumpi & corrumpere queat, in illis visatur.*

Habes omnia de Dilectu: nisi quòd duo hæc etiam moneo. Prius, vt *non leue hoc officium putes, aut passim quibuscumque mandandum:* — Veget. I. cap. VII. — *Idonei ad Dilectum admouēdi.*

Ibidem. Sed *à magnis viris, magnâ diligētiâ idoneos eligi* cures *iuniores.*

Alterum, vt idemtidem repetas. Quia enim morbo, fugâ, missione, numerus imminuitur; *nisi annis singulis, imò singulis penè mensibus, in decedentium locum iuniorum turba succedat, quamuis copiosus exhaurietur exercitus.* — Idem III. cap III. — *Isq; iterandus.*

CAPVT XIII.

De Disciplinâ verâ & seuerâ dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi caussâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ.

Valer. II. cap. VII. SED *venio nunc ad præcipuum decus & stabilimentum imperij,* MILITARIS DISCIPLINAE *tenacissimum vinculum:* — *Disciplinæ, vtilitas.*

Ex

Ex *cuius sinu omnes triumphi manârunt.* Ibidem.

Ac necessitas. De quâ verissimè Imperator ille ad milites: *Disciplina maiorum remp. tenet. quæ si dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus.* Alex. Seu. apud Lamprid.

Nam sine eâ quid Dilectus? ille saltem qui possint esse boni milites, inuenit; sed hæc, facit tales & seruat. *Paucos viros fortes natura procreat, bonâ institutione plures reddit industria.* Veget. III. cap. XXVI.

Nimis neglecta hodie. At ea tamen hodie non dicam languet apud nos, sed obiit; neque mala, sed nulla est. Vt omnino, si reducere & insinuare eam volumus; *de historiis vel libris, nobis antiqua consuetudo repetenda sit:* I. cap. III.

Repetenda à Romanis. Et maximè Romanorum. Quis enim populus meliùs aut firmiùs eam coluit? Imò *Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm caritas liberorum.* Ic. l. XIX. De capt.

Qui felicissimè eâ vsi. Magno quidem cum fructu. quoniam, si inspicimus, ea sola *acriter retenta Principatum terrarũ Romano imperio peperit.* Valer. II. cap. IX.

Quâ ipsâ de caussâ, tu animose Princeps, *omnibus imperij neruis ad reuocandã pristinæ disciplinam militiæ debes conniti:* Ibid.

Me, pro viribus, adiuuante & præeunte. Appello autem *Descriptio Disciplinæ.* Disciplinam, SEVERAM CONFORMATIONEM MILITIS AD ROBVR ET VIRTVTEM.

Eius partes. Partes eius siue munia (vt quæ variè sparsa sunt, in doctrinæ quemdam gyrum redigam) facio quattuor: Exercitium, Ordinem, Coërctionem, Exempla. Priores duæ ad ROBVR spectant maximè; tertia ad VIRTVTEM; quarta ad *Exercitiũ.* vtrumque. Per EXERCITIVM, intellego, vt electũ militem assiduè ad Arma condocefacias & ad Opus. Ipsum nomen ita suadet. nam *Exercitus dicitur, quòd melior fit exercitando.* Varro IV. De L.L.

Quod in omni re valet: Etiam hic. Ipsa res & ratio. Cùm enim ad omnes artes perficiendas vsu aliquo & exercitio opus sit: cur id in istâ militari neglegamus, *sine quâ aliæ artes esse non possunt?* Veget. III. in Præf.

Cassius

Vulcat. in Auid. Cassio.

Cassius solebat dicere: *Miserum esse, cùm exerceantur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites. quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset.*

Dat vsum armorum.

Veget. I. cap. I.

Imo & felicior labor. Nam *in omni prœlio, non tā multitudo & virtus indocta, quàm ars & Exercitiū solēt præstare victoriā.*

Dat victoriam.

II. cap. XXIII.

Ergo tu curabis, vt *siue Legio, siue Auxilia fuerint, exerceantur assiduè.*

I. cap. VIII

Quomodo? Primùm *tironibus, per cottidiana exercitia, Armorum est demonstranda doctrina.*

Exercendi Armis milites.

Veget. & alij.

Idque exemplo veteri, à *Campidoctoribus.*

I. cap. IV.

Vt *Missile, & destinato ictu, & magnis viribus iaciant:*

Ibidem.

Vt nôrint tractare scutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere:

cap. IX.

Vt militari gradu *ambulare celeriter & æqualiter discant:*

cap. IV.

Sic vt *ne locum deserant, ne ordines turbent.*

Assuefaciendi ad ordinem:

cap. I.

Denique, vt *quæcumque euenire in acie atq; prœliis possunt, omnia in campestri meditatione prænoscant.*

Ad imaginē omnem prœliorum.

Liuius XXVI.

Cui rei vtile, eos interdum *inter se, in modum iustæ pugnæ concurrere:*

Simulatæ pugnæ bonæ:

Xenoph. in Agesilao.

Ac tum præmium etiam aliquod proponi, καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥ τις κράτιστα αὖ ἱππεύοι· καὶ ταῖς ὁπλιτικαῖς, ἥ τις ἄριστα σωμάτων ἔχοι: *& equestribus turmis, quæ equo optimè vtentur; & Legionariis cohortibus quæ corpus decentissimè gerent sub armis.*

Cum præmiolo aliquo strenuis.

Veget. I. cap. III.

Hoc Armorum exercitium esto: sed addo & Operis. vt condiscat tiro assiduè *Laborare, decurrere, portare pondus, & solem pulueremque ferre.*

Exercendi etiam Opere milites.

III cap. XXVI.

Indurant hæc militem: & *exercitus labore proficit, otio consenescit.*

Quod corpora firmat:

I. cap. XIX.

Sed vsum quoque sæpè habent, cùm *in arduis expeditionibus necessitas imminet annonam pariter & arma portandi.*

Et varium vsum habet belli.

Præsertim ad castra struenda:

Nec ista tantùm, sed *castrorum quoque munitionem debet tiro condiscere.* cap.XXI.

Eoque fine *fossam ducere, & sudes scienter figere.* cap.IV.

Cur pigeat? *Nihil neque tam salutare, neque tam necessarium inuenitur in bello:* cap. XXI.

Siue ad munitiones in hostem.

Siue vt te tueare, siue vt hostem premas & circumualles. Sanè *Domitius Corbulo, Dolabrâ, id est operibus, hostem vincendum esse dicebat.* Frontin. IV. Strat. cap. IX.

Hæc olim Romanis solita:

Hæc noua, inquiet aliquis. Imò peruetera, nec Romanis tantùm vsitata, de quibus audi Tullium: *Qui labor, & quantus agminis? Ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre siquid ad vsum velint, ferre vallum. Nam scutum, galeam, gladium, nostri milites in onere non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus.* Cicer. II. Tuscul.

Hæc Germanis, aliisq;.

Sed etiam priscis Germanis. è quibus Catti militē suum, *super arma, ferramentis quoque & copiis onerabant.* Tacitus De Morib. Germ.

Nos, heu desides!

Emendemus.

Aliis etiam gentibus. Atq; hæc vera, hæc pulchra militia: non ista nostra, vbi in agmine plus calonum, imò & scortorum est, quàm militum. Nam fossores & eiusmodi operas, deus bone, quanto labore quærimus, sumptu circūducimus! Sapiamus tandem, & cum Pertinace *Militemus.* Capitol. in Pert.

Nec *hæc credantur esse difficilia, si vsus accesserit.* Veget. I. cap. XIX.

Omne opus difficile videtur, antequam tentes: II cap. XIV.

At *nihil est, quod non assidua meditatio facillimum reddat.* I. cap. XIX.

Et cur *desperes fieri posse, quæ facta sunt?* III. cap. X.

Ordinis vsus in exercitu.

Iam pars altera disciplinæ, ORDO: qui multipliciter in Militiâ seruandus. Primùm in digerendis copiis per legiones, cohortes, centurias, decurias. quod pulchrum. quoniam τεταγμένη ἡ στρατιὰ, κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατη δὲ τοῖς πολεμίοις: *ordinatus exercitus, iucundissimus aspici amicis, molestissimus hostibus.* Xenoph. Oecom.

Sed

Liu. IX. Sed & vtile. quia *acies distinctior & ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus sit, facilis iungenti.* *Ad digerendum:*

Tacitus I. Histor. Eademque facilior ad imperia: cùm *miles scilicet centurioni, centurio tribuno obsequitur.* *Ad imperandum:*

Seneca Epist. Atque ita ordine *imperium Ducis simul omnes copiæ sentiũt,*

Ibid. Et *ad nutum regentis, sine tumultu respondent.*

Tacit. I. Histor. Certum enim & clarum est, non omnia omnibus imperanda, sed *ita se ducum auctoritas, sic rigor Disciplinæ habet, vt multa Centuriones Tribunosque tantùm iuberi expediat.*

Veget. I. cap. IX. Iam id quoque videndum, *In Itinere vel in Acie, vt omnes milites incedendi Ordinem seruent.* *Ad incedendum:*

cap. XXVI. *Vt æquali legitimoque spatio miles distet à milite:* *Ad stãdum in acie.*

Ibidem. *Nec vltrà quàm expedit, aut conglobent agmen aut laxent.*

Xenoph. Oecon. Grande in his rebus momentum: & sæpè integri exercitus periere à tali aliquâ confusione. Ἐστὶν δ' οὐδὲν οὕτως οὔτ' εὔχρηστον, οὔτε καλὸν ἀνθρώποις, ὡς ἡ τάξις: *Est verò nihil tam vtile aut decôrum hominibus, quàm ordo.* *Denique contra omnẽ turbam.*

Quem in castris etiam mihi serua. vt illa habeant aptâ dimensione vias suas, portas, fora: & sint velut ad formam minutæ vrbis. Ibi *pro gradu, legionibus, auxiliis, equitibus, & peditibus, loca in quibus papiliones tendant, deputentur:* *Ordo in ipsis castris habendus.* Veget. III. cap. VIII. *Assignatione certâ locorum:*

Sic vt facile cuique sit & locum suum & commilitones reperire. Nec enim solùm per Centurias velim eos tendere, sed hæ *in contubernia diuisæ sint: vt decem militibus sub vno papilione degentibus vnus præsit Decanus, qui caput contubernij nominetur.* *Diuisione Contuberniorum.* II. cap. XIII.

Et plura talia, quæ alieno isto & pænè arenarum funiculo ægrè necto. tu prompta ea habes apud Polybium maximè, ac scriptores Romanos.

Pars tertia, COERCTIO: quæ mores scilicet militum coër- *Coërctio & adstrictio morũ vsurpanda.*

coërcet ac frænat. Nam etsi, *nescio quo pacto, assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram:* Cassiod. I. Var. ep. IX.

Maximè circa tria. Tamen custodiendi aliquatenus: aut soluitur militia tua, imò perit. Tria sunt, sine quibus non robur in exercitu, non ordo: Continentia, Modestia, Abstinentia. Seruabis hæc igitur. Continentiam primò, in Cibo & Venere. id est, ne milites tui effusè sint *conuiuiis & ventri dediti, & turpissimæ parti corporis.* Sallust. Iugurth.

Vitandus duplex luxus:

A quo mollities & languor. Vtraque res eneruat: & *degenerat à robore ac virtute miles assuetudine voluptatum.* Tacit. II. Histor.

Siquid ardoris ac ferociæ habuit, popinis & comessationibus deteritur. Ind. id.

Haud vanè olim dictum: *Vna Annibalem hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atque Alpibus, eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus est.* Seneca Epist.

Quæ tu caue. & arce seueriter à castris tuis *luxuriosos apparatus conuiuiorum & instrumenta libidinum.* Tacit. I. Histor.

Modestia seruanda. MODESTIAM secundò exiges. eamque tripliciter, in Verbis, Vestibus, Factis. In Verbis: ne sint vani, buccâ turgidi, & quod dicitur, Attici milites. qui *in conuiuiis & circulis, cùm de hostibus mentio incidit, vix manibus temperant:* Liuius XXXI.

Iactabundi, odiosi:

Imò & ignaui. Sed iidem vix vultum eorum sustinent. Nam id euentu semper firmum: *Ignauissimus quisque, & in periculo minimum ausurus, nimij verbis, linguæ feroces.* Tacit. I. Histor.

Vera Virtus, tacita. Videbisque *viros natos militiæ, factis magnos, ad verborum linguæque certamina rudes esse.* Liu. IX.

Egregiè noster: *Fortissimus in ipso discrimine exercitus, qui ante discrimen modestissimus.* Tacitus I. Histor.

Itemque Philosophus: Οἱ δὲ ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς, πρότερον δὲ ἡσύχιοι: *Viri fortes, in opere acres, ante id placidi.* Aristot. in Ethic. ad Nicom.

Facit, non dicit. Quibus scilicet *pectus animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis differt.* Liu. VII.

Com-

Compeſce igitur ventoſas linguas, & cum Memnone edicito: *Pugnare te conduxi, non conuiciari,* — Plutarch. Apophth.

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ: — Homer. Iliad. ψ.

Lingua in conſilio valet, in certamine dextra. — *In curiâ verbis opus, in pugnâ manibus.*

In Veſtibus modeſtiam etiam quæro. quia etſi melius, eos *in decôris armis & militaribus equis, quàm in ſcortis atque conuiuiis libidinem habere:* — Salluſt. Catil. — *Splendor & iactantia in veſtitu vitanda.*

Tamen ſeruari modum valdè approbem, & ſperni externum omnem luxum. Magni duces ſic ſtatuerunt: *Horridum militem eſſe debere, non cælatum auro argentoque, ſed ferro & animis fretum.* — Liuius IX. — *Miles horreat.*

Quippe illa, prædam veriùs quàm arma eſſe: nitentia ante rem, deformia inter ſanguinem & vulnera. — Ibidem.

Tales priſci illi Macedones *non auro, neque diſcolori veſte, ſed ferro atque ære fulgentes.* — Curtius III.

Etſi Cæſar in mente aliâ. qui ſuos *habuit tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret; ſimul & ad ſpeciem, & quò tenaciores eorum in prælio eſſent, metu damni.* — Sueton. Iul. cap. LXVIII. — *Cæſar hic diſciplinæ neglegens.*

Sed nempe Cæſar. qui rigidæ & priſcæ Diſciplinæ adeò non retinens, vt ſit *iactare ſolitus, Milites ſuos etiam vnguentatos, benè pugnare poſſe.* — Ibidem. — *Fortunæ ſuæ confiſus.*

Tu ſperne ſuperuacua. *nec* teneat aut terreat *vanus aſpectus, & auri fulgor atq; argenti: quod neq; tegit, neq; vulnerat.* — Tacit. in Agric.

Multo magis hoc vide, vt benè armati tui ſint, quàm vt ornati. *Neceſſe eſt enim, vt dimicandi acriorem ſumat audaciam, qui munito capite & pectore, non timet vulnus.* — Veget. I. cap. XX. — *Nos maluimus armari pulchrè militem.*

At nunc (pudor!) *grauis pediti lorica videtur & galea.* — Ibidem. — *Hodie negligitur, magno malo.*

Ita fit, vt non de pugnâ, ſed de fugâ cogitent, qui in acie nudi exponuntur ad vulnera. — Ibid.

In factis deniq; Modeſtiam exigo. vt obnoxij nimirum parenteſq; ſint, *intenti ad ducis non ſignum modò, ſed nutum.* — Curt. III. — *Patientia decet militem.*

Non inquisitio, aut retractatio.

Odi curiosos aut refractarios: quique *iussa ducum interpretari malunt, quàm exsequi.* Tacit. II. Histor.

Tria eius munera.

Benè Æmilius Paullus: *Militem hæc tria curare debere.* Liuius XLIV. *Corpus vt quàm validissimum & pernicissimum habeat: Arma apta: Animum paratum ad subita imperia.*

Cetera, diis immortalibus & Imperatori curæ esse. Ibidem.

Enimuerò *diuisa inter duces militesque munia:* Tacit. III. Hist.

Imperatori iussio relinquenda:

Illis arma & animus sint: istis consilium & virtutis suæ regimen relinquant. I. Histor.

Militi sola executio.

Parendo potiùs, quàm imperia ducum sciscitando res militaris continetur. Ibid.

Breue, sed pulchrum dogma.

Mihi Brasidę monitum pro pulchro: Νομίζετε, ait ad suos, εἶναι τοῦ καλῶς πολεμεῖν, τὸ ἐθέλειν, καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι, καὶ τὸ τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι: *Censete hæc esse bonæ militiæ, Velle, Vereri, Obedire.* Thuc. V.

Violentia arcenda à milite.

Tertiò ABSTINENTIAM ingessi. quâ volo milites à vi rapinisque abesse, & habere manus puras. *Non permittes milites esse possessoribus insolentes.* Cassiod. VI. Var. epist. XXIII.

Ne Prouinciales infestet.

Viuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus qui se sentit armatum. quia clypeus ille exercitus tui, quietem debet præstare paganis. Idem VII. epist. IV.

Nec passim rapiat.

Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annonâ suâ contentus sit. Vopisc. in Aur.

Denique ita transeant, *vt non modò manus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* Cicero pro Leg. Man.

Veterum hic obseruantia mira.

An rideor? vt nunc mores sunt, credo. At apud veteres tam strictè hæc in vsu: vt *memoriæ tradiderit Scaurus, pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Frontin. IV. Stratag. cap. III.

Pars vltima Disciplinæ, EXEMPLA: quo nomine præmia intellego & pœnas. Nam profectò ad robur & virtutẽ mili-

militum excitandam vtraque hæc valdè possunt. Præmia quidem, si benè meritis ea tribues; & Promotiones, Honores, Opes miles sperabit ab insigni aliquo facto. Necessum est acriùs ille dimicet, *quem ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudicium consueuit euehere.* *Præmiis miles erigitur.* Veget. II. cap. XXIV.

Liu. IV. Notum illud est: *Eò impendi laborem ac periculum, vnde emolumentum ac honos speretur.*

Tacit. XI. Annal. Et, *Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus antè prouiderit.*

Itaque Romani hîc mirifici. qui non solùm altiores ordines assignabant à virtute: sed etiam publicè laudes cumulabant & honores. donabantque pro concione, hastas, phaleras, coronas.

Iam Pœnis quoque omnino opus, & Seueritas vel efficacissima ad militiam firmandam. Clearchi vox fuit: *A militibus Imperatorem potiùs, quàm hostem metui debere.* *Pœnis idē continetur.* Valer. II. cap. VII.

Cæs. III. Bel. Ciu. Nam *indulgentia & largitio, speciosum reddunt præsentem exercitus amorem, paullatim tamen & occultè militarem disciplinam seueritatemque minuunt.* *Indulgentia perniciosa.*

Tacit. XIII. Ann. At *delicta militum nullâ veniâ prosequi, vsu salubre & misericordiâ melius semper apparuit.*

Val. II. cap. VII. Astringe igitur. *Aspero & abscisso castigationis genere militaris Disciplina indiget. quia vires armis constant: quæ vbi à recto tenore desciuerunt, oppressura sint nisi opprimantur.* *Armati asperè habendi.*

Gaudet eo ipse miles.

Lucan. V. ——— *tam diri fœderis ictu*
Parta quies, pœnaque redit placata iuuentus. *Hocq; ipsos delectat, etsi non delectat.*

Discrimen tamen aliquod tibi militaris doctor ingerit. Veget. III. cap. vlt. *Milites*, inquit, *pœna & timor in sedibus corrigunt; in expeditionibus, spes & præmia faciunt meliores.* *Temporum tamen inspectio esto.*

Dixi de Disciplinâ, vt potui alienis verbis, distinctè & apertè. Sed iterùm inculco. si plenam legitimamque eam vis, *Disciplinam militarem populi Romani debes inquirere; qui ex* *Ad Romanos iterùm relegatus Princeps.* Idem I. cap. IIX.

paruis-

paruissimis finibus, imperium suum penè solis regionibus & mundi ipsius fine distendit:

Idque post Deum, hac vnâ duce.

CAPVT XIV.

Transitum ad Duces. Eos necessarios, non solùm vtiles. Duplices esse. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem spectari. & vnum in vno bello esse debere.

Ducum necessitas. DE militibus, perduxi quò volui: alteri nunc è Viris stilum & manum meam postulant, id est Duces. Quos vtiles bello esse quid dicã? imò necessarios: animam nempe exercitus, & vitam ipsam. adeò vt verè scriptum sit, *Militarem sine duce turbam, esse corpus sine spiritu:* Curtius x.

Et, *vt remiges sine gubernatore; ita milites sine Imperatore, nihil valere:* Quinct. v.

Vt illi, talis miles. *Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem,* alibi leges. Flor. II. cap. XIII.

Benè & peritè iste dirigit? ille bonus. malè? malus. Itaque tu (*quod rarissimum, nec nisi ratione Disciplinæ concessum*) *plus in Duce repones, quàm in exercitu.* Tacitus De Morib. Germ.

Duplici discrimine Duces. Illum ante omnia quæres; talem, qualem describam. Duo enim genera Ducum: Primarij, Secundarij. Illi, QVI SVMMAE REI IMPERANT, SVISQVE AVSPICIIS ET DVCTV REM GERVNT. *Primarij:* Isti, QVI IMPERANTIS ALTERIVS NVTV SIVE IVSSV IMPERANT, ET SVO SALTEM DVCTV REM GERVNT. *Secundarij.* In primâ classe, quiuis Rex aut Princeps, in suo solo: in alterâ, ij qui ab his constituuntur Administri bellorum & Legati. De prioribus illis, cùm bellum est, *interesse eos pugnæ an seponi melius foret, dubitauêre.* *Supremi Duces an prœliis interesse debeant.* Tacit. II. Hist.

Pro affirmante: Nec iniuriâ. Adesse enim ipsi rebus debere videntur. quoniam

——*Vbi summus Imperator non adest ad exercitum,*
Citiùs quod non facto est vsus, fit, quàm quod facto est opus. Plautus Amph.

Adde,

Adde, quòd præſentiâ ſuâ robur & vires inſpirant militi. nec malè Antigonus olim trepidanti gubernatori (in nauali prælio contra Ptolemęi duces) & multitudinem hoſtilium nauium cauſanti: Ἐμὲ δὲ, ἔφη, αὐτὸν παρόντα πρὸς πόσας ἀντιτάττεις; *Me verò ipſum, inquit, præſentem cum quot comparas?* (Plutarch. Apophth.)

Tacit. II. Hiſtor. Rectè. ſed tamen altrinſecus cauſſa ambigendi etiam: quia tutius videtur, vt ille ſummus *dubiis præliorum exemptus, ſummæ rerum & imperij ſeipſum reſeruet.* *Pro negante:*

Egeſip. v. cap. xxx. Nam *in milite, vnius ſors eſt; in Imperatore vniuerſorum periculum.*

Tacit. IV. Hiſt. Ego diſtinctiunculâ rem expedio. Nam *ſi ſtatus imperij, aut ſalus prouinciarũ in diſcrimine vertatur, debebit in acie ſtare.* *Solutio. Aliquando interſit:*

Ibidem. At cenſeo *minora bella, minoribus ducibus deleganda.* *Aliquando abſit.*

XII. Ann. *Non enim decôrum Principi, ſi vna alteráve ciuitas turbet, omitti vrbem vnde in omnia regimen.*

Ergo interdum ibit ipſe, interdum mittet. Pluréſne? nihil impedit: ſic tamen vt imperij militaris ſumma ſit penes vnum. Semper enim reperies μέγα βλάψαι καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατηγῶν, καὶ τὴν ἀναρχίαν: *Plurimùm nocere & multitudinem imperantium, & regimen nullum aut incertum.* (Thuc. VI.) *Exitioſi tamen plures Duces.*

Nec de nihilo inualuit adagio:

Prouerbialis verſus. Πολλοὶ στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν:

Multi imperantes perdidere Cariam.

Salluſt. Iugurth. Ergo legendus aliquis vnus peritus, prudens. ne *quem tu imperare iuſſeris, is ſibi alium imperatorem quærat.* *Semperq; vni bello vnus præficiendus:*

v. Politic. cap. IX. Nam peritię potiſſima hîc ratio. & rectè Ariſtoteles: Ἐν τῇ στρατηγίᾳ, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον δεῖ βλέπειν, τῆς ἀρετῆς: *In bellicâ Præfecturâ maior aſpectus habendus Peritiæ, quàm Virtutis aut morum.* *Miles potiùs, quàm vir bonus.*

CAPVT XV.

Boni Ducis τεκμήρια siue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus.

SED vt totum hoc magis tibi referem, & clariùs liqueat qui vtiliter capiendi: ego tibi veros germanosq; Duces & eorum partes, paucis nec vanis coloribus depingam. Tu da mihi mētem, & quod in sacris olim acclamari solitum, Hoc age. Ego in legitimo Duce quinque hæc requiro: Scientiam, Virtutem, Prouidentiam, Auctoritatem, Fortunam. SCIENTIAM: nempe vt artis suę gnarus sit, & qui militiam longo vsu combiberit, non auditione solùm aut lectione. *Qui plures*, inquam, *per prouincias stipendia expleuerit:* Tacitus III. Ann.

Quæ spectanda in bono Duce.

I. *Scientia, siue peritia.*

Et *nullum genus belli sit, in quo illum non exercuerit fortuna.* Cicero pro Manil.

Qui norit, *quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendóve bello modus.* Tacit. III. Annal.

Qui *secundarum ambiguarumq; rerum sciens, eoq; interritus.* I. Ann.

Quæ ferè à periculo vtriusque fortunæ.

Nam isti assiduè in rebus prolixis & lętis, displicent. *nec temerè aduersa casuum reputat, quem fortuna numquam decepit.* Liu. XXX.

II. *Virtus.*

VIRTVTEM secundò adiungo: & intellego Corporis ingeniique vigorem quemdam, & simul Animi probitatem. Vigorem in his talibus. vt *exerceat legiones etiam sine bello; curâ, prouisu, perinde agat, ac si hostis ingruat.* Tacit. XII. Annal.

Vt alacer actuosusq; sit.

Ipsemet *plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.* V. Histor.

Qui ausit

—— *primus sumpsisse labores,*
Primus iter carpsisse pedes. Silius I.

Suis præeat, & verè ducat.

Quique adeò de se possit effari: *Facta, non dicta mea, vos milites sequi volo: nec disciplinam modò, sed exemplum etiam à me petere.* Liu. VII.

Ipse manu suâ pila gerens, præcedit anheli Lucan. IX. de Catone.

Mili-

Militis ora pedes. monstrat tolerare labores,
Non iubet.

Cicero pro leg. Man. Denique breuiter; cui adsit *Labor in negotio, Fortitudo in periculo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo.*

Ibidem. At Animi virtutes adhibendæ etiam quædam sunt. *Non enim solùm bellandi virtus in summo atque perfecto Imperatore quærenda est, sed multæ sunt partes eximiæ, huius administræ comitesque virtutis.* *Internas etiam virtutes habeat.*

Ibid. *Quantâ Innocentiâ debent esse Imperatores? quantâ omnibus in rebus Temperantiâ? quantâ Fide? quantâ Facilitate? quantâ Humanitate?*

Ibidem. Quæ nisi aut omnia, aut pleraque habeat, *non ego possum Imperatorem in aliquo numero putare.*

Liuius XXII. At tertiò PROVIDENTIAM laudo: id est, cautos cunctantesque duces, *nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se Fortunæ.* *III. Prouidentia. Cautus esto:*

Indid. Sperno equidem istos *ferociter omnia ac præproperè agentes:*

Tacit. IV. Hist. Et *contemnendis, quàm cauendis hostibus, meliores.*

VI. Annal. Etsi grati sæpè vulgo. quoniam stolidis aut *barbaris cunctatio seruilis; statim exsequi, regium videtur.* *Etsi calidos amat vulgus.*

Liuius XXII. *Ac sanè si militaris suffragij res sit, haud dubiè Minutium* aliquem *Fabio præferant ducem.*

Sueton. Aug. cap. XXV. Non tu sic desipies. magisque cum Augusto, *Nihil minùs in perfecto duce, quàm festinationem temeritatemque conuenire, arbitrabere.* *Sed temeritas alienissima à Duce.*

Plutarch. in Sertor. Et cum Sertorio, ὅτι δεῖ τὸν στρατηγὸν, κατόπιν μᾶλλον, ἢ κατὰ πρόσωπον βλέπειν: *Quòd oporteat ducẽ respicere magis, quàm prospicere:* *Ianus ille esto.*

Cato apud Veget. I. cap. XIII. *Prœliorum enim delicta emendationem non recipiunt.*

Plutarch. Apophth. Et vt ille aiebat, Οὐκ ἔστιν ἐν πολέμῳ δὶς ἁμαρτεῖν: *Non licet in bello bis peccare.*

Nam propere, ruunt: Atqui peccat pænè necessariò, qui festinat. *Temeritas, præterquam quòd stulta est, etiam infelix.* Liuius XXII.

Nónne exposita ad omnes laqueos? Polybius pulchrè: Περιπέτειά γε μὴν καὶ θρασύτης καὶ θυμὸς ἄλογος, ἔτι δὲ κενοδοξία καὶ τῦφος, εὐχείρωτα μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ἐπισφαλέστατα δὲ τοῖς φίλοις. πρὸς γὰρ πᾶσαν ἐπιβουλὴν, ἐνέδραν, ἀπάτην ἕτοιμος ὅγε τοιοῦτος: *Celeritas & Audacia & Impetus præter rationem, & Vanitas ac typhus, hostibus quidem opportuna, noxia verò maximè amicis. Nam ad omnes insidias, fraudes, atque astus obnoxius est hic talis.* Lib. III.

Agunt, non patrant. Quòd si tamen non labitur: quid efficit? parum. & *Temeritas vbi primum impetum effudit, sicut quædam animalia, amisso aculeo, torpet.* Curt. IV.

Lenti, firmiores: Ergo omnino ex Euripidæo scito,

Ἀσφαλὴς μὲν ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης: Euripid. in Phœnis.

Melior est Dux circumspectus, quàm proiectè audaculus.

Sine timidum, pro cauto; tardum, pro considerato; imbellem pro perito belli vocent: Liuius XXII.

Sine *læti* sint *in vulgus milites, ferociâ ducis.* Indid.

Efficaciores. *Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ciues laudent.* Indid.

Ista nubes, quæ sedit in montibus, sollicitata procellâ aliquando *imbrem dabit.* Indid.

Non enim ego vt nihil agatur, moneo: sed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. Indid.

Quamquam vtinam & ista adsit! Nam quarto loco in IV. *Felicitas.* Duce desidero FELICITATEM. Ea sanè comes ferè consilij & rationis est, sed tamen paullò benigniùs quibusdam *Quæ à cælo est.* adtributa à Deo. Ille vnus eius auctor: *eamque præstare à seipso nemo potest.* Cicero pro leg. Man.

Θεοῦ δὲ δῶρον ἐστιν εὐτυχεῖν βροτούς: Prouerbialis versus.

Felicitas est munus à summo Deo.

Etsi igitur Prouidentia potẽs valdè ad successum: tamen ego

In Epinom.

ego cum Platone censeo, στρατηγικὴν τέχνην εὐτυχίας πλείστης δεομένην: *Militarem artem plurimæ fortunæ egentem.*

Eustat. in II. Iliad.

Sunt enim quidam profectò ἐν τετράδι γεννηθέντες: *quartâ lunâ nati.*

Minimè quibusdam attributa:

Ex Agell.

Qui *domi habent equum Seianum.*

Cicero pro leg. Manil.

Adeò cuicumque rei manum aut mentem admouent, ea se auertit. Contrà alij, *quibus etiam venti tempestatesque obsecundant.*

Aliis velut agnata.

Ibidem.

Itaque in Ducibus diligendis, hanc quoque sortem aspiciam & *existimo* olim *Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis Imperatoribus, non solùm propter virtutem, sed etiam propter Fortunam, sæpiùs imperia mandata, atque exercitus esse commissos.*

Cicero pro leg. Man.

Postremum AVCTORITATEM requisiui. *Vehementer enim pertinet ad bella administranda, quid hostes, quid socij, de Imperatoribus existiment.*

V. Auctoritas.

Ea* proles maximè Felicitatis videtur: tamen apud Tuos etiam paranda ab astrictâ quâdam Imperij formâ. Vegetij monitum prudens: *Dux*, inquit, *Auctoritatem maximam seueritate sumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantium credatur ignoscere.*

* Dixi lib. IV. cap. IX.

III. cap. X.

Seueritas eam gignit:

Appianus Iberic.

Nam faciles profectò isti & mites, vilescunt. Benè olim Scipio: Τοὺς μὲν αὐστηροὺς καὶ ἐννόμους τῶν στρατηγῶν, τοῖς οἰκείοις· τοὺς δὲ εὐχερεῖς καὶ φιλοδώρους, τοῖς πολεμίοις εἶναι χρησίμους: *Ducum austeros & rigidos, suis; at faciles & largitores, hostibus esse vtiles.*

Dux facilis, inutilis:

Ibid.

Quid ita? Τὰ γὰρ στρατόπεδα τοῖς μὲν ἐστὶ κεχαρισμένα τε καὶ καταφρονητικά· τοῖς δὲ σκυθρωπὰ μὲν, εὐπειθῆ δὲ καὶ πᾶσιν ἕτοιμα: Nam *istis quidem* (facilibus) *milites delectari videntur, sed eosdem contemnunt: illos* (austeros) *auersari, sed iisdem obediunt, & per omnia pârent.*

Contemptus suis.

Tacitus I. Hist.

Imò reuerà nec *militibus quidem* isti *ingrati, eamdem virtutem admirantibus cui irascuntur.*

Contrà, Seuerus æstimatur.

Atque adeò amatur, si in tempore benignus. Præsertim si temperetur interdum aliquâ comitate. *Nam fauorem militum vt largitione & ambitu malè acquiras, ita is per bonas artes haud spernendus.* Indid.

Vti sunt, *Exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paulùm à priuato differens.* Curt. III.

Item, *vt quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargiri:* Tacitus I. Annal.

Aliisque *vel ingenij dotibus vel animi artibus, vt pariter carus ac venerandus sis, efficere.* Curt. III.

CAPVT XVI.

Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus; itemque Monita, quæ vsui Ante pugnam, & In pugnâ.

Consiliorũ vtilitas. AC de Viris, vniuersè iam absolui. Consilia superant, vltimum sed necessarium Belli instrumẽtum. Quid sine iis apparatus omnes sint? fumus. quid Viri? funus. Nec verbis ostendi opus: *Periculo atque negotiis compertum est, ingenium in bello plurimum posse.* Sallust. Catil.

Imperatori ea necessaria. Videbisq; magnos Duces *plura consilio, quàm vi perfecisse.* Tacit. II. Annal.

Ideò Cæsar definiit, *Non minus esse Imperatoris consilio superare, quàm gladio.* I. Comm. Bel. Ciu.

Et Carthaginienses, *Duces bella prauo consilio gerentes, etiam si prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant. quod benè gesserant, deorum immortalium adiutorio; quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.* Val. II. cap. VII.

Euentus plerumque ab illis. Nec sanè immeritò. Nam etsi *multum cùm in omnibus rebus, tum in re militari potest fortuna,* Cæs. Com. VI.

Et quidquid est prosperè gestum, id pænè omne ducit suum: Cicero pro Marcell.

Tamen profectò Consilij quoque magnæ & validę hîc partes sunt: ab eoque bono, illa ferè bona. Quo adspectu dixit Attius, *Fabrum esse suæ quemque fortunæ.* Apud Sallust. ad Cæs.

Et Fabius: *Bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse: mentem rationemque dominari.* Liuius XXII.

Con-

Consilia igitur adhibenda. sed quę, aut quomodo? ægrè *Tamen cer-*
Ibidem. dixerim. Nam *Consilia magis res dant hominibus, quàm homi-* *ta præscri-*
nes rebus. *bere, arduum:*

Thuc. I. Iis te aptare debes: præsertim in bello. Ἥκιστα γὰρ πόλεμος ἐπὶ ῥητοῖς χωρεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ' αὑτοῦ τὰ πολλὰ τεχνᾶται πρὸς τὸ παρατυγχάνον: *Minimè omnium enim bellum ex decretis procedit, sed ipsum ex se multa inuenit, & vt res sunt natæ.*

Liuius XXII. Sed nec decorè satis dixerim. An ego *iam nunc locatus in vrbe sciam, quæ tibi armato gerenda sint?* *Et nonne-mo in mē carpat.*

Ridear, nec immeritò aliquis me dixerit delirum illum Phormionem. Itaq; numquam hoc mihi sumam, vt tamquàm è sublimi, Sagatis aut Paludatis, in Togâ meâ præcepta dem: sed saltem ex magno Consiliorum aceruo pauca seligam, & velut pugno præferam in exemplum. *Specimen eorum damus.* Quod tamen vt partitè & methodo aliquâ fiat, distinguo Consilia, in Recta & Obliqua. *Consilia nobis duplicia.* Illa appello, QVAE PLANAM ET MILITAREM VIAM INEVNT: Hæc, QVAE OCCVLTAM ET FRAVDIVM ATQVE ASTVS SEMITA GRASSANTVR. Prioris generis hæc sunt.

Polyb. IX. OCCASIO in bellis obseruanda. Κρατεῖ δὲ ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθρωπείων ὁ καιρός, μάλιστα δὲ τῶν πολεμικῶν: *Valet verò in omnibus humanis rebus & pollet occasio, sed maximè in bellicis.* *Occasionis prima ratio.*

Veget. III cap XXVI. *Occasio in bello solet ampliùs iuuare, quàm Virtus.*

Liu. XXII. Itaque *armatus intentusque sis, vt neque tuæ occasioni dèsis, neque suam hosti des.* *Illa arripienda.*

Idem lib. XXVIII. *Id est viri & ducis, non deesse Fortunæ præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium.*

Curt. VIII. FAMAE seruiendum. Nam *Famâ bella constant, & sæpè etiam quod falsò creditum est, veri vicem obtinuit.* *Famæ ratio altera:*

Liuius XXVII. *Fama bellum conficit* (ait alius,) *& parua momenta in spem metúmve impellunt animos.* *Cuius momentum in bello.*

Tacit. XIII. Ann. Præsertim sub initia. & *Fama in nouis cœptis validissima est:*

Pri-

Primisque euentibus, metus aut fiducia gignitur. XII. Annal.

Scito igitur *instandum famæ; & prout prima cesserint, fore vniuersa.* In Agric.

Nec tamen semper audienda: Sed FAMAE etiam NON seruiendum: in ipsâ, inquam, ratione gerendi belli. In eâ enim *aduersus famam rumoresq; hominum firmus stabis.* Liuius XXII.

Magis recta ratio. Et *quæ probanda sunt, non quæ vtique probabuntur, sequêris.* Vell. II.

Nec *vmquam consilia Ducis, iudicio exercitus; sed exercitus, Prouidentiâ Ducis regendus est.* Ibidem.

Malè imperatur, cùm regit vulgus Duces. Seneca Octau.

Scito *militibus cupidinem pugnandi conuenire; Duces, prouidendo, consultando, cunctatione sæpiùs quàm temeritate prodesse.* Tacit. III. Histor.

Mala in bellis Securitas: SECVRITAS fugienda. *Nemo celeriùs opprimitur, quàm qui nihil timet.* Vell. II.

Et *frequentissimum initium calamitatis, Securitas.* Indid.

Hostiumq; cõtemptus. *Sæpè & contemptus hostis cruentum certamen edidit, & inclyti populi regesque perleui momento victi sunt.* Liu. XXI.

Nihil tutò in hoste despicitur. quem spreueris, valentiorem neglegentiâ facies. Curt. VI.

Metuens quædam cura sit. Itaque ego *vt nihil timendi, sic nihil contemnendi auctor sim.* Liuius VI.

Sæpè in bello, paruis momentis, magni casus intercedunt. Cæsar I. Bel. Ciu.

Nihil paruum in bello. Et *nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum faciat.* Liu. XXV.

Quò magis præceptum illud in omnium animis esse debet. Nihil in bello oportere contemni. nec sine caußâ dici, Matrem timidi flere non solere. Aemil. Prob. in Thras.

Fiducia semper noxia. Incredibile est, *Nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* Idem in Pelop.

Exploratio in hostes vtilis. INQVIRENDVM in omnia. *Tuum, & hostium exercitum, locorum situm, naturam regionis nosce.* Liuius XXII.

Pul-

Ibidem. Pulchrum in Annibale elogium: *Omnia ei hostium, haud secùs quàm sua, nota erant.*

Plutar. in Agi & Cleom. Displicet illud Spartanorum: qui interrogare soliti, Οὐχ ὁπόσοι εἰσὶν, ἀλλὰ ποῦ εἰσίν: *non quot essent, sed vbi essent?* *Qui, quales, quanti?*

Veget. III. cap. XXVI. Prætumidum est. Ille *difficilè vincitur, qui de suis & aduersarij copiis verè potest iudicare.*

Polyb. III. Sed in primis Ducis ipsius ingenium nosce. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἄλλως εἰπεῖν, ὡς εἴ τις οἴεται κυριώτερόν τι μέρος εἶναι στρατηγίας τοῦ γνῶναι τὴν προαίρεσιν καὶ φύσιν τοῦ τῶν ἐναντίων ἡγεμόνος, ἀγνοεῖ καὶ τετύφωται. *Nec enim aliter ego dixero, quàm siquis censet aliud magis proprium esse boni Ducis officium, quàm hostium Imperatoris ingenium naturamque nosse, errare eum, imò insanire.* *Maximè, cuiusmodi ipse Dux?*

Inquire & in mores naturamq; hostium. Nam quorumdam *in impetu vis est, qui paruâ iidem mora languescunt.* Liu. VII. *Cuiusmodi etiã hostes?*

Tacit. XII. Ann. Vt plerique Barbari, quorum *impetus acres cunctatione languescunt, aut in perfidiam mutantur.*

Ibidem. Hoc quoque tenta. *necte moras, muta locos, & missis* (nempe occultè) *corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercare.* *Eorum fides tentanda:*

De Morib. Germ. Aut certè dispara eos & diuelle. *Nihil præstare maius Fortuna potest, quàm hostium discordiam.* *Aut turbæ immittendæ:*

Veget. III. cap. IX. Atque *inter eos discordiarum serere caussas, sapientis est Ducis. Nulla enim quamuis minima natio* (ô verbum notabile!) *potest ab aduersariis perdeleri, nisi propriis simultatibus se ipsa consumpserit.* *Oraculum.*

Videndum QVANDO pugnes. Me iudice, numquam temerè. *Tempestiuè pugnandũ:*

Claudian.

——— Ductorque placebit,
Qui non præcipiti rapiet simul omnia casu,
Sed qui maturo vel læta vel aspera rerum
Consilio momenta regens, nec tristibus impar,
Nec pro successu tumidus: spatiumque morandi,
Vincendique modum, mutatis noscet habenis.

Id est, rarò. Paullus Æmilius dixit, *Perrarò nimis, bonum Imperatorem signis collatis decertare, nisi summa necessitudo, aut summa ei Occasio data esset.* Sempron. apud Agel. Noct. lib. XIII. cap. III.

Cæsar Augustus dixit: *Prælium aut bellum numquam suscipiendum, nisi cùm maior emolumenti spes, quàm damni metus ostenderetur.* Suetonius cap. XXV.

Incerta enim illa alea. Ἄδηλα γὰρ τὰ τῶν πολέμων, καὶ ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ, καὶ δι' ὀργῆς αἱ ἐπιχειρήσεις γίγνονται. πολλάκις δὲ τὸ ἔλασσον πλῆθος δεδιὸς, ἄμεινον ἠμύνατο τοὺς πλέονας, διὰ τὸ καταφρονοῦντας ἀπαρασκεύους γενέσθαι: Thuc. II. *Incertæ enim res bellicæ, & multa ex paruo, & aggressiones ferè per impetum fiunt. Sæpè autem vel minor multitudo maiorem propulsauit ac vicit cum metu incedens, quoniam hęc ob contemptum imparatior est.*

Incerti exitus pugnarum, & Mars communis: qui sæpè spoliantem iam & exsultantem euertit & perculit ab abiecto. Cicer. pro Mil.

Aliâ magis viâ debellandus hostis. Ergo hîc lentè. præsertim *aduersus hostem, quem Tempus deteriorem indies & locus alienus facient:* Liu. XII.

Qui *in hostili est terrâ, inter omnia inimica infestaque:* Idem XXII

Quem *nullæ vrbes accipiunt, nulla mœnia:* Ibidem.

Morâ sæpè frangendus. Hunc talem *dubitas quin sedendo superaturus sis?* Ibid.

Multa bella impetu valida, per tædia ac moras euanuêre. Tacit. II. Histor.

Tamen interdum & Pugnâ. Nec de pugnâ tamen semper abnuo. Nam *stultitia sit, sedendo ac votis debellari credere posse:* Liuius XXII.

Καὶ ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἄρχουσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιοῦταί τι: *Et in tardando, sæpè Ducibus etiam optimi Apparatus pars aliqua perit:* Xenoph. XII. Pæd.

Idq; pro re & temporibus. Sed consilio & iudicio, *rem mitti in discrimen iubeo.* Tacitus II. Histor.

Puta, si diu subsistere non potes: Nempe si in arcto tuæ res: *non commeatum, non supplementum, non pecuniam habeas.* Liuius XXII.

Cum bonis diis *educ in aciem, copiamque pugnandi facito.* Ibidem.

In

Idem lib. XXV. *In rebus asperis & tenui spe, fortissima quæque consilia tutissima sunt.*

Et, vt poëta quoque monet,

Seneca Agam. *Capienda rebus in malis præceps via est.*

Aut, si tua pars palàm potior. de quo tamen seriò, & nihil tibi blandiens, cognosce. *Dux vigilans, sobrius, prudens, tamquam de ciuili caussâ inter partes iudicaturus, adhibito consilio, de suis & aduersarij copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, opportunum sibi ne differat conflictum.* — Veget. III cap. IX. — *Aut si meritò præsumis victoriam.*

Aliter, *neutiquam mihi placeat, quando nulla cogat res, committere se Fortunæ.* — Liu. VII. — *Aliàs, noxia semper pugna.*

Indid. Sanè isti, qui *magis animis quàm viribus freti, ad certamen descendunt,*

Tacit. IV. Hist. *Festinatum temerè prælium pari formidine deserunt.*

Quid si & in Diuina modicè inquiras? modicè dico, & sine superstitione. Haud spernenda omnino videntur *cælo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta.* — I. Hist. — *Prodigiorũ habenda ratio.*

Curt. III. Imò nec somnia. Nam *instantibus curis, agitant sæpè per somnum species imminentium rerum: siue illas ægritudo, siue diuinatio animi præsagientis accersit.* — *Fortasse & Somniorũ.*

Tacit. I. Histor. Sanè ego te nolim *contemptorem talium, vt fortuitorum.*

Amm. XXI Nam *amat Benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque rationibus prodere quæ impendent.*

Veget. III. cap. XXI. Videndum QVOMODO pugnes. Captanda primò Tempora. *vt imparatis, cibum capientibus, in itinere lassis, equos suos pascentibus, ac nihil tale suspicantibus superuenias.* — *Pugna ineunda ratio.*

Idem III. cap. IX. *Boni enim Duces, non aperto Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant.* — *Subitò aut ex insidiis.*

Ibidem. Quo casu, tui audent, illi trepidant. *cauendumq; ne dubitantem*

tantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas.

Nisi quòd simulare metum, interdum haud malum: *& spe victoriæ inducere, vt vincantur.* Tacitus II. Ann.

Aut cùm opportunū se dat hostis.

Item illud vtile, videre *quando hostis imprudentiâ ruat, & (quod loco sapientiæ est) alienam stultitiam opperiri.* II. Hist.

Ὅστις δὲ τὰς ἁμαρτίας τῶν ἐναντίων, κάλλιστα ἰδὼν, καὶ ἅμα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται, μὴ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς μᾶλλον καὶ ἀντιπαραταχθέντος, ἢ ἐκ τοῦ πρὸς τὸ παρὸν ξυμφέροντος, πλεῖστ᾽ ἀνορθοῖτο: *Quicumque peccata aduersariorum optimè videt, & simul pro suâ copiâ eos aggreditur, non tam ex aperto & quasi acie palàm instructâ, quàm ex vsu præsenti, plerumque huic res succedat.* Thuc. v.

Ad summam, cùm id potest, Tempora obserua. *quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paullùm fueris, nequicquam mox omissam querare.* Liuius XXV.

Dixi, cùm potest. Nam certè *Necessitas ante rationem est, maximè in bello. quod raró permittit tempora legere.* Curt. VII.

Loci habenda ratio.

Secundò Locus considerandus: *vtrùm inimicis, an tibi videatur accommodus.* Veget. III. cap. IX.

Hîc quoque enim momentum, & *ampliùs prodest Locus sæpè quàm Virtus.* cap. XXVI.

Exempli caussâ. *Si equitatu audemus, campos debemus optare: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus, vel arboribus impedita.* cap. IX.

Sæpè etiam iuuat, si is ita captus, vt tuis sit *necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ.* Tacit. II. Annal.

Sanè *propinqua* munimenta aut mœnia, *quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dare* solent. III. Hist.

Instructionis habenda ratio.

At tertiò, momentum vel maximum in Acie. quæ *si sapienter disponitur, plurimum iuuat: si imperitè, quamuis optimi bellatores malâ dispositione franguntur.* Veget. III. cap. XIV.

Varia

Varia de eâ præcepta: quod melius illo Homerico? *Homericus aciei ordo.*

Iliad. δ.

Ἱππῆας μὲν πρῶτα σὺν ἵπποισιν καὶ ὄχεσφι,
Πεζοὺς δ' ἐξόπιθεν στῆσεν πολέας τε καὶ ἐσθλούς,
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο· κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν,
Ὄφρα καὶ οὐκ ἐθέλων τις ἀναγκαίῃ πολεμίζῃ.

Atque Equites posuit cum Curribus ordine primo:
At Peditum à tergo, floremque & robora, belli
Munimen septumque: sed in medio agmine viles
Ignauosque, vti vel nolentes depugnarent.

Veget. III. cap. XVII. Cui accedit Militaris Doctor. *Ad victoriam*, inquit, *plurimum confert, vt lectissimos de peditibus & equitibus habeat Dux post aciem in subsidiis præparatos.* *Subsidia semper habenda.*

Thuc. V. Imò quasi in insidiis. Τὸ γὰρ ἐπιὸν ὕστερον, δεινότερον τοῖς πολεμίοις τοῦ παρόντος καὶ μαχομένου: *Nam qui superueniunt, terribiliores sunt hosti, iis qui in manibus sunt & pugnant.*

Veget. III cap. XXVI. Caussa. quia inopinata maximè mouent: &, vt ille ait, *subita conterrent hostes, vsitata vilescunt.* *Inopinata terrent.*

Plutarch. in Catone maiore. Ita clamor aliquis repentinus, aut imago & aspectus, fugâ sæpè exercitum impleuit. καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον καταπλήττεσθαι τοὺς ἐναντίους: *& hæc talia, magis quàm gladius, consternant hostem.*

Tacit. De Morib. Germ. *Primi in omnibus prælijs oculi vincuntur:* *Obserua.*

Curt. IV. Siue etiam Aures. videbisque militem *vanis & inanibus magis, quàm iustis formidinis caussis moueri.*

Tacit. III. Histor. Noto amplius. in struendâ Acie plerumque vtile, per gentes eam nationesque disponi: cùm ob alias caussas, tum *vt discretus labor fortes ignauosque distinguat, atque ipsâ contentione décoris accendantur.* *Diuidenda per nationes acies.*

In Agric. Idque ita, vt exteri aut mercenarij proximi sint discrimini: tibi scilicet *ingens victoriæ decus, citra domesticum sanguinem bellanti.*

Veget. III. cap. XVIII. *Semper* autem *studere debes, vt prior instruas aciem.* *In tempore instruenda.*

 Caus-

Causâ duplici. primùm, *quia ex arbitrio tuo potes facere, quod tibi vtile iudicas, cùm nullus obsistit.* Ibidem.

Deinde, quòd *& tuis auges confidentiam, & aduersariis minuis. quia fortiores videntur, qui prouocare non dubitant.* Ibid.

Plus animi est inferenti periculum, quàm propulsanti. Liuius XXVIII.

Dux sit cōfidens & letus. Quò valdè idem pertinet, si antè & in pugnâ Dux alacer, *ardorem animi vultu oculisque præferens.* Vel. II.

Quid enim audeant, si te videant *segnem, & velut animi captum, huc illuc clamoribus circumagi?* Tacit. III. Hist.

Profectò *necesse est ad fugam parati sint, qui Ducem suum sentiunt desperare.* Veget. III. cap. XXII.

Suos hortetur. Excita, & doce: *Quò timoris minus sit, eò minus fermè periculi esse.* Liu. XXII.

Effugere mortem, quisquis contempserit; timidissimum quemque eam consequi. Curtius

Semper in prælio his maximum periculum esse, qui maximè timent. Audaciam pro muro haberi. Salluft. Iugurth.

Ne pigros quidem sibi fata disponere, sed vnicum bonum diuturnam vitam existimantes, sæpè acerbâ morte occupari. Curt. II.

Hæc taliaque (pauca pono in exemplum) opportunè disseres: & *quamquam virtuti confidas, tamen exhortationes & preces miscebis.* Tacit. XIV. Ann.

In re trepidâ, non trepidet. Iam pugnas. Tui inclinant? ne diffide. *Euentus omnium* (aut certè, *plurium*) *præliorum, inter initia contra illos magis fuit, quibus victoria debebatur.* Veget. III. cap XXV.

Hîc animo opus, *vt nullum, in tali trepidatione, constantis Ducis aut fortissimi militis officium omittas.* Tacit. III. Hist.

Suos sistat, & incitet. *Occursa pauentibus, retine cedentes; vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus tuis.* Ibid.

Audi poëtam de Cæsare:

Ipse

Lucanus lib. VII.

Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Promouet ipse acies, impellit terga suorum,
Verbere conuersæ cessantes excitat hastæ.

Veget. III cap. XXV. — Prouidè in Victoriâ agendum.

At contrà, Tui vincunt? cohibe, nec nimis, diffunde. *Frequenter iam fusa acies, dispersos ac passim sequentes, reparatis viribus interemit.*

Tacit. II. Hist.

Satis citò incipis victoriam, vbi prouisum fuerit ne vincare.

In Agric.

Aliquando etiam victis ira virtusque.

Veget. III. cap. XXV. — Non pertinaciter instandum.

Præsertim si nimium instas. *Clausis ex desperatione crescit audacia, & cùm spei nihil est, sumit arma formido.*

Curt. VI.

Reprehensi ex fugâ pugnabunt, quia fugere non possunt.

Veget. III. cap. XXI. — Via munienda ad fugam.

Ideò *Scipionis laudata sententia est, Viam hostibus quà fugiant muniendam.*

Frontin. II. cap. VI.

Et *Pyrrhus inter cetera præcepta Imperatoria, memoriæ tradidit, Non esse pertinaciter instandum hosti fugienti. non solùm, ne fortiùs ex necessitate resisteret. sed vt posteà quoque faciliùs acie cederet.*

Tacit. IV. Hist. — A prædâ arcendi milites, donec planè vicerint.

Quod postremum, callidum ego scio, & aptum in militiâ totâ. Denique à prædâ etiam arcendus miles. Nimis sæpè *obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamen, omisso hoste, spolia consectandi.*

CAPVT XVII.

De callidis Consiliis siue Strategematis: An vti iis ius & fas? Nostrâ sententiâ, non vtilia ea solùm, sed gloriosa.

Frontin. I. Præfat. — Strategemata quid, & quo fine?

PRIORIS generis Consiliorum specimen vides. venio ad genus alterum, flexuosum magis & occultum: *quorum vis propriè in arte solertiaque posita proficit, tam vbi cauendus, quàm vbi opprimendus est hostis.*

Caussa nominis.

Ea, Græcanicâ voce, Strategemata dicimus: credo, quia aut manãt inueniunturq; à Duce, vel quia bono illo maximè digna. In quo tamen controuersiæ aliquid nobis, cum simpli-

Quidã ea damnant: simplicibus illis candidisq; naturis. quę damnant; & aiunt esse veri militis, imò viri, *non fraude, neque occultis, sed palàm & armatum, hostes suos vlcisci.* Tacit. II. Annal.

Stare pro iis poëta videtur: Euripides in Rheso.

> Οὐδεὶς ἀνὴρ εὔψυχος ἀξιοῖ λάθρα
> Κτεῖναι τὸν ἐχθρόν:
> *Vir nemo mentis altæ clanculùm velit*
> *Occidere hostem.*

Et populi nonnulli spreuerunt, Atque etiam populi quidam noui & veteres. vt ab illâ ipsâ fallace Græciâ, Achęi: qui, Polybio narrāte & laudāte, τοσοῦτον ἀπηλλοτριῶντο τοῦ κακομηχανεῖν, ὥστ' οὐδὲ τοὺς πολεμίους ᾑροῦντο δι' ἀπάτης νικᾶν: *in tantum abhorrebant à machinationibus istis & struendis dolis, vt nec hostes suos vellent per fraudem vincere.* Lib. XIII.

Quasi parum generosa. Caussam idem addit. Ὑπολαμβάνοντες, inquit, οὔτε λαμπρὸν, οὐδὲ μὴν βέβαιον εἶναι τῶν κατορθωμάτων, ἐὰν μή τις ἐκ περιφανοῦς μαχόμενος ἡττήσῃ ταῖς ψυχαῖς τοὺς ἀντιταττομένους: *Censentes, neque splendidam neque firmam vllam victoriam, nisi quis palàm & ex condicto depugnans, animos quoque deiecisset aduersariorum.* Ibidem.

Scilicet Claud. in VI. Consulat. Honor.

> ——— *nulla est Victoria maior,*
> *Quàm quæ confessos animo quoque subiugat hostes.*

Parum efficacia ad plenam victoriam. Nam reuerâ, qui dolo succubuerunt, facilè iterùm insurgunt. *non virtute, sed occasione & arte Ducis victos se rati.*

Atq; etiam contra bonã fidem. Denique scripsit Romanus quispiam: *Eam vir sanctus & sapiens sciet veram esse victoriam, quæ saluâ fide & integrâ dignitate parabitur.* Florus I. cap. XII.

Nos contrà sentimus. Atqui nónne vtraque, inquiunt, hîc periclitantur? & vbi dolus ac supplantatio, vix fides esse potest, certè non dignitas salua. Hæc sunt quæ ab iis dicuntur: ego contrà dissero, & repono. Primùm; hostem esse, in quem ea vsurpamus. id est, quem perdere mos fasque sit: & quid refert quo modo? Tritum illud poëtæ innotuit,

Hostē omni viâ ius lædere.

> ——— *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* Virg. II.

Cùm

Cum quo poëta alter:

Pindar. Isthm. Od. IV.

——— χρὴ δὲ πᾶν ἔρ-
δοντ' ἀμαυρῶσαι τ' ἐχθρόν.

——— *oportet quidlibet*
Conantem, frangere aduersarium.

A simili. Ecce venator etiam feras quasdam vi & manu interficit, quasdam occultus subsistit & laqueis aut retibus captat: quis reprehendit? A laude propiùs totum hoc genus insidiarum abesse videtur, quàm à culpâ. Certè vir & dux bonus Brasidas, ita effatur: (Thuc v.) τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει, ἃ τὸν πολέμιον μάλιστ' ἄν τις ἀπατήσας, τοὺς φίλους μέγιστ' ἂν ὠφελήσειε: *Illa belli furta pulcherrimam laudem habent, per quæ hostes maximè decipiuntur, & amici plurimùm iuuantur.* *A testibus.*

Ipse Polybius admirator paullo antè Achæorum, palàm ad nos transit. (Lib. xx.) & ait τῶν κατὰ πόλεμον ἔργων ἐλάττω τὰ προδήλως καὶ μετὰ βίας ἐπιτελούμενα, τῶν μετὰ δόλου καὶ σὺν καιρῷ πραττομένων: *Facinorum militarium ea esse minoris laudis ac momenti, quæ propalàm & per vim patrantur, his quæ ex occasione & per dolum.*

Quòd si gens etiam genti opponenda: an Spartanos appendere cum Achęis verear in eâdem lance? imò virtute & fortunâ præpõderabunt. (Plutarch. Marcel.) Illi igitur, καίπερ ὄντες πολεμικώτατοι, μείζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν, ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας: *etsi pugnacissimi, tamen digniorem magisque conuenientem homini censebant actionem ratione & mente institutam, quàm illam per vim aut robur.* *Spartanorum de his iudicium.*

(Ibidem.) Ideoque θύει μὲν ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀποστρατήγων, ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται διαπραξάμενος, βοῦν· ὁ δὲ διὰ μάχης, ἀλεκτρυόνα: *Spartæ, è Ducibus qui se abdicant, ille qui rem dolo aut suasione confecit, bouem immolat: qui prælio, gallum.* *Qui antepostuerunt hæc tecta rectis.*

Maiorem scilicet minoremque victimam, pro re tali. At negat, inquiunt, Euripides esse viri generosi. Errant. non ille de hoste publico aut præliis loquitur: sed sentit de priuatis inimicitiis, in quibus locum (iustè quidem) esse non vult huic fraudi. aliud est in bellis. Nam etiam Romani ve- *Responsa ad rationes aduersas.* *Distinctio inter hostes.*

teres, auidi aliâs & tenaces regiæ huius viæ, quemdam *bonum Dolum dicebant, & pro sollertiâ hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostem latronémve quis machinaretur.* Vlpian. l. 1. De dolo.

Christiana sanctio. Quid verbis opus est? Ipse sacrorum Antistes definiuit, *Cùm iustum bellum suscipitur, vt apertè pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad iustitiam interest.* Augustin. in Quæst. super Iosue, qu. x.

Ad Florum responsio. Nam quòd Romanus ille scriptor damnare videtur, ille verò non damnat. Saluam tantùm in iis vult Fidem & dignitatem. Nam contra fœdera aut pacta fraudem quis probet? quis item vilem aliquam & abiectam? vt siquis hostem veneno tollat, aut clàm immisso emptoque percussore. Hęc *Quæ fraudes bonæ.* talia sperne, & cum Agesilao cense: Ἀποσπεισάμενον μὲν ἀδίκως, ἀσεβές· τοὺς δὲ πολεμίους παραλογίζεσθαι, οὐ μόνον δίκαιον καὶ ἐπίδοξον, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ, καὶ κερδαλέον: *Fœderatum iniustè fallere, impium; at hostes, non solùm iustum, sed etiam suaue & fructuosum est.* Plutarch.

Hos tales, cum Homero,

Adhortatio ad eas. Κτείνῃς ἠὲ δόλῳ, ἢ ἀμφαδὸν ὀξέϊ χαλκῷ: Odyss. λ.
Confice siue dolo, seu stricto cominus ense.

Laudatio. Οὕτως γὰρ οὐδὲν κερδαλεώτερον ἐν πολέμῳ, ἀπάτης: *Reipsâ enim nihil vtilius in bello dolis.* Xenoph. Hipparch.

Quorum specimen quid à me hîc exspectes: Frontinum & Polyænum è veteribus habes: & nonnemo etiam hodie percoluit illum campum.

CAPVT XVIII.

Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Clade, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat.

AD Pugnam Consiliis meis satis te instruxi: aliquid etiam de iis quæ post Pugnam vsui sunt, dicã, & hoc velut flexu ducam te ad candidam illam metam: id est, Pacem. Post Pugnam, aut Victoria est, aut Clades. In illâ tria *Ad Victoriæ vsum tria præcepta.* præcipio: vt Cautè eam habeas, vt Leniter, vt Modestè. Cautè ideò, *quòd fermè fit vt res secundæ neglegentiam creent:* Liu. xxx.

Atque

Tacit. Agric. Atque ita *aliquod vulnus per nimiam fiduciam accipiatur.* *Cautela adhibenda.*

IV. Histor. *Crebra* autem, *etsi modica damna, famam partæ victoriæ lacerant.*

Leniter etiam: quia ſuapte naturâ ea cruda. *Leniter.*

Seneca Troad.

——— Regi frænis nequit
Et ira, & ardens hostis, & Victoria,
Gladiusque felix, cuius infecti semel
Vecors libido est.

Regenda tamen; aut valdè hæres in tuo curſu. Nam vbi extrema omnia in oculis, *desperatione in audaciam accingũtur.* *Nec spes omnis abcidenda hosti.*

Tacit. III. Histor.

Curt. V. *Ignauiam quoque Necessitas acuit, & sæpè desperatio spei caussa est.*

Porcius Latro in Declam. *Grauissimi sunt morsus irritatæ Necessitatis.*

Ergo hoc caue, & ad ſpem ſemper aliquid relinque. Inſta, terre: ſed *vbi satis terrueris, parcendo rursus irritamenta pacis ostenta.* *Ad pacem identidem prouocandus.*

Tacit. Agric.

Indid. Hoc mollit & *frangit aspectu pignorum,*

Aſpectu Opum: quas ipſas ne planè perde. Archidamus prudenter: Μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίσητε, inquit, τὴν γῆν αὐτῶν (τῶν πολεμίων) ἢ ὅμηρον ἔχειν. καὶ οὐχ ἧσον, ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται· ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν: *Nec enim aliud terram hostium censete, quàm velut obsidem, idque eò magis, quò illa cultior. Huic parcendum vt plurimum est, nec hostes in amentiam & desperationem redacti, difficiliores expugnatu reddendi.* *Agris parcendum.*

Thuc. I.

Et alioqui ſpecioſa in hoc fiducia, quòd parcas, vt tuis. Nam

Seneca Theb.

Quæ corripi igne, quæ meti gladio iubes,
Aliena credis.

Tacit. III. Histor. Tertiò, Modeſtè eam habe. Nã non ſolùm *Felicitas in malo ingenio auaritiam, superbiam, ceteraq; occulta mala patefacit:* *Superbia segreganda.*

Tacitus II. Hist. Sed *rebus secundis, etiam egregij duces insolescunt,*

Et cum Pindarico illo Tantalo—— *μέγαν ὄλβον καταπέψαι* O'λυμπ. Od. I.
οὐ δύνανται: *magnam felicitatem concoquere non possunt.*

Nam casus incerti. O stulti! Ὅ τε ἐν πολέμῳ εὐτυχίᾳ πλεονάζων, οὐκ ἐντεθύμηται Thuc. I.
θράσει ἀπίστῳ ἐπαιρόμενος: *Is qui in bello ob res secundas exsultat, non cogitat quàm infidâ fiduciâ se extollat.*

Fortuna vitrea est, tunc cùm splendet, frangitur. Publius.

Et sæpè victor, victus. *Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, secunda ex aduersis nascantur.* Plin. Panegyr.

Victor timere quid potest? quod non timet. Seneca Agam.

Clades tuas scire oportet: Iam in CLADE duo moneo: vt Prudenter eam & Fortiter feras. Prudenter, hoc sensu: vt noris eam seriò, & appendas. Nam quidam, *è contrario, læta omnia sibi fingunt:* Tacitus III. Hist.

Aut non mederis. Et *nuntios cladis occultantes, stultâ dissimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala differunt.* Ibidem.

Quod nulla ratio est, vt fiat. Nam primùm,

——— *clades scire qui refugit suas,*
Grauat timorem. dubia plus torquent mala. Seneca Agam.

Sicut contrà, *Sæpè calamitatis solatium est, nosse sortem suam.* Curt. IV.

Deinde, profectò

Iners malorum remedium, Ignorantia est: Seneca Oedip.

Imò nullum: nec mederi tibi fas cùm nescis. Tu verò agnosce, atq; adeò examina & appende. *Ijs obnitendum.* Si exigua damna, *irâ te magis quàm metu accendant.* Tacit. XV. Annal.

Si grandiora, ne sic quidem *hastam abiice,* Cicer. pro Muræn.

Nec prœlij vnius euentu paueſce. Tacitus II. Hist.

Et meliora speranda. Nónne *Mars communis & victum sæpè erigit, & adfligit victorem?* Liuius XXVIII.

Infirmi ingenij est, lapsu aliquo, summæ rei diffidere, cùm exiguis momentis subitò inclinentur omnia quæ in bello geruntur. Egesip. IV. cap. II.

Robur animi induendum. Ergo hîc illud valeat, vt feras Fortiter.

--*Regium*

Seneca Oedip.

—— Regium hoc ipsum reor
Aduersa capere. quoque sit dubius magis
Status, & cadentis imperi moles labat,
Hoc stare certo pressiùs fortem gradu.

Tacit. II. Hist. Didici *fortes & strenuos contra Fortunam insistere spe, timidos & ignauos, ad desperationem formidine properare.* Cōtra Fortunam insurgēdum.

Indid. Tu verò erige te, *vires iuxtà & procul sitas circumspice:* Vires reparandæ.

Veget. III. cap XXV. *Noui dilectus, noua quærantur auxilia:*

Tacitus Agric. Opida aut *castella, aduersus moras obsidionis, annuis copiis firmentur.*

Florus I. cap. XV. Ad summam (bona modò caussa tua sit) *omnia experire: more anguium, qui obtrito capite, postremùm caudâ minantur.*

Curtius V. *Si iusta ac pia bella dij auersantur, fortibus tamen viris licebit honestè mori.* Per decus mori melius, quàm per dedecus viuere.

Sallust. *Quoniam quidem vnum omnibus finem Natura vel ferro septis statuit:*

Tacit. III. Histor. *Id solùm refert, nouissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.*

CAPVT XIX.

Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam.

SED satis, satis, iam Pugnarum est: Pax salutaris quando nos respicies? Ad te venio, & absterso Martio hoc puluere, quiescam paullùm sub felici arbore Mineruæ. Dixi quomodo Suscipienda bella, & Gerenda: nunc auidè, quomodo Finienda. Nam Pars tertia huius libri.

Seneca Herc. Fur.

Si æterna semper odia mortales gerant,
Nec cœptus vmquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret;
Nihil relinquent bella. tum vastis ager
Squallebit aruis, subditâ tectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.

Mundus non stet per assidua bella.

Eorum finis pax. Quamuis magna, quamuis diuturna bella, Pace finienda sunt: cuius & *nomen dulce est, res verò ipsa cùm iucunda, tum salutaris.* Cic. Philip. XIII.

Laudatiuncula pacis. *Quâ non modò ij quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri lætari videntur.* Idem de leg. Agrar.

——— Pax optima rerum Silius XI.
Quas homini nouisse datum est. Pax vna triumphis
Innumeris potior.

Vtrique parti expedit; Ergo pariter ad hanc ite, *tam quibus Salus quàm quibus Gloria carissima est:* Tacitus Agric.

Victi dico & Victores, ad hanc ite. Illa *ex æquo vtilis:* XV. Ann.

Et

Pacem reduci velle, Victori expedit, Seneca Herc. Fur.
Victo necesse est.

Victis maximè. Sed tu me prior audi, qui VICTVS. Paullò antè ad arma te excitaui: nec nunc excutio. quia hæc directa ad Pacem via. *Si pace frui volumus*, inquit Tullius, *bellum gerendum est; si bellum omittemus, pace numquam fruemur.* Phil. VII.

Arma tenenda, si eam volumus. Ἐκ πολέμου μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαιοῦται: *E bello enim pax magis firmatur.* Thuc. I.

Metus faciendus hosti. Quomodo? nempe ne ignauum & vile aliquod animal videare: & sciat *esse tibi adhuc vires, si deliberas, ambiguas; acres, si desperâris.* Tacit. III. Histor.

Ideò *erectum & fidentem animi ostende.* IV. Ann.

Et dic illud Homericum: Iliad. γ.
Τῷ μοι δούρατά τ' ἐστὶ καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
Καὶ κόρυθες, καὶ θώρηκες λαμπρὸν γανόωντες.
Et mihi sunt teretes hastæ, clypeique rotundi,
Tum galeæ, tum thoraces splendore micantes.

Vetus verbum non te fallet; *Sub clypeo meliùs succedere pacis negotium.* Guliel. Neubr. Rer. Angl. lib. II. cap. XII.

Consi-

Considerabis autem in omni pace hæc duo, vt Honesta ea, & vt Simplex sit. Honestam intellego, cùm *aliquâ tolerabili conditione finies bellum.* — Duo in pace spectо. Vt Honesta sit. — Liu. xxv.

Ex Cic. Phil. xii. Vt verè *pax ea sit, non pactio seruitutis.*

Ad Attic. vii. Epist. xiv. Nam quamuis *pax vel iniusta, vtilior sit iustissimo bello;*

Tamen profectò viro Principi intolerabilis, quæ labem eiusmodi aut ignominiam adfert. — Cum apertâ seruitute, turpis.

Seneca Theb. *In seruitutem cadere de regno, graue est.*

Phil. iii. Videaturque *cum dignitate potiùs cadendum, quàm cum ignominiâ seruiendum.* — Mors viro potior.

Deinde Simplicem eam volui: id est, puram, niueam, & verè Pacem. Nam fictam, fucatam illam, & *pacis nomine inuolutum bellum, reformido.* — Phil. vii. — Pax sine fuco esto.

Sallust. Ep. Mithr. Sæpè *ob* potentium *interna mala, dilata magis prælia, quàm datam pacem intelleges.* — Finiat bellum, non differat.

Tacit. iv. Hist. Ego autem censeo, *Pace suspectâ tutius bellum.*

Hæc duo sunt quæ semper consideres, nec plenè semper impetres: nisi fortè initio belli. Nam optimum & propè *vnum tempus est de pace agendi, dum sibi vterque confidit, & pares ambo videntur.* — Cæs. i. Bel. Ciu. — Quando ea optimè coëant?

Curt. vii. Et *videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium.*

Cicero v. Epist. xxi. At rebus inclinatis, magis est vt te inclines: & *quauis tutâ conditione pacem accipere malis, quàm viribus cum valentiore certare.* — Interdum fasces Dignitas submittit.

Curtius v. *Gubernator, vbi naufragium timet, iacturâ, quidquid sanari potest, redimit.*

Tacit. ii. Hist. *Experti inuicem estis tu ac Fortuna:*

v. Histor. Contra te stetit. quid *proroges vltrà ruinam?*

ii. Hist. Scito *apud victos plus ferè querimoniarum, quàm virium.*

iii. Hist. Et *quamquam atrociter loquantur, minorem esse apud eos animum.*

Itaque

Necessitate cogente. Itaque morde frenum, & (quod in re simili quispiam dixit) *Necessitati pare, quam ne dij quidem superant.* Liu. IX.

Ecce *Pacem etiam qui vincere possunt, volunt: quid te oportet?* Idem VII.

Nec inutile sine conditione etiam dare se hosti. *Quin omissâ Irâ ac Spe fallacibus auctoribus, teipsum tuaque omnia cognitæ permitte fidei.* Ibid.

Sæpè hoc profuit, & *supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepêre.* Tacit. II. Annal.

Si is tamen generosus. Nam victores (qui alto quidem sunt animo) *secundæ res in miserationem ex irâ vertunt.* Sallust. Orat. Lepidi.

CAPVT XX.

Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decôrum, Vtile, Tutum. atque adeò ad Pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro eâ auctor ipse Pacis inuocatus.

QVos huc quoque iam impellam. Nam ades tu VICTOR: & quamuis vela tibi tumeant secundo vento, capesse hunc portum. Procellâ inuolui potes, & euerti. Nam quamuis ille dixerit, *Pacem & concordiam Victis vtilia, Victoribus tantùm pulchra esse:* III. Hist.

Pax vincenti decora. Ne crede. illa verò non Pulchra iis solùm, sed Vtilis plerumque & Tuta. Palàm quidem pulchra: *& in bonis tuis rebus, hostium dubiis, tibi ampla ac speciosa danti pax est.* Liuius XXX.

Quàm decorum Principi, *cùm victoriam propè in manibus habeas, pacem non abnuere! vt sciant omnes, te & Suscipere iustè bella & Finire.* Ibidem.

In occasione accipienda. *Si prætermittis hoc tempus, quo dare magis quàm accipere potes pacem, vereor ne hæc lætitia luxuriet tibi ac vana euadat.* Lib. XXIII.

Et fiat illud: *Gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum curâ habuisset.* Tacit. XV. Annal.

Sanè vir sanctus inclamat: *Pacem contemnentes, & gloriam appetentes, pacem perdunt & gloriam.* Bernard. in Epist.

Iam

Tacit. XII Annal. Iam Vtilis quoque eadem. Nam si in bello perseueras, quid nisi *tædium ex morâ, periculum ex properantiâ* te manet? *Vtilis etiã: Vt bello & molestiis defungare.*

In Agric. Nam ferè *plus impetus, maior constantia penes miseros.*

Silius I. *Et fractis rebus violentior vltima virtus.*

Flor. II. cap. XV. *Quàm maximè mortiferi morsus esse solent morientiũ bestiarũ.*

Curt. III. Adde, quòd *Fortuna belli artem victos quoque docet.*

Plut. in Lycurg. Nec temerè id præuisum pręcautumque Lycurgo: qui Rhetram siue legem tulit, κωλύουσαν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους στρατεύειν, ἵνα μὴ πολλάκις ἀμύνεσθαι συνεθιζόμενοι πολεμικοὶ γένωνται: *vetantem eosdem hostes sæpiùs impugnare, ne repugnare assuefacti, ipsi quoque bellicosi euaderent:* *Non diu in eosdem bellandum.*

Liuius XXX. Denique Tuta: quoniam vitas per eam incerta belli. *Melior tutiorque est certa pax, quàm sperata victoria. Illa in tuâ, hæc in deorum manu est.* *Pax tuta.*

Ibidem. *Vim Fortunæ reputa, & omnia quæ agimus, subiecta esse mille casibus.* *Fortuna incerta.*

Seneca Herc. Fur.

——— *nemo se tutò diu*
Periculis offerre tam crebris potest.

Liu. XXX. *Omnia audacissimè incipientem nusquam fefellit Fortuna?*

Ibid. Eò magis time. & *ne quãto altiùs elatus es, hoc fœdiùs corruas.* *Quæ in extremo sæpè pungit.*

Seneca Hercul. Oet.

Semel profectò premere felices Deus
Cùm cœpit, vrget. hos habent magna exitus.

Curt. III. Itaque *illam ipsam Fortunam, quâ aspirante res tam prosperè gessisti, verearis.* *Non ergo irritanda.*

Ibidem. Fortuna enim est: & *ex his quæ tribuit tibi, quàm mutabilis sit, reputa.*

Homer. Iliad. σ.

Ξυνὸς ἐνυάλιος, καὶ τὸν κτανέοντα κατέκτα:
Mars communis, & interimit quoque iam perimentem.

Liu. XLV. *Ideò in secundis rebus, nihil in quemquam superbè ac violenter*

consulere decet, nec præsenti credere Fortunæ; cùm quid Vesper ferat, incertum sit.

Sapientiam cum eâ misce. Profectò *si in secundis rebus bonam quoque mentem darent dij, non eâ solùm quæ euenissent, sed etiam quæ euenire possent, reputaremus.* Lib. xxx.

Dabis ergo Pacem, *nec ita aliena appetes, vt de tuis dimices.* Ibidem.

Pax tolerabilis esto. Sed qualem? mitem. Nam *bellorum egregij fines, quoties ignoscendo transigitur.* Tacit. XII. Annal.

Imò benigna. Cogita, *Ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse:* Sallust. Orat. Philip.

Neque victis quidquam, præter iniuriæ licentiam, eripuisse. In Iugurt.

Quídni imiteris? *Quantâ peruicaciâ in hostem, tantâ beneficentiâ aduersus supplices vtendum.* Tacit. XII. Annal.

Vti animosè debes tanto munere deorum, dandi auferendíque vitam potens: Seneca I. De Clem.

Et interdum *contentus esse, nihil ex rege victo, præter gloriam, sumere.* Ibid.

Nam mala, infirma: Ex Famâ tuâ hoc erit, imò etiam ex Vsu. Si enim duram acerbamque das, quis seruabit? *Nec crediderís vllum populum, aut hominem denique, in eâ conditione, cuius eum pœniteat diutiùs quàm necesse sit, mansurum.* Liu. VIII.

Viuet semper in pectoribus eorum, quidquid istuc præsens necessitas iniunxerit. Lib. IX.

Et in tempore clamabunt, *Miseram pacem vel bello benè mutari.* Tac. XIII. Annal.

Bona, constantissima. Liberè & verè olim Priuernas ille in senatu Romano, interrogatus, Qualem ab iis pacem exspectarent? *Si bonam dederitis,* inquit, *& fidam, & perpetuam: si malam, haud diuturnam.* Liuius VIII.

Veriloquium est: *Ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sint, neque eo loco vbi seruitutem esse velint, fidē sperandam esse.* Ibidem.

Esto

Esto Pax igitur Mitis, sed in eos qui ex animo eam volunt. Nam siqui subdolè aut insidiosè agunt, hos tales adstringe. *Frequentiùs enim conuentionum pacisque simulatio credulis, quàm arma nocuerunt.*

Veget. III. cap. III.

Insidia tamen cauendæ.

Lib. III.

Polybij hîc dogma aureum : Τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων τεταγμένους, χρὴ τούτων οὐδενὸς μᾶλλον φροντίζειν, ὥστε μὴ λανθάνειν τὰς προαιρέσεις τῶν διαλυομένων τὰς ἔχθρας, ἢ συντιθεμένων τὰς φιλίας, πότε τοῖς καιροῖς εἴκοντες, καὶ πότε ταῖς ψυχαῖς ἡττώμενοι ποιοῦνται τὰς συνθήκας, ἵνα τοὺς μὲν ἐφέδρους νομίζοντες εἶναι τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττωνται· τοῖς δὲ πιστεύοντες, ὡς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, πᾶν τὸ παραπῖπτον ἐξ ἑτοίμου παραγγέλλωσιν: *Oportet eos qui rebus præsunt, nihil magis curare, quàm vt ne eos lateat quo animo sint qui aut bella finiunt, aut amicitias constituunt. quando temporibus cedentes, & quando reuerà animis fracti pacem ineunt. vt illos quidem, tamquam subsessores & insidiatores temporum, obseruent ac caueant. istis fidem habentes, tamquam verè subditis aut amicis, quidquid euenerit, imperent atque præcipiant.*

Animaduerte.

Hominibus suasi hactenus. nunc ad te, ô æternum Numen, qui *non Deus es dissensionis, sed Pacis:*

Paul. I. ad Corinth. cap. XIV.

Oratio pro pace.

Breues, sed calidas preces conuerto. *O mucro Domini, quousque non requiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile.*

Ierem. cap. XLVII.

Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictionis, vt des nobis finem & patientiam, & inuocabimus te, & viuemus.

Ex eodem cap. XXIX.

I. LIPSI POLITICORVM SIVE CIVILIS DOCTRINÆ LIBRI SEXTI

Capvt I.

Ad Ciuile bellum ventum. & eius miseriæ breuiter oculis subiectæ.

Inem Externo bello imposui: vtinam Ciuilibus malis! quæ *nostra per tot annos vidit ætas.* Liuius. Præfat.

Nam huc Ordo me trahit; & definio Ciuile bellum, Arma svbditorvm in principem mota, avt inter sese. Quo nihil miserius, nihil fœdius, & quod meritò mare ipsum dixerim calamitatum.

Quid sit Ciuile bellum?

Culmen miseriarũ.

Homerus verè scripsit, Iliad. 9.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος,
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος:
Ille nefarius & sine gente tribuque mihi esto,
Qui Ciuile cupit ferum & exsecrabile bellum.

Formidatũ iis qui verè homines.

Cuius mentem explicuit & diffudit magis Tullius: *Nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat. eumque ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto.* Philip. XIII.

Imò qui homines.

Et reipsâ quid scelerum ab eo abest? *quæve humana superant, aut diuina impolluta sunt?* Sallust. Orat. Lepidi.

In eo scelera,

Castra

Seneca II. De Irâ. *Castra ex vnâ parte contraria, & parentum liberorumque sacramenta diuersa.* *Et impietas.*

Lucanus VII. *——— vidêre parentes*
Frontibus aduersis, fraternaque cominus arma:
Idem I. *Cognatasque acies.*

Salluſt. Orat. Lepidi. Quid cladium non ei ineſt? *Proſcriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorum illuſtrium, vaſtæ vrbes fugâ & cædibus, ciuium miſerorum bona, quaſi* hoſtilis *præda, vænum aut dono data.* *In eo clades.*

Tacit. I. Hiſtor. *Occidere palàm, ignoſcere non niſi fallendo licet.* *Promiſcua cædes.*

III. Hiſt. *Non ætas, non dignitas, quemquam protegit, quo minùs ſtupra cædibus, & cædes ſtupris miſceantur.*

Lucan. I. *Nobilitas cum plebe perit, lateque vagatur*
Enſis, & à nullo reuocatum eſt pectore ferrum.

Tacit. II. Hiſt. Iam minora illa flagitia adde. *Fluxam per diſcordias militum fidem:* *Perfidia.*

I. Hiſt. Corruptam *Diſciplinam. quam in pace inexorabilem, diſcordiæ ciuium reſoluunt, paratis vtrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ:* *Nulla Diſciplina;*

II. Hiſt. Ideoque *Pecuniam inter ciuiles diſcordias ferro validiorem.* *Aut obedientia.*

Ibidem. Cernimus milites *in omne fas nefasque auidos aut vænales, non ſacro, non profano abſtinentes:*

Ibid. Quippe *obnoxiis ducibus, & prohibere non auſis.*

I. Hiſtor. Sciuntque *per turbas & raptus faciliùs eos ad ciuile bellum impelli.*

II. Hiſt. Atque vniuersè verum: *Ciuilibus bellis, plus militibus quàm Ducibus licere.*

Lucan. V. *——— Rheni mihi Cæſar in vndis*
Dux erat, hic ſocius. facinus quos inquinat, æquat.

Tacit. I. Hiſt. Quid? quòd nec apud togatos & paganos *vſquam fides aut amor? metu ac neceſſitate huc illuc mutantur:* *Variæ tranſitiones.*

Faciles occupantibus, & meliorum incuriosi. II. Hist.

Victoria aspera: Ad summam, *Omnia sunt in bellis ciuilibus misera, sed nihil miserius quàm ipsa victoria.* Cicero IV. Epist. ad Famil. epistolâ IX.

Quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentiores que reddit: vt etsi naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur. Ibidem.

Nec in potestate vincentis. *Duces enim accendendo ciuili bello acres, temperandæ victoriæ impares.* Tacit. III. Hist.

Bellorumque ciuilium hi semper exitus, vt non ea solùm fiant quæ velit victor, verumetiam vt iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta est victoria. Cicer. XII. Epist. ad Fam. epist. XVIII.

Plura sunt in detestationem huius pestis: quę nimis nota nobis, omitto.

CAPVT II.

De caussis ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Priùs de prioribus dictum.

ILLVC transeo, vt de Caussis eius distinctè differam, & de Fine. Quid enim opus de Modo gerendi? par ille aut idem, qui in Externo. Et alioqui, non tam de Gerendo eo cogitandum sapienti Principi, quàm cauendo. Hoc caput, hic pes rei. & initia profectò ac semina Ciuilium motuum restinguenda sunt: aut vbi accensa, nulla Prudentia te habebit indemnem. Necessariò aut interitus consequetur, aut mutatio rerum. Igitur de Caussis ἐπιμελῶς & intentè differam: & in herbâ, si possum, opprimam pestilentem hanc frugem.

Cardo hic rei, cauere bellum.

Caussæ Ciuilis belli duplices: Remotæ, & Propinquæ. Dico illas, QVAE PRIMAE VERAEQVE CAVSSAE SVNT, SED MINVS ADHAERENT EFFECTVI, AVT APPARENT. Istas, QVAE ORTAE AB ILLIS, EVENTVI CONIVNGVNTVR, ET PALAM SE OSTENDVNT. Priores, Sapientes intuentur: Vulgi oculi versi ad istas. Sunt inter Remotas duæ, Fatum & Luxus. Fatum in primis: quia ab

Caussæ Remotæ: *Caussæ Propinquæ.* *Fatum & ordo rerum gignit ciuiles turbas.*

ab euentibus omnis æui certum, Deum velut sollemniter magna imperia perdere per hanc viam.

Lucan. 1. *In se magna ruunt. Lætis hunc numina rebus*
Crescendi posuere modum.

Licet de omni republicâ præsagias, quod Crispus de suâ:
Ad Cæs. *Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt, quâ tempestate vrbi Romanæ fatum excidij aduentârit, ciues cum ciuibus manus conserturos. ita defessos & exsangues regi aut nationi prædæ futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, mouere aut contundere queant hoc imperium.* Europæi notate.

Flor. III. cap. XII. At Luxus etiam caussa altera. *Quæ enim alia res ciuiles furores peperit, quàm nimia felicitas?* Luxus paullatim quoque eas gignit.

Indid. *Opes atque diuitiæ afflixêre sæculi mores, mersamque vitiis suis, quasi sentinâ, rempublicam pessum dedêre.*

Ibidem. *Magnificus apparatus conuiuiorum, & sumptuosa largitio, nónne ab opulentiâ pariturâ mox Egestatem?*

Tacit. 1. Histor. *Cùm* scilicet *rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manebunt.* Ab illo enim æs alienum:

Indid. Hi tales, *miscere cuncta, & priuata vulnera, reipublicæ malis operire statuent.* Ab hoc spes nouæ.

Vell. II. *Quippe ita se res habet. vt publicâ ruinâ quisque malit, quàm suâ proteri; & idem passurus, minùs conspici.*

Sunt igitur isti gradus:

Lucan. 1. *Non auro tectisve modus, mensasque priores*
Aspernata fames.

Ibidem. *Hinc vsura vorax, auidumque in tempora fœnus,*
Et concussa fides, & multis vtile bellum.

Atque hæ duæ Remotæ illæ caussę sunt. quod in eas remedium? in alteram nullum. Frustrà cum Fato pugnes, id est diuino decreto. *Ita Fato placuit nullius rei eodem semper loco stare fortunam.* Remediũ, aut solatiũ potiùs, in Fatum.

Sen. Consol. ad Hel.

Nibil

Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu dies aliquis deiiciet. Idem Ep.

Certis eunt cuncta temporibus. nasci debent, crescere, extingui. Ibidem.

At in Luxum (si tempore prouides) firmum auxilium habes à nostrâ *Censurâ.

* Suprà, lib. IIII. cap. XI.

CAPVT III.

De caussis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima est: eius pernicies in omni statu. & sintne dissidia vmquam vsui?

HÆc igitur sunt, vt poëta ait,

——— publica belli Lucan. I.

Semina, quæ populos semper mersêre potentes.

venio ad Propinquas caussas: quæ tres occurrunt, Factio, Seditio, Tyrannis. Factionem nomino, PAVCORVM AVT PLVRIVM INTER SE COITIONEM, ET CVM ALIIS DISSENSVM. Cui origo sæpè à priuatis, aut publicis familiarum Odiis: sæpiùs ab Ambitione, dum quisque præire vult, aliumque detrahere: & huic fini conspirant. *Nemo enim eorum qui in rep. versantur, quos vincat; sed à quibus vincatur, aspicit.* Seneca Ep. LXXIV.

Definita Factio. *Fons Factionis, Odium: Aut Ambitio.*

Habet hoc vitium omnis Ambitio, Non respicit. Indid.

Trudunt igitur se, vt fluctus fluctum. atque inde contentio, odia, bellum. *Factiones fuêre, eruntq; pluribus populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames morbíve, quæque alia in Deûm iras, velut vltima publicorum malorum, vertunt.* Liu. III.

Pestis hæc mera statuum.

Nam quòd quidam hodie malè callidi eas etiam approbant, & negant Principi *quidquam aduersus subditos vtilius, quàm si in commune non consulant:* Tacit. Agric.

Aulici consiliarij probant:

Heu quàm errant! Cùm enim duplex, vt in definitione ostendi, Factio sit, Paucorũ aut Plurium: perniciosa vtraque. & hęc quidem palàm, quæ viribus freta statim ad manus

Improbè. *Factio popularis noxia.*

Liuius xxxiv. nus & arma tendit: & plerumque *pars quæ domestico certamine inferior est, externo potiùs se applicat, quàm ciui cedat.*

Sed nec prior illa minùs exitiabilis, quæ inter paucos & potentes. Nam paullatim, vt Philosophus quoque adnotat, Αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις συναπολαύειν ποιοῦσι καὶ τὴν ὅλην πόλιν: *Nobilium factiones trahunt ad se & in partes vniuersum etiam populum.* *Factio potentum noxia.* Aristot. v. Polit. cap. iv.

Cicer. De Arusp. Respons. Imò ægriùs hi placantur. *neque alius solet esse discordiarum exitus inter claros & potentes viros, nisi aut vniuersus interitus, aut victoris dominatus & regnum.*

Quomodo igitur vtiles? nam hæc exemplis herè atque hodie etiam sumus edocti. Illud quidem fateor: haud ab re esse, leuiter inter se dissentire finitima opida aut prouincias: sed leuiter, & hoc vno bono, ne in te conspirent. Cato in familiâ suâ id spectauit: qui ἀεί τινα στάσιν ἔχειν τοὺς δούλους ἐμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν ὁμόνοιαν καὶ δεδοικώς: *semper contentiunculas aliquas aut dissensum inter seruos callidè serebat, suspectam habens nimiam concordiam eorum metuensque.* *Gallia loquitur. Tamen aliqua dissidia vsui. Sed exigua,* Plutarch. Caton.

Seneca Ep. xcvii. Nec malè hîc illud applicauerim: *Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, quæ casura nisi inuicem obstarent, hoc ipso continetur.*

Tacit. v. Hist. Talem igitur aliquẽ dissensum, & *solita inter accolas odia,* *Et inter finitimos recepta.*

Fortasse tolerem: at nũquam veras illas, præsertim inter Nobiles, factiones. Imò τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, ait princeps Philosophus, καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν: *Nobiliũ contentiones & partes, etiã legibus oportet prohibere conari.* *Factiones legibus premenda:* Aristot. v. Polit. cap. viii.

Neq; insignia vlla, aut discrimina Nominum Vestiumque permittere: saluberrimè olim à Mæcenate monitum, ad Augustum. Κάλλιστον, inquit, τάς τε ἔχθρας καὶ φιλοτιμίας τὰς πρὸς ἀλλήλους παντάπασιν ἐκκόπτειν, καὶ μήτε ἐπωνυμίας τινὰς κενὰς, μήτ' ἄλλο τὶ ἐξ οὗ διενεχθήσονταί τισιν, ἐφιέναι σφίσι ποιεῖσθαι: *Optimum verò inimicitias omnes & ambitiosa certamina prorsus exscindere, atque adeò nec Nomina noua, aut aliud quid, ex quo oriri discidia possint, ipsis permittere.* *Earumque insignia.* Dio lii.

Et semina. Atq; hæc talia in semine comprimenda. Καὶ ἀρχομένων δεῖ τὰς τοιούτων εὐλαβεῖσθαι, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις: *Incipientia ista cauenda sunt, & dissipandæ magistratuum aut potentium contentiones.* Aristot. v. Polit. cap. IV.

Parua enim *sæpè scintilla neglecta magnum excitauit incendium.* Curt. IV.

Vetandi cœtus. Et semper *ab hoc genere summum periculum est, si cœtus, & concilia, & secretas consultationes, esse sinas.* Liuius XXXIV.

CAPVT IV.

Caussa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata.

Definita Seditio. IAM Seditio ētiam caussa Ciuilis belli. quam definio, MVLTITVDINIS IN PRINCIPEM AVT MAGISTRATVS, SVBITVM ET VIOLENTVM MOTVM. De cuius Origine, Progressu, Remediis vtiliter & ordine dicam. *Eius origo varia: Vt oppressio,* Origo ei à caussis variis. Sæpè ab oppressione aut metu. cùm *imminentium periculorum remedium, ipsa pericula arbitrati,*

Aut metus. Consternantur ad arma. Aristoteles caussam hanc discretè tetigit: Διὰ δὲ φόβον, inquit, στασιάζουσιν οἵτε ἠδικηκότες, δεδιότες μὴ δῶσι δίκην, καὶ οἱ μέλλοντες ἀδικεῖσθαι, βουλόμενοι φθάσαι πρὶν ἀδικηθῆναι: *Ob metum seditiones mouent, tam hi qui fecêre iniuriam, metuentes pœnam; quàm ij, qui in se exspectant, præuenire volentes priusquàm ea inferatur.* v. Polit. cap. III.

Laxitas nimia, Ab Indulgentiâ etiam, & rebus laxis. quomodo Appius apud Liuium dixit, *non miseriis, sed licentiâ, tantum concitum turbarum: & lasciuire magis plebem, quàm sæuire.* Liu. II.

Angustia, Sępè etiam ab Inopiâ, & rebus artis. *Semper* enim *in ciuitate quibus opes nullæ sunt, bonis inuident; vetera odêre, noua expetunt; odio suarum rerum mutari omnia student.* Sallust. Iugurth.

Tribunitij spiritus. Denique sæpissimè à Ducibus, cùm Tribuni quidam exagitant & signiferi turbarum. Nam *multitudo omnis, sicut mare, per se immobilis est.* Liuius XXVIII.

Æoli

Ibidem. Æoli isti excitant: & *caussa atque origo omnis furoris penes auctores est, reliqui contagione insaniunt.*

Quos operæ est, vt tibi describam. Sunt in eâ classe primùm, Ambitiosi aliquot homines. qui *priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habent.* *Quos ambitio impellit:* Tacit. xi. Annal.

Cicero ii. in Catil. Quique *honores quos quietâ republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur.*

Secundò, Obærati & re familiari perditâ. quibus scilicet *afflicta fides in pace, & rebus turbatis alacres, & per incerta tutissimi.* *Quos æs alienum:* Tacit. i. Histor.

Sallust. Orat. Philip. *Quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt:*

Ibid. Ideoq; auidè *tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt.*

Tacit. ii. Hist. Tertiò etiam Vani quidam & ventosi. qui *non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis læti, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malunt.* *Quos insita vanitas.*

Hæc Origo est, hæ caussæ & flabella: at Progressus iste. *Progressus & augmenta seditionum.*

i. Annal. Hi tales variâ arte *imperitos animos impellunt.*

Ibidem. Primò clàm, & *nocturnis colloquiis, aut flexo in vesperam die, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregantes.*

i. Hist. Illìc *inserunt querelas, & ambiguos de Principe sermones, quæque alia turbamenta vulgi.*

i. Annal. Mox etiam, *promptis iam & aliis seditionis ministris,*

iv. Histor. Agunt audaciùs: & palàm *libertas ac speciosa nomina prætexuntur:*

xvi Ann. Sed quàm falsò? Nam *vt imperium euertant, Libertatem præferunt; si euerterint, ipsam aggredientur.* *Libertas & tutela publica prætexi solita.*

iv. Histor. *Nec quisquam alienum seruitium, & dominationem sibi concupiuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet.*

i. Ann. *Adstrepit* tamen *his vulgus.* *Vulgus leue & credulum.*

i. Histor. Primò *leuissimus quisque, & futuri improuidus, spe vanâ tumens:*

Mox, *quod in ſeditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fuêre.* Ibid.

Calidi hîc regnant. Atque hîc regnum obtinent feruidi maximè & procaces: quique *inclementer in Principem inuehi ſoliti, nihil ſpei ſibi inter aduerſa reliquerunt.* III. Hiſt.

Nam iſti *apertè deſcendiſſe in cauſſam videntur:* Ibidem.

Grati ſemper vulgo. *Eoque* plebi *gratiores, culpæ vel gloriæ ſocij.* Ibid.

Ad ſummam, *quanto quis audaciâ promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur.* I. Ann.

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ πάγκακος ἔμμορε τιμῆς: Prouerbialis verſus.
In turbis etiam prauus ſortitur honorem.

Remedia in principio adhibenda. Progreſſus eſt iſte: ſed quę Remedia? iam dabo. Suadeo vt in tempore occurras. Nam ſæpè *modicis remediis primi motus conſedêre.* Tacit. XIV. Annal.

Omne malum naſcens facilè opprimitur: inueteratum, fit plerumque robuſtius. Cic. Philip. V.

Vide igitur, ſi *incipiens & nondum adulta ſeditio melioribus conſiliis flectetur.* Tacit. I. Hiſt.

Per interpretes placandi turbidi: Mitte qui moneant, ſuadeant: & præſertim eos, quibus *facundia adſit, mulcendique vulgum artes, & auctoritas.* III. Hiſt.

Non etiam tu ipſe eas? haud temerè. & malo vt *integra auctoritas tua maioribus remediis ſeruetur.* I. Hiſtor.

Interdum per teipſum. Tamen interdum haud abnuam, *præſidium te ab audaciâ mutuari.* I. Ann.

Fecit magnus Cæſar, &

——— *ſtetit aggere fulti* Lucan. V.
Ceſpitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Nil metuens.

Etiam *Diuus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit.* Tacitus I. Ann.

Cur

I. Histor. Cur non tu idem in re ancipiti, & *vbi periculosior sit quies, quàm temeritas?*

Aude, illi metuent: &

Lucan. V. *Deteget imbelles animos nil fortiter ausa*
Seditio, tantumque fugam meditata iuuentus. *Forte aliquod factū eos terret.*

Ex Liuio VII. Nam plebem nosce. *ferocior illa ad rebellandum, quàm ad bellandum.* *Plebs incipit magis, quàm patrat.*

Idem VI. Eique insitum *tentare magis, quàm tueri libertatem.*

Curt. IX. Audi vaticinium: *Omnis multitudo, maximè militaris, mobili impetu fertur. Ita Seditionis non remedia, quàm principia, maiora sunt.* *Leui re sedatur.*

Titinnius. *Coquus magnū aënum quando feruit, paullâ confutat truâ.*

Tacit. I. Annal. Quid tamen si coaluit & iam fortis est Seditio? nempe *fortioribus remediis agendum:* *Interdum tamen vi comprimenda.*

Ibidem. Et *si imperium detrectetur, bello certandum.*

I. Hist. Nec tamen statim. *Da malorum pœnitentiæ, bonorum consensui spacium.* *Sed lentâ.*

Liu. II. Cogita *diem forsitan tempusque ipsum leniturum iras, sanitatemque animis allaturum.*

Tacit. I. Annal. Intereà variè *spem offer, metum intende.* *Variis artibus versanda.*

Tacitus IV. Hist. Sed in primis per artes diuelle eos ac disiunge: *quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.* *Disiungenda.*

Liuius II. Quosdam occultis præmiis ad te allice. *neque vmquam deerunt, qui gratiam melioris partis bono publico velint quæsitam.* *Corrumpenda.*

Tacit. II. Hist. Quosdam subdolè ad ipsos mitte: qui eadem *velle simulent, quò plus auctoritatis consiliis insit.* *Fallenda.*

IV. Histor. Hi fallent. Tu quoque da verba: quoniam *verba apud eos plurimùm valent.* *Verbis demulcenda.*

Plutarch. Politic. Τὸν μὲν λύκον οὐ φασὶ τῶν ὤτων κρατεῖν· δῆμον δὲ καὶ πόλιν ἐκ τῶν ὤτων ἄγειν.

ἀγ'ν δεῖ μάλιστα: *Lupum aiunt auribus non teneri at populum & ciuitatem auribus maximè oportet ducere.*

Ambiguis promissis inducenda. Offer blanda, imò ambiguè promitte. quid refert? Facilè mox *irrita facies, quæ per seditionem expresserint.* Tacitus I. Annal.

Ego bonum hunc dolum toto ostio admitto. Falle, falle potiùs, quàm cæde. Quòd si quid hîc maculæ; elui id velim clementiâ & lenitate. Ad te redierunt? ne sæui. *Omnium culpa fuit, paucorum sit pœna.* *Sed inducta, clementer habenda.* Ex Tacit. Histor. I.

Capita saltem puniuntor. Abundè satis, si *nefariæ seditionis auctores sanguine luant, quod admiserunt.* Liuius XXVIII.

Imò *si vnus altérve, maximè prompti, subuertantur.* Tacitus II. Hist.

——— *Quidquid multis peccatur inultum est.* Lucanus V.

Vnde orta culpa est, ibi pœna consistat: Liuius XXXIIX.

Et scito *ad multitudinem, castigationem satis esse.* Ibidem.

Inquisitio tollitor. Sed nec in conscios inquire. Bonâ fide securi omnes sint: & Tiberij exemplo, *quamquam multi sustentasse opibus, iuuisse consiliis dicentur, haud quæres.* Tacit. II. Annal.

CAPVT V.

De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæsitumque, tollenda ea an toleranda?

Definitio Tyrannidis. TERTIA inter Ciuilis belli caussas, Tyrannis. Quid ea est? VIOLENTVM VNIVS IMPERIVM, PRAETER MORES ET LEGES. Aio violentum. quia in communi omnium odio, necessariò Tyrannus decurrit ad hoc asylum. *Vis ei adhæret:*

Quod ciuibus tenere te inuitis scias,
Strictus tuetur ensis. Seneca Herc. Fur.

Præter alia, hoc inter Regem Tyrannumque discrimen est: *quòd alter arma habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compescat.* Seneca I. De Clem. *Et terror.*

Aio

Seneca Herc. Fur. Aio etiam, Prȩter mores aut leges. Nam apud Tyrannos *Sine lege est:*
Ius est in armis, opprimit leges timor.

Tacitus Agric. *Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus Imperium; atque vbi solitudinem fecerint, Pacem appellant.*

Specie tamen aliquâ legum, euertunt leges: & habent *Sine bono vllo iure.*
Tacit. IV. Annal. huic rei Delatores. quod *genus hominum publico exitio repertum, nec pœnis vmquam satis coërcitum, per præmia eliciunt.*

Ibidem. Atque *vt quis districtior accusator, apud eos velut sacrosanctus est: leues, ignobiles, pœnis adficiuntur.* *Amat Delatores.*

Sallust. Itaque sub iis *quàm quisq; pessimè fecit, tã maximè tutus est.* *Tuetur malos.*

Idem Catil. Tyrannis enim *boni quàm mali suspectiores sunt, semperq; aliena virtus formidolosa est.*

Tacitus Agric. Inde *sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.* *Odit formidatq; bonos, aut illustres.*

I. Hist. *Nobilitas, opes, omissi gestique honores, pro crimine: & ob virtutes certissimum exitium.*

In Agric. Imò etiam ob Doctrinam. Nam *pellunt Sapientiæ professores, & omnes bonas artes in exsilium agunt.* *Etiam doctos.*

Ibid. Quid ita? *nequid vsquam honesti oculis occurrat.*

Plinius Paneg. Ipsi enim vitiosissimi, *inimicas vitiis artes, non odio magis, quàm reuerentiâ relegant.*

Tacit. Agric. Quin metu apud posteros infamiæ, sæuiunt in ipsa Scripta: & *monumenta clarissimorum ingeniorum in foro ac comitio vrunt.* *Scriptores & scripta auersatur.*

Ibidem. At non etiam *illo igne abolent vocem populi, & conscientiam generis humani.* *Frustrà abolet.*

IV. Annal. Mihi *secordiam eorum irridere libet, qui præsenti potentiâ freti, credunt exstingui posse etiam sequentis æui memoriam.*

Ibid. *Nam contrà, punitis ingeniis gliscit auctoritas, neque aliud externi reges, aut qui eâdem sæuitiâ vsi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperêre.* *Deus maior & melior seruat.*

Hæc

Odiosa omnibus. Hæc facta Tyrannorum: qui Fructus? acerbi. Sunt enim in omnium odio: & *malos Principes detestantur, etiam qui malos faciunt.* Plinius Paneg.

Omnes vicissim metuens. In assiduo Metu: & *ad omnes suspiciones pauidi.* Tacit. II. Hist.

Ideò *adimunt per inquisitiones loquendi audiendique commercium.* In Agric.

Nec linguas solùm, sed *omnium manus obseruant, & eo quoque tempore quo non captantur, peti se iudicant, nullumque momentum immune à metu habent.* Seneca I. De Clem.

——— Sors ista Tyrannis
Conuenit: inuideant claris, fortesque trucident,
Muniti gladiis viuant, septique venenis,
Ancipites habeant arces, trepidique minentur. Claud. IV. Cons. Honor.

Conscientiâ suâ premitur: Adde cruciatus & tormenta interna. Nam *si Tyrannorum mentes recludantur; possint aspici laniatus & ictus. quando vt corpora verberibus, ita sæuitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Tacit. VI. Annal.

Et
Quàm vellent numquam sceptris fulsisse superbis! Silius XIII.

Adeò facinora atque flagitia sua ipsis quoque in supplicium vertunt. Tacitus VI. Annal.

Infortunium inuenit. Denique quis exitus? deiectio, aut cædes. Nam *reges consenescunt, liberisque ac nepotibus tradunt regna: Tyrannorum exsecrabilis ac breuis potestas est.* Seneca I. De Clem.

Nam rarò diuturni tyranni. Thales interrogatus, Τί δύσκολον εἴη τεθεαμένος; Γέροντα, ἔφη, τύραννον: *Quid difficile vidisset? Tyrannum, inquit, senem.* Laërt. in eius vitâ.

Rarò incruenti. Nec poëta noster vanus:
Ad generum Cereris, sine cæde & vulnere, pauci
Descendunt reges, & siccâ morte tyranni. Iuuenalis Sat. X.

De Remedio. Immanem belluam hanc vides. sed quod in eam remediũ? duplex: Auferre, aut Ferre. Illud, erectioris spiritus est;

Tollere quidã volunt. cui videtur *moriendũ potiùs, quàm vultus aspiciendus tyranni.* Cicero I. De Offic.

Nec

Idem pro Milone.

Nec ego reprimo, cùm ſciam *Græcos homines deorum honores tribuiſſe iis, qui tyrannos necauerunt.*

Cum applauſu multorum.

Audio etiam illum Tragicum:

Seneca Herc. Fur.

——— *Victima haud vlla amplior,*
Poteſt, magíſve opima mactari Ioui,
Quàm rex iniquus.

Sed tamen hoc alterum magis è Sapientiæ normâ cenſeo, & ſæpiùs è publico vſu. Quiſquis es inter Subditos, ſi me audis *ſcutum tibi magis quàm gladium* ſume:

Ex Liu. III.

Sed toleràndi ſæpiùs videntur.

Hoc inquam Tolerantię ſcutum. Primùm, nónne à Deo reges ſunt? ergo anceps, *cæde ſe qualiſcũq; Principis cruentare.*

Tacit. XV. Annal.

Quia deus immiſit.

Phœbus ille vatum dixit:

Homer. Odyſſ. π.

——— δεινὸν δὲ γένος βασιλήϊόν ἐστι
Κτείνειν:

——— *res eſt grauis occidiſſe*
Regalem ſtirpem.

Nec temerè ſanguis regius violandus.

Nimis verè. Res grauis, imò plerumq; & infelix: ſi tamen exemplis credimus omnis æui. Eccè priuatim, vindicta ſtatim ſequitur: & facinoris eius *vltor eſt, quiſquis ſucceſſit.*

Tacitus I. Hiſtor.

Priuatim rarò id benè ceſſit:

Ibid.

Traditâ ſcilicet *Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum vltione.*

Nam vel exempli cauſsâ,

Seneca Oedip.

Regi tuenda maximè regum eſt ſalus.

At publicè, quid niſi clades? & rarò ea *moles conuelli, ſine conuellentium exitio poteſt.*

Tacit. IV. Hiſtor.

Publicè minus.

Factiones ex eo, diſcidia, & bella inteſtina. Atqui ego cum Fauonio aſſero, χεῖρον εἶναι μοναρχίας παρανόμου πόλεμον ἐμφύλιον: *Peius deteriusque eſſe tyrannide ſiue iniuſto imperio, bellum Ciuile.*

Plut. in Bruto.

Semperq́; ea cauſſa cladium.

Quídni ergo laudabilius, noſtrum Ferre? *meminiſſe temporum, quibus nati ſumus. & bonos Principes voto expetere, qualeſcumque tolerare?*

Tacit. IV. Hiſtor.

Tolerare melius:

Vt cælestia omnia mala. A deo enim ista & ab alto. & *quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; sic luxum & auaritiam dominantium tolerare* debemus. Indid.

Nam subditorũ est, parere. *Indigna, digna habenda sunt, rex quæ facit.* Plaut.

Quid calcitras? *Principi summum rerum iudicium dij dederunt, subditis obsequij gloria relicta est.* Tacit. IV. Annal.

Iugũ quatere, nocet. *Nihil tam exasperat feruorem vulneris; quàm ferendi impatientia.* Egesip. lib. II. cap. IX.

In ipsis agrestibus feris, artissima vincula, si se excitent, imprimuntur; si quiescant, relaxantur. Ibid.

Modestia reges mitigat. Sed & in teipso vide, nequa durioris imperij culpa. Nam vt verè magnus ille regum dixit: *Regum ducumque clementia non in ipsorum modò, sed in illorum qui parent, ingeniis sita est.* Alexander apud Curt. lib. IIX.

Obsequio mitigantur imperia. Ibidem.

Interrogatus quispiam, *quid ita Sparta floreret? quiáne reges rectè imperare scirent? Imò, inquit, quia ciues parere.* Theopompo tribuit Plutarch.

Cõtumacia exasperat. O benè! & tu tibi sume. Nam sæpè retractas, & *contumaciá atque inani iactatione famam fatumque prouocas.* Tacitus Agric.

Et prælatio nimia libertatis. Plenam meramque libertatem spiras. nescius, *quomodo pessimis Principibus sine modo dominationem; ita quamuis optimis modum libertatis placere:* IV. Histor.

Et necessariò *contumaciá inferiorum, lenitatem imperitantis deminui.* XVI. Annal.

Monita subditis: Pone hos animos: & *compesce ardorem, peritus obsequi, eruditusque vtilia honestis miscere.* In Agric.

Ne *contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate malis.* IV. Hist.

Assiduè cogita: *quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius, vnum esse cui seruiant.* Plinius Paneg.

Qui proni ad querelas aut calumnias. Mali sæpè Principes, fateor & doleo: sed calumniando peio-

peiores etiam facimus. Ita ingenium vulgo. audent paſſim & gaudent

Statius Theb.

——— humili læſiſſe veneno
Summa; nec impoſitos vmquam ceruice volenti
Ferre duces.

Thuc. I. Atque, vt ille ait, Τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις: *Præſens imperium ſubditis ſemper graue.*

Tacit. IV. Hiſt. Quid ſi aliud? idem. Nam *vitia erunt, donec homines: ſed nec hæc continua, & interuentu meliorum penſantur.* *Ferāt præſentia, ſpe meliorum.*

XII. Ann. Concludo igitur, *Ferenda regum ingenia, neque vſui crebras mutationes.*

CAPVT VI.

Quæſtiuncula per occaſionem inſerta, An miſceat ſe bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum diſcrimine aliquo perſonarum definita.

HÆc initia & hæ Cauſſæ ſunt belli Ciuilis. Modus Gerendi ſequebatur: ſed iuſtè negaui de eo me dicturū. Illud ſaltem hoc loco lubet quærere, Quî gerat ſe in bello Ciuili vir bonus? quieſcat, an abeat in partes? Quietem Ratio & Exempla ſuadere videntur. Ratio: quia *arma ciuilia neque parari, neque haberi poſſunt, per bonas artes.* *Vir bonus an ciuili bello interſit?* *Non debere videtur.*

Tacitus I. Annal.

Atque etiam finis in iis plerumque improbus: & duces *bonum publicum ſimulantes, pro ſuâ quiſque potentiâ certant.* *Quia ipſum malū:* *Quia finis in eo malus.*

Salluſt. Iugurth.

Id. Orat. Macri trībun. pleb. *His ciuilibus armis,* ait Salluſtius, *dicta alia, ſed certatum vtrimque de dominatione eſt.*

Cæſ. inter Epiſt. Ad Att. X. ep. VII. Quid ergo *viro bono & quieto, & bono ciui magis conuenit, quàm abeſſe à ciuilibus controuerſiis?*

Adde, quòd ſæuitia quædam & feritas annexa his bellis: à quâ ſanè immensùm abhorret vir bonus. Cicero hoc adſpectu clamat: *Melioris mediusfidius ciuis & viri puto, quouis ſupplicio affici, quàm illi crudelitati non ſolùm præeſſe, verumetiam intereſſe.* *Quia crudeliter geritur.*

Ad Attic. IX. ep. IV.

 Iam

Et viri magni abhorruerunt. Iam exempla si quæruntur, illustria sunt. *Aiunt gloriari solitum Q. Hortensium, quòd numquam Ciuili bello interfuisset.* Id. ad Famil. II. ep. XVI.

Asinij etiam *Pollionis factum ac dictum memorabile. Nam rogante Cæsare, vt secum ad bellum proficisceretur Actiacum: Ego, inquit, discrimine vestro me subtraham, & ero præda victoris.* Vell. II.

Contrà, Debere videtur. Est enim boni, bonos sequi. Et plura reperies. Tamen altrinsecus, Ratio pariter & Exempla. Ratio hæc. Vbi dissidium, cur vir bonus seiungat se à suis? imò *vt bos armenta; sic ipse bonos viros, aut eos quicumque dicentur boni, sequatur.* Cicer. ad Attic. VII. epist. VII.

Et Solon lege ita cauit. Sapiens ille Solon lege etiam Medios istos quietosque submôuit. *In casu,* inquit, *ciuilis discordiæ, qui non alterutrâ parte sese adiunxerit, sed solitarius separatusque à communi malo ciuitatis secesserit; is domo, patriâ, fortunisque omnibus careto, exsul extorrisque esto.* Agellius Noct. Att. lib. II. cap. XII.

Fecerunt item viri magni. Quid Romanus ille *Cato virtutum viua imago,* Seneca I. De Tranq.

Certius sapientis exemplar, quàm Hercules aut Vlixes, II. De Tranq.

Nónne non comitem solùm Ciuilibus armis se præbuit, sed ducem? constat. Ergo & vir bonus idem faciet. & *quemcumque sors tulerit casum, subibit potiùs cum iis qui dicentur esse boni, quàm videatur à bonis dissentire.* Cicer. ad Att. III. epist. I.

Nos discriminamus. Conflictum sententiarum vides: nos quid volumus? pacem. Vtramque sententiam probam esse dicimus, sed cum *Illustres & actuosos interesse volumus:* discrimine quodam personarum. Clarus quispiam aut illustris est? *versari in republicâ, atque in eâ excellentiùs se gerere studuit?* Idem pro Sextio.

Posterior ei sententia tenenda: & faciendum *quod pecudes, quæ dispulsæ, sui generis sequuntur gregem.* Idem ad Att. VII. epist. VII.

Quis color aut ratio, cùm tranquillis rebus ad clauum sederis, vt deseras abiiciasq; eum, turbatis? non potes. Huic generi hominum, scimus *dignitati esse seruiendum, reipub. consulendum, officij rationem in omni vitâ esse ducendam.* Idem pro Sextio.

Sed modestè. Misce te & iunge: sed cum hac lege, vt appareat *Sapien-*

tem

Idem Ad Fam. IV. Epist. VII. *tem & bonum ciuem initia belli ciuilis inuitum suscipere, extrema non libenter persequi.*

Consilia tua si ad pacem confers, si in ipso æstu belli, iræ ac victoriæ moderaris: ô virum, ô ciuem! At parte alterâ, latet aliquis? & est ex eo genere qui *missos fecerunt honores, nec rempublicam attingunt?* *Minùs claros & quietos, quiescere.* Idem pro Sextio.

Hic, me iudice, nec ciuile quidem bellum attingat. Cur nunc se det in turbidum illud mare, qui tranquillum non tentauit? Ille verò *neque tutius, neque honestius reperiet quidquam, quàm ab omni contentione abesse.* Cæs. in iis Ad Att. X. ep. VII.

Cælius ad Cic. lib. X. ad Attic. *Eligat censeo aliquod opidum vacuum à bello, dum hæc decernuntur:*

Cicero Ad Att. VII. ep. XXV. Sed cum eâ item lege, vt *ne propensior ad turpem caussam videatur.* *Affectu tamen à bonis stare.*

Nepos in eius vitâ. Animo saltem quis patriam non iuuet? Cape exemplum ab ipsâ Modestiæ & Prudentiæ prole, Tito Attico. qui *ita in rep. est versatus, vt semper optimatium partium & esset, & existimaretur: neque tamen se ciuilibus fluctibus committeret. quòd eos non magis in suâ potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quàm qui maritimis iactarentur.* *Attici insigne exemplum, nobis imitãdum.*

Suetonius Iul. cap. LXXV. Vir optime salue, & probande magno illi Cæsari: qui *denuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum qui reipubl. defuissent: ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronunciauit.* *Cæsaris moderatio, Principibus imitanda.*

Cic. in iis ad Att. IIX. Epist. XV. Hoc nostrum arbitrium est in re litigiosâ. in quo *facilè intellego, pugnandi cupidis hominibus me non satisfacere.*

Idem pro Marcell. Sed iidem illi vitam meam cogitent: sciantque *consilia nostra pacis & togæ socia, non belli atque armorum esse.*

CAPVT VII.

De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

SED seriò iam exsulto. & vt nautæ *——— quando ex alto procul Terram conspiciunt,* ex animo lætantur: sic ego, qui terram non aspicio, sed tango. Breue saltem spatium interest, de Ciuili bello Finiendo: quod vnâ nec mutatâ velificatione decurram. Finitur Ciuilis discordia dupliciter, Pactione aut Victoriâ. Illam eligo. & omnino melius *Sapientiâ id potiùs extingui, quàm armis & ferro rem in discrimen adducere.* — Plaut. Mænech. — *Duplex ratio finiendi ciuilis motus.* — Cicero Philip. V. — *Pactio melior.*

Mihi omnis pax cum ciuibus bello Ciuili vtilior videtur. — Idem Philip. II.

Etiam temporaria & parum firma. Nónne diuulsi animi intereà coalescunt? Errant, qui exacta hîc omnia volunt & ad liquidum perducta. Acutè simul & verè Curtius: *Nec fallebat Antipatrum dissentire ab animis gratulantium vultus, sed bellum finire cupienti opus erat decipi.* — *Dies & Tẽpus, semper pro regibus.* — Lib. VI.

Rex prudens sæpè *moram magis quàm bellum metuet.* — *Diuturnũ bellum iis noxium.* — Liu. XXI.

Tamen plerisque placere video Finiendi modum alterum: qui *veram volunt & sine exceptione Victoriam.* — Florus II. cap. XIII.

Quæ splendida sæpiùs, quàm salutaris: nisi magnâ quâdam prudentiâ moderaris. Nam *ex victoriâ cùm multa mala, tum certè tyrannis exsistit.* — *Victoria plena vix hic conducit:* — Cicer. ad Attic. VII. epist. V.

Tu caue, & callidum Mucianum hîc audi: *Initia bellorum Ciuilium Fortunæ permittenda, Victoriam consiliis & ratione perfici.* — *Nisi consilio valdè regitur.* — Tacit. III. Histor.

Illa adhibe, & inprimis semina motuum tolle. Capita specie honoris aut muneris ablega, vt *noua cupientibus auferatur dux & auctor.* — *Auctores motuum tollendi.* — XVI. Ann.

Ipsos milites remoue. quos *spargi per prouincias, & Externo bello illigari, pars consilij pacisque sit.* — *Instrumenta remouenda.* — III. Hist.

Sæpè

v. Histor. Sæpè *bellum externum* firmam *concordiam peperit.*

Sallust. ad Cæs. Sed ante omnia Clementiæ vestigiis tu adhære. neque audies *importunissima genera hominum*, qui *tot miserorum ciuium sanguine satiari nequiuerunt.* *Leniter cũ aliis agendum.*

Indid. *Qui te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocant.* *Nõ audienda sanguinaria hirudines.*

Indid. Scilicet vt ipsi *trahant, rapiant, & tamquam vrbe captâ, libidine ac licentiâ suâ pro legibus vtantur.*

Cicero Ad Brut. epist. 11. Non, non: Brutus tibi doctor melior. cuius saluberrimum effatum, *Acriùs prohibenda esse bella Ciuilia, quàm in superatos iracundiam exercendam.* *Salutare consilium.*

Idem pro Marcell. *Iudica à plerisque ignoratione potiùs, & falso atq; inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate ciuile bellum esse susceptum.*

Sallust. ad Cæs. Ita res tuas augebis, ita famam, & efficies *vt nec inimici quidem queri quidquam audeant, nisi de magnitudine tuâ.*

Seneca 1. De Clem. *Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est, quàm illa corona* OB CIVES SERVATOS. *Decus regum, clementia.*

Sallust. ad Cæs. SED ego hactenus, ô Princeps, *quæ mihi vtilissima factu visa sunt, quæque tibi vsui fore credidi, quàm paucissimis potui, perscripsi:* CONCLVSIO.

Vell. 11. Nunc *voto finiendum volumen est.*

Tacit. IV. Annal. *Et socios, ciues, ac Deum ipsum precor. hunc, vt tibi ad finem vsque vitæ, quietam &* INTELLEGENTEM HVMANI DIVINIQVE IVRIS MENTEM *duit: illos, vt quandocumque concesseris,* CVM LAVDE ET BONIS RECORDATIONIBVS, *facta atque famam nominis tui prosequantur.* *Et pro Principe votum.*

ANNVE O. REX REGVM.

IVSTI LIPSI
AD LIBROS
POLITICORVM
NOTAE,
ET
DE VNA RELIGIONE
LIBER.

Aucta omnia & innouata.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↄ. Iↄc. x.
Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum.

REVERENDO ET AMPLISSIMO
PRAESVLI
IOHANNI SARACENO
ABBATI VEDASTINO, ET A CONSILIIS STATVS BELGICI.

NOTAS quas vides, & adiunctum *De vnâ religione* librum, aucta hæc variè aut innouata, tibi datum dicatumque imus, Amplissime Præsul: atque intimo meo voto, vtinam maius aliquod aut speciosius munus! Certè merebaris, & impensè ego volebam. sed quid est? aliud præ manu nunc non erat, & differre diutiùs professionem huius æris alieni, pudor meus & ingenuus animus recusabant. Tu ille es, cuius beneficia à quadriennio iam in me summa: qui aduenientem in amicitiam tuam admisisti, aut potiùs aduocasti; fontem benignitatis tuæ vltrò reserasti, & verè fontem: ita largiter & perenniter in me fluxit. Nec in me tantùm. publica & testata beneficia tua sunt in omnes, quibus commendatio aut insigne aliquod est Religionis, Virtutis, aut Doctrinæ. Enimuerò sacra si intuear, quis magis ea defendit, ornauit, ampliauit? Aræ & templa vetera instaurata, aut noua instituta, tui operis sunt; tui, religiosorum cætus correcti, aucti, propagati; & vno verbo, omnes pietatis

veræ, id est antiquæ, mystæ aut cultores, te habent decus, subsidium, portum. Quid aliæ virtutes? simile. & cùm nullâ in re minùs ratio constare tibi videatur quàm in donando, mirâ prudentiâ domesticâ tuâ aut parcimoniâ fit, vt supersit semper quod dones. Nec ista in gratiam aut gloriam. Deo soli & vsibus humanis imputas: & fructum beneficij vnum censes, fecisse. Vt stellæ in cælo lucent, hoc tantùm vt luceant: sic tu naturâ & inclinatione beneficus, sine aliâ affectatione aut aspectu. O rarum mirumque virum! & in litteris magis hoc lubet diffundere, id est, in re nostrâ. Quis earum titulum in Belgicâ sibi inscripsit, & te Patronum non asscripsit? rarus: cùm etiam eos qui colorem & speciem earum habent, iuues. De Nicolao Quinto, egregio inter Pontifices, fama tenuit, cùm sermo aliquando esset, de Musicis litteratisque viris, & diceret quispiam, *Poëtas aliquot bonos Romæ esse. Non credo,* illum subiecisse: *cur enim ad me non veniant, qui etiam malis pateo?* Magni, sed & candidi animi vox. quâ significabat, non compotes solùm optimarum artium, sed & candidatos à se diligi: & in iis demerendis munerandisque decipi se, etsi non deceptum. Excitabat scilicet ita alios: & ad rem magis inuitabat, cùm & spem viderent honorari. Simile in te est: & quisquis nomen hoc litterarum habet, velamenta & infulas, vt sic dicam, præfert, quibus apud te exoret. Ah vtinam in hac & aliâ virtute tibi similes, qui gradu similes! quorum aliqui (plerique nolo dicere) in illâ altitudine, nil nisi alti sunt: & vt

cupressi,

cupreſſi,cetera ſteriles,præter ſpeciem nihil habent. At verò in te laudanda etiam alia. hoc in primis, quòd curas tuas à ſingulis ad publica etiam profers: & patriam conſiliis & prudentiâ opportunè iuuas. En tenebras & confuſionem temporum; tempeſtatem in mari, in terrâ; bella pro religione, pro imperio; diſſidia cum veris hoſtibus,cum ciuibus; & omnia ſic turbata aut deſperata, vt pars conſilij cenſeatur, conſilijs non ſe miſcere. Sed tu is obuiàm, & in quiete aut ſubductione aliorum, manum ad clauum porrigis: porrigis dico, ſed aduocatus. Ille, ille Rex poſt hominum memoriam Optimus Maximus, bona tua vidit, cùm te coràm vidit: illam dignitatem corporis, eloquium oris, animi prudentiam: & ſtatim in ſanctius illud conſilium, quod rerum ſtatuſque vocant, adſciuit. Quàm iudicio hoc fecerit, iudicia omnium conſentiunt. qui te mirantur, vt Numam aliquem aut Lycurgum, ſacris humaniſque rebus, pacis belliqúe artibus, mixtum & idoneum: & in duplici munere, feliciter & induſtriè omnia, ſic vt in vno alius, obeuntem. Macte his virtutibus Præsvl, & aliis, quas ſileo: quia iam nunc grauari te ſentio hos ſermones. in quos nec me dediſſem, niſi quia publicè intereſt, aliquod virtutibus præmium, aut præconium ſaltem eſſe: & ne iis ſit tantùm ex conſcientiâ merces. Tu meum animum, quod præcipuè volebam, vides. tuum nunc & poſteà; etiam tunc, credo, cùm auulſus ab hoc corpore in æternis illis locis erit. Quæſo vt ita cenſeas, & eius obnoxij addictique teſtes, ac velut

obsides, hos libellos capias: si per se haud magni pretij, operi tamen adnexos, cui pretium aliquod Fama adhuc esse voluit, & spero volet. Quòd autem non perfeci vno tenore & protelo totum opus, non mea culpa aut ignauia est: sed valetudo interpellauit, tum & occupatiunculæ, quæ nimis sæpè distrahunt aut diuellunt. Fiet aliàs, si ille volet, qui super nos vult & potest: qui te AMPLISSIME PRÆSVL, Religioni, Patriæ, nobis diu seruet. Louanij, postridie Natalem Dominicum. ∞.IↃ.XCV.

SVETONIVS IN AVGVSTO

CAP. LXXXIX.

IN *euoluendis vtriusque linguæ auctoribus, nihil æquè sectabatur, quàm Præcepta & Exempla, publicè vel priuatim salubria: eaq; ad verbum excerpta, vel ad domesticos, vel ad prouinciarum exercituumq; rectores, vel ad vrbis magistratus plerumque mittebat: prout quisque monitione indigeret.*

IVSTI

IVSTI LIPSI
AD I. LIB.
POLITICORVM
NOTÆ.

OLITICORVM LIBRI.] *Ita inscripsi, nec perperàm. Nam etsi propriè de principatu agimus, & eius instructio mihi scopus: tamen & librorum prior pars velut commune* προαύλιον *ad quamque Rempubl. est: & passim præcepta ad omnem Ciuilem vitam.* De titulo librorum.

Siue Ciuilis doctrinæ.] *Rectè ita licet vertere: imò* Politicen *ipsam* Ciuilitatem *Apuleius reddidit, de Philosophiâ: & Seneca* Ciuilem *eius* partem *dixit.*

IN CAPVT I.
Præloquium.

Veterum monitis, imò & verbis.] *Ita fecimus. Lapides & ligna ab alijs accipio: ædificij tamen exstructio & forma, tota nostra. Architectus ego sum, sed materiam variè vndique conduxi. Nec aranearum sanè textus ideò melior, quia ex se fila gignunt: nec noster vilior, quia ex alienis libamus, vt apes.* PAG. 21. Forma scriptionis.

Duos Rectores, Prudentiam & Virtutem.] *Siue duo etiam fulcra: sine quibus laudabilis & firma Respublica nulla vnquam fuit, nulla erit. Tetigerunt vtrumque alij: sed si neminem distinctè aut plenè præceptis id amplexum dixerim, libera magis vox erit quàm superba.* Fulcra bina Reip.

IN CAP. II.
De Deo.

RECTVS de deo sensus, in deum cultus.] *Ita Pietatem definimus. & hæc duo sanè præcipua eius munera siue partes, Nosse supremum illud numen, & Venerari. Lactantius:* Omnis sapientia hominis in hoc vno est, vt Deum cognoscat & colat. *A Sensu tamen veniendum est ad Cultum. Idem:* Sapientia præcedit, Religio sequitur: quia prius est Deum scire, consequens colere. PAG. 22. Pietatis duo membra. Lib. III. Instit. cap. XXX. Lib. IV. cap. IV.

Ita appello Summum illud.] *Heu miseriam! adeò à cognitione Sum-*

Dei propriũ nomen ignoramus. *ne Summi illius remoti sumus, vt ignoremus & nomen. Ipse increpat:* Cur quæris nomen meum, quod est Mirabile? *Et Damascenus:* Τὸ θεῖον ἀκατάληπτον πάντως ἐστὶ καὶ ἀνώνυμον ἐστί: Comprehēdi omnino diuinum illud non potest, neq; nominari. *Etsi nos tamen nomina ab antiquo habemus, & quod miremur, pleræq; gentes quadrilittera. Sed cum eodem Damasceno sentio, nullum nomen aptius* *Quod ei conuenientissimum.* *Deo tribui,* τοῦ ὄντος. *Caussa.* ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ ἀόριστον: Vniuersum enim illud Esse complectens in se ipse habet, quasi mare quoddam infinitum & immensum. *Pulcherrimè Hermes:* Ἐστὶν αὐτὸς καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα. *Deus est, qui est & quod est.* Ipse est, & quæ sunt, & quæ non sunt. *Quo sensu? addit.* τὰ μὲν γὰρ ὄντα ἐφανέρωσε, τὰ δὲ μὴ ὄντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ: Nam & quę sunt, aperuit; & quæ non sunt, habet in se ipse. *Ille scilicet est (Aegyptiorum templis ritè inscriptum)* τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον: quod fuit, quod est, quod erit. *ille, vt Apostolus ait,* ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. *Hæc talia nec impiè nec inscitè dici possunt: sed quāto augustior & Deo dignior illa confessio!* Ἀνεκλάλητος, ἄρρητος, σιωπῇ φωνούμενος: ineffabilis, non dicendus, silentio exprimendus. *Dimissio animi hîc tuta.*

Lib. Iudicum cap. XIII.
I. De Fide, cap. XIII.
Pœmand. cap. V.
Ad Rom. XI.
Hermes Pœmand. cap. I.

Mentem solutam quamdam.] *Mentem, sed mente subtiliorem. Hermes ille verè Ter maximus in his diuinis:* Ὕλης μὲν τὸ λεπτομερέστερον, ἀήρ. ἀέρος δὲ, ψυχή. ψυχῆς δὲ, νοῦς. νοῦ δὲ, ὁ θεός. Materiâ subtilior, aër. aëre, anima. animâ, mens. mente, ipse deus. *Deus mente purior.* Pœmand. cap. V.

Præditam motu sempiterno.] *Rectè accipe: pro vitâ & actione sempiternâ. Aristoteles explicabit:* Θεοῦ δὲ ἐνέργεια, ἀθανασία. τοῦτο δέ ἐστι ζωὴ ἀΐδιος, ὥστε ἀνάγκη τῷ θείῳ κίνησιν ἀΐδιον ὑπάρχειν. Dei actio, immortalitas, hoc autem est perpetua vita: vt necessum sit Diuinitati motum perpetuum inesse. *Nam de alio motu, sanè falsum. Ille omnia mouet, immobilis: omnia quatit inconcussus. Hermes:* Πᾶν δὲ τὸ κινούμενον οὐκ ἐν κινουμένῳ κινεῖται, ἀλλ᾽ ἐν ἑστῶτι. καὶ τὸ κινοῦν δὲ ἕστηκεν: Omne motum non in moto mouetur, sed in quiescente. & id quod mouet, quiescit. *Quo sensu deus in motu? Viuit perpetuò. Mouet, non mouetur.* II. De Cœlo, c. III. Pœmand. cap. II.

PAG. 23. De deo etiam vera dicere, periculosum.] *Quî enim scis, an dicas vera? Circumludis infinitum & æternum illud, tu pusille, tu mortalis. Atque hoc sensu, istud verum. Aliâs, non nego quin de deo liberè & verè dicamus, quæ de se ipse. id est, quæ in sacris mysticisq; libris referantur.* *Pauca de deo dicēda: Nec nisi in sacris tradita.*

Qui meliùs scitur, nesciendo.] *Hoc quoque pari cautione & sensu. Curiosos tantùm excludimus: quoniam, vt ait Basilius,* τῆς ψυχῆς νόσημά ἐστι, τὸ κακῶς καὶ περιέργως ζητεῖν περὶ θεοῦ: Animi morbus est, malè & superfluè de deo quærere. *Quid autem quæramus? Cæli aut sideris vnius naturam plenè nondum cepimus: & volu-* *Vitiũ animi, in illum inquirere. Et inquisitio eà vana.*

mus cæli ſiderumq́ auctorem? Vani, Vani! Poëtam audiamus:

Philetas.

Θεὸν νόμιζε, καὶ σέβου, ζήτει δὲ μή.
Πλεῖον γὰρ οὐδὲν ἄλλο τοῦ ζητεῖν ἔχεις.
Deum eſſe crede, & colito, ſed non quærito.
Nam nil habebis aliud hîc, quàm quærere.

Laërt. in eius vitâ. Hilar. De Trin.

Sed & Bias olim monuit: περὶ θεῶν λέγε, ὡς εἰσί: De diis hoc tantùm dic, eſſe. *Pius noſter ſcriptor magis piè:* Deus religione intellegendus eſt, pietate profitendus eſt, ſenſu verò perſequendus non eſt, ſed adorandus.

Venerare, non rimare.

Cap. II.

Effectus tamen eius.] *Omnino Dei opera & effectus noſcenda, ſi vis ipſum.* Νοῦς ὁρᾶται ἐν τῷ νοεῖν, ὁ θεὸς ἐν τῷ ποιεῖν, *ait Hermes. Vt ſolem deficientem non directò, ſed in aquis intuemur: ſic deum in operibus.*

Deus in effectis, & ab iis noſcendus.

De Fide. De Trin. In Phædone.

Affectus (ſi ita appellare fas.] *Meritò dubito, imò non dubito. Nam reuerà affectiones nullæ in perfectâ illâ ſimpliciq́ naturâ, ſed puræ res ipſæ. Damaſcenus:* ποιότητος τὸ θεῖον ἐλεύθερον: Qualitatis Deus expers. *Itaque propriè non ille Sapiens, Bonus, Iuſtus: ſed Sapientia, Bonitas, Iuſtitia. Hilarius:* Quidquid in deo eſt, deus eſt: totum quod in eo eſt, vnum eſt. *Et Auguſtinus:* Quidquid ibi intellegi poteſt, ſubſtantia eſt. *Nec Plato ignorauit:* Αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλὸν, αὐτὸ ἕκαστον, ὅ ἐστι τὸ ὄν: Ipſum æquale, ipſum pulchrum, ipſum ſingulum, quod eſt id quod eſt.

Affectus nulli in Deo.

Totus, Subſtantia eſt.

Intereſt animis & mediis cogitationibus interuenit.] *Altè hoc imprimite mortales, vix peccatis. Heſiodus:*

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

In Diſſertat. ab Arriano digeſt. lib. I. cap. XIV.

Et Epictetus planè diuinitus: Ὅταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἔνδον ποιήσητε, μέμνησθε μηδέποτε λέγειν, ὅτι μόνοι ἐστέ. οὐ γὰρ ἐστέ. ἀλλ' ὁ θεὸς ἔνδον ἐστὶ, καὶ ὁ ὑμέτερος δαίμων ἐστί. καὶ τίς τούτοις χρεία φωτὸς, εἰς τὸ βλέπειν τί ποιεῖτε; Cùm ianuas adduxeritis, & tenebras intus feceritis, ne vmquam in mentem veniat dicere, quòd ſoli eſtis. non enim eſtis, ſed Deus intùs eſt; & Genius veſter intùs eſt. Quid autem opus iis lumine, vt videant quæ agatis?

In tenebris Deus.

IN CAP. III.
De Religione.

Omnia proſpera colentibus deos, aduerſa ſpernentibus.] *Seriò cogitare debet Princeps, Religio neglecta aut prolapſa, traxit ſemper remp. ſecum, & trahet. Vates ille haud vanus:*

PAG. 24.

Cum religione reſp. floret, aut cadit.

Horat.

Dî multa neglecti dederunt
Heſperiæ mala luctuoſæ.

Lib. V. Inſtit. c. VIII.

Et Lactantius aſſerit, Ideò mala omnia rebus humanis cottidie ingraue-

grauescere, quia Deus mundi huius effector & gubernator derelictus est: quia susceptæ sunt, contrà quàm fas est, impiæ religiones.

Superstitiosi nos naturâ:

In quam naturæ vitio nos proni.] *Adeò verum est, vt in alia vitia duci videamur, in hoc rapi. Plutarchus haud iniuriâ deplorat* τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ κρατοῦσαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν: humanam infirmitatem, metam terminumq; non habentem, nec sui potentem: sed efferentem se, modò in superstitionem & vanitatem, modò in neglectum rerum diuinarum & contemptum. *Atqui, vt idem addit,* ἡ δ' εὐλάβεια, καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν, ἄριστον: Religio, vt nihil nimis, optimum: *Si tamen peccandum est, fateor tutiùs meliusq; peccari in hanc Superstitionis, quàm illam Impietatis partem.* Νόσος δὲ μεγάλη ψυχῆς, ἀθεότης· ἔπειτα δόξα εἰς πάντα τὰ κακὰ ἐπακολουθεῖ καὶ ἀγαθὸν οὐδέν. Magnus, magnus animi morbus est, Impietas: quoniam illum opinio & inclinatio ad omnia mala sequitur, boni autem nihil. *Et sanè eâ stante, numquam respub. stabit.*

Aut impij. — In Camillo. — *In mediocritate virtus.* — *Pessima Impietas.* — Hermes cap. XII. — *Pernicies Rerum publicarum.*

Superstitio efficax ad regendum.

Nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio.] *Liuius de Numâ:* Omnium primùm, rem, ad multitudinem imperitam, efficacissimam, deorum metum iniiciendum ratus. *Et multitudinem dico, non hanc togatam tantùm aut muliebrem, sed etiam illam accinctam & militarem. quæ, vt idem Curtius ait,* alioqui impotens, sæua, mutabilis, vbi vanâ religione capta est, meliùs vatibus quàm ducibus suis pâret. *Itaque vsi vel abusi hac sæpè viri Principes. vt P. ille Scipio, qui Iouem in Capitolio consulebat: Q. Sertorius, qui ceruam circũducebat: C. Marius, qui Syram quamdam fatidicam, Martham: P. Sylla, qui in prœliis præferre & ostentare solitus sigillum Apollinis. & exempla plura. Sed illud Caroli VII. Gallorum regis eximium: cuius res accisas valdè reparauit hoc commentum. Virguncula fuit Iohanna Lotharinga, (à deóne instincta, an humanâ aliquâ fraude subornata?) quæ palàm ad Regem venit: & mirâ constantiâ asseruit diuinitus se missam, pellendis è Galliâ Anglis. Res relata ad consilium: suasa, dissuasa. Regi admittere visum, & prudenter. Eius sanè operâ, imo & ductu (nam arma gerebat, & viris præibat) Aurelianum arctâ obsidione liberatum, & pleraque alia fortiter ac feliciter gesta. Ad extremum tamen vacillauit vaticinij fides, cùm Iohanna capta ab Anglis & Rhotomagum ducta, igne exusta est vt præstigiatrix.*

Lib. I. — Lib. IV. — *Vsurparũt hoc fine multi.* — *Virginis Gallicanæ enthusiasmus siue dolus.*

PAG. 25. *Principem dedecet superstitio.*

At tu fuge.] *Ab omnibus superstitio arcenda, à Principe maximè. quem altus scilicet erectusq; animus decet: at Superstitio & aniles persuasiunculæ, vt cum poëtâ dicam,*

— faciunt

Lucret. —— faciunt animos humiles formidine diuûm,
Depressosque premunt ad terram.

In Sertorio. *Et sanè vilium ferè aut barbarorum est Superstitio. Plutarchus:* Εὐάλωτον εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικὸν: Inclinant naturâ ad superstitionem barbari. *Quod idem censebis de femineis imbecillisque naturis.* Barbari ad eam proni. Aut feminæ ac pueri.

Deos à superstitioso timeri.] *Intellege, seruiliter timeri. Nam duo vitij huius propria, Nimius timor, Nimius cultus. Seneca:* Superstitio, error insanus est. amandos timet; quos colit, violat. Epist. CXXIV. Timor ei comes & angor.

Religentem oportet esse, religiosum nefas.] *Mens prisco huic versui, religionem cum modo habendam, vt omnia bona: quæ talia esse desinunt, si ille absit. Nam religiosum prisci dicebant in vitio, & cum copiâ quâdam immodicâ, vt Mulierosum, Vinosum. Si autem alicui modus hîc seruandus, certè Principi: imò omnibus qui in Rep. versantur. Nicephorus Gregoras haud inscitè:* Τῷ γὰρ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔσχε πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: Nam qui in vnâ Dei contẽplatione mentem defigit, huic tali montes & speluncæ conueniunt. at qui vnà cum virtute ciuiles etiam mores coniunxit, & notitiam sibi parauit rerum variarum, ille verò populum ad optima & saluberrima ducere idoneus est. Intellectus sanus in versu veteri. Hist. III. Modesta religio Principi conuenit.

Optimus animus, pulcherrimus cultus.] *Breuiter hoc ipsum & acutè Lactantius:* Religiosissimus est cultus, imitari. *Etiam Hermes Aegyptius:* Θρησκεία τοῦ θεοῦ μία ἐστί, μὴ εἶναι κακόν: Vnicus (*certè præcipuus*) dei cultus est, non esse malum. *Possem hîc quædam apposite & verè: sed Megarensis ille Sapiens mihi inclamat,* περὶ τούτων οὐκ ἐν ὁδῷ. Lib. V. Instit. cap. X. Religio in vitâ & factis.

Moysen illum Aegyptium.] *Historiola, quam aspexi, amœna & hodie vtilis est. Tu, si lubet, ab auctore eam pete.*

IN CAP. IV.

De Fato.

ET vocem Fata sequuntur.] *Hac mente veteres Fata voluerunt Ioui præsto esse cum stilo & tabulis, ad inscribenda eius dicta. Latinus Pacatus:* An vt illi maiestatis tuæ participi Deo feruntur assistere Fata cum tabulis: sic tibi aliquavis diuina subseruit, quæ quod dixeris scribat ac suggerat? *Et Marcianus Capella* Parcas, scribas Iouis *appellat*, quod eius decreta in æreas tabulas referant. *Ouidius aspexit:* PAG. 26. In Paneg. ad Theod. Fatum, Iouis verbũ. Veterum inuolucra.

— cernes illîc molimine vasto Metam. xv.
Ex ære & solido rerum Tabularia ferro.

Voluntas à Fato immunis: *Nec ad mala, nisi à se, impellitur.*

Ipsi homines, tamen in parte.] A deo *enim* sunt, *ait Augustinus*, omnium potestates, quamuis ab illo non sint omnium voluntates. *Ab vno & perpetuo illo bono, iure amouemus omnia mala. Trismegistus :* Αὐτῷ δὲ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν, οὐδ᾽ αἰσχρὸν νομιζόμενον. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ῥύπος τῷ σώματι. ἀλλ᾽ οὔτ᾽ ἰὸν ὁ χαλκουργὸς ἐποίησεν, οὔτε τὸν ῥύπον ὁ ποιητὴς γεγέννηκεν, οὔτε τὴν κακίαν ὁ Θεός: Ab ipso conditore nihil malum aut turpe esse existimandum est. Hæc enim sunt affectiones quædam adhærentes & concomitantes ipsam generationem, sicut ærugo æs, & sordes corpus. Atqui nec æruginem faber fecit, nec sordes auctor produxit, nec malitiam Deus.

Lib. v de Ciuit. cap. cap. VIII. Cap. XIV.

Fatum ineuitabile.

Nullis consiliis vel auxiliis vitamus.] *Ammianus :* Nulla vis humana vel virtus meruisse vmquam potuit, vt quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Lib. XXIII.

PAG. 27. *Deus non subest Fato.*

Heu fatis superi certasse minores!] *Ita Iupiter ipse apud alium poëtam* · Me quoque fata regunt. *Et Apollo Pythius apud Herodotum :* Τὴν πεπρωμένην μοίρην ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ :Decretam sortem nec deo quidem est effugere. *impiâ sententiâ dicã, an stultâ? Cur enim numen vincatur à Fato? nũquam certant. Et nosipsi cùm Deum supra Fata esse dicimus, magis Stoicis cõtradicimus, quàm aliquid pro re dicimus. Nam quæ hîc comparatio? proinde est, ac si ambigam Iudéxne super sententiam sit, an ipsa super illum. Sed mutare, inquiunt, Fata an Deus potest? Abi inepte : scito eum nolle. & hoc satis.* Ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

Ouid. IX. Metam. Lib. I.

Nec id tamẽ mutat. Senec. II. Natural. Quæst.

Consilia nostra sibi Fatum aptat.

Consilia corrumpit.] *Quæ aut mala scilicet immittit, aut nec bona fortunat.* Τῆς γὰρ θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοῖς ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτ᾽ ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλά τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γενναῖα τε καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα, ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὸν τὸν ἧτταν καρποῦνται): Nam vbi diuina Prouidentia non commilitat consiliis actionibusque hominum, malus iis exitus obuenit, & cogitationibus valdè aduersus. Nam tunc neque vir consultus, consultus est; nec fortis, fortis; sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt, & generosa maximè ac fortia facta turpem & infamen exitum consequuntur. *Liuius breuiter, de Gallorum aduentu ad Vrbem:* Occæcat animos Fortuna, vbi vim suam ingruentem frangi non vult. *Sed & Demosthenes, cùm Athenienses suos videt consilio nihil facere,*

Niceph. Greg. lib. VII. Lib. V.

vere, apertè clamat, vereri se μή τι δαιμόνιον τὰ πϱάγματα ἐλαύνῃ: ne quid diuinum rebus se inserat & adhæreat: *nempe hoc à fato.*

Vt quod accidit, etiam meritò accidisse videatur.] *Lucani eadem mens:* *Fata per caussas agunt.*

Lib. VII.

Hoc placet, ô superi, vobis cùm vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen?

Et reuerà is ordo caussarum & euentuum, vt etiam humanâ ratione non aliter cadere debuisse iudicemus. O mira sapientia! quæ res omnes ita dirigit & flectit, vt tamen ipsi illuc iuisse videamur. Quid ergo? ad peccatum impellit deus? non, non, sed ad lapsum. id est, res & fortunas mutat; ab alto deiicit, ab imo attollit; & hæc talia externa; sic vt nos ipsi consiliis factisq́ gradum nobis struamus ad fatalem illum lapsum, siue ascensum. Vt qui in vinclis à lictore ducitur, plerumque sponte it, trahendus tamen nisi eat: ita hîc.

Trahit nos sæpè Deus in externa mala. *Sed cû culpâ tamen nostrâ.*

Tibi quis hîc fructus?] *Fructum vnum & præcipuum expressi, Patientiæ: licet alterum nunc addas, Scientiæ. Vos qui in Regno aut Republicâ, scitè: ferri & volui omnia sursum, deorsum,* & nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Pag. 28.

Seneca Conf. ad Heluiam. Sen. Octauia. *In Fato consideranda volubilitas rerum.*

Regitur fatis mortale genus,
Nil sibi quisquam spondere potest
Firmum & stabile.

Hodie sic, cras aliter.

Tacitus III. Ann.

Atque vt noster ait, rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita & morum vertantur: *imò & imperiorum. Græci floruerunt? post hos Afri, post hos Romani, post hos Scythæ: & qui scio an non breui noua aliqua gens? Nam* fati maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex est, vt ad summum perducta, rursus ad infimum; velociùs quidem quàm ascenderunt, relabantur. —— Sic omnia verti

Regna infirma.

Sen. pater in Præfat. I. Côtrou. Ouid. Metamorph.

Cernimus, atque alias assumere pondera gentes,
Concidere has.

Stare in fastigio Scythas siue Turcas iam video: & stare. A multis annis nulli eorum progressus: profectò (verè vaticinor) spectant casum. Hæc talia, quisquis rebus consiliisq́ interes, côsidera: & quantum humano ingenio potest, præuide quò inclinent se fata: & tu ad illa. Nam miser quid pugnes? καὶ γὰϱ ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκετο πϱαγμάτων ἄνθϱωπος, ὡς ὅσα μὴ συναιϱομένην ἔχει τὴν ἄνωθεν δεξιὰν, τούτοις καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀὴϱ, ὥσπεϱ τινὶ δϱαπέτῃ θεοῦ καὶ τῆς δίκης ἀλάστοϱι δϱαστηϱίως ἐπιτιθέμενα: ex ipsis factis homo discat, quæcumq; cooperantem & cômilitantem non habent supernam dexteram, his terram & mare & aërem aduersari, tamquam fugitiuum aliquem Dei & Iustitię violatorem efficaciter persequentia. *At contrà, quò Fatum vergit, alia etiam omnia: & velut viam illi muniunt ignari aut*

Niceph. Greg. VII.

Fatorum deuergia videnda. *Illuc omnia se dant, tracta occulto fune.*

aut

aut inuiti. Cæsar ad Principatum venire debet? Societatem cum illo Pompeius coëat, & calidè euehat iuxta sese. Deiicere posteà vult? frustrà. caussam dumtaxat armorum præbeat, turpiter & imperitè ex Italiâ fugiat, aleam de summâ re vno prælio iaciat festinanter. Romanos imperare fatum est? Annibal à Cannis Romam non petat: Philippus fœdus sine effectu cum illo ineat, & nauis cum legatis velut casu capiatur: ceteri item reges quiescant, & alij post alios vincantur, fatali omnium ignauiâ. *Quid de hodierno Europæ statu cogitem, sileo. Sed Fatum quid tibi vis? quod telum subitò in me iniicis? Ecce nuncius,* * PLANTINVM *illum meum, quo neminem ego, nemo me fideliùs amauit; illum pulcherrimæ artis columen, & stili mei lucem; abiisse. Heu, heu, ego viuo & scribo?*

Tacit. xv. Annal.

* Obiit Kal. Iuliis, anni CIↃ. IↃ. LXXXIX.

IN CAP. V.
De Conscientiâ.

PAG. 29. POTEST contingere nocenti vt lateat, latendi fides non potest.] *Imitatus est & argutè extulit minor Seneca:*

Scelus aliqua tutum, nulla securum tulit.

In Hippol.

IN CAP. VI.
De Probitate.

PAG. 30. *Pura probitas, proba.*

ESSE, quàm videri, probus malis.] *Machiauellum ergo nemo audiat, qui simulatam nescio quam virtutem Principi induit, & scænæ seruientem. O dogma ad Principis perniciem pariter & subditorum!*

Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.] *Cato Censorius in hanc sententiam:* Cultus magna cura tibi, magna virtutis incuria.

Apud Ammian. lib. XVI.

IN CAP. VIII.
De Vsu.

PAG. 33. *Experientiâ in Rep. opus.*

QVISQVIS in re Ciuili intellegens haberi volet, opus ei Experientiâ.] *Multa & pulchra apud Philosophum in loco vide, quem hîc citaui. Illud certum. intellegere te aliquid ex lectione vel auditu in rebus Ciuilibus posse, atque etiam iudicare; tangere aut tractare eas non posse, sine vsu.*

IN CAP. IX.
De Memoriâ rerum.

PAG. 34. PLVRA ad Prudentiam confert.] *Si vlla quidem res ad Prudentiam publicam priuatamq; facit, facit Historia. quam Leoni futuro Principi, Basilius pater iam Princeps, egregiè commendat, verbis*

Cap. LVI. *verbis quæ meritò adscribo:* Ἱστορίας ἀρχαίας διεξέρχεσθαι μὴ κατόκνει. ἐν *Historia*
αὐταῖς γὰρ εὑρήσεις ἀκόπως, ἅπερ ἕτεροι συνῆξαν ἐκκόπως. καὶ μάθοις ἐκεῖθεν *compendiosa laus, &*
τάς τε τῶν σπουδαίων ἀρετάς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τάς τε τοῦ βίου πολυτρό- *fructus.*
πους μεταβολάς, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὰς ἐναλλαγάς, καὶ τοῦ κόσμου
τὸ ἄστατον, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς εὐμετάπτωτον, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τῶν μὲν φαύ-
λων τὰς ἀμοιβάς, τῶν δὲ σπουδαίων πράξεων τὰς ἀντιδόσεις, ὧν τὰς μὲν
φύγῃς, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν δίκης πεῖραν μὴ λάβῃς, τὰς δὲ κατορθώσῃς, ἵνα τῶν ἐν-
τεῦθεν ἐπάθλων καταξιωθῇς: Per Historias veteres ire ne recusa. Ibi enim reperies sine labore, quæ alij cum labore collegerunt, atque illinc hauries & bonorum virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in eâ conuersiones: mundi huius instabilitatem, & Imperiorum præcipites casus. Et, vt verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum prçmia. quorum illa fugies, ne in diuinæ Iustitiæ manus incidas; hæc amplectêris, vt præmiis quæ ea comitantur, potiaris. *Hæc Græcus ille Imperator, in libello quem* Κεφάλαια παραινετικὰ *inscripsit: probo, pio, &* *Basilij Monitoria.*
digno quem Principes legant.

Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima.] *Non tamen* PAG. 34.
omnis Historia, ne erres. Vt aurum non quæuis terra gignit: sic nec hæc promiscua, Prudentiam Ciuilem. Quæ illa igitur? ea, quæ tres *Quæ Historia Politico vtilis?*
has Notas habet: Veritatem, Explanationem, Iudicium. id est, quæ legitima Historia est, & perfecta. Nec enim talem ego vmquā censuero, cui trium horum aliquod deest. Prima, Nota, VERITAS *est.* *Ea quæ Vera sit:*
vt nempe res euentusq; omnes puriter & ex fide narret, nec quid-
Liuius XXII. quam (quò nimis fere inclinant scribentium animi) haustū ex vano velit. *Olim & nūc rara virtus: & à quâ non affectu solùm aut aspectu plerique abeunt, sed specie etiam virtutis. Nam fidem in Principem aut statum censent, narrare aliquid non ex fide. Atqui hæc fundamentum operis est:* καὶ ἡ ἀλήθεια *(ait in hac ipsâ re Dionysius)*
Præfat. Archæol. ἀρχὴ φρονήσεώς τε καὶ σοφίας: & Veritas, principium prudentię simul & Sapientiæ. *Vt animanti oculos si eruas, reliquum corpus inutile reddas: sic Historiam, si ab eâ hoc lumen. In falsâ & errante, quomodo non fallare semper & erres? talis firmiter numquam te diriget, aut tuas actiones. Nota altera* EXPLANATIO *est. vt rem scili-* *Quæ plana sit:*
cet non fideliter tantùm narret, sed disponat etiam atque exponat.
Tacit. 1. Histor. *Quomodo, & quare, quidq; gestum sit, addat:* vt non modò casus euentusq; rerum, sed ratio etiam caussæque noscantur. *Magna hæc laus, &, Polybio iudice, ita necessaria, vt vsum non habeat quæcum-*
Lib. III. *que eâ caret.* Ἱστορίας γὰρ, *inquit,* ἐὰν ἀφέλῃ τις καὶ Διὰ τί, καὶ Πῶς, καὶ Τίνος χάριν ἐπράχθη, καὶ τὸ πραχθὲν πότερα εὔλογον ἔσχε τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ οὐ γίγνεται): Ab Historiâ siquis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine quidque sit actum, & an

ex

ex ratione satis ceciderit; quidquid in eâ reliqui, id ludicrum magis erit, quàm doctrina. *At Notæ tertia*, IVDICIVM. *vt discrimen lumenq́; rebus adhibeat: & hæc probet, (sed breuiter, & quasi aliud agens,) hæc damnet.* quod præcipuum munus Annalium reor, ne virtutes sileantur; vtq́; prauis dictis factisq́ue ex posteritate & infamiâ metus sit. *O pulchra ista pars! & quæ actiones vitamq́; omnem format & dirigit, si à iudicio tamen profecta directo. Nam prauus aliquis aut imperitus, frustrà illuc se dabit: & cum suo tamen irrisu magis, quàm nostrâ noxâ. quia vanitas statim appâret. Hæ sunt tres illæ Notæ; quas in quacumque Historiâ repperies, Veteri siue Nouâ, scito purum probumq́; esse illîc aurum. Scrutare.*

Quæ mixta iudiciis.

Tacit. III. Annal.

Sed vísne etiam ad specimen distinctè scriptores aliquot tales tibi ingeram? faciam: etsi in hoc iudicio, iudicium meum ipse in iudicium mitto. Distinguam per Tempora & Gentes. Inter Græcos veteres duo sunt mirificè mihi probi,

Iudicium Historicorum, qui nobis probi.

THVCYDIDES: *qui res nec multas nec magnas nimis scripsit, sed palmam fortasse præripit omnibus qui multas & magnas. Elocutione totâ grauis & breuis, densus sententiis, sanus iudiciis: occultè vbique instruens, actiones vitamq́; dirigens, orationibus & excursibus pænè diuinus. Quem quò sæpiùs legas, plus auferas: & numquam tamen dimittat te sine siti. Alter ab isto est*

De Thucydide sententia nostra.

POLYBIVS, *qui multa & præclara libris* XL. *composuit: sed pars pleraque, aut tota periit, aut mutilata ad nos vênit, cum fraude generis humani. Ille iudicio & prudentiâ Thucydidi haud dispar, curâ & stilo solutior. qui excedit, abrumpit, diffundit, & sæpè non tam narrat, quàm ex professo docet. Sed recta & salutaria vbique eius monita: & quem ego hoc magis Principibus commendatum velim, quòd anxiâ in eum inquisitione non opus, sed sensus suos aperit & reuelat ipse. Nam Thucydides sæpè artior & obscurior: eoq́; qui circa Principem magis, quàm Principi aptus.*

De Polybio.

Inter Græcos medios PLVTARCHVS *est. qui non Historiam propriè, sed particulas Historiæ scripsit & ablêgit, Illustrium virorum vitas. Sed dignus tamen, si quis alius, Principe scriptor. qui iudicium mirificè format, & diffusâ ac planâ quâdam scribendi viâ ad Virtutem vbique & Prudentiam ducit. sed ad illam magis: &, nisi fallor, melior omnino quàm acutior doctor.*

De Plutarcho.

XENOPHONTEM *prætereo? absit. Sed laudatißimus ille Cyrus eius non habet hîc locum, quem magis ad exemplũ vitæ, quàm ad fidem rerum scripsit. In reliquâ Historiâ (Græcanicâ inquam, aut Persicâ) sanè suauis ille, & fidus, certè circũspectus scriptor: è quo tamen hau rias magis Prudentiam hanc Ciuilem, quàm vt vltrò eam propinet. Senten-*

De Xenophonte.

Sententias quidem & dogmata rarò miscet. Sed iuuit nos hîc egregiè viâ aliâ. cùm Thucydidem adhuc latentem, & in suâ manu vt opprimeret (ô candidam, & ab omni æmulatione vacuam mentem!) primus ipse protulit & diuulgauit.

Iam inter infimos quoque Græcos duo sunt, quos non contemno. Prior est NICETAS CHONIATES, *qui res Græcanici imperij scripsit, orsus à * Iohanne Commeno Alexij F. ad vrbem captam, siue ad Balduinum Flandrum. Is parum adhuc vulgo notus, fateor: sed dignißimus notitiâ: purũ rectumq́; ingenium, si aliud illo æuo. Stilus etiam operosus, poëtas & Homerum sæpè resipiens: at res & narratio ipsa, distincta, composita, sine vanitate, sine ineptiis, breuis quod satis sit, & fida. Crebra apud eum & opportuna monita: iudicia non libera solùm, sed sana. Ad summam, legite vos Politici, gratiam mihi aliquis pro indicio habebit. certè debebit.* De Nicetâ. * Ab anno Christiano ∞.CXVIII. vsque ad annum circiter ∞.CCX

Alter est, NICEPHORVS GREGORAS, *qui historiam & filum narrationis eius excepit, at non laudem. Scripsit enim ab vrbe captâ res, ad Andronici Palæologi posterioris mortẽ: sed nequaquam pari castigatione aut industriâ, & vitia plura traxit sui æui. Superfluit, aut euagatur: & res orationesq́; proprias miscet, indecorè, imò ineptè. Iudicia tamen eius crebra, & plerumque recta: caussæ euentuũ curiosè positæ: pietas inculcata, & multa opportunè ad primam illam caussam relegata, id est Deum. Sanè Prouidentiam & fatum non alius scriptor asseruit magis. Legendus cùm hoc nomine, tum etiã illo, quòd pleraq; eius Historia ab æuo nostro non dißidet: imò lites dissensusq́; in Sacris reperies, haud dißimiles hodiernis.* De Gregorâ.

LATINI *sequuntur. quorum agmen* CORNELIVS TACITVS *mihi ducat. Ante Liuium? inquies. Non eloquentiâ, aut aliis virtutibus: sed iis quas nunc consideramus, Prudentiâ, & Iudicij notis. Quis illo veriùs narrat, aut breuiùs? quis narrando magis docet? In moribus quid est, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelet? Mirabilis omnino scriptor, & qui seriò hoc ipsum agit, quod non agit. Nec enim Historia solùm est, sed velut hortus & seminarium præceptorum. Vt ij qui vestes acu pingunt, ingeniosè gemmas inserunt, sine confusione aut noxâ formarum: sic iste paßim Sententias, serie narrationis nihil omißâ aut læsâ. Scaber tamen quibusdam & obscurus videtur. suóne vitio, an ipsorum? Nam acutè argutéque scripsisse fateor: & tales esse debere, qui eum legent. Ideò Consiliariis magis Principum, quàm ipsis commendo: qui habeant hunc Sapientiæ simul & Prudentiæ verum ducem.* De Tacito.

Alter esto C. SALLVSTIVS; *omnino primus, si libros modò eius haberemus. Sed Historiarum corpus illud totũ periit: & ex his paucis,* De Sallustio.

culis, admirari eum magis libet, quàm anxiè iudicare. illud video, Thucydidi simillimũ esse: & ideò quæ de illo dixi, dixisse hîc me puta.

De T. Liuio. Tertius est T. LIVIVS, magnitudine quidem & maiestate operis ante omnes. Diffusus ille & placidus, in concionibus maximè disertus; & talis omnino qualem Fabius descripsit. Patauinitas ei obiecta ab Asinio: id est, nisi fallor, sermonis quædam peregrinitas, nec tam in verbis quàm stilo toto. Nos quoque supinum eum alibi, aut frigidum, imò & ταυτολόγον agnoscimus: deriuaturi libenter tamen in exscriptores hanc culpam. Iudiciis sententiisq; bonus est, etsi non frequens. quid refert? pro ipso loquitur docetq; copia tot euentuum & exemplorum.

De Q. Curtio. Sequuntur scriptores duo, velut proprij Principum, & assiduè iis in manu sinuq; habendi. Q. CVRTIVS: qui me iudice probus est legitimusq; Historicus, si quisquam fuit. Mira in sermone eius facilitas, in narrationibus lepos. astrictus idem, & profluens; subtilis, & clarus; sine curâ vllâ accuratus. Verus in iudiciis, argutus in sententiis, in orationibus suprà quàm dixerim facundus. Quòd si varium magis argumentum habuisset; fallor, aut variæ Prudentiæ eximium magis specimen præbuisset. Sed Alexander, quid nisi bella?

De C. Cæsare. C. CÆSAR res suas ipse digessit: compositè sanè, & pari modestiâ ac libertate. In stilo sunt quæ culpem, sine eius tamen culpâ. nam malam aliquam & alienam manum accessisse, satis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, sed è factis: & maximè Militarem. Commentarij enim sunt, & nihil pollicentur præter nudam simplicemq; narrationem.

Inter mediæ ætatis scriptores (proh dedecus!) non est quem pro mediocri Historico laudem. Adeò labente imperio barbaries statim & squallor omnia occupârunt: & siqui scripserunt, ij ferè ad vana delapsi, falso vera, aut maiora vero, miscuerunt. AMMIANVS tamen Tac. I. Hist.
De Ammiano. MARCELLINVS fidei & iudicij satis clarus est, modò stili.

De Lamb. Schafnaburgense. LAMBERTVM etiam SCHAFNABVRGENSEM haud planè contemno in rebus Germanicis.

De Roder. Toletan. Vti nec RODERICVM TOLETANVM, in Hispanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali æuo.

De Cominæo. At patrum & nostro æuo videtur Historia se commouisse. Scripsit eam ante annos paullò minùs centum PHILIPPVS COMINÆVS, ita laudabiliter, vt nihil verear componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile est quàm ille omnia videat, penetret, arcana consiliorum eruat, & subinde instruat nos salutaribus rarisq; præceptis. & id diffusè, Polybiano quodam exemplo. Quamquam re-

uerà Polybium aut talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quòd tanta præstitit, litterarum omnium rudis, solo vsu rerum peritus, & naturali quâdam iudicij bonitate. Ite nunc scioli, & linguarum aliquâ cognitiunculâ vobis placete. At Princeps noster hunc legito, & Enchiridium COMINÆVS *illi esto. Dignus Alexandris omnibus hic Philippus.*

PAVLLVM ÆMILIVM *comitem huic do, qui in Galliis, & res quoque Gallicas scripsit, etsi non Gallus. Ludouicus* XII. *decus hoc Italiæ abstulit, & vindicauit sibi. Ille, vt rem dicam, pænè vnus inter nouos, veram & veterem Historiæ viam vidit, eamq. firmo pede calcauit. Genus scribendi eius doctum, neruosum, pressum; ad subtilitatem & argutias inclinans, & relinquens defigénsque aliquid in animo serij lectoris. Sententias & dicta sæpè miscet, paria antiquis. Rerum ipsarum sedulus scrutator, seuerus iudex: nec lêgi nostro æuo, qui magis liber ab affectu. Dedecus æui est, quòd minùs ille placeat, quasi pauci sint qui capiant hæc bona. In tantis tamen virtutibus etiam hæ labeculæ. quòd stilum parùm nectit, & spargit diuiditq. eum in minuta quædam membra. Hoc cùm in omni seriosâ oratione parum congruum, tum in Annalibus minimè: quorum est, vt ille ait,* tarda quædam & iners scriptura. *Deinde, quòd inæqualis. alibi nimiùm anxius & castigatus, ideoq. subobscurus; alibi (sed rarenter) laxus & solutus. Vetustatis etiam nescio quid affectat in nominibus hominum, locorum, vrbium immutandis, & in veterem formam redigendis: sæpè eruditè, interdum vanè, sed, vt ego iudico, semper indecorè. Quorsum* Chartierius *Gallorum Cancellarius,* Quadrigarius *mihi sit? Ille ipse* Cancellarius, *dicatur* Præfectus iuris? *& vbique* rex Tarraconensis, Castulonensis, Dux Geldubensis: *qui nobis & maioribus fuerunt,* Arragoniæ, Castellæ, Geldriæ? *Talia infinita sunt audacter & ambitiosè innouata, & cum fraude pariter ac cruce lectoris. In his, & paucis aliis, si refingere leuiter eum nobis fas: (audeo dicere) virum daremus supra omnem hanc nouitiam, & ad priscam laudem.*

De Paullo Æmilio.

Tacit. de caussis corrup. Eloq.

Sunt & æui nostri Historici duo, quos tangam. FRANCISCVS GVICCIARDINVS, *prudens peritúsque scriptor, & qui tales lectores suos facit. liber est & verax; ab affectibus immunis; si tamen ab odio, quod retegere mihi non semel videtur in Ducem Vrbinatem. Sententias bonas vtilesq. inserit, sed parum astrictas. Vitia duo propria huius æui non effugit, Quòd & iusto longior est, & Quòd munitissima quæque narret. parum ex lege aut dignitate Historiæ: quæ, vt Ammianus ait,* discurrere per negotiorum celsitudines assueta, non humilium minutias indagare caussarum. *Sed nec orationes eius satis vegetæ mihi, aut castigatæ. languent*

De Franc. Guicciardino.

Lib. XXVI.

sæpè, aut solutè vagantur. Denique vno verbo, inter nostros, summus est Historicus: inter veteres, mediocris.

De P. Iovio. PAVLVS IOVIVS *multorum iudicia magis acerba, quàm libera experitur. Acriter valdè in virum eunt. Ego de eo sic censeo. Stilo bonũ grauemq́ue esse, & planè ad historiam: iudicio ac fide ambiguũ. Vbi affectus non distrahunt, rectum; vbi illi adsunt, obnoxium. Ad gratiam scilicet se dat & auram. Laudationũ nec caussam sæpè habet, nec modum. Genti suæ, Vastio, Medicæis, nimis ex professo addictus. his quidẽ ita, vt Laurentium Medicem parricidij reum velut apud iudices agat. Orationibus quoque aut frigidus interdũ aut ineptus. Laudandus tamen legendusq́ue, ob multiplicẽ & variam rerũ seriem, quas redegit compositè & dilucidè in vnũ Historiæ corpus. Imò nec in Persicis aut Turcicis tam vanus, quàm videri volũt: & fidẽ ei in plerisq́ue adstruunt Turcici Annales, qui nuper* prodierũt.*

* Hoc anno, edente Io Leunclavvio.

De Petro Bembo. DE PETRO BEMBO *aliquid addam? illustri dignitate & famâ vir fuit: quam tamen Historiâ suâ Venetâ apud me non auxit. Iacet in narrationibus, vel friget: in verbis affectatiunculas habet materie autem viro serio parum dignas. Nulla vox nisi ex Tulliano aut Iuliano penu: & quæ sic dici non possunt (quippe noua, vel iis ignota) miro verborum ambitu comprehendit. Ipsa etiam tota scriptio & formulæ sic compositæ, quasi hæc omnia Romæ gesta, & republicâ illâ stante. Sunt in quibus rideam; sunt in quibus indigner. & cùm tam curiosè à verbis sibi caverit, reperio alibi, quæ, non dicam Tulliana non sint, sed vix Latina.*

Hæc iudicia nostra super præcipuis Historicis sunt. Nec enim omnes sanè aduoco. quid opus? Bonis ad vsum & exemplum hæc satis sunt, improbis ad calumniam plus satis.

IN CAP. X.

De Doctrinâ.

PAG. 35. Doctrina mentem illustrat. AD Prudentiam facit validè.] *Omnis omnino Doctrina ad Prudentiam facit, & animi interior ille cultus. Tacitè enim acuit, & iudicij vim format. Aristoteles dicere solitus:* Ἡ μὲν ὅρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων: Aspectus à circumfuso aëre lumen accipit, mens à doctrinâ. Apud Diogen. Laërt. in Aristot.

Eadem animum domat: Quia animum ad accipiendam illam præparant.] *Nam animus noster per se ferox, mollescit per doctrinam & se frangit, discitq́ue affectus & omnes motus magis habere in Potestate. Plutar-* Modestiam inserit. *chus pulchrè:* Οὐδὲν γὰρ ἄλλο Μουσῶν εὐμενείας ἀπολαύουσιν ἄνθρωποι τοσοῦτον, ὅσον ἐξημερῶσαι τὴν φύσιν, ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας, τῷ λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτριον, καὶ τὸ ἄγαν ἀποβαλοῦσαν: Nihil maius ex Musarum placido In C. Marcio Coriol.

cido commercio homines capiunt, quàm quòd naturam mitigent, & mansue eam faciant Ratione & Doctrinâ, amplectentem ex iis Modestiam, & quod Nimis est fugientem. *Itaq; idem ille scriptor Marcio Coriolano & C. Mario hoc defuisse ostendit, summis alioqui viris: qui, inquit, si Musis Gratiisq; litassent, non impetu ablati tam fœdum & turpem rebus suis exitum dedissent. Considera.*

In C. Mario.

Ab hac vacui ruerūt.

Haurienda, sed ad vsum.] *Absit enim vt Princeps hîc desideat, aut in meditatiunculis consenescat. Vt qui ignem à vicino petit, non illîc hæret, sed ablato eo domi focum suum accendit: sic capiendi à Doctrinâ igniculi illi Prudentiæ, & ad vsum actionemq; Ciuilem transferendi sunt.*

Ad rē trāsferenda Doctrina.

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.] *Egregiè in hac re Aristippus.* σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: quopiam se iactante ob multi-scientiam, dixit, Vt non ij qui plurimùm comedunt & exercentur, meliùs valent iis qui modicè: ita non qui plurima, sed qui vtilissima legerint, docti censendi & studiosi. *Ergo modus tenendus, præsertim Principi. nec immeritò Iulianus Desertor (aliàs magnus & multiplici virtute Imperator) malè audiuit, tamquam* Græculus litterio, *& Philosophis nimiùm deditus. Sed nec Hadrianus extra culpam affectatæ supra modū doctrinæ. Peccauit pariter Michaël Ducæ filius, Byzantij Imperator, qui, ducente Michaële Psello, ita totum litteris se dedit, vt gubernatio rerum penes alios esset, & turpiter imperium dehonestaretur. Ego sanè Traianum aliquem malim, doctum leuiter, sed vigilantem, serium; quàm principem otiosum & in litteris delicientem.*

PAG. 36.

Laërt. in Aristip.

Redundans scientia, inutilis.

Ammian. XVII.

Iulianus hic nimius:

Et Hadrianus:

Et Michael.

Ioh. Zonaras in Annal. to. III.

Tenuitque. quod est difficillimū, ex Sapientiâ modum.] *Pulchra gnome & admonitio. Sed quis igitur ille Principi aptus modus? Ego hunc censeo, vt neque nihil, neque omnia discat. Nam Ludouicum Vndecimum valdè damno, qui filium Carolum omniū bonarum artium rudem voluit,* Ne esset, *vt aiebat*, in consiliis capiendis refractior, & tenacior sui sensus. *Et mehercule hoc est assecutus. Nam illum iam regem duo tresve homunculi, & ij ex vilissimis, huc illuc pro suo arbitrio circumegerunt, cum magnâ subditorum indignatione & damno. Gothorum caussa, pænè dicam iustior. qui, cùm Amalasuintha egregia fœmina filium suum Atalaricum liberaliter institui dicerîq; curaret, cœtu facto ad eam venerunt, querentes regem suum, nec rectè nec decenter institui. Nam ista omnia litteraria longè à robore & armis abesse, imò effœminari iis animum & ad timorē traduci. Quare hæc omitteret, &* magistros exueret,

Modus in Scientiâ.

Non tota ea spernenda.

Procop. de Bell. Goth. Lib. I.

Tacit. XIV. Annal.

Assumenda saltem vtilis. ret, satis amplis doctoribus instructus, maioribus suis. *Parere Amalassuinthæ debuit, cum rogantium post-damno. Hæc mala & barbara sunt: atque omnino seriâ institutione formãdi imprimis illi, qui* ita nati sunt, vt bona malaque eorum ad rempub. pertineant. *Qua-* Tacitus *lis ea esse debeat, * alibi fortaßè fusiùs, hîc & in compendio dicam.* IV. Ann. *In Liuio legi, de Seruio, posteà rege.* Eruditum artibus, quibus inge- Lib. I. nia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. *Tales, neque alias, in Principe ego quæram. Credo triplices eas esse: ad* Splendorem, *ad* Prudentiam, *ad* Virtutem. *Primi generis* Eloquentia *est &* Linguarum scientia. *Opus sanè iis, vel in legationibus audiendis, vel in consiliis, vel in publicis alloquiis. Infantem esse Principem, turpe, & detrahit auctoritati. Sed quæ eloquentia eum decet? Tacitus de Augusto præit:* Erat ei prompta ac profluens, & quæ Principem XIII. Annal. deceret, eloquentia. *Profectò talis aliqua conueniat, non morosa illa aut affectata, & quæ artem aut studium præferat. Quid tamen Tiberiana illa? de quo idem scriptor,* Artem calluisse quâ verba ex- Ibid. penderet, validum sensibus, aut consultò ambiguum. *Mihi non displiceat. imò in Principe maturo iam æui & regni, hanc ante illam probem. Profluentia & facilitas sermonis sit adolescẽtiæ, statæ ætatis hæc librata & examinata oratio. Sed & si interdũ ambigua aut inuoluta, haud damnem. quia sic opus inter exploratores aut callidos, qui sæpè legationis aut aliâ specie accedunt.* De Linguis *censeo, non nisi eas discendas, quarum apud subditos aut vicinos crebrior vsus. Mithridates hîc se iactauerit, qui omnes suarũ ditionum: superfluum est, & pompæ magis, quàm vsus. Romanos illos proceres, vix lego alias calluisse à Latinâ & Græcâ: & sufficiebãt, quia sparsæ & communes ferè per terrarũ orbem. Noster Latinam inter omnes discat, eatenus vt leuiter (si opus) in sermone vti poßit, sed maximè ad legendũ. Quæ disciplina melior, non comprehensa hoc sermone? nec versiones vim illam aut indolem semper habent. Addiscenda est; & facilè potest, si Præceptor adsit iudicio probus, qui non circũducat per varia & superuacua præcepta. Pauca hæc, & lectio, in breui eam dabunt. Addiscenda autem eò magis, quia etiam nunc quasi commune vinculũ est, quod Europam inter se commerciis litterarum & sermonis iungit. Scio viros Principes in grandiori iam ætate, cùm vsum viderent, assumpsisse, spretam aut neglectam malè in iuuentute. Sed pergo. Ad* Prudentiam *palàm faciunt* Politica, & Historiæ, *quas dixeris eorum fontem. Quod illa præceptis cõplexa sunt, hæ præiuerunt exemplis: & prudens aliqua meliórque mens hauriet semper ex istis. Hæc propria & peculiaris lectio ac palæstra Principum: se atque otium hîc exerceant, incredibili suo & alieno fructu. Sed in quibus auctoribus aut libris? de Historicis iam diximus: de Politicis, nemo mihi ante* Aristotelem: *cui* Platonis leges & Rem-

Marginalia (left): * In Libris *De Institutione.* — *Artes Principe digna. Trium generum:* — *Eloquentia, & cuiusmodi:* — *Linguarũ scientia:* — *Et inter eas Latina.* — *Eius vtilitas.* — *Politica & Historiæ.* — *Qui legẽdi in Politicis.*

Rempublicam,& Xenophontis Cyrum *velim addi. In hac classe pono* Militaria,*cuiusmodi vetera & noua noster legat. Inter veteres,* Leo Imperator *bonus est,in libello huic rei scripto; inter nouos sunt multi & erunt,iudicio tamen eligendi. Ad hanc partem etiam addo*, Physica, Geographica, Astronomica, Geometrica. *Omnia hæc ad Prudentiam necessum est, non dicam plenè scire, sed tamen libare. Physica primùm,quia mētem attollunt (quod idem in Astrologicis) & abducunt à vano metu aut admiratione rerum. Plutarchus sapienter considerat, & notat in Pericle. quem ait* præceptorem habuisse Anaxagoram, à quo imbutus scientiâ rerum sublimium & cælestium, non solùm alto fuit animo, sed & oratione erectâ, longè à plebeiâ & futili loquentiâ. Nec verò,*inquit,* hunc solum fructum Pericli dedit Anaxagoræ consuetudo,sed etiam omni eum superstitione liberauit, quæ terrorem ex rebus aëreis aut æthereis imprimit ignorantibus earum caussas. quem eximit naturalis disciplina, & pro terrificâ & vrente superstitione tranquillam inserit cum bonâ spe religionem. *At* Geographica *quidni nouerit,vt vnà prouincias & membra sui regni? Prorsus ad consilia facit (delectationem omitto,quæ maxima & liberalis est) ad consilia, inquam, facit situs terrarum, & magnitudines, atque interualla nosse; tum etiam portus atque aditus; flumina,maria,montes; denique præcipua opida & munitiones; & siquid aliud eximium Deus in machinâ istâ inferiore ostendit.* Astronomica *addidi,vt tempora anni, imò & tempestates,nouerit aut præsagiat: dies noctésque alibi diuersas; communiter cursus siderum, & alia iucunda, sed & vsui ad opportunitates aggressionum terrâ aut mari. Polybius hæc diffundit, & Principi aut Duci bono commendat, in libro suo* IX. *Idem &* Geometrica.*ac reuerà ad castra locanda,opida munienda, propugnacula struenda,tormenta dirigenda,vtilē hanc esse partem nemo negauerit, & Principi hactenus tangendam vt possit iudicare. Nam multum operæ studiiq́; in istis postremis ponendum, haud dicam: nec probo vel Afrorum reges quosdam,vel Castellæ Alphonsum Decimum, qui toti in Mathematicis aut Astrologicis, cælum potiùs coluēre quàm terram. Atqui haud magnos etiam reges eos fuisse,res & facta clamant. Caueat Princeps ne subtilia hæc & inducentia nimis eum capiant: non item minuta alia. quod Neroni obiectum à graui censore Tacito est:* Nero puerilibus statim annis viuidum animum in alia detorsit. cælare,& pingere; cantus,aut regimen equorum exercere. *Hæc indigna magno Principe: cui sedere illud summi Poëtæ debeat,*

Tu regere imperio populos Romane memento:

& ad hunc finem atq; artem,alia artium dirigere ac referre. Architectonica *tamen non abiicio. vtile & decorum aliquatenus ea scire: atque*

Physica non spernenda.

Meteorologica vtilia.

Geographica.

Astrologica.

Geometrica.

Modicè hæc habenda.

XIII. Annal.

Virgil. VI. Aeneid.

Architectonica adhibenda.

atque vtinam vtantur nostri, non ad Palatia aut Arces solùm, sed ad opida tota struenda, quod veteres factitarunt. At verò tertij generis artes, ad Virtutem. *Principem probum moribus, ingenio modestum, constãtem aduersum metus, æqui amantem esse, publicè expedit: & hæc talia per doctrinam etiam inseruntur.* Ethica *facient, & quam verè ac propriè Philosophiam licet dicas. Agrippinam non audiemus Neronis matrem, quæ filium, ait Suetonius,* à Philosophiâ arcuit, monens imperaturo contrariam esse. *O fæminam alia quoque improbam! quid ais?* imperaturo contrariam? *ita, qui ex libidine imperium volet gerere, diuina & humana iura spernere: quod tuus ille eximiè fecit. At qui benè, iustè, feliciter imperare; instrumentum & adiumentum ei Philosophia est, sed habita etiam cum modo. Aptißimus in hac parte Plutarchus erit, cuius omnis scriptio cum prudentiâ & virtutem inserit; cui Senecæ libellos aliquot addere, valdè sit è meo voto. Iesum Syrachidem etiam commendo, de quo verißimè Basilius Imperator ad filium:* è libris eius ciuiles & regias virtutes colligi atque hauriri. *Libros autem sacros tractari interim & volui, etiam cùm non dico, dico. Quis enim nescit caput in virtutibus Pietatem esse? petatur è suo fonte, & in omni parte doctrinæ misceatur. Hæc præcipua in Institutione sunt: à quâ molliores illas artes* Musicen & Poësin *sperno: aut certè nõ exigo. Themistoclis dictum Principi conueniet: qui cùm rideretur ab iis, qui scitiores & gnari magis talium artium viderentur,* At ego, *inquit,* lyram aut psalterium tractare nescio, vrbem quam paruam accepe-rim, claram & magnam reddere, id scio. *Nec dissensit ab hoc iudicio Philippus Macedo. cuius Alexander cùm scitè aliquando & suauiter cecinisset:* Non te pudet, *inquit,* tam benè canere? *Et addit Plutarchus:* Satis enim est, si vel audire vacet regi canentes alios, & Musis abundè honorem habet, si in huiusmodi artibus exercentes se spectet. *Hoc si Græci, multo magis Romani. & scribit Cornelius Nepos:* Scimus Musicen nostris moribus abesse à personâ Principis, saltare etiam in vitiis poni. *Atque hæc si arceo, quid de fabellis ad corruptelam factis? In quo numero Amadæus est, ingeniosi nugatoris proles, pestilens liber, si vmquam fuit, & natus blandè inficere aut & interficere iuuentutem. Fugite Princeps & Aulici, qui vera & seria amatis. In clausulâ moneo, plurimùm hæc profutura, sed & interdum non profutura. ac verè de Commodo Imperatore Lampridius:* Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. Tantum valet aut ingenij vis, aut eorũ qui in aulâ institutores habentur. *Nota, cauendum ab aulicis corruptoribus in ipsâ Aulâ, & nil nisi serium ac probum ad iuniores Principes admittendum.*

Virtus Principem decet.

Ad hanc Ethica.

Cap. LII.

Plutarchi commendatio: Senecæ, Syrachidæ.

Cap. vlt.

Musica remota.

In Pericle.

Fabulosæ historiæ inutiles.

IVSTI

IVSTI LIPSI
AD II. LIB.
POLITICORVM
NOTÆ.

IN CAP. II.
De præstantiâ Principatus.

REGNVM res inter deos hominesque pulcherrima.] *Dictum simillimum in Isocratis Euagorâ:* Πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν τυραννίδα, ἐκ τῶν θείων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, μέγιστον καὶ σεμνότατον καὶ περιμαχητότατον εἶναι: Omnes fateantur, Regnum, inter diuina humanaque bona, maximum, augustissimum, & summo studio appetendum esse. *Atque ego si me effundere in asserendo laudandoque Principatu velim, benigna materia est, & ingenium seruiat: sed malo te hæc ab aliis petere, qui in Politicis scribendis habent has Dissertatiunculas velut pro præcipuo scopo. Mihi alia mens est. & tamen quidquid ad rem dici potest, semina eius in Textu nostro iacta ferè habes. Quod scito me (semel moneo) alibi seruasse.* PAG. 39. *Regni præstantia.* *Nos strictim multa diximus.*

IN CAP. III.
De Fæminarum imperio.

PRO iisdem consensu aliquot gentes.] *Pleræque gentes in Christiano orbe, excipio Galliæ regnum. Sed & veteres Asiatici ita vsurparunt. Arrianus:* Νενομισμένον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἔτι ἀπὸ Σεμιράμεως, καὶ γυναῖκας ἄρχειν ἀνδρῶν: Receptum solitumque in Asiâ, iam inde à Semirami, etiam fæminas imperium in viros exercere. PAG. 40. *Fæminas imperare mos.*

1. De rebus Alex.

IN CAP. IV.
De Electione & Successione.

MINORE discrimine sumi Principem, quàm quæri.] *Assidet Cornelianæ huic sententiæ illud Irenes Imperatricis in re simili:* Ὡς δεῖ βασιλέα μὲν οὐκ ἀπόντα ζητεῖν, παρόντα δὲ μὴ μετακινεῖν: Quòd nec absentem Principem quærere oporteat, nec præsentem demouere. PAG. 41. *Ad manū Princeps capiendus.*

Apud Nicet. Chon. 1. Ann.

IN CAP. V.
De Initiis & Mutatione in deterius.

Pag. 42. Ante imperium multi boni, non in ipso.

SIve etiam Regni ipsius natura hoc fert.] *Potui addere caussam tertiam, Falsam de regnaturo opinionem. Nam quod Galbæ olim euenit, qui* omnium iudicio dignus imperio, nisi imperasset: *id multis aliis, qui in bonâ spe, adepti denique imperium ostendunt eo se minores. Nec temerè à Pittaco dictum:* Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι: Imperium virum ostendit. Tacit. I. Hist.

Regnum deprauat.

Diuturnitate in superbiam mutant.] *Aegrè scilicet tam magna felicitas fertur, atque ita* ipse Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulsus est, *ait meus scriptor.* Tacitus VI. Ann.

Imperium iis artibus facillimè retinetur.] *Clarè & pulchrè pro hac sententiâ Polybius, cùm quærit cur Hispaniæ tam citò à Carthaginiensibus amissæ?* Nam, *inquit,* aliter censebant quæri imperia debere, aliter seruari: nec imbiberant, eos optimè retinere dominia, qui in iisdem institutis perseuerãt, quibus ea initio sunt adepti. At verò illud clarum testatumque exemplis est, quòd homines felicitatem assequantur benignitate in alios, & bonâ de se opinione. iidem, cùm adepti quæ voluerant, ad iniurias & impotentiam in imperiis delabuntur; fit meritissimò, vt vnà cum imperantium mutatione, ipsi subditi se & affectus mutent. Lib. I.

IN CAP. VI.
De fine Principis.

Pag. 43. Externa bona à Principe postulantur. Mos Indorum.

VT ea opibus firma, copiis locuples.] *Populus ab his externis Principatuum bonum maximè metitur. Itaque lègi non sine risu in Mexicanâ Historiâ (libenter & iucundè ritus noui illius orbis considero) morem iis fuisse, vt cùm regem alium consecrarent, is iuraret in hæc verba:* Iustitiam se administraturum. nullum è subditis oppressurum. bello fortem futurum. Effecturum vt Sol cursum splendoremq; suum teneret, nubes pluerent, riui currerent, & terra produceret omne genus frugum. *Quæ postrema, etsi vnius dei propria, tamen & alij à suis regibus exspectabant. De Burgundionibus, Ammianus:* Apud hos rex appellatur generali nomine Hendinos, & ritu veteri, potestate depositâ remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, vel segetum copiâ negauerit terra. quemadmodum solent Ægyptij casus eiusmodi adsignare rectoribus. *Et quid fatuitatem accusem? vetus hæc opinio, imò sapientissimo Homero prodita: & sub bono rege vult omnia externa etiam bona. Sic enim Vlysses ad suam Penelopam:* Lopez Gomara. Lib. XXVIII.

— ἢ γάρ

Odyss. τ.

——ἦ γάρ σευ κλέος οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει.
Ὥστέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅστε θεουδὴς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρησι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθάς, βρίθησι δὲ δένδρεα καρπῷ.
Τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα· θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς
Ἐξ εὐηγεσίης· ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτῷ.
——tua laus latum conſcendit olympum;
Sicut percelebris regis, qui numina curat,
In multisque probiſq; viris iura æqua miniſtrat,
Ipſa illi tellus nigricans, prompta atque benigna,
Fert fruges ſegeteſq;, & pomis arbor onuſta eſt,
Proueniunt pecudes, & ſuppeditat mare piſces,
Ob rectum imperium. populi ſors tota beata eſt.

Spart. in Hadr.

Nec remp. tuam eſſe, ſed te reip.] *Hadrianus Imperator* in concione ſæpè dixit, Ita ſe rempub. geſturum, vt ſciret populi rem eſſe, non propriam. *Vox aurea, & res multo magis, cùm præſtatur.* *Reip. Princeps ſeruit.*

IN CAP. VIII.

De Regno Virtute firmando.

Lib. VI.

ILLE reip. ſtatus optabilis.] *Partem hîc magis Polybianæ ſententiæ, quàm ipſam expreßi. Atqui digna adſcribi.* Ἐγὼ γὰρ οἶμαι δύο ἀρχὰς εἶναι πάσης πολιτείας, δι' ὧν αἱρετὰς ἢ φευκτὰς συμβαίνει γίνεσθαι τάς τε δυνάμεις αὐτῶν καὶ τὰς συστάσεις. αὗται δ' εἰσὶν ἔθη, καὶ νόμοι· τὰ μὲν αἱρετά, τούς τε κατ' ἰδίαν βίους τῶν ἀνθρώπων ὁσίους ἀποτελεῖ καὶ σώφρονας, τό, τε κοινὸν ἦθος τῆς πόλεως ἥμερον ἀπεργάζεται, καὶ δίκαιον. τά δὲ φευκτά, τοὐναντίον. PAG. 45.

IN CAP. IX.

De Imitatione & aſpectu ciuium in Principem.

Apud Caſſiod. III. Var epiſt. XII. IIII. De Legib.

QVALES in rep. Principes, tales ciues.] *Theodericus rex Gothorum ad Senatum populumq; Rom.* Facilius eſt errare naturam, quàm diſſimilem ſui Princeps poſſit rempublicam formare. *Plato etiam exertè:* Μηδεὶς ἡμᾶς πειθέτω, ὦ φίλοι, ἄλλῃ θᾶττον καὶ ῥᾷον μεταβάλλειν ἄν ποτε πόλιν τοὺς νόμους, ἢ τῇ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ. μηδὲ νῦν γε ἄλλῃ γίγνεσθαι, μηδ' αὖθις ποτὲ γενήσεσθαι: Nemo nobis perſuadeat, ô amici, vllâ ratione citiùs aut faciliùs ciuitatem leges moresque immutare, quàm Principum exemplo præeunte: neque aliter nunc eſſe, nec in poſterum vmquam futurum. *Vt igitur regulam oportet rectam eſſe, ad quam cetera adæquantur: ſic meritò Principem, ad quem aliȷ diriguntur.* PAG. 46. *Principem ſubditi æmulantur.*

IN CAP. X.

De Iustitiâ necessariâ regnis.

PAG. 47. *Iulia turpe dictum:* LICET, si libet.] *Iuliæ Augustæ dictum est, priuignum suum ad stuprum inuitatis. & addidit amplius:* An nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? *Scilicet, vt Velleius ait,* magnitudine fortunæ suæ peccandi licentiâ metiuntur, quidquid libêret pro licito iudicantes. *Ammianus obscuriùs, sed hoc ipsum dixit:* Nulla vacat quæstio prauitatum apud eos, qui quod volunt, maximas putat esse virtutes. Lib. XXVII *Ab hoc fonte Persarum iudicum illa responsio Cambysi,* roganti num qua lex permitteret nuptias cum sorore? illi negarunt talem se inuenire, sed quamdam aliam quâ liceat Persarum regi facere quidquid libeat. *Aequè turpis & perniciosa illa* *Anaxarchi perniciosum.* *Anaxarchi adulatio. qui, cùm Alexander lamentaretur ob Clytum interfectum, nec solatia admitteret: dixit,* Ignorare illum, cur veteres sapientes Iustitiam adsestricem Ioui fecerunt. nimirum, quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum sit. *Anaxarchi tales, sed occulti, vtinam non hodie apud imperantes!* Apud Arrian. De reb. Alexã. lib. IV. & Plut. in Alex.

IN CAP. XI.

De Iustitiæ administratione.

PAG. 49. *Ius possit debeatq; Princeps interdum dicere.* CAVSSAS reosque audiat.] *Ipséne? an per alios? Vtrumque: & hoc magis. Certè quin ipse quoque interdum Iustitiæ illud munus in publico vtiliter ac decorè obeat, non puto ambigendum. Veteres Imperatores ac Reges fecere: & Caroli etiam Magni Constitutio hæc legitur.* Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quòd nos in omni hebdomadâ vnum diem ad caussas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de aliis caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis iustitiam facere noluerint. *Vbi finem etiam huius consilij vides. nempe vt per supremum illum iudicem, ius sicubi labat, corrigatur, firmetur.*

PAG. 50. *Leges & lites recidendæ.* Medeatur noster Princeps.] *Vtinam, vtinam! Ludouico Galliarum regi XI. hoc propositum: & caussidicina illa, vera tabes Galliæ, nunc non esset, si ille pauculos annos fuisset. Exoriatur alius, & efficiat vt* tandem viperæ istæ sibilare desistant. Comin. cap. XXV. Apud Flor. lib. IIII. cap. vlt.

IN CAP. XIV.

De Fide.

PAG. 54. *Fides pro deâ.* IN Capitolio vicinam Iouis opt. max. esse voluerunt.] *Credo hanc eâdem mentem esse in Liuianis verbis:* Apud quos (*Romanos*) Lib. IX. in Orat Posthumij.

manos) iuxta diuinas religiones Fides humana colitur. *Et profectò sanctitas quædam in ipsâ fide. Scytharum legati ad Alexandrum, pulchrè :* Iurando gratiam Scythas sancire, ne credideris. Colendo fidem, iurant. Græcorum ista cautio est, qui acta consignant, & deos inuocant : nos religionem in ipsâ fide nouimus. Qui non reuerentur homines, fallent deos.

Curt. VII.

IN CAP. XV.
De Modestiâ.

IN alto positum non alta sapere, difficile est.] *Certè difficile. & magnæ felicitatis est, à felicitate non vinci. Vt quiuis haud facilè multum vini fert: non item abundantem fortunam. Da mihi circumspectissimum regem : tamen* inter *tot* obsequia fortunæ, non satis cauta mortalitas est. *Natura, educatio, adulatio deprauant.*

Augustin. Curtius VIII. — PAG. 55. *Proni ad Superbiam reges.*

Non minùs hominem se, quàm hominibus præesse, cogitet.] *Hoc primum remedium & cautio à Fastu, se cogitare. Externa illa omnia sunt quæ te inflant ; æstimari debes à teipso. Illa abeunt, veniunt: tu quid es, nisi vile infirmumq́; corpus? Vide non quid in te magnum habeas, sed quid tuum. Saladinus, Christianorum olim terror, qui Syriam, Aegyptum, & Africæ bonam partē subegit, morti iam vicinus, in cogitationem hanc seriò descendit: & solam interiorem tunicam, pro omni pompâ funebri, in hastâ sublimem ferri iussit, cùm acclamatione,* Hoc vnum ex domitore Orientis restare. *O virum illâ & maiore fortunâ dignum, qui tam benè eam cepit! Nihil hîc proprium aut tuū. corona, sceptrum, & omnia hæc ad quæ stupemus, à Deo sunt : & ne auferat, tu ad eum refer. Thymoleon, magnus laudatusq́; dux, qui Dionysium Siciliâ eiecit, & in illustri gloriâ vixit, exemplo hîc tibi esto. de quo Probus :* Nihil vmquam neque insolens, neque gloriosum ex ore eius exiit. Qui quidē cùm suas laudes audiret prædicari, numquam aliud dixit, quàm se in eâ re maximas diis gratias agere atque habere, quòd cùm Siciliam recreare constituissent, tum se potissimùm ducem esse voluissent. *Nihil potest magis sapienter, magis Christianè.*

PAG. 56. *In eam remedium, cognitio sui.* — *Saladini præclarum factum.* — *Thymoleontis modestiâ.* — In Thym.

Magnas arbores diu crescere, vnâ horâ exstirpari.] *Remediū alterū, cogitare Superbiæ assiduam comitē, Deiectionem, & Pœnam.*

Superbiæ depressio adhæret.

Dominare tumidus, spiritus altos gere,
Sequitur superbos vltor à tergo Deus.

Seneca Herc. Fur.

Nihil altum ille, præter se, vult. eiq́; proprium, τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῦν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῦν : erecta deiicere, deiecta erigere.

Laërt. in Chilone.

Vidi cruentos carcere includi duces.] *Remedium tertium, à fortunâ variâ nimis & incertâ. Hodie magnus es? cras alius, aut nullus.*

Varia & miseranda sors regum.

nullus. Iugurtham in carcere, Perseum in custodiâ obiisse scimus: & patrum memoriâ, quàm illustre exemplum Tomambais est! Ille Aegypti Africæq; Sultanus, in veteri & felicissimo regno, non solùm eo subitò exuitur; sed & vitâ. Arbiter paullo antè vitæ necisq; gentium, in vrbe suâ principe, mulo vicatim per ludibrium circumductus, infami laqueo, & manu carnificis, strangulatus est. Quid sub idem illud æui, Attabalipa in nouo orbe magnus Rex, nônne in carcere, post infinitam vim auri quasi pro vitâ extortam, amisit & vitam? In eodem tractu, rex regum Mexicanus, nec vsitatâ quidem morte obiit, lento igne per summum cruciatum vstulatus. Quæ tam tragica exêpla meritissimò verbis Senecæ concludo: Quod regnum est, cui non parata sit ruina & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista interuallis diuisa: sed horæ momentum interest inter solium, & aliena genua.

Tomambais exitus. *Attabalipa.* *Quahutimoci.* De Tranquil. Animi, cap. XI.

Oratio pressa.] *Vt moneta illa optima, quæ pretij plurimum habet in paruâ mole: sic sermo, qui sensus. Quid visurus sim, nescio. sed verbosos valdè & vnà sapientes, nondum ego vidi. Cæterùm hæc Breuitas imprimis decet Principem. Tacitus de Galbâ:* Imperatoriâ, *inquit*, breuitate adoptari à se Pisonem pronunciat. *Caussa apud Demetrium Phalereum hæc:* Nam præcepta & iussiones, quæ Principi conueniunt, breuibus verbis formantur; preces autem, quę humilioribus, verbosæ & longæ esse debent.

Breuis sermo optimus. I. Hist.

In Cultu ne exuberet.] *Iuliani Imperatoris familiare dictum fuit:* Turpe esse sapienti, cùm animum habeat, captare laudes ex corpore. *Et sanè viri magni, incuriosi rerum istarum leuium. Carolus noster Quintus in veste restrictus. Ludouicus* XI. *cultu corporis neminem familiarium anteiuit. Iulius Agricola (ita scribit de eo Tacitus)* cultu modicus; sermone facilis; adeò vt plerique quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur. *Sic de Annibale Liuius:* Vestitus nihil inter æquales excellens, arma atq; equi conspiciebantur. *Et quid exemplis opus? vno verbo, pleriq; illi veteres* ἁπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, οὐκ ἀπὸ σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς βασιλεῖς ὄντες, καὶ ταὐτὸν τοῦ πλήθους διέφερον, τὰ δὲ ἐκτὸς ὅμοιοι τοῖς ἀγελαίοις ἐφαίνοντο. leuiter & sine curâ seipsos habuerunt, non ab apparatu, sed ab animo reges; & introrsum à plebe differebant, extrorsum vel gregariis similes videbantur. *Ego Græcorum Imperatores (imagines enim exstant) sine risu non aspicio, in purpurâ: in auro, in gemmis, & à capite ad calcem non regiè, sed muliebriter cultos.*

Vestis, & hæc talia, negligêda. Ammian. lib. XXV. In Agric. Synes. Orat. de Regno.

PAG. 57. Munditias mulieribus conuenire.] *Ideò Hesiodus quoque monet:*

Μηδὲ

11. Oper. & dier.

Μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χρόα φαιδρύνεσθαι
Ἀνέρα.
Nec muliebri se comptu lotuque polito
Vir quisquam.

Nec aliter de externâ omni specie censeo.] *Vt in comitatu, in victu, in omni tuâ vitâ quàm minimum sit Tragœdiæ & pompæ. Cari Imperatoris illustre exemplum non omittendum, quia nec vulgatum. Synesius ita narrat. (Carino tamen adtribuit, per errorem, vti opinor: quia * Carus res in Persas gessit, Carinus contrà mollis, deses, & nullâ expeditione nobilis.) sed is ita narrat.* Bellum inferebat Persis, & iam ad Armeniorum limites peruenerat. Illîc militem curare corpus, & cibum è suo commeatu capere iussit, mox ex hostico (Parthorum agros ostendebat) petendũ. Dum id agunt, ecce hostium legatos, qui adueniunt. Atque illi opinabantur futurum primò, vt ad Proceres quosdam aulicos deducerentur: deinde dierum aliquot interuallo, ad Imperatorem. Atqui inciderant casu in ipsum iam cænantem. Circumstabat frequens miles, sed auro aut argento nihil cultus. Ipse veste puniceâ indutus, iacebat in herbâ. Cibus erat, vetus aliquod nigrum pulmentarium: & in eo frustula quædam salsæ suillæ carnis. Cùm autem legatos vidisset, nihil turbatum aiunt, nec quidquam immutasse, sed vocasse ad se vltrò, & dixisse, Scire quòd ad se venissent. nam Carum hunc ipsum esse. Iubere igitur vt renuncient iuueni suo Regi, nisi resipiscat, futurum vt intra vnam Lunam omnis eorum silua & omnis ager, magis nuda & læuia sint, quàm Cari ipsum caput. & simul cum dicto pileum sustulit, & caput ostendit tam glabrum quàm galea eius quæ adiacebat. Et si quidem appeterent, iussit manum in ollam mittere: sin minùs, statim abire, & extra Romana præsidia esse, tamquam legatione omni iam defunctos. *Ita me Deus amet, hæc virum olent, imò heroëm.*

Nimia & affectata pompa spernenda.

Orat. de Regno.

*Vide Vopiscum & Eutrop.

De Caro narratio amœna.

IN CAP. XVI.
De Maiestate.

TRISTITIAM & arrogantiam exuas.] *Quæ duo imperitè nonnulli adsumunt, quasi conciliandæ Maiestati. Plutarchus hos tales taxat.* Qui mentem non habent, Reges & Principes, *inquit*, imitantur imperitos statuarios, qui existimant colossos suos magnos & venustos futuros, si tibiis quammaximè diductis, & inflatos, & hiantes fecerint: sic isti grauitate vocis, & toruitate aspectus, & morum asperitate, & insociabili quadam vitâ, dignitatem & maiestatem imperantium exprimere se censent.

PAG. 57.

Externa superbia non ad Maiestatem.

In Comment. ad Princip. indoct.

Viles

PAG. 58. *Nimia comitas haud bona. Periclis institutum.*

Viles plerumque, qui nimiùm ciuiles.] *Omnino abstractione quadam opus iis qui gubernant, & ne nimis vulgo se vulgent. Pericles sciuit: qui anteà familiaris maximè & comis, simul remp. attigit, ab omni cœtu amicorum & conuiuiis se abiunxit, vitæ genere quodam subducto, & planè mutato. Caussam Plutarchus adiungit.* Δειναὶ γὰρ, *ait*, αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκου περιγενέσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνηθείᾳ, τὸ πρὸς δόξαν σεμνόν: Comitas enim facilè fastum omnem atterit, & in familiari consuetudine ægrè custodias illud opinionis de te augustum. In Pericle.

IN CAP. XVII.

De variis Virtutibus decóris Principi.

PAG. 59. *Ne regant fœmina.*

NEc tamen coniugum imperiis obnoxius.] *Nam* quod subsidium in eo, *vt inquit Tacitus*, qui à fœminâ regatur? *Cui tamen humili & seruili vitio plerumque feroces & militares gentes obnoxias esse, Aristoteles notauit: & hodie nos videmus. Sed vt imperia mulierum, ita consilia non semper damno. Vtiliter sæpè eas Princeps audiet: præsertim si qua à naturâ paullò magis facta ad prudentiam & virtutē. An Augustum pœnituit, Liuiam suam audiisse? Ferdinandum Hispaniæ regem, Isabellam? cui fœminæ Consaluum, Canarias, Nouum orbem, eiectos Mauros, & hanc magnitudinē suam Hispania in parte debet. Maritum enim suū, etsi à se virum magnum, tamen haud æquè altum aut splendidum, ad illustria illa facta impellebat leniter ac ducebat. At in vitâ priuatâ, eadem mirifica. Vino ætatem abstinuit. artibus litterisq; ita amica, vt sermonem Latinum, ætate iam grandior didicerit, & auctores librosq; intellegere atq; interpretari potuerit. In fortunâ & in moribus infracta; atq; etiam in partu sic magnanima, vt emitteret vix vocem. Rarum heroinæ exemplum, & cum veteri omni æuo comparandum.*

Lib. XIII. Annal. — Li. II. Polit. c. VIII.

Interdum suadeant. — Isabellæ reginæ laus.

Magni Principes in conuitia fortes.

Conuitia si irascare, agnita videntur: spreta, exolescunt.] *Spreuit sanè Augustus. qui cùm audiret Aelianum quemdam malè de se opinari solere:* Faciam, *inquit*, sciat Ælianus & me linguam habere. *Animosè item Philippus Macedo, suadentibus amicis, maledicum hominem in exilium mitteret:* Minimè sis, *inquit*, ne vagus & erro, apud plures de nobis malè loquatur. *Plura & obuia talia exempla. sed cauete tamen vos caniculæ: quia non omnes Augusti sunt aut Philippi. Ramirus Hispanorum rex mirè probus fuit & in moribus simplex: ob eam rem cùm irrisui Aulicis esset, & dicteriis idemtidem peteretur, ad extremum exarsit, & vndecim viros nobiles ad se vocatos, in Oscâ vrbe gladio percuti iussit: addito dicto,* * Nescit vulpecula cum quo ludat. *Reipsâ scilicet ostendit periculosum valdè,* τὸ λέοντα νύττειν, leonem vellicare.

Sueton. August. cap. LI. — Plut. in Apophth. — Roder. Sāct. Hist. Part. III.

Ramirus aliter.

* Non sabe la volpeja con quien trobeja.

Doctri-

Doctrinam nonnihil ad hunc finem promoue.] *Iure moneo. nam, vt Symmachus ait,* ſcimus bonas artes honore nutriri, atque hoc ſpecimen eſſe florentis reip. vt diſciplinarum profeſſoribus præmia opulenta pendantur. *Sed tamen voculam,* Nonnihil, *de induſtriâ addidi: quia vt tollere eas noxium; ita calidè nimis promouere. Iuſtinianus* τὰς τυπωθείσας ἄνωθεν ἐν ἑκάστῃ τῶν πόλεων δίδοσθαι σιτήσεις τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις τῶν λογικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὑποθήκαις τοῦ ἐπάρχου ἐξέκοψε. καὶ οὕτως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων ἐχολακότων ἀγροικία τῶν ἐν αὐταῖς κατεκράτησε: antiquitus conſtitutas, in quoque opido annonas, profeſſoribus bonarum artium dandas, de conſilio Præfecti ſui ſuſtulit. atque ita frigentibus paſſim per opida Scholis, ruſticitas & barbaria occupauit inhabitantes. *Mala hæc ſecuris quam Thrax Imperator iniecit: ſed illi quoque occultè noxij, qui effuſè nimis promouerũt. Nam otium & mollitiem nullâ re faciliùs aut honeſtiùs in animos irrepere, quàm viâ hac litterarum, omnino eſt fatendum. Atqui robur & virtus non ſunt, vbi illa. Vt catuli ad venandum inepti, qui ſaltare & eiuſmodi delicias docti: ſic ad virilia exercitia parùm apti, ciues nimis exculti. Franciſcum regem primum, & Leonem decimum, qui auidè litteras excitârunt, in cælum tollimus. Si propoſitum ſpectamus, meritò; ſi finem & ſucceſſum, ambigo. quia reuerà alter Galliam ſuam, alter Italiam, cultiorem amœnioremq́; reddidit, ſed vnà & molliorem. Quid bonæ ſpei reliquum, vbi etiam fœminæ paßim in libris & litteris? atqui eò ventum. Mihi Spartani illi probi, qui* γράμματα μὲν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον. ἡ δ᾽ ἄλλη παιδεία, περὶ τὸ ἄρχεσθαι καλῶς ἐγίνετο, καὶ καρτερεῖν πονοῦντα, καὶ νικᾶν μαχόμενον: Litteras ad vſum ſaltem diſcebant. reliqua omnis diſciplina erat vt pulchrè parêrent, vt labores perferrent, vt in pugnâ vincerent. *Et à Principe meo in ſuis ciuibus id ſeruari, ſuadeam valdè. Non nimis, non omnes, ſtudiis ſe applicent. ſed Nobilitas tamen maximè: quia* patres valere decet conſilio, populo ſuperuacanea eſt calliditas.

Lib. I. Epiſt. LXXIII.

Litteræ promouendæ.

Sed cum modo.

Malè, qui tollunt.

Zonar. in Annal.

Malè, qui nimis vulgant.

Virtus resoluitur.

Plut. in Lycurg.

Vſurpandæ ad vſum.

Et inprimis à Nobilibus.

Salluſt. ad Cæſ.

IVSTI LIPSI
AD III. LIB.
POLITICORVM
NOTÆ.

IN CAPVT I.
De Prudentiæ necessitate.

PAG. 61. *Difficile gubernare.*

VLLVM animal morosius, nullum maiori arte tractandum.] *Inde Liuianum hoc effatum:* Excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars, quâ ciuem regant, quàm quâ hostem superent. Lib. II.

Mens vna sapiens plurium vincit manus.] *Hoc Vlysses ille apud sapientissimum vatem voluit, cùm Mineruam (id est Prudentiam) sic affatur:*

Αἴκε μοι ὥς μεμαυῖα παραςταίης γλαυκῶπι, Odyss. N.
Καίκε τριηκοσίοισιν ἐγὼν ἄνδρεσσι μαχοίμην
Σὺν σοὶ, πότνια θεὰ, ὅτε μοι πρόφρασσ' ἐπαρήγοις:
Atqui ego, si mihi sic adsistas cæsia diua,
Vel tercentum contra homines concurrere pugnâ
Ausim, te fretus comite, ô dea, & adiutrice.

IN CAP. II.
De duplici Prudentiâ.

PAG. 62. *Viri celebres & sapientes in domo Principis decori.*

PRINCEPS sapiens, sapientium commercio.] *Cominæus:* Nullum maius indicium bonæ mentis Princeps potest ostendere, quàm vt adiungat sibi & familiariter vtatur viros virtute & famâ celebres. Nam omnes statim iudicabunt eum talem esse, quales ij qui apud illum. (Cap. XXIII.) *Hoc fine vtile, non tantùm in consilio, sed etiam in contubernio quosdam habere*, insigni tranquillitate vitæ, nullis reip. negotiis permixtos. *Nam aliena hæc fama valdè ad tuã famam. Ita Alexandro Callisthenem, Scipioni Panætium & Polybium, Augusto Areum & Athenodorum, aliis alios adhæsisse scimus, priuatim magis ornamenta quàm publicè adiumenta.* (Tacit. IV. Ann.)

IN CAP. III.
De Adiutoribus Principis.

SED quî parabis? iudicij hîc res est.] *Imò res etiam aliqua Industriæ. Nam iamantè præparari quidam possunt, vt fiāt apti. Turcarum Princeps à pueritiâ instituit, pacis aut belli futuros administros. & Germanorum proceres Alumnos quosdam (ita appellant) suo sumptu educant, in eumdem vsum. Quid si imitetur Princeps, & selecta quædam ingenia à teneris formari curet ad res Ciuiles? laudem. Apud Macedones quid seruatum, Q. Curtij verbis dicam.* Mos erat Principibus Macedonum, adultos liberos regibus tradere, ad munia haud multum seruilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant seruatis noctium vicibus proximi foribus eius ædis, in quâ rex acquiescebat. Ij actos ab agasonibus equos, cùm rex ascensurus esset, admouebant: comitabanturque & venantem, & in prœliis, omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Præcipuus honos habebatur, quòd licebat sedentibus vesci cum rege. Castigandi eos verberibus, nullius potestas præter ipsum erat. Hæc cohors, velut Seminarium Ducum Præfectorumque apud Macedonas fuit. hinc habuêre posteri reges, quorum stirpi post multas ætates Romani opes ademerunt.

[Margin: PAG. 63. — *A pueris quidam formandi ad remp.* — Lib. VIII. — *Macedonū ritus.*]

IN CAP. IV.
De Consiliariis.

OPTIMVM quemque fidelissimum puta.] *Rex Salomon (cuius scripta diuinæ humanæque Sapientiæ plenissima, vti & Syrachidæ, vnicè tibi commendo.) paucis verbis:* Consilia impiorum fraudulenta. *Excludo autem ab hac probitate etiam eos, qui rem suam priuatim malè gesserunt, conturbatores aut decoctores. Basilius Imp. ad filium:* Συμβούλοις δὲ χρῶ τοῖς καλῶς περὶ τῶν οἰκείων βουλευσαμένοις καὶ διοικήσασιν, ἀλλὰ μὴ τοῖς κακῶς ἐξ ἀβουλίας τὰ ἑαυτῶν οἰκονομήσασιν. ὁ γὰρ κακῶς περὶ τὰ οἰκεῖα διατεθεὶς, οὐδέποτε καλῶς βουλεύσεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων: Consiliariis vtere iis, qui rebus propriis benè consuluerunt, recteque eas administrârunt, non autem qui per imprudentiam malè. Nam qui suis rebus malè prospexerit, numquam ille benè consuluerit alienis.

[Margin: PAG. 64. — *Salomonis scripta planè diuina.* — Prouerb. cap. XII. — *Decoctores non apti ad Consilia.* — Ca. XVIII.]

Morum animorumque prouinciæ gnaros.] *Etiam linguæ: si tamen sermo diuersus, in locis qui tibi pârent. Nam isti qui per interpretem accipiunt omnia aut reddunt, nec tam grati nec tam idonei ad agendum. ac multa necessariò eos fallunt.*

[Margin: *Consiliarij linguarum periti sint.*]

Non exteros temerè, non aduenas.] *Nota Princeps. nam hîc peccamus. Vt vulgò remedia quædam ab Afris aut Indis petita æstimamus:*

[Margin: *Consiliarij exteri mali.*]

mamus: sic plerumque externa ingenia præferuntur internis. At non oportet.

Turbant statum.

Primùm, quia ab hac re turbæ. Indigenæ haud facilè concoquunt, in suâ rep. plus aliquid credi aut tribui alienis. Inde liuor, questus, & auersio quædam animorum.

Imperiti eius sunt.

Secundò, quia rarò illi, morum, ingeniorum, & totius reip. periti. Plato autem breuiter & rectè dixit: Εἰδότος περὶ ἑκάστου ἡ συμβουλή: Consilium eius est, qui rei cuiusque peritus. *Quod idem alibi diffusiùs:* περὶ παντὸς μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι, εἰδέναι περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλὴ, ἢ ἅπαντος ἁμαρτάνειν ἀνάγκη: In omni re consulendi principium, nosse id de quo consilium institutum: aut totâ viâ aberrare necessum est. Alcib. I. In Phædro.

Non amãt eum aut curant.

Tertiò, quia etiamsi iis peritia, vix tamen affectus aut fides. Quî potest in alienam rempublicam? in quâ semper illud cogitent: Mihi istîc nec seritur, nec metitur. *Itaque ad commodum suum, aut arbitrium Principis, videbis pleraque ab iis referri.* Plaut. Epid.

Infelices sunt.

Quartò & vltimò, quia vsu compertum, consilia externa ferè esse infausta. Alexander malè audire cœpit, cùm Persas audiit: Romani labi, cùm Græcos & exteros: noster Carolus Audax, (ne plura cumulem) cui ruinam suam nisi Campobacchio debet?

Ruit respublica, quam ij sustinent.

Effatum hoc habe. Vt in quam domum vespillones veniunt, signum est funeris: sic reip. labentis, ad quam fulciendam adhibentur peregrini. Quod tamen ita intellego, si multi. nam vt vnus aut alter interdum, fide aut ingenio valdè cognitus, haud pertinaciter damnem.

PAG. 64. *Quales moribus quoque æstimandi.*

Item senes.] *Qui tales non annis magis, quàm moribus. Nam* in quibusdam, *vt ait Seneca,* non pueritia, sed, quod est grauius, puerilitas remanet. Epist. IV.

Iuuenes inepti ad remp.

Consilia senum, hastas iuuenum esse.] *Pindari dictum est, vti è Plutarchi Lycurgo videbis. cui hoc Aristotelæum velut interpretamentum adde:* ἡ μὲν δύναμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστί: Vires in iuuenibus, Prudentia est in senibus. *Iuuenes autem non solùm à consiliis, sed omnino à rep. amouendi, caussâ duplici.* VII. Polit. cap. IX.

Caussâ vnâ.

Primùm, quia Temeritas & calor in iis. Atqui cùm ad gubernacula reip. temerarij atque audaces homines accedunt, maxima ac miserrima naufragia fiunt. Cic. de Senect.

Caussâ alterâ.

Deinde, quia non cadit in ætatem eam Auctoritas: quæ tamen ad iubendum suadendumq; plurimùm valet. Opinio sæpè de aliquo, plebem magis mouet, quàm res aut ratio ipsa.

Solon eos omnino arcuit.

Solon igitur iure vetuit τὸ σφόδρα νέον μήτε ἄρχειν, μήτε ξυμβουλεύειν, εἰ καὶ ἄριστα δοκοίοι γνώμης ἔχειν: valdè iuuenem neque magistratum gerere, neque consulere, etiam si optimè à mente constitutus esse videretur. Iuncus apud Stob.

Annales leges vtilissimæ.

Rei etiam Romanæ grande olim fulcrum, Annariæ leges: quas malè amissas bonus sapiensq; Princeps reuocabit.

Felices vix sapiunt.

Fortunâ variâ exercitos.] *Nam qui assiduè in rebus prosperis & lætis, quid sapiat?* Non temerè aduersa casuum reputat, quem Fortu- Liuius XXX.

Fortuna numquam decepit. *At qui aliam eam expertus est, magis ille ad Modestiam factus & Cautionem, præcipuas Prudentiæ partes. Pindarus rectè:* *Magis qui aliquando adflicti.*

— ὁ πονήσαις δὲ νόῳ
Καὶ προμάθειαν φέρει:
— Qui mente laborauit,
Prudentiam inde aufert.

Ann. XII. *Tacitus item de Caractaco,* Quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britannorum Imperatores præmineret. *An-*
Liu. XXXV. *nibal de se, ad Antiochum:* Hæc suadeo. qui vt non omnis peritissimus sum belli, cum Romanis certè bellare bonis malisque meis didici. *Nec solùm consiliarij, sed ipsi Principes optimi & prudentissimi, qui aliquando in aduersâ sorte. Carolus* V. *Galliarum rex mirâ sapientiâ fuit, atque adeò cognomen id etiam tulit: sed quem Fortuna à teneris annis magis iactauit? Patrem suum Iohannem capi abducique vidit, & regnum penè totum occupari ab Anglis. Ludouicus* XI. *planè callidus. sed ille quoque nonne per annos sex à patre & patriâ profugus, apud Philippum Ducem Burgundiæ egit, quid nisi exsul? Emanuel Allobrogum nuper Princeps, in eâdem hac classe. Verißimum igitur Græcorum verbum:* *Ἐξ ὧν ἔπαθες, ἔμαθες: *& Miseria Prudentiæ bona mater.* *Principes tales, optimi. Carolus V. Sapiens. Ludouicus XI. callidus. Emanuel cautus.* * A quibus læsus, ab his doctus.

Quod satis sit, acutos.] *Profectò mali & inepti, qui nimis. Disputare & sermocinari magis, quàm suadere possunt: & tempus sæpè terunt, milium, quod dicitur terebrando. Tu scito, caput omne consilij esse, non in acumine, aut sermonum rationumque copiâ, sed in directâ quâdam iudicij normâ. Ea autem plerumque his acriculis abest. Machiauellum vide. quid eo acutius? at parùm bonus aut felix ille Cæsari Borgiæ Consiliarius, quidquid excuset se & fatum accuset. Vide Clementem* VII. *Pontificem. miram ei ingenij vim omnes tribuunt: sed in actionibus consiliisque quàm infelix, Roma scit & nunc etiam dolet. In populis ipsis hoc notabis. Quis nescit Athenienses ante Spartanos, Florentinos ante Venetos, ingenio & acrimoniâ fuisse? meliùs tamen constantiusque hos rempub. suã direxisse omnes videmus. Caussæ huius rei tres. Prima, quam in Textu libauit. quòd velocia ista ingenia semper mouent aliquid, & nec quieta, quieta sinunt. Altera quòd in multiplici inuentione & rationum copiâ plerumque natant, & ægrè expediunt aliquid cui insistant. Tertia, quòd ea sibi proponunt quæ non sunt, non erunt; & mentem consiliaque aduersarij æstimant à subtili suâ mente. Atqui ille sæpè stipes. nec quidquam tutius (obiter moneo) quàm de consiliis eius, ex ipsius indole moribusque iudicare, aut eorum qui apud illum magni. Sed aliquis hîc quærat. Quid ergo? subtiles quoniam damnas,* *Nimis ingeniosi, mali suasores. Exempla. Rationes item tres. An litterati apti ad Consilia?*

 etiámne

etiámne litteratos? Haud prorſus. Ego verò libenter eos in Conſilium admitto, ſed qui non ſint hoc tantùm. Nam qui ſolâ & nudâ iſtâ cognitione litterarum ſe iactant, valdè repello. Conſtantius Imperator Conſtantini F. me quidē iudice, valdè hîc peccauit: qui, vt ait Zonaras, μηδένα τῇ γερουσίᾳ συνέταξε, ὃς παιδείας μὴ μετείληχεν, οὐδὲ ἤσκητο πρὸς τὸ λέγειν, καὶ ἤδει γράφειν ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς: neminem in Senatum allêgit, niſi eruditum, quique ſe ad dicendū exercuiſſet, & ſciret ſcribere vinctâ oratione & ſolutâ. *Nimis tribuit noſtro generi: nec vel doctiſſimi ſemper ad remp. apti. Neceſſum eſt adſint aliæ illæ dotes, de quibus in hoc Capite monemus. Quas ſi adferunt: ô magnos tunc, & Principi optandos! Nam* deſiderabilis eruditio litterarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi prudens inuenit, vnde ſapientior fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde Princeps accipit, quemadmodum populos ſub æqualitate componat. Nec aliqua in mundo poteſt eſſe fortuna, quam litterarum non augeat glorioſa notitia. *De his talibus ipſa Sapientia loquitur:* Ego Sapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.

Per ſe, non nimis.

In Conſtant.

Benè, ſi dotibus aliis mixti. Laudatio vera doctrina.

Caſsiod. Var. lib. x. epiſt. III.

Prouerb. VIII.

IN CAP. V.
De ratione conſulendi.

Pag. 65.

An Sacerdotes in Conſiliis?

CONSILIORVM gubernaculum, Lex diuina.] *Apparet ergo meritò Conſiliis intereſſe debere viros ſacros religioſosq́ue: id eſt, legis eius peritos. Tamen alij abnuunt, & indecôram atque inutilem cenſent hanc mixturam. Nicephorus Gregoras inter hos videtur.* Οὐ γὰρ, *inquit,* θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ, ὡς τὰ πολλὰ, συνεῖναι πεφύκασι: Non enim Spiritalis contemplatio, & Ciuilis adminiſtratio, vt plurimum, inter ſe iungūtur. *Et Syneſius Cyrenenſis Epiſcopus multo apertiùs:* Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνῃ συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: Ciuilem virtutem iungere cum ſacerdotio velle, eſt miſcere omnino non miſcenda. *Ac plura & diffusè in eam rem ibi ſcribit. Quid ergo nos? cum veniâ ſic cenſemus. Intereſſe eos poſſe, imò & debere: ſed rarenter. tunc videlicet, cùm de rebus planè ſeriis grauibusq́ue agitur, & quæ tangunt vniuerſum ſtatum. Nam tunc ſanè quidni audiantur? ſiue vt robur & auctoritatē bonæ ſententiæ adferant, ſiue vt reprimant coërceántque in aliam ruentes. Nam quamquam illi rerum Ciuilium propriè non periti: tamen ſæpè etiam in iſtis ſaluberrimè conſulunt, & Syrachides non falsò ſcripſit:* Anima viri ſancti enunciat aliquādo vera, quàm ſeptem circūſpectores ſedentes in excelſo. *At ſemper tamen eos & aſſiduè, etiā rebus conſiliisq́ue minoribus adhiberi non probē: nec id mihi aut ex illorū videatur, aut publico vſu. Diſtricti vide-*

Hiſt. III.

Epiſtola LXVII. totâ.

Interdum vtiliter eſſe.

Viri ſancti ſupra Prudentes ſæpè ſapiunt.

Eccleſ. cap. XXXVII.

videlicet terrenis curis, cælestia illa deseret: nec terrena ipsa (quippe aliud illorum munus) satis commodè aut decorè administrabunt.

Libertatem secundò.] *Magnum in Consiliario atque vtile munus, vt libera ei lingua. Solon olim rectè:* Συμβούλευε μὴ τὰ ἥδιστα, *Liberi & veraces cōsiliarij esse debent.*
Laert. in Zenone. ἀλλὰ τὰ κάλλιστα: Consule non quæ suauissima, sed quæ optima sint. *Sic oportet. nam rara hæc nimis in Aulis Principum virtus: & Rara ea virtus.*
Seneca VI. De Benef. cap. XXX. *vis scire* cuius rei inopiâ laborant magna fastigia? quid omnia possidentibus desit? ille qui verum dicat. *Certamen plerumque adulationis est: & dant se nō magno alicui solùm, sed his qui magni apud magnum. Placentini aut Laudenses ferè hoc totū genus, pauci Veronenses. Inter hos tu esto: & scito liberè te semper cum Rege loqui posse, sed non de Rege. Cum modestiâ tamen: ad quam Hephæstion ille tibi præit apud Curtium:* Libertatis quoque in admonendo (*Alexandrum*) non alius ius habebat: quod tamen ita vsurpabat, vt magis à rege permissum, quàm vindicatum ab eo videretur. *Adulatio regnat. Temperanda tamen libertas.*

Tertiò Constantiam.] *Turpis enim & fœda illa vacillatio sententiam mutantium, & certum signum non certæ mentis. Idque cùm singulis Consiliariis, tum magis Consiliis, vitandum. ne audiant illud, quod Carolus* V. *Imp. facetè coniicere in Germanorum conuentus solet. quos aßimilabat viperis: quia (aiebat) vt istæ matres suas tollunt; sic illorum posteriora decreta, priora.* *Pag. 66. Mutatio in consiliis turpis. Caroli V. iocus.*

At non Rigorem.] *Consilia enim ad euentus & tempora accommodanda & sæpè inflectēda sunt: atque, vt Plato ait,* χρὴ ὥσπερ *Fas aliquādo mutare consilia.*
De Rep. lib. X. ἐν πτώσει κύβων, πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος ἐρεῖ βέλτισ' ἂν ἔχειν, ἀλλὰ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν: oportet, tamquam in talorum iactu, ad id quod ceciderit res suas aptare, quocumque modo ratio id optimum esse dixerit. non autem, quasi pueros, ipsos quoque cadentes, firmiter eam rem tenere in quam impegeris, & clamando quiritandoque tempus consumere. *Consilia ergo noua pro rebus nouis, aut vbi priora improspera.* *Sed cum causâ.*

Arte enim & flexu quodam opus sæpè.] *Seneca appositè:* *Reges leniter regendi.*
V. De Benef. c. XXV Huc illuc frænis leniter motis flectendus est animus, paucis sui rector optimus. *Plerique enim rectorum rectore alio egent, etsi palàm habere eum spernunt. Callisthenes hîc offendit, qui præter monita magni sui Doctoris, nimis apud Alexandrum abscisus & asper. Quæ debebat dicebat, sed non quomodo debebat. Arriani cautæ sen-* *Callisthenes præfractus.*
Lib. IIII. de reb. Alex. *tentiæ ego accedo:* καὶ τούτων ἐγὼ ὅσα ἐς ὕβριν τὴν Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐς σκαιότητα τὴν Καλλισθένους φέροντα, οὐδὲν οὐδαμῆ ἐπαινῶ. ἀλλὰ τὸ καθ' αὑτόν γε κοσμίως τίθεσθαι ἐξαρκεῖν φημι, αὔξοντα (ὡς ἀνυστὸν) τὰ βασιλέως πράγματα, ὅτῳ τις ξυνεῖναι οὐκ ἀπηξίωσεν. οὔκουν ἀπεικότως δι' ἀπεχθείας

γενέσθαι

χθέσθαι Ἀλεξάνδρῳ Καλλισθένην τίθεμαι, ἐπὶ τῇ ἀκαίρῳ τε παῤῥησίᾳ, καὶ ὑπερόγκῳ ἀβελτηρίᾳ: Ego verò nihil eorum, quæ vel ad Alexandri iniuriam, vel ad Callisthenis morositatem pertinent, laudauerim. Sed illud aio & statuo, sufficere vt seipsum modestè habeat geratque, & Regis, quoad fieri potest, negotia promoueat is, quicumque adesse & seruire illi in animum semel induxit. nec immeritò grauem fuisse Alexandro Callisthenem, tum ob intempestiuam libertatem, tum ob superbam stultitiam.

Regibus nō frustrà obnitendum. Quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.] *Præclarum huius Pisonis exemplum, atque omnino imitandum. Plato ad Dionis propinquos:* Ταυτὸν δὲ καὶ περὶ πόλεως αὑτοῦ διανοούμενον χρὴ ζῆν τὸν ἔμφρονα. λέγειν μὲν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι μήτε ματαίως ἐρεῖν, μήτε ἀποθανεῖσθαι λέγων: Hoc eodem animo erga patriam suam affectum, viuere prudentem virum oportet. Dicere quidem, siquid non rectè administrari ei videatur: *sed eâ lege, si* futurum putet vt neque frustrà dicat, neque dicendo vitæ periculum incurrat. *Quod tamen ita verum, nisi rex aut regnum periclitetur. Nam tunc nullum discrimen bonum consiliarium teneat, quin clamet. Themistocles ille exemplo, qui olim ad Lacedæmonium*: Feri, sed tamen audi. Epistola VII. Plut. in Themist.

Consiliarij taciti sunto. Quintò Silentium.] *Omnino seruandum in Consilio, quod vim habere vis aut vsum. Et seruandũ etiam tuâ consulentis causâ. quia* arduum nimis est, meruisse Principis secretum, vbi siquid cognoscitur, prodi vel ab alio formidatur. *Alexander cùm arcanas quasdam litteras Hephæstioni legisset, detractum annulum ori eius admouit. quisque sibi id factum putet, & simul in Consilium lectus est, os sibi clausum à Principe signatúmque. Persas cogita:* apud quos, *ait Ammianus*, nemo consiliorum est conscius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos silētij quoque colitur numen. *De quibus & Curtius:* More quodam Persarum, arcana regum mirâ celant fide. non metus, non spes elicit vocem, quâ prodantur occulta. vetus disciplina regum, silentium vitæ periculo sanxerat. *Simile apud Romanos. quorum Curia, in tanto numero Senatorum, silentio sic vndiq; clausa; vt* non dicam vnum, sed neminem audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat cõmissum. *Notabile illud de Eumene rege: qui cùm Romam venisset, & regem Persen in Senatu accusasset, ac de toto bello cum Patribus deliberasset:* in præsentiâ nihil, præterquam fuisse in Curiâ regem, scire quisquam potuit. bello denique perfecto, quæq; dicta ab rege, quæque responsa essent, emanauêre. *Mira & diuturna silentij fides.*

Cassiod. VIII. Var. ep. X. Lib. XXI. *Sicut apud Persas.* *Sicut apud Romanos.* Valer. II. cap. II. Liu. XLII.

IN CAP. VI.

Vitanda Consiliariis.

ADVERSVS peritos, peruicaces.] *Turpe. & est aliquis, etiam vbi iustè refragaris, refragandi modus. Demosthenes meritò Spartanorum institutum laudat, quod tale.* Ferunt, *inquit,* apud eos dum decernitur, quemque sententiam suam liberè promere: sed vbi decretum est, eadem laudare omnes, & adiutores esse etiam illos qui contrà dixerant.

PAG. 67.
Exord. XXXIX.

Discordia inter consuasores.] *Perniciosa semper, non aliter quàm si remiges & nautæ digladientur in vnâ aliquâ naui. Tacitus notat:* Iulius Classicianus Suetonio discors, bonum publicum priuatis simultatibus impediebat. *Et semper ita euenit, vbi inter collegas æmulationes. Quid remedij? vt aut ponantur eæ, aut certè seponantur. Aristidis exemplo: qui Themistocli valdè aduersus, cùm tamen vnà in legationem missi essent, & ad portã Vrbis venissent:* Visne ô Themistocle, *inquit,* inimicitias paulisper hîc deponamus, recepturi eas cùm redierimus? *Sciebat scilicet rem communem, sine communione animorum, numquam rectè administrari.*

Dissidia in Consiliis mala.
Ann. XIV.
Ad limen Curiæ ponenda.
Plutarch.

Auaritia, siue rei suæ studium.] *Ah pestis!* Nullum enim est officium tam sanctum atque sollemne, quod non auaritia comminuere ac violare soleat. *Quinetiam, vt Pindarus ait,* κέρδει καὶ σοφία δέδεται: Lucro etiam Sapientia capitur & irretitur. *Igitur cauenda illa, & omnes ad eam caussæ. Ac prouidè illi populi: quibus* legem fuisse *Aristoteles ait,* vt qui agros limitaneos hostibus haberent, non admitterentur ad Consilia belli gerendi, quasi ob priuatę rei aspectum suadere minùs commodè possent. *Nec Principi remedium hîc aliud, quàm vt ne naturâ tales eligat: & item vt prolixè cum electis agat, atque omnia à se exspectent.*

Cic. pro Quinct.
Auaritia arcenda.
Polit. VII. cap. X.

Lex Thebanis, quæ vetuit.] *Videntur remouendi à reip. administratione mercatores, caußâ non vnâ. Primùm, quia consuetudine & inclinatione auari: ideoq; facilè publicam rem, in suã vertant. Secundò, quia parùm magnanimi aut splendidi: atq;, vt Aristotelis verba vsurpem,* ἀγεννὴς ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος: parum generosa hæc ratio vitæ, & virtuti aduersa. *Tertiò denique, quia in publicâ personâ Auctoritatẽ id minuit: & vt Liuius ait,* quæstus omnis indecôrus Patribus est visus. *Ab hac sententiâ fateor me stare, præsertim in regno. Vbi tamen aut rara nobilitas, aut plerique honestiorũ amplexantur id genus vitæ: non nimis eos repellam. & scio Venetos, Florentinos, Genuates, Batauos sic vsitasse, haud magno suo malo. Quinetiam olim* dignitatẽ mercaturæ

Mercatores non apti ad Consilia.
Caussæ.
VII. Polit. cap. IX.
Lib. XXI.
Interdum tamen admittendi.
In Solone.

fuisse,

fuiſſe, *Plutarchus tradidit:* vt, quæ commoda ex regionibus barbaris afferret, amicitias cum dynaſtis conciliaret, & ad multarum rerum peritiam conferret. *Nota Princeps. & hoc genere hominum cum fructu ſæpè vtere, ſiue ad explorandum, ſiue ad ingreſſum & aditum aliquem apud longinquos & ignotos faciendum. Nónne hoc Luſitanis regibus limen ad Orientis regna & primus gradus?*

Vſus eorum Principi.

IN CAP. VII.

Impedimenta boni conſilij.

Pag. 68. *Præſidentes noxij.* *Cum metu conſulendum.*

FIDVCIA.] *Noxia valdè in conſiliis, quia ſuas alienasq; vires parùm librat, & euentus omnes aptat ad ſua vota. Principes eadem ſæpè fallit. qui naturâ magni, libenter audiunt hos magnanimos, &* ſpem magis ipſam, quàm ſpei cauſſam intuentur. *Arcenda, videndumq; ſemper ne illud audiamus:* Πρὶν ἐσφάχθαι, δέρεις· Priuſquàm occideris, excorias. *Polybij ſanum hîc dogma, iubentis:* μηδέποτε βουλεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἤδη γεγονότος, μηδὲ προκατελπίζειν βεβαιουμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενον ἐστὶν ἄλλως γενέσθαι, νέμειν δὲ μερίδα τῷ παραδόξῳ, πανταχῇ μὲν ἀνθρώπους ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς: Numquam de futuris rebus, tamquam iam factis, deliberare; neque præfidere conſtanter in iis quæ aliter euenire poſſunt. ſed partem aliquam inopinato euentui relinquere, cùm vbique homines ſimus, maximè verò in rebus bellicis.

Liu. XXII. Adag. Græcor. Lib. II.

Imperiti plerique ſtolidi. *Aut adulatores.*

Cum ſapientiâ non commiſcetur.] *Non hercules, cùm ſit imperitiæ ipſa proles. Thucydides:* Ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει: Inſcitia Fiduciam, Prudentia Cunctationē gignit. *ſiue vt Hieronymus tranſtulit:* Imperitia Confidentiam, Eruditio Timorem creat. *Cui apud reges Adulatio etiam ſæpè mixta: dum auribus illorum ſeruiunt, & tam magnos validosq; eos faciunt, quàm videri volunt. Talis Minio ille apud Antiochum: qui* ignarus omnium externorū, viresq; æſtimans regis ex rebus in Aſiâ Syriaq; geſtis, *temerè eum impulit ad Romanum bellū. Acceſſit eiuſdem ingenij neſcio quis Alexander Acarnan, qui* tamquam non vtrùm bellandū néc-ne eſſet, conſuleretur, ſed vbi & quâ ratione bellum gereretur, victoriam ſe haud dubiam animo proponere affirmabat. *O peſtilens genus, præſertim vbi Princeps ipſe ad typhum & faſtum inclinat!*

Lib. II. Epiſt. ad Euagr. Liu. XXXV. Ibidem.

Quando & quatenus conſilia ſubita aut fortia, vtilia?

Conſilia calida & audacia.] *Quæ tamen haud ſemper improba, ne erres. In communi quidē adminiſtratione rerum valdè damnanda: at in nouo aliquo aut ſubito diſcrimine, vtiliter & neceſſariò ſæpè adhibenda. Apud Capitolinum ſcribitur:* Hanc nouis rebus debere ineſſe conſtantiam, vt rapienda ſint conſilia, non quærenda. *Doctor noſter regulam hanc ſuggerit:* Cunctatione non opus,

In Maxim. Tacit. I. Hiſtor.

opus, vbi perniciosior sit quies quàm temeritas. *Imò ab eodem di-*
III. Hist. *sces:* Inter ancipitia, deterrimum esse, media sequi. *Obserua. quia* *Rebus extremis, media spernenda.*
Ibid. *plerique hîc peccant, & in rebus afflictis, vt idem loquitur,* nec pro-
uident satis, nec audent.

Celeritas, infamis naufragiis.] *Pulchrè Artabanus apud He-*
Lib. VII. *rodotum.* Ἐπειχθῆναι μὲν νυν πᾶν πρῆγμα τίκτει σφάλματα· ἐκ τῶν ζημίαι μεγάλαι φιλέουσι γίνεσθαι. ἐν δὲ τῷ ἐπισχεῖν ἔνεστι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παραυτίκα δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον εὕροι τις ἄν: Festinare quoduis negotium, gignit errores: vnde maxima detrimenta exoriri solent. At in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, tamen in tempore bona quis esse reperiat.

Consulta oportet exsequi festinanter.] *Velleius M. Agrippæ* PAG. 69.
hanc laudẽ tribuit: Vir, *inquit,* labore, vigiliâ, periculo inuictus, & per omnia extra dilationes positus, consultisque facta coniungens.

IN CAP. VIII.

De Principe, quî se gerat in Consiliis.

MATVRE deliberet.] *Ne eueniat scilicet,* quod in consiliis PAG. 69.
I. Hist. infelicibus (*Taciti verba*) vt optima videantur, quorum tem-
pus effugit. *Tu verò tempestiuè, cùm res non erit subita, delibera.* *In tempore deliberandum.*
Philip. I. *quia oportet, vt scitè Demosthenes dixit,* οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἔμπροσθεν εἶναι τῶν πραγμάτων: non subsequi & comitari res, sed rebus ipsis antecedere & præire. *Et addit:* Sicut Imperatoris est præire exercitui, sic benè consulti viri ipsis negotiis. *Aliud tamen*
in subitis. vbi facto potiùs opus quàm consulto. Tum festinandum, *Interdum & celeriter.*
Tacit. I. Hist. *neque hæsitandum: vt ij,* qui neque alienis consiliis regi, neque sua
Phil. III. possunt expedire. *Enimuerò, ait Demosthenes,* dum nauis est salua, promptè consulere & prouidere oportet, ne euertatur: postquam fluctus exsuperat, inane est studium.

Magna in rep. momenta sunt temporum.] *Quis id nescit?* *Pro temporibus consilia.*
adeò vt super eâdem re, alio atque alio tempore, aliud sit censen-
Epist. LXXII. *dum. Seneca pulchrè:* Consilia rebus aptantur, res nostræ feruntur imò voluuntur. ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur.

Peccatur hîc in plurium statu.] *Verissimum est, nec quidquam tam ibi solitum, quàm disputando rem extrahere, & sæpè labefactare. Cauisse olim Achæos video, & legem habuisse,* vt in con- *Achaica lex.*
uentibus dies vnus deliberationis esset, alter decreti. *Vtilis ipsa aut similis lex, in optimatium aut populi statu: Principi vitare facilè, vbi & pauciores consultant, & à nutu eius pendent.*

Ne inutili contatione.] *Siue in deliberando, siue in apparãdo.* *Tarditas vitanda.*

 Demo-

Demosthenes Atheniensibus suis non semel hoc obiicit, & tarditati huic imputat res amissas. Τὸν γὰρ, *inquit*, τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τὸ παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν· οἱ δὲ τῶν πραγμάτων καιροὶ οὐ μένουσι τὴν ὑμετέραν βραδυτῆτα καὶ ῥαθυμίαν: Nam agendi tempus in apparatu consumimus. rerum autem occasiones non exspectant ignauiam vestram & tarditatem. Phil. I.

Super verbis haud litigandum.

Néve dies rerum, verbis terat.] *Sed nec disputatiunculâ de verbis: quod in ciuili hac dissensione euenisse aliquoties memini, & prudẽtiores risisse. Audiatur Latinorum ille Prætor, apud Liuium:* Ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, vt cogitetis magis quid agendum vobis, quàm quid loquendum sit. Facilè erit, explicatis consiliis, accommodare verba. *Nec pro meo gustu vmquam consiliarij, qui circa hæc occupati. Compositæ orationes alibi locum habeant, hîc breuis dictio & rectum iudicium.*

Sed nec multū ea vsurpāda.

PAG. 70.

Res ipsæ spectandæ.

Audiat cum iudicio.] *Latè hoc patet, & momentum habet. Primum est, quod hîc moneo, vt non flectat se affectu quodam & inclinet ad vnum aut alterum, sed res rationesq́ ipsas magis spectet. Demosthenes hoc quoque suis Atheniensibus:* Sed si quidem verba audituri conuenistis, hæc dicere & audire oportet: sin autem super rerum electione deliberaturi, res ipsas per se nudas, quãtum potest, diiudicare vos hortor, auferentes sermones omnes qui facti videntur ad fallendum. *Secundum, vt peritos in quaque re maximè audiat, atque iis credat. Lubet adscribere exemplum Imperatoris Alexandri Seueri, de quo Lampridius:* Fuit illi cõsuetudo, vt si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet; si verò de re militari, milites veteres, & senes benè meritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum; & omnes litteratos, & maximè eos QVI HISTORIAM norant: requirens quid in talibus caussis quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium, fecissent. *Tertium, vt non tam numeret sententias, quàm appendat. Vetus hîc querela Plinij:* In publicis consiliis nihil tam inæquale quàm ipsa æqualitas. nam cùm sit impar omnium prudentia, par omnium ius est. *Locum non habet in Principe, qui potens est rerum, & ad suam sententiam omnes trahit.* Exord. LIV

Periti in quaque re audiendi.

Et meliores, non plures.

Paucis non credendum semper.

Qui à suis ducitur, vt neruis.] *Quod Galbæ meritissimò obiectum, de quo Suetonius:* Regebatur trium arbitrio, quos vnà & intra Palatium habitantes, nec vmquam non adhærẽtes, Pædagogos vulgò vocabant. *Nec tamen abnuo, vnum alterumq́ valere gratiâ, auctoritate, fide apud Principem posse, imò & debere: sed cuius nẽpe nota prudentia & probitas sit: atq́ hoc ipsum ita, vt non solus aut alter ille audiantur. Sunto enim vel prudentissimi; tamen profectò nemo* Cap. XIV.

nemo in omni re, sed nec in omni horâ, æqualiter sapit: & rectè Cominæo dictum, à meridie sæpè non iidem, qui manè fuimus. *Purior illa & sine nube mens, non semper est præstò. Ergo tutius plures audiri, vtique in rebus grauibus: & sic Artabanus, apud Herodotum,* Hominès alij aliàs, & in aliis.

Lib. VII. *Persarum regi:* Rex, nisi diuersæ variantésque sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet vti eâ quæ dicta sit. At cùm plures sunt, licet tamquam aurum purum secernere: quod solum separari cùm nequeat, alteri applicatū comparatumq; potest. *Addo etiam, quòd vnus ille aut alter præpotens, facilè à vero abeunt (priuato aliquo aspectu) & à recto. Cominæus ita obseruat, & monet:* Siquis singularis tantam habeat fidem apud Principem, vt eum alij obseruent & metuant; is reuerà dominatur, & regnum obtinet, suisq; rebus tantùm & facultatibus consulit, publicis neglectis: quod regi (*Carolo Octauo*) scimus euenisse. *Quod ipse de Carolo, impari successore Ludouici patris; idem de pluribus possit, & dederim vel nouitia exempla. Non lubet, nec lædo. magis illustre vnum, vetustius paullò, de Isaacio Imperatore Græco: qui Theodorum quẽdam Castamonitam, hominem & ad alias res ciuiles, tum ad pecuniarias aptissimum, non suis tantùm sed sibi præfecit.* quem *inquit Choniates,* Logothetam designauit, & ab eo ducebatur, reducebatur vt obnoxium aliquod animal, aut potiùs instar mancipij omne quod ab eo imperaretur peragebat, nihil ipse discernens. *Contigit autem mori illum Theodorum: quid deinde? quærit alium dominum,* & adolescentulum quemdam, vix à tabulis & scholis digressum, summæ rei præficit; qui non ipsum Imperatorem solùm, vti cetum maximum paruus piscis qui Propompus dicitur, ducebat quò volebat & circumagebat, sed & militares numeros legionesque tractabat: quasi ab ipso semine & incunabulis maximarum rerum administrationi innutritus esset, aut quasi ab ipso natali scilicet sapuisset: haud aliter, quàm Sibyllam, simulatque ab aluo prodiisset, de fabricâ vniuersi disseruisse ferunt. *Facetè deinde addit Choniates, & subsannat:* Erat, *inquit,* ille adolescens, velut apicula aut culex, aures leonis adsiduè circumsonans; aut vt niger pumilio, qui maximum terrę pondus elephantem gubernat; vel vt funiculus, qui camelum naso trahit; vel denique vt angusta porta aut semita, quæ ad Aulam duceret. *Et quid miramur? profectò hæc sunt risu, aut morsu potiùs & Satyrâ digna. Faciat qui volet Principum, audiet viuus aut mortuus quod iste.*

Plures audiendi.

Vnus aliquis facilè mutatur.

Imperator, cui imperatum.

Tamen sine pertinaciâ.] *Alterum hoc est vitium. nec mollem & sequacem nimis esse, nec refractarium oportet. Sapiat ipse aliquid, sed & alios putet. quam animi temperiem pulchrè mihi complexus Homerus videtur.*

Obstinatio vitanda.

Ἀλλὰ ἄναξ αὐτός τ' εὖ μήδεο, πείθεό τ' ἄλλῳ. Iliad.β.

Ipse, ô rex, benè consulito, & pareto vicissim.

Agnata sæpe magnis. *Peccant hîc sæpè magni, qui vt fortunâ, sic sensibus, super alios se putant. Itaque Seneca hunc affectum expreßit:*

——— regale hoc putat, In Medeâ.
Sceptris superbas quisquis admouit manus,
Quâ cœpit, ire.

Imò quidam ita fatui, vt etiam post consilia, ne alienæ sententiæ egêre videantur, in diuersa ac deteriora transeant. Tacitus XV. Ann. *In hoc numero ille Xerxes*, qui Græciæ indicturus bellum, *(Valerius refert)* adhibitis Asiæ principibus, Ne viderer, inquit, meo tantummodò vsus consilio, vos contraxi: ceterùm mementote, parendum magis vobis esse, quàm suadendum. Lib. IX. cap. V. *Nescio insolentius, an stultius dictum. At ego hoc quoque nomine, Principem parùm aptum esse dixerim ad puriter consulendum: quòd de re eius maximè agatur. Benè autem hoc Cobares quidam apud Curtium:* Natura mortalium hoc quoque nomine praua & sinistra dici potest, quòd in suo quisque negotio hebetior est, quàm in alieno. Turbida sunt cõsilia eorum, qui sibi suadent. Lib. VII. *Quid tamen in rege sene, & gubernationis iam gnaro? aliquid plus ei permiserim: sed nõ ita, vt cum Tiberio (apud Suetonium)* semper sit sui arbitrij, contentusque se vno. Ca. XVIII. *Plus iudicare ipse potest, plus tamen suggerere & inuenire plures.*

Celanda sententia. Sententiam suam celet.] *Quod duplici sensu moneo. vt nec ipse declaret quò inclinet*, ne ceteris *(ait Tacitus)* assentiendi necessitas fiat: IV. Ann. *sed nec dictis iam sententiis, aperiat quam probet. Decorum enim ita, quasi* suæ meditationi quædam relinquat: *sed & vtile ad effectum, vt minùs periclitetur efferri.* Tac. XVI. Ann.

Iuramentum in consilio. Anima consilij secretum.] *Cui sanciendo, reperio & iuramentum interdum interpositum apud Principes. Ita enim Capitolinus in Gordianis:* Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quàm quod vestra clemẽtia *(ad Diocletianum scribit)* conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, nequis ante rem completam quisquam vel audiat vel intellegat. *Produntur autem consilia non verbis tantùm, sed & signis. de quo studiosè ita monuit Polybius:* Primum præcipuumque eorum quæ ad felicem consilij exitum requiruntur, est silere. Lib. IX. *A signis cauendum, indiciisq.* Itaque neque gaudij ostentatione, ob spem scilicet inopinatam affulgentem, neque metus; sed neque familiaritate inductum aut affectu & amore quidquam communicare cum exteris oportet; sed cum iis dumtaxat, sine quibus res ad exitum deduci non potest. nec iisipsis antea quàm cuique rei agendæ tempus adiget. Silere autem non lin-

guâ tantùm oportet, sed multo magis mente. Multi enim sermone quidem celantes, ipso aspectu & vultu, aut & factorum aliquo, reuelarunt sua decreta. *Ea verò postrema verißima sunt, & quidam suspicari de consiliis suis dant suspensi aut mæsti*, & magnę cogitationis manifesti.

Tac. xv. Annal.

Libertatem admittat.] *Imò verò & prouocet, atque arte eliciat intimos eorum sensus. Difficile enim & rarum est, vt non aut eò sententias dirigent quò Principem ire cēsent; aut in gratiam eorum flectant, qui ipsi in flagranti gratiâ sint regentis. Itaque interdum bonum, Principem subitò & quasi aliud agentem, sententiam ab hoc aut illo seorsim exquirere. quod Sfortiam cognomento Magnum callidè & frequenter fecisse, scriptum reliquit Paulus Iouius. Interdum non per se, sed per interpositam personam iubeat explorari. Sed & hoc vtile, sententiam sine ordine, aut immutato ordine ab infimis petere, ne asseclæ sint potentiorum, vt dixi: sed & vt æqualiter omnes parati. Suetonius de Augusto:* Sententias de maiore negotio, non more neque ordine, sed prout libuisset, perrogabat, vt perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis, quàm assentiendum esset. *Vtilißimum autem, in scripto eas exigere & clausis tabellis. Ita enim & accuratior sententia, & certè liberior, sine alterius gratiâ aut offensâ. Suadet hoc Augusto Mæcenas, apud Dionem:* In caussis grauioribus, sentētias non palàm rogabis, ne amicis suis fauentes parùm liberè quid sentiant pronuncient, sed in tabellis eas scriptas ad se solum, ne cui alij innotescant, perferri iube, & lectas etiam statim deleri. Ita enim verum sensum cuiusq; maximè cognosces, si eum illi à nemine alio cognitum iri, persuasum habebunt. *Quòd si tui aspectu (ita interdum caussa aut res est) minùs liberè vel scripturos putes; tum remedium, solos relinqui, & inter se deliberare. Mihi etiam non displiceat, quod Turcarum Principes audio vsurpare, vt in proximo Senatus habendi loco possint occultè, cùm velint, consistere, illinc per cancellos (sed velo opposito) omnium sententias audire: vt tamen adesse eos, etiam cùm non adsint, fas sit suspicari: & contrà. Id verò & libertatem dare sententiis videtur, cùm non coràm ille immineat: sed & intentionem addere, cùm semper poßit auscultare & adesse.*

Libera vox elicienda.

Huic rei artes.

In eius vitâ, cap. LXXIX.

Lib. LII.

Regum opes sæpiùs assentatio, quàm hostis euertit.] *Quod vitium ita inhærens & affixum Aulæ, vt desperem (nisi apud magni excellentisque animi regem) posse euelli. Iuuat Senecæ verba ruminari & hîc apponere:* Monstrabo tibi, cuius rei inopiâ laborant magna fastigia, quid omnia possidentibus desit: scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad igno-

Assentatio crebra Aulæ.

De Benef. lib. VI. cap. XXX.

ignorantiam veri perductum, vindicet à consensu concentuq; falsorum. Non vides, quemadmodum illos in præceps agat exstincta libertas,& fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententiâ suadet dissuadetque, sed adulandi certamen est, & vnum omnium amicorum officium, vna contentio, quis blandissimè fallat? *Nec mirum sanè, tam crebrum hoc genus esse. nam & fructum præsentem capiunt, & res in facili ac sine labore. Tacitus:* Suadere Principi quod oporteat,multi laboris; assentatio erga Principem quemcumque sine affectu peragitur. *Vult dicere,in recto veroq; consilio adnitendum,& industriè agendum esse: in adulatione,cùm verus amor aut cura tui publiciq; non sit;ex facili omnia dici, tantùm ad voluntatem.* 1. Hist.

At mihi salus illius desperata est.] *Tale hoc Ciceronis:* Cuius aures clausæ sunt veritati, vt verum audire non possit, eius salus desperanda est. *Quid de Perseo rege dicam, qui ab amicis duobus liberiùs admonitus de vitiis præteritis & culpis, vtrumque pugione interfecit? dignus qui verum posteà non audiret,& ipse ac regnum perirent, vt euênit.*

Persei crudelitas.

Nec bona quidem consilia præmiis adficiat.] *Caussam habes in fragilitate vel ambitione humanâ. quia cùm semel iterumq; placuisse se vident, & præmium retulisse; extra limites facilè abeunt,& tibi se dant muneranti. Sed & sibi placent,& superbiam induunt: fugiendum. Mæcenas tamen apud Dionem aduersus nobis videtur, suadetq; Augusto:* Eos qui rectam sententiam probamq; dicent, & lauda & honora. illorum enim ex inuentis ipse benè audies. qui verò aliter, neque ignominiâ affice, neque accusa. Mentem enim illorum considerare oportet, non autem aberrationem castigare. *Concilio. quod communiter prudentem Consiliarium honorare ac præmiari, fas & ius: at non ob singula consulta aut suasa.* Lib. LII.

Non remuneranda temerè aut vulgò consilia.

Sæpè praua magis, quàm bona cõsilia, prosperè eueniunt.] *Aut si non sæpè, vt Sallustius, certè interdũ: & dominatur ac ludit in humanis rebus, præter omnem rationem nostram, præpotens illa ratio, id est Fatũ. Hoc Demosthenes sapienter:* Consultores vestros, *inquit*, vt impostores, siquid aliter accidit, accusatis: neque cõsideratis, quærere & rationibus colligere optima, quantum homo potest valetque, id nostrum esse; effici autẽ ista & succedere feliciter, id plurimùm in fortunâ situm esse. *Itaque vir prudens non eò sibi displicet, si in mente & ratiocinio recto minùs rectus successus. imò cum Phocione sentiet ac dicet: qui cùm aliquando suasisset, nec obtinuisset, & contraria etiam sententia feliciter effectui data esset. rogatus, ecquid pœniteret?* Minimè, *inquit*, nam mea meliora, etsi hæc Exord. XXVI.

Deus supra consilia.

Phocionis dictum.

Lib. VII. hæc feliciora. *Cui adſonat hoc Artabani, apud Herodotum:* Suadeo tibi rex, *inquit*, benè deliberare in quo maximum eſt lucrum. Nam etiamſi aliter accidat, nihilominùs tamen benè conſultum eſt, & ſuperauit Fortuna conſilium: qui verò malè conſilium cepit, ſi Fortuna ei arriſit, ille eſt quidem voti ſui compos, ſed nihilo ſecius malè conſultum eſt. *Atque hæc de Conſiliis. ad quæ quoniam bellum & commodum eſt* Caput *ſiue tractatio in Leone Imp. de* Apparatu bellico, *lubet id totum hîc adſcribere, cum fructu imò & voluptate à Politico legendum.*

Quomodo conſilium capiendum ſit.

CAP. IIII.

OMNEM actionem conſilium anteeat: inconſulta enim rerum tractatio haud ſatis tuta eſt. Nam quamquam interdum quis glorietur ſe, quaſi ſimul & deliberauerit, & res ſuas geſſerit, multa proſperè atque ex tempore geſſiſſe: tamen perrarò aliquid tale vſu venire fortunatè ſolet.

2. Propterea in primis præcipimus tibi, vt ante omnes res ſuſcipiendas, maximè autem bellicas, conſilium cum iis præfectis capias, qui tibi ad hoc idonei videbuntur: cuius generis Turmachæ reliquique ſunt. Vbi verò firmitatem aliquam habere conſilium videbitur, rem ipſam de quâ deliberaſti, omni ſtudio ac diligentia contendas ad exitum perducere, niſi ſi (quod perſæpè ſolet accidere) aliquid interim aduerſum & contrarium conſilio contingat. Conſilium autem quidnam tandem ſit, & quemadmodum conſilium tutò expedire poſſis, explanabo.

3. Conſilium eſt, deliberatio quædam de re agenda vel non agenda. Si res agenda non ſit, ſtatim ſiſtendum tibi eſt: ſin agenda ſit, modum agendi vel quomodo; tempus vel quãdo; vbi vel locum; quid vel rem agendam; quem vel perſonam qui hoc ſuſcepturus & ad exitum perducturus eſt; propter quid vel cauſam cuius gratia res ſuſcipitur; conſiderare oportet.

4. Qui deliberaturus ſecum eſt, ante omnia ſuam ipſius mentem ab omnibus perturbationibus liberam habeat, maximè autem ab amore vel odio atque omni aliâ perturbatione, quæ rei de quâ deliberatur damnoſa eſſe poteſt.

5. Deinde non ſolùm quid facile ſit eligito, & in hoc incumbito, ſed etiam omnia quæ vſu venire poſſunt animo proſpice: fortaſſis enim poſt rem inceptam aliquid ſe tibi quod in primis conducibile eſt, offeret, quod anteà prætermiſiſti.

6. Quòd ſi tecum ipſe non ſolùm capere conſilium, verumetiam alios aſſumere volueris, teipſum tamen ab omni perturbatione vacuum præbe, ac ſi ſolus deliberares. Conſultores autem adhibe experientes rerum, prouidos, perſpicaces, ærumnarum ac proſperitatis tuæ ſocios, ad excogitandum ſolertes, fideles, qui tibi neque ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei ſuſceptor exiſtit, neque ſibi mutuò, ſed qui quod cogitant dicunt, qui

simplici animo & incorrupto sunt, nullumque ex iis rebus lucrum quærunt, sed eo ipso tempore quid maximè vtile sit explorant.

7. Sunt enim qui cùm lucrum aliquod aut compendium, aut ad se, aut eos quos caros habent atque diligunt, pertinere posse vident, totam iudicationem rei eò transferunt: & quia pertinaces sunt, vniuersum consilium ab vtilitate communi, ad id quod ipsi volunt deducunt.

8. In rebus occultis & abditis, fideles adhibe tibi & temperantes viros, & tacituros, & qui in sua & non aliorum potestate sunt, cùm secretæ res istæ, vt secretiores fiant, minimè ad cognoscendum multitudine indigent.

9. Delibera tardè, nisi aliqua necessitas celeritatem requirit: vbi consulueris, si nullum impedimentum sit, maturè facito.

10. Tempus & locum, quemadmodum prædictum est, rei idoneum elige. Sed de eâ referas non ad teipsum solùm, sed etiam ad omnes qui tecum consilij participes fuerant, & quid facto opus sit, cum multis delibera: quæ verò agere volueris, cum paucis communica, & vbi optimum ex omnibus consilium ceperis, apud te solum tene, ne aduersariis hoc indicetur, & insidiis illorum appetare.

11. Res ipsæ diuersas & plurimas sæpè afferunt sententias. fortassis autem quæuis res circumstans omni ex parte manifesta fiet, si singulæ consultorum sententiæ inter deliberandum in vnum conferantur.

12. Omnes autem debent huc spectare & conuenire, ad saluam atque illæsam multitudinem conseruandam, & ad curam prouisionemque eius qui eos conuocauit suscipiendam.

13. Finis consilij sit tibi, vt cognoscas in rebus gerendis vbi & quando agendum vel non agendum sit, & quâ de causâ quidque agendum.

14. In deliberatione tuâ, & in omnibus sententiis quæ in deliberationem veniunt, adesse hæc duo oportet, posse illud fieri, atque vtile esse: hæc enim duo si non adsint, infirmum consilium esse & temerarium statim deprehenditur, & quasi ante oculos illius vitium cernitur.

15. Si enim inutile sit de quo deliberas, non modò non commodaberis, verumetiam læsêris. Si verò non possunt de quibus deliberatum est perfici, inanis hæc consideratio ad temerarium exitum, quod fieri nullo modo aut viâ potest, necessariò pertinet. In primis autem vitare oportet eas offensiones, quæ in promptu sunt. vulgus enim hominum solet rerum futurarum cogitationibus seipsos oblectare, offensiones autem circumstantes prouidere non solent.

16. Vtilissima autem est in omnes partes animi quasi excubatio, & eorum quæ vllâ ratione fieri possunt in considerandis rebus pertractatio: ita enim fiet, vt neque teipsum nimis cæcæ temeritati exponas, nec rursus nimiâ rerum cupiditate illectus, in manifestum aliquod discrimen incidas.

17. Rursus timor absque vllâ audaciâ, à vitio non abest: & qui quosuis casus temerarios formidat, temerè sæpè aduersus seipsum multa facit, & quæ ex vsu suo sunt negligit, & ab vtilibus rebus suscipiendis abhorret.

IN CAP. IX.
De occultis & domesticis consiliis.

VTI spernat genus illud domestici consilij.] *Hoc genus nempe quod subiungo, è vilibus aut seruilibus ingeniis: non in vniuersum damno, siquis in familiâ auctoritate & fide dignus: sed ipse quoque inter digniores. Crede hoc semel Princeps, nihil generosum aut altum à seruitiis illis exspectandum, & contagione istâ tu quoque sordesces. Vide te quæso Ammiani scomma, sed appositū, in Constantium Imperatorem:* Mercari complures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc præpositum, apud quem (si vera dici debent) multa Constantius potuit. *O figuratum, sed asperū morsum! multum erat, illum homuncionem Eunuchum, aliquid apud Imperatorem posse; at ille inuertit, & quasi ipse potens rerum & arbiter esset,* Multa, *inquit*, apud illum Constantius potuit. *Eò veniunt descenduntq; isti, qui domesticis regimen sui præbent. In Claudio Imp. nonne olim simile? qui* libertis vxoribusq; addictus *(ait Suetonius)* non Principem se, sed ministrum egit. *Vnum hoc incōmodum, Indignitas: adde alterum, Prædationem. Isti enim rapiunt, exhauriunt, vendunt omnia, & prædas agunt. Crebrum olim malum & in historiis frequens, præpotentes liberti aut eunuchi. Spreuit Alexander Imp. (bonus, & variè imitādus) qui vt Lampridius ait,* Eunuchos nec in consiliis, nec in ministeriis habuit, qui soli Principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Persarum volunt viuere. qui à populo, etiam amicissimum Principem semouent; qui internuncij sunt, aliud quàm respondetur sæpè referentes, claudentes Principem suum, & ante omnia agentes, nequid sciat. Qui cùm empti sint, & praui fuerint, quid tandem possunt boni sapere?

PAG. 71. Vilium hominū consiliis haud vtendum. — *Lib. XVIII.* — *Dicterium in Constantium.* — *Cap. XXIX.* — *Rapaces hoc genus.*

Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.] *Dictum hoc & querela Diocletiani fuit, de quo Vopiscus:* Sed ego à patre meo audiui, Diocletianum Principem, iam priuatum, dixisse, Nihil esse difficilius quàm benè imperare. Colligunt se quattuor vel quinque, atque vnum consilium ad decipiendū Imperatorem capiunt, dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non nouit: cogitur hoc tantùm scire quod illi loquuntur: facit Iudices quos non oportet, amouet à rep. quos debeat obtinere. Quid multa? vt Diocletianus ipse dicebat, Bonus, cautus, optimus venditur Imperator. *Nec dissimile, quod Misitheus Præfectus prætorio, vir laudatus, Gordiano Augusto, & genero suo scripsit, apud Capitolinum:* Euasisse nos grauem temporum maculam, quâ per spadones & per illos qui amici tibi videbantur (erant autem vehementes inimici) omnia vendebantur, voluptati nobis est, & eò magis

In Aureliano. — *Notabilis vox.* — *Contra Ministros improbos.*

magis quò tibi gratior emendatio est. Neque enim quisquam ferre potuit, datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatum laboribus præmium, aut interemptos aut liberatos, pro libidine atque mercede, quos non decebat: vacuatum ærarium per eos, qui cottidie insidiosissimè frequentabant: initas factiones, vt tu deciperereris, cùm inter se de bonis pessimi quique haberent consilia tibimet suggerenda: bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremò tuas fabulas venderent. Diis igitur gratias, quòd volente teipso emendata resp. est. Delectat sanè esse boni Principis socerum, & eius qui omnia requirat & velit scire, & qui pepulerit homines, per quos anteà velut IN AVCTIONE POSITVS NVNDINABATVR. *Quæ talia interdum diffusiùs exsequor & repono, vt in alienâ vitiorum imagine sua Principes videant. & damnent, si habeant, exsecrentur & abstineant, si non habent.*

IN CAP. X.

De Administris, eorumque lectione.

Boni Ministri, laus Principum. ELIGI suadeam cum curâ.] *Et mecum Cassiodorus, in personâ Theoderici regis:* Ad ornatum palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere: quia de claritate seruientium, crescit fama dominorum. Tales enim prouehere Principem decet, vt quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, toties se cognoscat recta iudicia habuisse. Variar. IV. epist. III.

PAG. 72. Præsumptio melior de Nobilibus. Vt genus iis honestum.] *Enimuerò interest, & de his talibus spes omnino maior meliorq́ue. Theodericus item rex, apud Cassiodorum:* Prouidentiæ nostræ ratio est, in tenerâ ætate merita futura tractare, & ex parentum virtutibus prolis iudicare successum. Quia bona certa sunt, quæ fidem ab exordio trahunt, dum origo nescit deficere, quæ consueuit radicitus pullulare. Fertur etiam cursu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem sustinent cuncta manantia, vt sapor, qui concessus est origini, nisi per accidentia fuerit fortè vitiatus, nesciat riuulis abnegari. *Atque etiam in omni nobilitate, etsi corruptâ, generosum tamen aliquid & ambitiosum inest.* Habet autem, *ait Seneca*, hoc optimũ generosus animus, quòd concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida. *Tiberius igitur, in pleraq́ue gubernatione prudens, hoc quoque seruabat, vt* mandaret honores (*Taciti verba*) nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando, vt satis constaret non alios potiores fuisse. II. Var. epist. XV. IV. Ann.

Vt fons, ita riuuli.

Caussæ pulchræ, cur viles non promouẽdi. Vilis ille, qui tantùm viles sibi admouet.] *Neque hoc tantùm, sed caussæ etiam aliæ accedunt, Dioni Cassio, in Agrippæ suasoriâ ad Augustum, dictæ.* Si remp. *inquit*, ignauis & non magni pretij Lib LII.

pretij hominibus committas; statim & nobilium ac strenuorum iram in te prouocabis, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patieris. Quid enim præclari homo vilis aut ignobilis gerat? quis hostis eum non contemnat? quis socius ei obediat? quis militum non dedignetur sub imperio eius esse? Enimuerò quę mala inde manare possint, nihil opus habeo apud scientem te dicere: hoc tamen omittendum non est, hunc talem, si rem malè gerat, plus tibi damni, quàm ipsos hostes, daturum; sin rectè aliquid egerit, statim eius mentem, bonarum artium expertem, amentiâ & stoliditate completum iri, eumque ex eo tibiipsi formidolosum fore. *Caussæ sunt, quæ appensæ pondus habeant, & vtique ista postrema. Itaque Turcarum institutum, haud satis mihi probabile, qui ex militari solâ virtute promouent, generis nullo adspectu.* Aliter Turca. *Tegitur tamen hactenus culpa, quia nobilitas ibi sublata, & præter vnum Dominum eiusq; stirpem, reliqui seruorum loco sunt. Nisi tamen, quòd vna hîc ratio dari posit, fides & obstrictio maior tenuium, cùm facti grandes. Ammianus tangit, de Iouiano, qui sub initia* Et caussa.
Lib. xxv. *vndique se firmare volebat:* Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiamtum in Italiâ, Iouino iussit succedere armorum magistro per Gallias: geminâ vtilitate præspeculatâ, vt & dux meriti celsioris, ideoque suspectus, abiret è medio; & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus, auctoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. *Et profectò beneficiarij beneficis suis ferè adhærent, vel suâ caussâ: & indicauit Liuius, de centum Senatori-*
Lib. i. *bus à Tarquinio Prisco allectis:* Factio, *inquit*, haud dubia regis, cuius beneficio in curiam venerant.

Excipio, si eximia in aliquo virtus.] *Multa exempla sunt reipub. talibus feliciter communicatæ. Plutarchus & solam virtutem* Virtus inspicienda. *considerari vult, in Sullâ:* Ὥσπερ γὰρ κυνηγὸς οὐ ζητεῖ τὸ ἐκ κυνὸς, ἀλλὰ κύνα, καὶ ἱππικὸς ἵππον, οὐ τὸ ἐξ ἵππου. τί γὰρ ἂν ἐξ ἵππου ἡμίονος γένηται, οὕτω τε ὁ πολιτικὸς ἁμαρτήσεται τοῦ παντὸς, ἐὰν μὴ ζητῇ τὸν ἄρχοντα τίς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τινός: Vt enim venator non quærit quod tali cane natum sit, sed canem; & eques equum ipsum, non quod ex equo (quid enim si mulus ex equo natus sit?) ita vir politicus totâ viâ errauerit, si in rectore non requirat quis sit, sed è quibus. *Claudianus conuenienter, in Stiliconis laudibus ponit:*

Lib. ii. ——— lectos ex omnibus oris
Euehis, & meritum, numquam cunabula quæris,
Et qualis, non vnde satus.

Ita isti. quod aduersum prærogatiuæ nobilitatis videatur à nobis assertæ: sed de eximiâ scilicet virtute loquimur. & vbi paritas aut concursus, Nobiles antehabendi: imò etiam si paullùm infrà.

Meliorem esse remp. & propè tutiorem, in quâ Princeps malus.] *Caussa in eodem Lampridio additur:* siquidem vnus malus potest à plurimis bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab vno, quantumuis bono, vllâ ratione superari. *Atque hoc est quod in Traiano desiderabatur, ipso optimo, sed patiente & retinente ministerij mali.*

Praui ministri periculosi.

Emitur solâ virtute potestas.] *O bonum Principem, qui sic facit! ô statum felicem, vbi id facit! Sed rara hæc electio, & vel optimi Principes miscent. Theodoricus rex, in Caßiodoro:* Dignitas dum ad incognitum venit, donum est; cùm ad expertum, compensatio meritorum. quorum alter, debitor iudicij; alter obnoxius est fauori. Hos enim æstimatione subuehimus, alios gratiâ promouemus, & ad omnes indulgentiæ vias se nostra relaxat humanitas. *Ille verò fatetur, quod res est: & Gratia persæpè in comitia hæc venit, an non & Pecunia? fortaße, sed ô turpe, imò & exitiosum! vel hac caußâ: quòd rara in talibus integritas, & corrumpuntur facilè qui corrupêre. Alexander Seuerus dicebat:* Ego verò non patiar mercatores potestatum. necesse est enim vt qui emit, vendat. *Pariter Seneca:* Prouincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ vtrimque licitatione, alteri addici, non mirum: quando, quę emeris vendere, gentium ius est. *Sed & Ludouicus Duodecimus, rex Galliarum, de talibus solitus dicere,* Eos quod auersione emissent, singillatim posteà vendere. *O Francia, quòd iaces & peris, hanc habes vel inter primas caussas.*

Fauor etiã prouehit.

Lib. I. Var. Epist. XIII.

Interdum & Mercatur.

Lamprid.

De Benef. I. cap. XV.

In Principem culpa cunctorum redit.] *Mæcenas ita Augusto, apud Dionem:* Nulli amicorum aut officialium tuorum nimia est indulgenda potentia, sed ita iis moderandum, vt ne te in culpam aut reprehensionem coniiciant. Quidquid enim hi rectè vel sequiùs egerint, id verò tibi adscribetur, talemq; te cuncti censebunt, qualia eos facta exercere permiseris. *Ipsa autem ratio, quæ in poëtâ nostro adiungitur,* Iubere peccare, qui non vetat: *prorsus eadem in Philone concipitur, contra Flaccum. Is enim cùm Agrippam regem, Alexandriæ paßus esset illudi, atque ipse ibi Præses: obiicit ei Philo, & addit:* Ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθείς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός: Qui enim castigare, aut saltem cohibere, cùm possit, nec cohibet; palàm est, eum permittere & pænè mandare.

In Ministris Princeps peccat.

Lib. LII.

Permittere, quaßi iubere est.

Omnes ministros ciuibus & reip. præstet.] *Theodahadi regis, apud Caßiodorum, dictum præclarum:* A domesticis incohare volumus disciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere.

Lib. X. Var. epist. V.

Ille

Ille ad ciuilia, hic ad bellica naturâ aptior.] *Quod Homerus quoque, vt pleraque prudentiæ aut ſapientiæ, ſic reuelauit:*

Iliad. ρ. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἂρ μύθοισιν, ὁ δ᾽ ἔγχεϊ πολλὸν ἐνίκα:

Vnus conſiliis, alter præſtantior haſtâ:

de Polydamante & Hectore ab eo prolatum. Et Polybius illuſtri exemplo hoc notauit in Arato Sicyonio, qui ad ciuilia omnia mirificè vafer & appoſitus, trepidabat in bellicis: nec exſequi aut facere, cor aut corpus ei firma. Ipſa Polybij verba compendio dabo: Aratus, *inquit*, erat in rebus ciuilibus vir vndique perfectus. facundè loqui, prudenter cogitare, induſtriè cogitata exſequi, hæc omnia poterat: diſcordias etiam ciuiles leniter ferre, & amicos adiungere & ſocios facere, inter primos artifices. Tum etiam inſidias, fraudes, ſubſeſſus in hoſtes comminiſci, eademque ad exitum deducere, ob tolerantiam & audaciam, efficax maximè aptusque erat. Hic autem ipſe, ſiquando in aperto acie dimicare vellet, ſegnis in conſiliis, timidus in aggreſſionibus, nec aſpectu quidem aut vultu pugnam tolerans. Ideoq; & Peloponneſum repleuit trophæis, ſed in ſe erectis. Adeò natura hominibus non corpora ſolùm, ſed animos dedit diſſimiles variantesque, vt idem ille vir non ſolùm erga res diuerſas diuerſè ſe habeat; ſed & in iis quæ aſſimiles, aliàs ſapientiſſimus videatur, aliàs tardiſſimus, itemque & audaciſſimus, & timidiſſimus. Neque hæc inopinata nimis aut paradoxa ſunt, ſed nota & familiaria iis qui volunt intendere. Nam ecce & in venatibus alij ſunt audaces, ferasque ſubſiſtunt; iidem ad arma & contra hoſtes, degeneres. Sed & in bellicis rebus, alij in ſingulari certamine, & cùm vir cum viro componitur, acres & validi ſunt; iidem communiter in prælio & inſtructâ acie, ignaui & nullius pretij. Theſſalorum equites turmatim & confertim ſi ingruant, intolerabiles ſunt: extra aciem, in tempore aut loco viritim pugnare, timidi, & inutiles. Ætoli autem contrà. *Scilicet magnus ille Deus hoc voluit, aliud eſſe aliis, nec in omni re vnum eminere.*

De Arati ingenio notabile. (margin: Lib. IV.)

Diuiſa dona.

Claud. ——— partitim ſingula quemque
Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum ſolertia iuris,
Hunc ſoboles caſtique thori.

Atque vt alius poëta ait:

Homer. Iliad. N. Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα,
Ἄλλῳ δ᾽ ὀρχηστὺν. ἑτέρῳ κιθαριν καὶ ἀοιδὴν:
Illi bellica nempe Deus donauit, at illi
Saltare, atque alij fidibus cantuq; valere.

Principum inclinatio in hos, offenſio in illos eſt.] *Quis non cottidie animaduertat? & eſt ſanè in his promotionibus ius aliquod*

Pag. 73. Felicitas quoſdam promouet, & ſuus Genius.

quod etiam fortunæ. Tacitus de Vespasiano: Multos præfecturis & procurationibus, plerosque senatorij ordinis honore percoluit, egregios viros & mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. *Sed & ius hoc est diuinis regibus, vt in Homero legi,* alium virorum odisse, alium amare. *Itaque argutè Cassiodorus:* Non est maius meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium. *Quid, quod ipsa electio visa initio absurdior, sæpè posteà laudatur? Verè enim Tacitus:* Multos in prouinciis, contra quàm spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios.

[11. Hist. — Odyss. 𝔷.]

IN CAP. XI.

Præcepta Administris.

AVDACVLI.] *Seneca de Tranquillitate:* Quorumdam parùm idonea est verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem desiderant: quorumdam contumacia non facit ad aulam. *Medium ergo tenendum, vt & fiducia adsit, & contumacia absit.*

[Lib. I. cap. IV.]

PAG. 74. Sine iactantiâ agite.] *In quo peccant sæpè aulici, & odia atque inuidiam prouocant frustrà. Talis ille Heraclides, potens apud Philippum Macedonem, & ex vili humilique euectus: de quo Polybius,* πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοτέρους καταπληκτικώτατος καὶ τολμηρότερος, πρὸς δὲ τοὺς ὑπερέχοντας κολακικώτατος: aduersus inferiores seuerus maximè & superbus, erga superiores in primis adulator. *Atque isti iidem, de quibus Seneca,* regiæ potentiæ ministri, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum; minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ illorum præcipites, beneficia lenta sunt. *O penicillum, non calamum, & quo temporis etiam nostri egregiè mores effinguntur! Sed & à Dione, de Seiano illo, nō altero à Tiberio, sed altero penè Tiberio:* Is, *inquit,* homo superbissimus studiosè ab omnibus colebatur, salutabatur, deducebatur. Omnia enim acriter, & maximè procerū, obseruabat & verba & nutus. Nam qui propriâ potentiâ nituntur, neque salutationes aut hæc obsequia valdè requirunt; & si omissa fuerint, vitio non vertunt, ipsi nempe sibi conscij contemptu sui hoc non factum. Qui verò fuco & adsciticio splendore vtuntur, ij omnia talia magno opere, & tamquam ad dignitatis suæ culmen pertinentia, requirunt, & nisi consequantur, grauiter ferunt vt abiecti, & irascuntur quasi iniuriâ affecti. Ideoque istos magis pænè, quàm ipsos Imperatores, vulgò obseruant, & circa eos satagunt: quoniam apud hos siquid peccatur, virtus censetur remittere & ignoscere; apud illos, imbecillitas & virium inopia. contrà autem vlcisci, facere ad stabiliendam ostentandamque poten-

[Iactantia odiosa. — Aulici mores. — 11. De Benef. cap. V. — Lib. LVIII.]

tentiam arbitrantur. *Tales isti, qui potentiam suam non benè ferunt, & ideò nec diu sæpè ferunt.*

Ad auctorem & ducem, vt minister, fortunam referas.] *Valdè hoc obseruandum, præsertim in bellicis, in quibus haud temerè alios volunt eminere. Ad Principem igitur refer, cuius auspiciis pugnas, per eius fortunam (ita res est) fortunatus. Dirigit enim hæc suprema Prouidentia, & ministros quoque attollit aut deprimit eius, in quo alterutrum vult fieri. Germani hoc erga Principes suos seruabant olim:* & illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentum erat, *vt Tacitus scribit. Simile Gallorum* Deuoti. *Felices felicium ministri.*

Hæc est conditio regum, vt casus.] *Quod ingenium regum in vno Philippo Macedone benè expreßit Demosthenes:* Eum ita gloriæ cupidum esse dicunt familiares, vt omnia præclara facinora sua esse videri velit, & magis indignetur ducibus ac præfectis qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quàm iis qui infeliciter & ignauè. *Ipse hic affectus in filio Alexandro, de quo Curtius:* Quippe Alexander hostes vinci voluerat, Antipatrum vicisse ne tacitus quidem indignabatur, suæ demptum gloriæ existimans quidquid cessisset alienę. *Susurrant idem & instillant Antiocho regi interiores aulici, apud Liuium:* Ipsam eam gloriam belli, quâ, velut dote, Annibal concilietur, nimiam in Præfecto regio esse. Regem conspici, regem vnũ ducem, vnum imperatorem videri debere. *Deniq. consensu ita reges: & patrum quoque memoriâ legimus, (vt vetustiora omittam) quicumq. res magnas sub regibus geßère, ad extremum aut in offensâ, aut in exiguâ gratiâ fuisse. Testor* Alfonsum Albuquerkium, *qui plerag. Indiæ Orientalis Lusitano regi suo subiecit: at idem accusatus maioris spei, & suspectus denique, reuocatus in patriam est, & morte opportunâ fortaßè ignominiis exemptus. Simile in* Duarte Pacieco, *qui post magna merita, in custodiam & vincla coniectus etiam fuit, & in clarâ innocentiâ liberatus tandem, sed vt in paupertate senesceret.* Consaluum Magnum, & Ferdinandum Cortesium, *nec ipsos parem gratiam meritis retulisse, aliquis arbitretur & dicat. Quid caussæ est? beneficij magnitudo, cui reges dolent & nolunt obstringi. Noster Tacitus:* Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, imparemq; tanto merito rebatur. Nam beneficia vsque eò lęta sunt, dum videntur posse exsolui: vbi multum anteuenêre, pro gratiâ odium redditur. *Sed & simile hîc quod in arboribus, sub quarum vmbram, vbi tempestas est, confugimus: cùm deserenauit, ramos frangimus, & abimus. Addam prudentißimi Cominæi sententiam:* Memini regem (*Ludouicum*) mecum sic loqui, vt diceret, fieri aliquando vt operæ nauatæ laudabiliter minus pre-

Reges gloriæ auidi.

Orat. ad Epist. Philippi.

Lib. VI.

Lib. XXXV.

Magni Duces, ferè posteà neglecti.

Ann. IV.

tium ſit,idque culpâ eorum qui nauaſſent:dum elati quadam confidentiâ,inſolenter & proteruè ſe gererent. Atque addebat,felicem eſſe,eius ſententiâ,cui rex nullo ſuo magno merito beneficiũ conferret: atque id præſtare, vt obſtringatur aliquis Principi,quàm vt illum habeat obſtrictum. Se quoque hoc ingenio eſſe,vt plus amaret,qui ob beneficentiã ſibi deberent, quàm alios quibus ſe debere putaret. *Claudit deinde Cominæus:* Tam eſt difficile in omni genere vitę ſic ſe gerere,ne impingas:magnumq́; eſt Dei donum,valere ſenſu communi,& iudicio naturali. *Præclara omnia:ſed age tu Cominæe, qui hæc ſcis & præcipis, ſatiſne cauiſti? naturalis tua prudentia ſepſit aut muniuit?accepiſti plagam,& in tuâ arenâ circumuentus es ab aulicis; qui,mortuo rege Ludouico,effecère calũniis vt in carcerẽ conderêris,per triennium ferè ſeruarêris,denique capitis cauſſam ipſe diceres,ne patrocinari quidẽ quoquã auſo.En ludibria vitæ,& iactationes hominum! quibus nihil vſquam,per vllam ſapientiã,eſt certi: non certè in lubrico illo culmine & faſtigio Aulæ. Licet dicere:*

Summum ad gradum cùm claritatis veneris, Laberius.
Conſiſtes ægrè,& quàm deſcendas,decides.
Cecidi ego,cadet qui ſequitur.

Exteri ſubiecti Inuidiæ. *Atque his liuoribus aut periculis exteri maximè ſunt expoſiti(vt ille ipſe Cominæus:) quod monuit Polybius:* Xantippus, reſtitutis Lib. 1. Carthaginienſium rebus, paullò pòſt in patriam rediit, optimè ſibi conſulens. Nam res egregiè geſtæ & præclara facinora inuidiam & calumnias gignere ſolent, quas ciues quidem aut indigenæ, amicorum & affinium copiâ atque operâ, poſſunt repellere, at exteri facilè & ſtatim ab vtroque iſto vincuntur, & periclitantur. *Eſt in mente magnus Princeps, qui voces & ſuſpiciones, in diuturnitate Præfecturæ & fortunæ ſecundantis, non effugit: maior futurus,ſi in vigore famæ,&tempeſtiuè diſceſsiſſet. Plutarchus igitur ſapienter monuit:* Εἶναί τινα καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάλυσιν. τῶν γὰρ ἀθλητικῶν ἀγώνων τοὺς πολιτικοὺς οὐδὲν ἧττον ἀκμῆς καὶ ὥρας ἀπολιπούσης ἐλέγχεσθαι: Eſſe & politici curſus finem quemdam ac terminum. nec minus ciuilia certamina, quàm athletica, vigore & tempore deſtituta, vituperari ac coargui. *In tempore abſcedendum.* In Lucullo.

Gloriam impoſitæ ſummæ manus illis relinqueret.] *Hoc ſciuit iam olim & fecit Ioab, magiſter militiæ Dauidicæ, de qua libri ſacri:* Miſitque Ioab nuncios ad Dauid, dicens: Dimicaui 11. Reg. cap. XII. aduerſum Rabbath, & capienda eſt Vrbs-aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obſide ciuitatem, & cape eam: ne cùm à me vaſtata fuerit vrbs, nomini meo adſcribatur victoria. *Ergo, vno verbo, gloria omnis Principi adſcribenda, & vindicanda. Quàm fecit hoc vanè, aut ſtultè potiùs, ipſe Princeps Conſtan-* *Conſtantij vanitas.*

Lib.xvi. *stantius? de quo Ammianus :* eum, edictis propositis, se solum (cùm gestis non adfuisset) & dimicasse & vicisse, & supplices reges gentium erexisse, aliquoties scripsisse : *& talia, quæ sine risu aut miseratione fatuæ superbiæ nemo legat.*

Iniurias ferendo, & gratias agendo.] *Tacitus & hoc indicat:* Egit grates, qui finis omnium cum dominante sermonum. *Cur autem non ita faciant, qui in aulâ beatitatem quærunt? Aristippus præibit, versutus philosophus*, qui consputus à Dionysio, cùm nihil moueretur, & quidã mirarentur : Nempe piscatores, inquit vt gobium capiant, aquis patiuntur se adspergi ; & ego vt balænam, non patiar sputo madidari? *Addo Senecam:* Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non tantùm patienter sunt ferendæ. facient iterùm, si se fecisse crediderint. *Patientiã opus Aulico.* II. De Irâ, ca. XXXIII

Qui secretis criminationibus infament.] *Contra quos quid remedij? Expostulat cum Deo Choniates in hac re:* O inspector omnium ocule, quem nemo fallit, cur conniues sæpè in his hominum, & grauioribus etiam, culpis? nec statim immittis ignes & tonitru & fulmina, sed vindictam supersedens differs? Imperuestigabile tuum iudicium, & humanis ratiociniis inaccessum : nisi quod sapiens profectò es, & norma certa vtilitatis, etsi nos tenui mente præditos id latet. At enim venator aliquis serpentem, aut leonem densâ iubâ, qui in montibus videt vel audit, statim declinat & effugit, sed & maleficus aut latro exorabilis est, & precibus aut lacrimis mollescit: virum verò qui proximo & amico malum in corde machinatur, aliudque sentientem aliud loquentem, multæ sapientiæ est euadere, & à diuino auxilio pendet. *Præmiserat verò idem de Theodoro Styppiotâ, per Camateri Logothetæ calumnias euerso : ac miscet deinde præcepta :* Esse eos æmulos, quantum potest, obseruandos, qui ingenio moribusque parùm liberalibus & occultis sunt præditi, & linguam habẽt à corde dissentientem. Ante omnia verò, custodiam ori ponendam, nec sinere linguam temerè euagari dentium septum & labiorum propugnaculum, quibus à naturâ, velut duplici vallo, est circumdata. *Benè, & silentium aut circumspectus sermo optima hîc arma.* *Pag. 75. Arcanæ calumniæ.*

Quo incautior decipiare, palàm laudatum.] *Id verò arguté malignum & mirum genus lædendi est, laudare. Excitatur enim occultè Princeps in liuorem aut metũ, præsertim si animo pusillus est. Polybius exemplo & sententiâ id docet, de Apelle quodam subdolo calũniatore. qui cùm Aratum apud Philippum Macedonum regem traduxisset, ac falsi compertus esset, non ideò destitit, sed transtulit deinde calumniam in Taurionem quemdam, qui Peloponnesi rebus* *Laudando euertere.* Lib. IV.

 præ-

præerat. Hunc non accuſauit, ſed laudauit, aſſerens digniſſimum eſſe, qui cum rege ipſo in caſtris atque acie ageret. *Addit deinde:* Καινὸς γὰρ δή τις οὗτος εὕρηται τρόπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαινοῦντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας: Nouus enim calumniæ modus repertus iſte, non culpantes, ſed laudantes, lædere atque euertere alios.

Incerta Aula.

Nihil rerum mortalium tam inſtabile & fluxum.] *Quæ ſæcula id non docent? vetera, media, noſtra. Inter veteres, Ioab ille vir acer, callidus, militiæ Dauidis & conſiliorum arcanorum arbiter, cùm à viuo rege non euertitur, iuſſus eſt cædi à ſucceſſore. Quid* Apelles *inter Græcos? ille à Philippo rege proximus, eo iam gradu & opibus, vt ab ipſo timeretur, momento horæ deiicitur, deſertus ab iis qui anteà ſtipabant & colebant. Polybius ita narrat:* Aratus flagitia & ſuperbiam eius regi aperit, ad vindictam ſtimulat, & rex id ſecum ſtatuit, ſed ita altâ diſſimulatione, vt mentem hanc eius nemo ſciret. Vocatur Apelles. ille fidenter veniens, & quaſi omnia ex ſententiâ patraturus, ſimulac conſpectus eſſet, ex Chalcide Corinthum venit. Cùm appropinquaſſet, certatim ſatellitij militumq; Præfecti, cum ipſis militibus obuiàm procedunt, agmine & pompâ in regiam deducunt. Cùm autem ingredi ſtatim, vt conſuêrat, vellet, ianitor quidam præſtolari eum iuſſit, occupatum in præſenti regem dicens. Apelles nouitatem rei demirans, hęſitabundus aliquamdiu conſtitit: mox mæſtus, inopſq; conſilij, inde diſceſſit. Comites illi omnes ſubitò dilapſi, vt deniq; ſolus cum ſeruulis ſuis domum peruenerit. *Paullò pòſt captus cum filio, vinctus, & interfectus eſt. Sed poſt priora illa, Polybius appoſitè addit:* Parua omnino interualla temporis, omnes homines attollunt rurſumq; deiiciunt, maximè verò eos qui in Aulis verſantur. Reuerà enim iſti adſimiles ſunt abacorum calculis, qui, vt ſecundùm voluntatem calculatoris, modò obolum æreum, modò talentum valent; ita Aulici, ad nutum Principis, modò beati, modò miſeri fiunt. *Atque hoc in Apelle exemplum: quàm geminum Romæ, in* Seiano? *qui diu Tiberij Auguſti potens, & ad inſtar eius ſtatuis, honoribus, cultus; tandem vnâ epiſtolâ ſubuerſus eſt, &* caput *illud* toto orbe ſecundum, *vt cum poëtâ dicam, laqueo præbuit, & cadauer ſuum opprobriis, lacerationi, vnco.* Quo die illum Senatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit: in quem quidquid congeri poterat, dij homineſq; contulerant, ex eo nihil ſuperfuit quod carnifex traheret. *Et ſimilis potentia atque exitus Plautiani, ſub Antonino, quæ in Dione Caſſio lege. Iam in æuo poſteriore, apud Hiſpanos quàm nobile documentum fluxæ potentiæ* Aluarus Luna *eſt? Amabat & euehebat eum Ioannes rex Caſtellæ, ſuper omnes homines & amicos. Opibus, titulis, præfecturis, cottidie augebatur; atque ita regem*

Lib. v.

Aulici calculis ſimiles.

Seneca De Tranq. lib. 1.

regem suum fecerat, vt vel bellum eius causâ gereret cum vicinis regibus, & cognatis. Nulla res in maiore famâ & inuidiâ, quàm iste amor: atque is satis diuturnus. Sed quis exitus? Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis, *ait Hebræus sapiens. Occultè abduxit se ab Aluaro, odit quantum amauerat, denique paucis consciis, in oppido Burgensi, sagaciter hominem in vincla coniicit, damnari per sententiam iubet, caput abscindi, & in foro per triduum ostendi. O cæca mortalitas! tu ille superbus paulloantè & insolens, vbi es? quid es? desiisti esse, & tot annorum cumulata felicitas subito turbine quassata & euersa est. Verè tu prædixeras Aluare, non sine mali præsagio: admirantibus aliis fortunam tuam & apud te prædicantibus,* Improuidi, ne ædificium ante finem operis laudaueritis. *Sed mihi finis non sit, si exempla cumulem, obuia, vt verè dixi, in omni æuo. Claudianus Sidonij verbis appositis:* Periculosam regum familiaritatem esse. quorum consuetudinem spectatissimus quisque flammarum naturæ benè comparat, quæ sicut paullulum à se remota illuminant, ita satis admota sibi comburunt. *Nota Aulice. accede, insinua, ama, amare; sed non nimis.*

Aluari ominosum dictum.

Lib. III. Epist. III.

Sidonij egregium.

Speciem magis in amicitiâ Principis, quàm vim retinent.] *Imagine ad hanc rem vsus pater Themistoclis: quem cùm à rep. gerendâ vellet abducere,* ostendit ei in litore triremes veteres, abiectas iam & contemptas: tales administrarores reip. esse, cùm non vltrà ex iis fructus. *In Plutarcho.*

Vetus Aulicus, vetus nauis.

Aratæa aliqua vox erumpat.] *Nam & Aratus inter exempla infidæ regiæ amicitiæ. qui Philippo Macedoni diu carus vtilisq; amicus veneno tandem ab eo tolli iussus est lento, & sensim occidente. Non latuit Aratum, sed cùm aperire, mederi non esset, tulit tacitus: nisi quod amicorum cuidam Cephaloni, in cubiculo, cùm eo incoràm sanguinem spuisset: illo admirante, subiunxit,* Ταῦτα τὰ ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: hæc sunt præmia regiæ amicitiæ. *Talis Philippus, & alij: non sic nostri* AVSTRIACI *(quod verè & in loco dicimus:) patientes ministrorum suorum, & ad extremum mites.*

Aratus veneno periit.

Ista eueniunt, numquam mihi.] *Quid ergo? aulam & totum hoc genus damnamus aut despicimus? absit: sed Sicyonia ista aut cothurnos pedibus meis cõuenire, hoc nego. Valerius olim, quasi Apollinis voce, dixit:* Magis se probare securitate ridens tugurium, quàm tristem curis & solicitudinibus aulam. *Nam hæc duo, etiam in optimâ eâ esse, nemo expertus abnegabit. Nos verò secessum & otium quærimus: quid tum? otium, sed non ignauiam.* Habet vbi se, etiam in priuato lare, explicet magnus animus: nec vt leonum animaliumque impetus caueis coërcetur; sic hominum, quorum

Otium nobis ante Aulam.

Lib. VII. cap. I.

maximæ in seductu actiones sunt. Vbicumque otium meum abscondero, prodesse volam singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, etsi nihil aliud, certè moratur; in priuato publicum negotium agit. *Hæc sapiens Seneca: cuius verba expreßi; animum velim, ac conor.*

IVSTI LIPSI
AD IV. LIB.
POLITICORVM
NOTÆ.

IN CAPVT I.

De Prudentiâ, quam Propriam dixi.

Pag. 77.

CONFVSE viam aliquam signabo.] *Propriè & distinctè vix potest. Aristotelem audio:* Ὥσπερ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι. καθόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι, αἱ δὲ πράξεις περὶ τὸν καθ' ἕκαστόν εἰσι: Sicut in aliis artibus, ita in Politicâ ordinatione, fieri non potest vt omnia singillatim & accuratè scribantur. Vniuersè enim scribi necessum est, at actiones sunt rerum singularum. *Enimuerò eorum est, qui mente & vsu valent, ex his communibus formare sententiam & decretum in rebus singulis, & ad hasce velut normas adaptare.*

II. Polit. cap. VII.

Vniuersalis præcepti fructus.

IN CAP. II.

De Prudentiâ Togatâ.

PRVDENTIA duplex est, Togata & Militaris.] *Benè enim hoc Sallustius:* Firmanda est respublica, non armis modò neque aduersus hostes; sed quod multo maius multoque asperius est, bonis pacis artibus. *Artes pacis ad Togam faciunt, atque* hoc

Orat. de Repub. ord.

Togata prudentia ardua.

hoc opus maius asperiusque *meritò dicit. Idem Liuius:* Excellentibus ingeniis citiùs defuerit ars quâ ciuem regant, quàm quâ hostem superent.

Materies duplex, Res diuinæ, Res humanæ.] *Hoc quoque* PAG.78.
Lib.xvi. *Strabo ita dicit, vbi de Mose disserit*; Hoc à naturâ hominibus est *Duplex* insitum, & commune Græcis ac Barbaris, vt in politicâ vitâ, com- *Togata prudentia.* muni præcepto & legibus viuant. Præceptum hoc autem duplex est, aut de Diis aut de Hominibus: *& plura addit, de vi religionis in animos nostros, & quàm antiquis ea fuerit curæ. At nos quoniam olim (ante annos pænè sex) in reliqua capitis huius & sequentium super Religione scripsimus, prouocati ab importuno homine, & quem nec amici ament: iure visum ea hîc inserere, & esse Notarum loco. Tu lege qui voles, en habes.*

IVSTI LIPSI
DE
VNA RELIGIONE,
ADVERSVS
DIALOGISTAM
LIBER.

In quo tria Capita Libri quarti Politicorum explicantur.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃc. x.

Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum.

ILLVSTRES ORDINES,

LIBER in me nuper prodiit, cui an responderem, iure dubitaui. Auctor an ille est, cui debeam? homo inquietus, turbidus: & cui vnum hoc studium, litigare. Sicut canibus quibusdam insitum est, sine caussâ aut discrimine latrare: talem audiebam istum. nec iudicio hæc scribere, sed morbo. Cum hoc me componerem, & velut includerem in eodem campo? quem & vincere inglorium, & à quo atteri sordidum esset. *Facit* enim *se aduersarium*, ait Seneca, *quisquis contendit, & vt vincat par fuit*. Sed caussa etiam silendi altera, ab ipsâ scriptione. Nam qualis ea est? plebeia, futilis: & concepta plebeio quoque stilo. Quotusquisque ea leget, si ego sileam? nec deprimere aduersarium meum possum, nisi vt attollam. Adde quòd calumniarum conuiciorumque plena: & corniculas citiùs in Africâ, quàm res rationesque solidas reppererim in hoc scripto. Vetus ille versus hîc valet:

* Λόγοις μὲν Ἑρμόδωρος ἐμπορεύεται.

& flumen verborum vbique video, mentis vix guttam. Quid igitur reponam aut respondeam? serium aliquid aut eruditum? non est occasio. conuicia & dicteria? non est meum: & ita adhuc viximus scripsimusq;, vt nemo de nobis, de nemine queri etiam ego possim. Primus iste est (heu fatum Lipsij!) qui

* *Sunt Hermodori verba, mercimonium.*

procaciter & ex superuacuo me lacessit. Quem vt imiter, non adducar: persuaderi tamen mihi passus sum, vt respondeam. siue quia publicè interest, tam effrænem petulantiam reprimi & retundi; siue quia meâ, calumnias & mendacia leui manu abstergeri, quibus nos aspergit. Dicit enim nec scripta mihi, nec dicta: aut certè non sic scripta. *Tantum autem veritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus.* Tertull. aduer. Hæres. ca. xvi. Quę ratio pręcipuè me mouit, vt rescriberē: nequis silentium meum in consensum duceret, & crederet approbata nobis, quæ non videret refutata. Sed fecimus tamen breuiter. quoniam, vt ait Pindarus, * ἀώνυμον εἰς δίκαν τρία ἔπεα διαρκέσει: idemq; modestè. quia vt scopulus assilientes vndas sine motu vllo suo frangit; sic nos conuiciatores istos, sine acerbitate vllâ aut irâ. Dicta tamen quędam aut ioca miscuimus. cur nō liceat? viri magni, imò & sancti, fecerunt in simili genere: & benè Tertullianus, *Multa sunt sic digna reuinci, ne grauitate adorētur. Vanitati propriè festiuitas cedit.* Aduersum Valent. cap. vi. Hæc omnia ad vos

* *Iustam ad caussam tria verba sufficient.*

ILLVSTRES ORDINES,

& ad vestrum tribunal deferimus: vt iudicetis tamen nō vt vindicetis. Nam mihi purgatio sola proposita est, non vltio: & auertere plagam voluimus, non inferre. Vos, quorum id munus, me meaq; auctoritatis vestræ clypeo tegite: neu patiamini *innocentiæ plus periculi, quàm honoris esse.* Sallust. Iugurth. Atque hoc eâ lege, si proba ista apud probos. Nam quòd isti ea calumniantur aut carpunt: nihil est. imò hoc quoque boni argumentum, talibus displicere.

AD

AD LECTOREM QVEMCVMQVE.

VIDES *rescriptum meum, Lector, ex amicorum sententiâ potiùs, quàm ex meâ. Nam mihi initio decretißimum fuit, non respondere: qui vetus illud memineram,*

Plaut. Bacchæ bacchanti si velis aduersarier,
Ex insanâ insaniorem facies, feriet sæpiùs.

Sed vicerunt iidem illi eò minùs iam reluctantem, quòd eâdem operâ NOTAS *nostras daturus eram ad trina illa Capita, quæ in calumniam venerũt. Nam quòd illi tantùm responderem: nugæ. quis fructus? at aliquis ex hoc concilio, & scriptione, quam vides. Vt etiam ordine & velut presso pede scripto eius insisterem, non placuit. quid enim ille ordine dicit? prima, media, vltima, pleraque eadem: repetitio vbique & mixtio, &, quod Græci dicunt,* * πάντα μία κόνις. *Nos si quid ad rem fecit, non omisimus: conuicia vix attigimus. quia scimus* (*Omnia idem puluis.)

Plaut. Pœn. Istunc thesaurum stultis in linguâ situm,
Vt quæstui habeant malè loqui melioribus.

Seneca. *Et ampliùs scimus:* Æquo animo audienda esse imperitorum conuicia, & ad honesta vadenti contemnendum esse istum contemptum. *Tu quisquis es Lector, in bonâ caußâ faue: & siquid est quod minùs pro vestro omnium gustu, scitote me scripsisse &* Plinius Præfat. *suasisse quæ visa optima, &* vtilitatem iuuandi prætulisse gratiæ placendi.

CENSVRA.

Quæ de vna hîc religione apologeticè scripsit I. Lipsius, ex Auctoris ipsius confessione & totius disceptationis filo; de orthodoxa, catholica & Romana (quæ vna & sola vera est Religio) scripta esse testificor. Louanij, IX. Calendas Septembres, 1593.

Henricus Cuyckius, D. Petri Louanij Decanus, Academię Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

IVSTI

IVSTI LIPSI
ADVERSVS
DIALOGISTAM
LIBER.

LIBRVM tuum legimus, & quæ visum mihi respondere, hîc habes. Pauca mole, sed non pondere: & tu quoque non multa scripsisti, sed multis. Toto libro placuit tibi non solùm πολυλογεῖν, sed ταυτολογεῖν, &, quod poëta dicit, *oberras* vbique *eâdem chordâ.* Lacon quidam ad lusciniam: *Vox es, præterea nihil.*

ORDIAR *à capite & ab ipsâ fronte tui libri. Titulum fecisti:* LIS siue PROCESSVS INTER IVSTVM LIPSIVM ET.] *Nollem te hoc præscribere, mali augurij est in principio lapsus. Ego tecum litigo? numquam factum. Natura mea, consuetudo, valetudo abhorrent ab omni litigio; & si me non nosti, scito non esse pacatius ingenium in Batauiâ vestrâ. Denique ego tecum? si visum mihi litigare, alius esset cum quo consererem manum. Nam, vt ille ait,* (In libri titulum.)

(Attius) — trophæum ferre me à forti viro pulchrum est.
Sin autem & vincar, vinci à tali nullum est probrum.

At tu quis es? ignotus es. imò tu quis es? nimis notus es.

DEDICATIO *sequitur, eaq;* Ad Senatum huius vrbis.] *Grata erit, nisi fallor. Cur tamen ad hunc potissimùm? quiáne olim hîc turbæ? & eos fautores putasti turbidi tui animi aut scripti? Scis enim: & te quoque aliquid occulti ligni suggeßisse in hanc flammam nos scimus. Sed mi homo erras. illæ resederunt, & beata pax ac concordia iterùm in hac vrbe. Aeole, non est hîc locus tuis flabris.* (In dedicationem.)

EPISTOLAS deinde meas subiungis.] *Quo exemplo? nullo bono, aut cuiusquam boni. Egóne hoc fine scripsi, vt ederes? per somnium non cogitaui. Homo inconspecte, tollis è vitâ commercia aut certè libertatem litterarũ. Apud bonos ita solet, vt duobus scripta inter duos pereãt. Tu aliter. esto. Cur tamen, si visum eas edere, non edis ipsas? Verti, inquies. Ita sanè. sed non in decentiorem formam. Quid enim si parum fideliter? quid si parum expresse? Virumq; verum* (De epistolis meis editis.) (Proterue.) (Imperitè.)

rum est. nam nec tu Latinè nimis (sine contumeliâ dico) doctus: & quod nolo te nescire, multa sunt in illis nostris propriè & ἐνεργητικῶς scripta, ad quæ vertenda tu non adspiras. Aliter longè catuli olent, aliter sues. *Atque ecce, Ordines, epistolæ præcipuæ exemplar ipsum.* Plaut.

I. LIPSIVS S. D.

ACRITER tu caussam hanc non Libertatis sed Licentiæ agis. Nefas tibi interfici quemquam religionis causâ. Quid ais? etiámne seditiosum? etiámne palàm impium & blasphemum? Vis enim non constare Principi quæ sit proba aut vera Religio. Bellè. Dic sodes, in re tam seriâ ludis? aut vis Academiam iamdiu mortuam excitare, & facere omnia controuersa? Sed video quid agas. Vis me definire quam probam censeam: & hunc quoque tibi campum dare disserendi. Non faciam mi : : : : : : : : : : :, nec nunc opus. Illud dogma nostrum γνωμικῶς* firmum maneat, Vnam religionem (eamque probam) in vno regno teneri. Quid tu mihi Iohannem aut Petrum, & martyres adducis? Scilicet qui probam religionem oppugnant sunt Iohannes & Petrus. Quin dic seriò quod sentis.* Vis quamuis religionem à quouis posse oppugnari: aut tu quid in meâ sententia oppugnes non video. Sæua est, inquis. Quid ita? Statim enim homines ad ferrum & ad ignem. Non ego: ne erres. Et caue imponant tibi illa verba *Vrendi & secandi*. Παροιμιώδης enim ille sermo est, Latinis vsurpatus in omni asperâ & paullùm immitiore medicinâ. Puniri nos turbidos Hæreticos volumus (verba mea* nota) sed non omnes vno modo. Vt criminum gradus sunt, ita pœnarum: & quosdam Pecuniâ, alios Exsilio, raros aliquos Morte ego mulctem. In priscâ Ecclesiâ nónne semper factum? vtique postquam ea respirare cœpit, & sub Christianis Imperatoribus attollere paullùm pressum diu caput: Si exemplis & * auctoritatibus ago, vinco: si rationibus, vna te vincit. quòd numquam societas aut resp. stabit, vbi tam indefinita hæc libertas. Audi mi vir. Religionem euertit, quisquis libertatem hanc Religionum inducit: ex quâ confusio, ex quâ *contemptus. Sed enim auctoritatibus Patrum non est agendum, sed nudo meroque Verbo Dei. Seriò in omni re * externâ tu hoc sentis? nescio. Sed tamen si etiam illo scuto tegere me debeo, possum. Mæcenatem valdè culpas qui hoc Augusto suaserit, impio tyranno, inquis, & Christianorum hosti. Vnde hoc tibi in mente aut calamo? Ille Christianorum hostis, qui * Christianos fando non nouit? Replica Annales, docebunt te Christum salutare verbi sui semen non nisi sub Tiberio sparsisse. Plura sunt quæ in tam vberi re possim: sed parco, & reseruo me Notis: quas, Deo volente, dabo. Intereà qui sedatè & puriter nostra illa leget, nec sæuitiam

** Verte te in omnes formas, nō euertes.*

** Verissimū est, & aliquot annos iam non aliud agis.*

** Nūquam fecisti: sed in toto hoc scripto Errones cū Turbatoribus confundis.*

** Quæ centenæ sunt in Biblijs, in Patribus, in Legibus.*

** ita sanè. Ambigere de religione incipiunt, mox aspernari.*

** Nam absurdū Politiam omnē illuc astringere, quæ satis, si cū eo non pugnet.*

** Puerile erratū tuum est; & frustrà satagis in purgādo.*

nec lentitudinem increpabit: & fatebitur viam præſcriptam, quam bono generis humani ineant hodie qui regnant. Tu ſi aliter ſentis, quin ſententiam tuam potiùs promis, quàm ſic per diſſertatiunculam hæc oppugnas? Effuſam licentiam omnes boni viri abhorrent, & quibus exiguum aliquod lumen mentis: ſi modus coërcendi melior apud te aut mitior, ſcribe. Ego inter primos qui amplectentur. Verum enim amare didici: ſed contentiones etiam fugere. &, quod Telemachus apud poëtam quem vertiſti, de me profiteor,

* Λευγαλέοι τ' ἐσόμεσθα, καὶ οὐ δεδαηκότες ἀλκήν.

* Infirmi ſumus & non docti depugnare. *Hoc tu quo modo vertas, videat lector cui videre placet.*

Vale, & fer liberè reſpondentem, qui liberè prouocaſti. Acerbitas certè abeſt, & ſum in te qui ſoleo,

I. Lipſius.

Lugd.-Bat. Kal. Aprilis ∞. Iↄ. XC.

Alteram non pono, quia nec exemplar quidem eius (neque tanti eſt) ſeruaui. *Sit qualem tu ponis.*

Sed iam ingrederis in actionem ipſam, & ſuauiter incipis διαλογίζεσθαι. *Et primùm, promis apud illos tuos ſermocinatores cauſſam quæ impulerit te ad ſcribendum.* Videre te pernicioſa conſilia quę publicè promuntur, valdè peccaturum niſi detegas, cùm Deus te pręſertim idoneum aptumq; fecerit huic rei.] *Itáne Diodore? tu ille es qui cēſuram hîc nobis ſine ſuffragio geris? tu qui prouides, nequid res publica capiat detrimenti? Benè eſt. ſtate firmi Bataui hoc tibicine & deſtinâ. Sed tamen ego Ordines putabam eſſe, & Magiſtratus, quibus hæc cura. qui non admonere ſolùm poßint, ſed compellere: & quibus parêre nos non volumus tātùm, ſed debemus. Illi cùm ſileant, tu loqueris? imò illi cùm probent, tu improbas?* Varro. *Niſi tu vnus plus ſapis & vides, quàm ceteri. O mi ſenex,* Omnes videmur nobis ſaperdæ, feſtiui, belli, cùm ſimus copreæ.

Cenſor publicus. *Cuſtos.* *Solus ſapiens.*

Querelam adtexis & ſcriptionis cauſſam alteram, quòd aliquoties prouocatus à te ad colloquium, ſpreui.] *Heu, quod mare me purgabit? Tu me ad colloquium vocas, id eſt ad tuam* LITEM. *ego renuo: quid peccaui? Ignoſce. liberum hîc me cenſui, nec obnoxium imperio cuiuſquam priuati. Et tamen quod colloquio hoc quærebas, nónne præſtiti? Nam de ſenſu meo, binis epiſtolis reſpondi; & ſatisfeci tibi, etſi non ſatisfeci. Tibi inquam & interiori tuo animo purgatißimus ſum: ſed dißimulas, quia decretum tibi velitari. Atqui ego quàm abhorruerim ab hac contentione, teſtis quoque Epiſtola hæc eſto, quam ad amicum tuum miſi: amicum, ſed moribus & ingenio valdè à te diſiunctum. Ea hæc eſt.*

Imperioſa auctoritas. φιλονεικία.

I. LIPSIVS H. L. S. S. D.

OCCASIONEM mihi datam abs te gaudeo, vt promam animi mei sensum. Tu vtrique nostrûm & Paci amicus es, vtrumque audi. Primum queror, Quid ille vir sibi vult, quòd quasi datâ operâ in me incurrit? In Constantiâ nostrâ nuper imponere mihi voluit sententiam, quam non dixi vmquam, non scripsi. Nunc simile. Adeò nemo alius est, qui aliquid scribat præter eius mentem? Addo etiam liberè. quid illi cum Latinis meis scriptis, ad quæ aliter respondet, nec prouocat me iisdem armis? Sed hoc leue. Etiámne benè ea capit? ambigo: quia video palàm torqueri in alium & diuersum à sensu meo sensum. In hac ipsâ re, quàm clarè scripsi *Hæreticos seditiosos, turbidos* puniendos esse? ille ita accipit, quasi dixerim quoscumque in religione errones. Nónne Capita mihi diuersa facta, & disparaui? Si rectam disputandi viam inire vellet, hoc ei docendum, *Puniendos non esse nec quidem tales*. Dialecticam scio te & illum scire. In eâ vitium est, siquid in Hypothesi dictum, ad Thesim & communem aliquem locũ referre. Atqui verba nostra inuidiam habent, *Vre, seca*. Non nostra, sed veterum: &, quod liquidò ad eum scripsi, non ita arctè capienda, quasi ferrum nobis statim in manu aut ignis. Absit, absit. Prouerbialis ille sermo est, à medicis sumptus, qui in prauo aliquo vlcere vrebant, secabant. Valet igitur, vti asperâ aliquâ medicinâ. Nequid eum turbaret, addidi: *Pœnarum hic gradus esse*, & Turbatores quosdam Pecuniâ, alios Exsilio, raros quosdam Morte à nobis plecti. Hæc scripsi. ille quid? respondet οὐδὲν πρὸς ἔπος, & acerbè ac contumeliose agit: quod ex litteris eius, si voles, videbis. Quinetiam Cardinalẽ Granuellanum mihi obiicit, & quod hauserim hæc ab illo fonte. Obsecro te, hæc modesti aut philosophi hominis sunt? vt omittã, quòd passim impietatis me arguit, & quasi essem in gentilium sectâ. Ego miror magis hanc rationem scribẽdi quàm indignor, & ad postremas eius nõ respondi, quia nos disserere possumus & volumus, non litigare. Iam quàm superbè minatur se contra me scripturum? Ego nihil mihi tribuo, sed nec valdè mihi metuo à tali Antagonistâ. Modestissimè (velim ostendat, & videas) ad primas eius litteras respondi. si alia illi sententia, & decretum ei promere, faceret, sed sine conuiciis aut dicterio vllo in personam. Ille hîc quoque pro suo more, ait hæc sua aspera, esse *Verba puræ & nudæ veritatis*. Quid dicam mi :::::::::? quod res est. Annos supra quadraginta iam vixi, supra viginti scripsi: stilum adhuc ego in neminem, & nemo in me strinxit. Amo scilicet & à naturâ ipsâ factus sum (institutio

etiam acceſſit) ad modeſtiam & quietem: nec mihi ingenium aut votum inclareſcendi per turbas. Si priuatim laceſſit, ſilebo: ſi publicè, quid niſi me meaque vindicem, & aſſeram à maligno dente? ſed ſine conuiciis, & meo more. Vt in viâ ſi quis improuidè præteriens luto me aſpergat, nō ego in illum regeram, ſed potiùs me purgem: ita hîc. Dicam tibi hoc quoque. Amici illius tui grande ingenium eſt, ſed ferox, aſperum, & cū multâ mixtione fellis. Si patriæ cauſſam agit, & docere Principes meliora vult, cur ſilet? latus hic campus: nec opus eſt in me aut alium incurrat. Parum progrediuntur in bonâ viâ, qui in obuios quoſque arietant. Habes meam ſentētiam. & quia epiſtolam hanc nihil opus illi oſtendere (niſi aliter tibi videtur) ecce etiam in * chartâ ſeorſim, quod oſtendas illi. Quæ proba mihi nunc quidem videntur, & libenter tamen deſiſtam, ſiquis benignè & comiter docuerit meliora. Vale vir amice, & fratrem tuum ſaluta. Lugd. Bat. xv. Kal. Maij. ∞. Iↄ. xc.

Ipſe edidit, & nos eadem infrà.

En, hæc ipſa ſatis eſſe debebant ad temperandum tuum feruorem: in te mitia, de re apertâ. Et quid his opponis longo tuo & lacinioſo ſcripto? nihil. nugas & nebulas verborum offundis: & dimiſſâ vbique verâ meâ mente, aliam oppugnas. & ad ſummam, imaginarium tibi ſtadium exſtruis; & miſerum Lipſium adiungis cum quo decurras: imò in quem incurras. Sed iam ad rem veniamus: niſi quòd hoc etiam præmitto.

πολυλογία. ψευδολογία.

Nam ais, ſpretum ſcilicet te debuiſſe hæc edere, & plebis oculis ſubiicere, eamque iudicem capere in hac cauſsâ.] *Quid hoc, quid hoc eſt? M. Cato, opinor, olim in iudicio quodam accuſatus, valdè ſenex, initio hoc dixit,* Miſerum eſſe apud alios cauſſam dicere, cùm apud alios vixeris: *nónne ego iure poſſim? Ad plebem me vocas: abnuo, & teſtor plebi me nihil ſcripſiſſe. Principes formamus: tu populum iudicem hîc eſſe vis? atqui* bouem currus non trahit, *ait vetus verbum. Denique vniuersè teſtor:* Numquam volui populo placere. quæ ego ſcio, non probat populus: quę probat populus, ego neſcio.

Popularis actor.

Nos optimatibus ſcripſimus: Ab iis pendemus.

Tacit. 1.

Addis, cauſſam à me Ordinum improbari, & hanc quoque à te defendi.] *O calumniam! vbi ego verbum de Ordinibus? vbi ad hæc tempora, vel cauſſam, accommodo meum ſcriptum? niſi fortè quâ de religionis diſſidio temperando ſuadeo. Illic ergo contra Ordines? nec verbum: inſpice, reſpice. Sed talia ſunt reliqua tua conuicia: quibus diſtinctè ſi reſpondeam, quis finis? De re, de re pugnemus: non amo ventilationes, aut ventos.*

Nō horum temporum noſtra ſcripta.

Diodorus vbique conuiciator.

IN CAPVT II.

LIB. IV. POLITIC.

PAG. 78. *Reges, tutores Ecclesiæ.*

PRIMVM *hoc carpis, quòd scripserim* Principi inspectionem esse in sacra, idq; tuendi caussâ.] *Censeo iure me scripsisse. Sacræ litteræ à me sunt, earum interpretes, ratio ipsa. In illis, Deus per Vatem prædixit, & prædicendo edixit:* Erunt reges nutricij tui *(Ecclesiam adfatur)* & reginæ nutrices tuæ. *Iterùm:* Ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. *Augustinus:* Pertinet hoc ad reges sæculi Christianos, vt temporibus suis pacatam velint habere matrem suam Ecclesiam. *Etiam Leo primus hoc probè ad Imp. Leonem:* Debes Imperator incunctanter aduertere, regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam. *Caussa in Ambrosio:* Cùm enim omnes homines qui sub ditione Romanâ sunt, vobis militent Imperatoribus terrarum atque Principibus, tum ipsi vos omnipotenti Deo & sacræ fidei militatis. *Atqui militiæ primum sacramentum est, tueri salutem, commoda, dignitatem eius cui militamus.*

Isa. XLIX. Eiusdē LX. Tract. II. in Ioan. Epist. ad Valentin.

Quatenus in eam ius habeant.

Tu quid ad hæc opponis? verba. Distinctum esse Ecclesiasticum & Politicum regimen, *& talia quæ suggerit tibi tuus Adnotator. Quis hæc nescit? aliam quercum excute. Nos Principi in Ecclesiam ipsam nihil iuris damus: atq; hoc volumus tātùm, vt vim, fraudes, turbas & externa hæc mala ab eâ arceat: &, quod in ipso est, pacata Sacra præstet & quieta. Nónne quà Christianus est, velle debet: quà Princeps est, potest? At tua ista vox,* Quid est Imperatori cum Ecclesiâ? *Ipsa Donati hæresiarchæ vox est, & damnata iam olim.*

Optat. Mileuit. lib. III.

Diodorus in Principes oris soluti.

Hîc deinde effundis te in conuicia, & in tuum campum. Principum plerosque insipientes esse, impios, cæcos: & ideò non aptos ad hanc inspectionem.] *Mirum hoc argumentum est: quo efficies vt Principes nec ad ciuilem quidem gubernationem adhibeantur. nam illi tales profectò ad eam nō apti. Ergo vniuersorum iuri derogamus: & ex tuâ sententiâ subiicimus omnia plebi? Cùm de Principibus loquimur, de bonis aptisq; loquimur: & qui à se, aut ab aliis tales. Consilia enim certè volumus adesse: & in hac ipsâ Sacrorum re, eorum qui in Sacris periti. At tu lector hoc à me disce, ita proprium Principis esse curare & tueri sacra, vt plerique veterum habuerint duo hæc munera coniuncta, Sacerdotium inquam & Regnum. Diotogenis Pythagorici (malè in margine nostri textus* Diog. Stoici*) illa mens: qui* tria in legitimo Rege requirit, vt Belli dux sit, vt Iudex, vt Sacerdos. *Verba eius:* Ἀνάγκα τ̃ τέλ[ε]ιον βασιλέα, στρατα-

Olim iidē Reges & Sacerdotes.

Apud Stob. de Regno.

στρατηγόν τε ἀγαθὸν ἡμῖν, καὶ δικαστὴν, καὶ ἱερέα. Sed quia multiplices istæ curæ nimis distringere Principem videbantur, institutum ab aliis meritò discrimen. Liuius de Numâ: Tum sacerdotibus creandis animum adiecit. quamquam ipse plurima sacra obibat, ea maximè quæ nunc ad Flaminem Dialem pertinent. Sed quia in ciuitate bellicosâ, plures Romuli quàm Numæ similes reges putabat fore, iturosque ipsos ad bella: ne sacra desererentur, Flaminem Ioui adsiduum sacerdotem creauit. *Ita Numa. tamen Augustus iterùm Pontificatum Maximum Imperio iunxit, idemq́ue secuti Principes, maiestati suæ & tutelæ. Quin hodie Malabarum Reges in Orientali Indiâ Sacerdotes siue Bramenes omnes sunt, & lex eos mori cogit velut deo consecratos in loco sacro.*

Quidam diuiserunt & quare.

Lib. I.

Ferd. Lopez lib. I. Hist. Indic. ca. XIV

In omni rep. primum est, curatio rerum diuinarum.] *Ita. à deo ordiendum. Atque vt nauis, ædium, aliarumq́ue rerum carinas aut fundamenta volumus esse & prima & firmißima: sic debemus in rep. hanc partem. Synesius:* Εὐσέβεια δὲ πρῶτον ὑποβεβλήσθω, κρηπὶς ἀσφαλὴς, ἐφ' ἧς ἑστήξει τὸ ἄγαλμα ἔμπεδον τῆς βασιλείας: Pietas primùm substernitor, fulcrum & crepido cui firmiter insistat simulacrum hoc regni.

PAG. 78.

Basis & fundamentum reip. Religio.

Orat. de regno.

Tu quid hîc culpas? In re nihil, aut in verbis, sed quòd ab Aristotele sumpsi. & sæpè id mihi obiectas. Debui enim è sacris, inquis. Mihi aliter visum Diodore, qui Politicum hîc non Theologum ex professo egi. A profanis cetera omnia mutuatus sum: cur in vno alteroq́ue Capite mutarem? Nisi fortè nihil illi sanũ hîc aut pium. Erras. multa eximiè ab iis in hac quoque parte scripta, & velut instinctu diuino. Sed audi quod verũ est. Tu tuiq́ue similes aliquot, & illos, & omnẽ veterem litteraturam, velletis exstincta. Noctuæ non fertis hunc Solem. Atq́ue vt olim Philistæi Hebræis fabros omnes ferrarios atq́ue opifices armorum ademerunt, ne bellare possent aut rebellare: sic vos hæc doctrinæ tela, quæ iugulant vana vestra doctrinarum. Nos non audimus: Lactantium magis: Scientia litterarum, non modò nihil nocet religioni atque iustitiæ, sed etiam prodest plurimùm: si is qui eas didicerit, sit virtutibus instructior, & veritate sapientior. *Et quid Basilius hac de re quoque scripserit, tenemus.*

Vana calumnia.

Odium in litteras.

DECET enim quod optimum est ab optimo coli, & quod imperat, ab imperante.] *Omnino decet. Vt enim Principis est in omni virtute populo præire; ita in hac maximè, quæ princeps & caput virtutum. Religionem ipse si non præfert, quomodo alij?* Nam secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes eam. *Hæc caussa vna cur debeat: etiam altera. quòd sublimis ille factus, & elatus à Deo, meritò veneratur & colit magnitudinis suæ auctorem. Nisi facit, quid exspectat*

Principem religiosum esse decet. Ob exemplum.

Eccles. cap. X.

Ob gratitudinem.

spectat nisi iterùm deiici? Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam duceret vniuersos inclytos terræ. Isaiæ cap. XXIII.

Proterua maledicentia in Principes.

At tu nobis hîc illudis, & in verbulo argutaris. Vbi sunt, *inquis*, isti optimi? quorum centesimus quisque vix tolerabilis; neque reges vltrà, sed tyranni; neque fatui, sed furiosi.] *En rosas, quas Principum capitibus inspergis: tutò & feliciter, quia non sub illis. Sed vanißime plebicola, disce. Ita illi optimi, quomodo ratio & institutio nostra eos format: quomodo postulat & exigit publica ciuium salus. Optimi etiam. quia in pari virtutum gradu, magis isti eminent qui in alto. Quid si vtilior quoque eorum virtus sit & ad plures pertinens? liquet.*

Quâ sententiâ illi Optimi.

Subditi religiosi magis obediũt.

Tutelæ tuæ primùm.] *Nihil certius. libenter enim religiosi Subditi parent, & miti fractáq; ceruice humanum iugum ferũt, qui semel illud diuinum. Sed fideliter etiam parent. quia pietas & Dei metus, quasi frænum est & coërctio in animis ab omni rebellione & insolenti motu. Hæc vna tutelæ ratio: altera ab ipso Principe. Deus enim illi pio clypeus & tector. Trismegistus pulchrè:* Μία φυλακὴ, εὐσέβεια. εὐσεβοῦς γὰρ ἀνθρώπου οὔτε δαίμων κακὸς, οὔτε εἱμαρμένη κρατεῖ. θεὸς γὰρ ῥύεται τὸν εὐσεβῆ ἐκ παντὸς κακοῦ: Vna custodia, Pietas. Pium enim virum non malus Genius, non Fatum ipsum deuincit. Deus enim eum liberat eripitque ex omni malo. Apud Lactant. II. Instit. cap. XVI.

Princeps religiosus Deo curæ.

Pietati etiã externus fructus.

A D augmentum etiam imperij.] *Non quia bono Principi Pietatis suæ ille finis (ad alia regna aspiramus:) sed quia Deo visum sæpè etiam externa hæc vt præmia adiicere, Sceptra inquam & dignitates. Prisci viderunt: interq; eos Valerius:* Non dubitauerunt, *inquit*, sacris imperia seruire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si diuinæ potentiæ benè atque constanter essent famulata. *Etiam poëta:* Lib. I. ca. I.

Dis te minorem quòd geris, imperas. Horat.

Tu hæc admordes, sed admordes tantùm. Nam franges citiùs, quàm imprimes dentem.

Ieiuna & in alieno verbo calumnia.

DEOS proniores esse in eos.] *Accusas me hoc aut altero loco (non enim lubet inspicere) quòd* Deos *nominem: ille, inquis, qui Bembum in epistolâ grauiter nuper increpui, quòd fecisset. Homo pepone insultior. ego* Deos *nomino? Vide iterùm, vide. Aristoteles est, qui nominat: & vis vt refingam gentilium libros, &* Deos *vndique tollam? Cùm de iis, aut eorum nomine sermo est, etiam in Sacris libris ostendam tibi* Deos. *At Bembum increpui. Non hac causâ; sed nisi leuiter, quòd vbique & quòd indecorè, in Christianorum*

norum & grauium virorum personâ, sic loqueretur. Age, excute omnia postrema mea scripta: (iuuenilia non excuso:) an Deos *inuenies à me nominatos? nescio: si erunt, iam nunc rescribo & deleo.*

RELIGIO & timor Dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem.] *Quod facit etiam vana religio: nec vmquam aut vsquam resp. stetit, sine specie aliquâ religionis. Quanta igitur veræ illius vis est, cuius vmbra sustinet hanc molem? Plutarchus pulchrè:* Ἀλλὰ πόλις ἄν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς, ἢ πολιτεία τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης παντάπασι σύστασιν λαβεῖν, ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι: At mihi vrbs videtur citiùs sine solo, quàm respublica sine opinione de diis aut constitui, aut constituta seruari. *Et religionem ibidem appellat,* συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας, καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα: vinclum siue coagulum omnis societatis, & iustitię firmamentum. *Et potuítne aliquid impreßius à quoquam Christiano?*

Contra Colot.

Religio in omni societate necessaria.

Fundamentum reip.

Et vinculum.

Hîc quoque alludias & lamberas. Mira dictio, *inquis,* hîc religio mihi vinclum est societatis, alibi dissidij caussa. & quomodo vnus calamus tam pugnantia scribit?] *Fas & mihi quærere, Quomodo duo oculi & vna mens tam parum vident? Cæcule, hîc pacata quietáque religio vinculum est rerum: paullò pòst, dissidiorum faces à religione accensæ, sed à malâ, turbidâ, & à tuâ illâ dißidente. In Lucretio non legisti,*

Ἀβλεψία Diodori.

Religionis vox in malam partẽ sumpta.

——— quòd sæpiùs olim
Religio peperit scelerosa atque impia facta?

Item: Tantum religio potuit suadere malorum?

NEQVE audiendi Aegyptij reges, qui variam & miscellam religionẽ iuduxerunt, stabiliendo, vt putarunt, sceptro.] *Nos non audimus, at tu attollis etiam & dilaudas. Vter iustiùs? Primùm hoc vide. non* tolerasse *eos varias religiones scripsi, sed* induxisse. *Vbi pietas tua, si hoc approbas? vbi acritas, si non vidisti? Atque hoc perpetuò facis, & vinum, vt sic dicam, meæ scriptionis corrumpis, & diluis affusâ incogitantiæ tuæ aquâ. quid si etiam malitiæ? Sed de re. Potéstne cuiquam probo probari ille rex, qui plures falsasque (nam id consequitur) religiones instituit, firmandi sui caußâ? qui subditos in dißidiis & turbis habet, vt ipse sit quietior? non mihi talis rex, sed tyrannus. Nam legitimus ille, salutem & commoda subditorum præcipuum habet, imò vnicum finem. In hoc igitur culpo damnoque Aegypti reges, vt ex professo impios. sed etiam vt improuidos. Nam quæ hæc securitas ab alienâ turbâ? infirma. nec ego regnum vmquam stabile putauerim, vbi in dißidiis aut odiis ij qui reguntur. Partes enim factionesque erunt: & in te hi vel illi insurgent, si tu pronior in hos vel illos. Exemplo illi ipsi*

PAG. 78.

Iterùm ἀβλεψία.

In viro illo perpetua.

Malus rex, qui subditos turbat.

Quales Ægyptij.

Infidum id consilium.

Aegyptij

Turbidũ & fluctuans semper Ægypti regnum. *Aegyptij docuerint. & quod regnum magis anceps, varium, imò & cruentum, quàm illud; fuit? Historiæ leguntor. Exspecto quid tu respondeas, & quo acumine hæc expungas. Aliquid subiicio? nam laboras, scio. Ecce Symmachum pro varietate hac religionum:* Symmachi subtilis impietas. Æquum est, quidquid omnes colunt, vnum putari. Eadem spectamus astra, commune cælum est, idem mundus inuoluit. Quid interest, quâ quisque prudentiâ verum inquirat? Vno itinere perueniri non potest ad tam grande secretum. *Hæc ille disertus vir & Pontifex. Tria verba in aurem Diodore, Tu ita sentis.*

Diodori περιεργία. *Illa quæ ex Adnotatore huc congeris, aliena sunt. Nihil ad nostrã Andromacham. Nam ille quid? exempla aliquot Imperatorum adfert, qui varietatem hanc religionum permisêre. Quid opus est? nemo negat, sed permisêre nempe, non instituêre. & id alio fine. Proseminare malas errorum herbas semper impium: satas tolerare interdum nec statim euellere, ratio aliqua defendit. Iuliani tamen* Iuliani factum. *exemplum fateor huic simile: sed numquid probum? Ammianus ita narrat:* Vtque dispositorum roboraret effectum, diffidentes Christianorum antistites cum plebe discissâ in Palatium intromissos monebat, vt ciuilibus discordiis consopitis suæ quisque religionis Obserua Lector acria iam tunc inter dissidentes odia. seruiret intrepidus. quod agebat ideò obstinatè, vt DISSENSIONES AVGENTE LICENTIA, non timeret vnanimantem posteà plebem: nullas infestas hominibus bestias, vt sunt sibi feralibus plerisque Christianorum, expertus. *Nota, nota. duo spectauit alia haud malus, sed in religione pessimus Imperator. Primùm, securitatẽ suam* Caussa eius facti. *ab hoc Christianorum discidio: quos meritò sibi, vt παραβάτῃ & desertori, sciebat infensos. Secundò, exitium ipsum eius religionis, quam licẽtiâ hac secabat & quasi diducebat in varios doctrinarum riuos. Hæc Iuliani mens. quam Optatus Mileuitanus peruidit &* Libertas nimia religionis, pernicies religionis. *aperuit:* Eo modo, *inquit*, putans Christianum nomen posse perire de terris, si vnitati Ecclesiæ de quâ lapsus fuerat, inuideret, & sacrilegas dissentiones liberas esse permitteret. *Tu si hæc probas, parum Christianus es; si improbas, parum sanus es. Vt quid enim hanc Lunam, quod dicitur, in te detrahis? Mihi autem* gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertem arma capere: quæsitumque aduersario testem, illinc stare, & istinc dicere. Lib. II. August. ep. CLXVI. Claud. Mamert. lib. II. cap. X.

Sed heus in illo ipso Adnotatore, ecquid ita scriptũ est? Tertullianum & Epiphanium recensere, quòd Theodosij temporibus, vt minimùm, centum pacificæ sectæ fuerint.] *Ita ille, an tu? vter vestrûm, tam supino & crasso errore, vt sine risu nõ legamus. Tertullianus scilicet de tẽporibus Theodosij potuit scribere, qui ducẽtis penè annis illo maior. Nam, vt scias, Seueri Afri tẽporibus magnus Afer iste noster vixit. Sed hoc simile illi, quod in Epistolâ*

stolâ ad me: Augustum hostem & persecutorem Christianorum fuisse. *Quod tamen tu incredibili acumine dissoluisti, & nos docuisti à principio mundi fuisse Christianos. Abi. nimium graphicus nugator es.*

Sed enim operæpreciū est videre quis Adnotator *iste, in quo tantùm tibi places. Nam ille non solùm paginas, sed librū tibi implet:* itemq́ Ciuitas Leidensis. *Quis igitur ille est? Albada, vt audio. quē ego quidem nec album nec nigrū noui: sed tu eum habes quasi* μάρτυρα ἐκ Διὸς δέλτων. *Quid ita? Ordines, inquis, approbarunt. O te ipsum albâ mente! Quàm multa Ordines approbant, pro tempore aut præsenti re scripta, quæ temerè aliorsum traxeris, & habueris quasi* κυρίας *quasdam* δόξας! *Nobis Albada non nisi Albada est: nec viro cedimus aut credimus, rationibus tamen si quas adfert. Sed ille nihil minùs toto scripto illo egit, quàm quod tu agere eum vis: & hoc tantùm, in necessitate aliquâ temporū, permitti posse aut debere libertatem. Nec nostra mens dissimilis, etsi tu dissimulas, in Capite tertio huius libri. Quæ autē* Ciuitas Leidensis? *mihi quidem aliisq́ nota: sed non illa vocem, opinor, emisit, alius pro eâ. Quis igitur ille? quis? quis? Siles & palles? nam erubescere tu quidem non soles. Quid si amicus aliquis tuus: quid si ipse tu, tu? heu quàm rideamus, si te, pro te, in me voces? Sed premo, nec vltrà diuulgo hoc arcanum.*

De testibus Diodori. Adnotator siue Albada.
**Testem à tabulis Iouis.*
Ciuitas Leidensis.
Ea est, fors fuit, Diodorus.

O fatui! vnionis auctor illa vna.] *Ego quidem, & sani sanctiq́ homines mecū ita sentiunt. Quid magis animos alliget, quàm vnus* dominus, vna fides, vnum baptisma? *hîc amor, hîc caritas: & hi tales* sollicitì seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis. *At contrà, vbi hæc varia. Nónne ipsi dicunt, qui pro te dicunt? Aegyptij, inquā, reges & Iulianus: qui palàm fatentur dissidentes religiones induxisse, vt subditi dissiderēt. Ergo illorū quoque sensu vnionis vna auctor, discordiæ discors. Tu tamen mihi hîc inequitas & insultas, quasi omnia ponam nuda, & sine vallo vllo rationis. Non soleo mi homo, non. Ratio hîc & alibi inclusa in meis verbis: sed, vt in presso isto scribendi genere, inclusa. quid ego possum si tu non educis? Numquid ego Prometheus tuæ menti? alia esset, si finxissem. Solare tamen te.* Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι. ——

Paulus ad Ephes. cap. IV. Ibid.

Pag. 79. Vnitatem religio vni dat & Amorem. Testantur aduersarij. Pressim rationes vbique adferimus. Diodori in his ἀμαθία.

Et à confusâ eâ semper turbæ.] *Vtinam tu aut alius verè mihi neget? Sed heu, funesta nimis exempla non dicam legimus, sed videmus. Vbi mota hæc anchora, & non simul turbata reip. nauis? Et ratio hoc ipsa vult, vt in externis istis rebus facilè promptéq́ dissideant, qui in sensu interno & in salutis ipsâ summâ. Odium imò vulgo à religionis dissidio, quasi in impios aut profanos: nec lædere eos verentur, quos læsisse deum ipsum arbitrantur. Sed lubet hîc paullùm euagari, & cum Politico aut prudenti viro*

Turbata religio politiā turbat. Caussa. Disputatiuncula. An, & Quando, varia religiones non turbent?

(non tecum Diodore) disputare. Quid enim? inquit ille. Si à variâ religione turbæ: cur ergo apud Aegyptios hodie, apud Iapanes, Turcas, Christianorum quosdã, pax est? Nam de Aegyptiis ita tradunt: quattuor sectas vigere, quę inter se ritibus sententiisq; differant, etsi ex Mahumedis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer viuere: sed nec incõditam plebem inimicitias aut rixas ideò fouere. Homines autem qui ingenio aut doctrinâ præstent, sæpè sermones inter se serere, & suam quisque sectam asserere : sic tamen vt nemo quattuor illos Doctores, à quibus sectæ ortæ, carpere ausit aut conuiciis lancinare. eiq; rei mulctam grandem constitutam esse, si quis faxit.

Ægyptiorũ hodie secta religio. — Ioh. Leo lib. VIII.

Iam de Iapanibus magno potentíque populo, etsi insulano, legi: Nouem esse illic religionum genera, integrumq; esse omnibus pro libito quam velit sectari. adeò vt familias multas reperias, in quibus vir huic, vxor alteri, filius iterũ alteri alteriq; adhæreat : nec id turbare quidquam domesticam quietem. *Etiam de Turcis quis ignorat omnẽ religionem apud eos liberam? quos tamen in summâ atque inuidendâ, imò & pudendâ nobis, pace agitare nemo diffitetur. Sed & inter Christianos populos confusionis huius exempla, in Poloniâ, Transsiluaniâ & finitimo tractu. Respondemus, sed ordine & distinctè. Primùm, quod ad Aegyptios. improbũ illud dissidium esse, nondum tamen turbidum ob tres has caussas. Primam, quia mutuò non se damnant. Discrimina sunt & electio, sed nullum adhuc præiudicium est probitatis. Non Pontifex, non Princeps, aut vlla maior potestas hanc illámve partem alteri voluit præferre. Secundam, quia sub potenti domino, cuius metu & simul mulctis illis, si quid peccare incipiunt, rigidè coërcentur. Tertiam & præcipuam, quia nullæ illic publicæ conciones, nec flabra atque incitamenta turbarum. Ita dum conuenticula non sunt, priuatis parietibus dissidia illa clauduntur: in tempore tamen, in tempore (vaticinor) eruptura.*

Item Iapanum. — In epist. Iapanicis.
Turcarum vt videtur.
Aliquot gentium Christianarum.
Responsum de Ægyptiis.

At de Iapanibus, speciosè dictum: sed decoloratur valdè hoc adtextu. Nam fideliter subdunt: Agitantur interim non rarò seditionibus inter se ; quin & armis decertant, dum suam religionem singuli aliis anteferre conantur. *Et profectò hoc necessum est: aut religio nõ est religio, quæ sic friget. Iam de Turcis, planè disconueniens est. Nam quod ad ipsos attinet, vna inter eos religio: & væ illius capiti, qui verbo aut facto turbet. Alienas tantùm, nec corruptas ex eâ, sed planè aduersas permittunt: atq; ita communicandi aut differendi vix cupiditas est aut caussa. Contemnunt enim magis inter se, quàm contendunt. Pone in mediâ Europâ Iudæos, Turcas, Sinenses (modò ne immani nimis numero) nihil turbabis religionis aut Ecclesiæ pacẽ. Adde, quòd vna religio dominans apud Turcas: reliquæ muss-*

Ibid.
De Turcis.

mussant, & falsæ illi ac barbaræ vel inuitæ submittũt fasces dignitatis. Sed nec ad honores aut militiam cuiquã aditus, nisi per illam vnã. quid mirum ergo si oppressæ illæ sileant, resumpturæ animos si gens aut Princeps accedat eiusdem sectæ? Videremus Christiani, si tã liberet nobis veros & legitimos illos hostes inuadere, quàm mutuum & fraternũ sanguinẽ haurire. Græcia diu victa manus attolleret, armaretq́; Christianos suos, etsi flaccidos, pro Christianâ gẽte.

Postremum de Polonis aut Transiluanis non me mouet. Infida profectò illa quies est, & videmus quàm in omni occasione, vt in comitiis aut electione regis, inter se diuidantur; imò in se armẽtur. Continentur tamen prudentiâ & auctoritate paucorum capitum, quæ vbi desierint, vereor vt desinat illa. Denique quis magni & summi hoc incommodi ex cõfusione religionum etiam nunc ibi non videt? quòd paullatim assuescunt per hanc licentiam homines non variare in religione nostrâ, sed oppugnare. Proh pudor! prodeunt & palàm circumferũtur ibi Quæstiones & libri in Mosem scripti, quibus creatio mundi euertatur & quidquid Vetus aut Noua scriptura superstruxit. φεῦ, φεῦ τῆς ἀθεότητος! *Illa pleno gradu per confusionis hunc limitem intrat.* *De Polonis & Transiluanis.*

At tu de pacatâ Germaniâ exemplum hîc nobis obiicis: imperitè. Nescis quo loco ibi res sint. Nec enim in vno Principatu religiones plures, sed in pluribus: nec illæ ipsæ valdè quietæ aut cõcordes. quod scripta & rescripta hæc assidua (Nundinarum Francofurti vnica messis) clarè docent. Plura sunt, quæ nunc non auguror aut dico. *Germaniæ verus status.*

DIVINVM illud numen, omni modo, omni tempore, & ipse cole iuxta leges patrias, & alij vt colant effice.] *Hoc non fers: & palàm, inquis,* coactionem induco, & impono animis seruitutem. *Sententiam nostram modestè non calumniosè accipe. Effice vt colant alij: nempe eâ viâ quâ decet; & quam Christiana lex permittit. Et quid tamen? numquam, aut nulla, licita coactio? Valdè abhorres ab eo verbo, scio: & hic est in vlcere tuo tamquam vnguis. Tamen Tertullianus pænè vetustißimus, & planè eruditißimus pa*trum ita scripsit: Ad officium hæreticos compelli, non illici, dignum est. Duritia vincenda est, non suadenda hæresis. *Augustinus it in eamdem sententiam:* Melius quidem esse quis dubitauerit, ad Deum colendum homines doctrinâ duci, quàm timore pœnæ, vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideò illi qui tales non sunt, neglegendi sunt. Multis enim profuit, priùs timore vel dolore cogi, vt possint posteà doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari. *Et quod tibi tuisq́; assiduè in ore est, ille refutat:* Frustrà dicis, Relinquar libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis & stupris, & quibuscumque aliis facinoribus & flagitiis, libero

Theologorũ ἀντιλογίαι. *Pag. 79.* *An coactio in religione licita.* *Quadamtenus esse.* *Nec id atterere Libertatem animi.*

Aduers. Gnost. cap. 11. — Epist. 1. ad Bonif. — Lib. 11. cõtra Crescẽt. cap. 51.

liberò te arbitrio dimittendum esse proclamas? quæ tamen omnia iustis legibus comprimi vtilissimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam infructuosam, nec malam esse voluit impunitam. *Quid si exempla etiam huius coactionis? Illud* * *Sisebuti regis (alij Sisenandum vocant) in Hispania nobile. qui omnes Iudæos coëgit Christi nomen & sacra agnoscere: eáque re multa millia hominum auersa à pestiferâ sectâ referuntur. Quod æmulatus Dagobertus rex in Galliâ, diem Iudæis præstituit, intra quam nisi religionem nostram susciperent, hostes iudicarentur, pertinaciámque capite luerent. Vereor tamen vt feruentioris fidei & animi vtrumque exemplum sit. certè actio illa Sisebuti regis, in* * *IV. Concilio Toletano, pro parte rescissa est: decretúmque vt* * qui iam sacro lauacro tincti essent, cogerentur ad seruandam fidem quam acceperant; sed ne posteriùs Iudæi compellerentur ad baptismum. *Ego in hæc penetralia Theologiæ non abeo:* πολιτικῶς *tamen si dissero, non verebor leuem aliquam & cum spe fructus compulsionem admittere; minantem tamen magis, quàm cogentem.*

** Anno D.C.XVI. Sisebuti factum: Et Dagoberti.*

Isid. lib. v. Etym. & Hisp. Ann.

P. Aemil. in Dagob.

** An. D C.XXXIII.*

* Excerpsi è Can. LVI.

Compulsio magis & exstimulatio, quàm coactio probanda.

Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe, & coërce.] *Recalcitras & reclamas: frustrà. Ita semper in omni bonâ rep. factum; &, quidquid licentiosi velint, fiet.* De negotiis ciuilibus siquid statuitur, nemo putat esse violandum: & præceptum de religione calcabitur? *Quis autem finis, si semel carceres hos aperis ad innouandū? Nullâ in re lubentiùs aut periculosiùs homines ludimus: vt est* mens nostra vaga, & nouitate rerum lætissima. *Assiduè audiendus fanaticus aliquis, aut simulator pietatis, qui mouebit* * χορδὰς τὰς ἀκινήτους. *Atqui apud omnes gentes coërciti isti, & puniti. Græcos vides? reperies Socratem & Protagoram damnatos, Anaxagoram & Aristotelem accusatos, ob nouitatem in religione. Quin Atheniensium talis hic calor,* ὥστε *(Iosephi verba sunt)* ἢ τοὺς ῥῆμα μόνον παρὰ τοὺς ἐκείνων νόμους φθεγξαμένους περὶ θεῶν, ἀπαραιτήτως κολάζειν: vt eos qui verbulum modò effarentur præter leges de diis receptas, sine vllâ veniâ punirent. *Abis ad Romanos? par cura & seueritas.* Quoties, *inquit Liuius*, patrum auorumque ætate negotium magistratibus datum est, vt sacra externa fieri vetarent? *Et addit verissimam rationem, etsi in religione vanâ:* Iudicabant enim prudentissimi viri omnis diuini humaníque iuris, nihil æquè dissoluendæ religionis esse, quàm si nō patrio sed externo ritu sacrificaretur. *Nec aliter secuti Romani fecêre, & Principes ipsi. Quid Iudæi? quorum respublica & religio extra controuersiam optima. Illi verò hîc ita duri, vt nec cohabitationem admitteret cuiusquam à patriâ religione dissidentis. Quod idem in Hispaniâ decretum* * *olim, lêgi in Concilio* VI. *Toletano:* Vt quisquis succedentium temporum regni sortiretur apicem, non antè conscenderet regiam sedē, quàm inter reli-

Coërcendi Nouatores.

Ambr. ad Valent.

Homines eò inclināt. Et periculosè inclinant.

Seneca.

*Chordas non mouendas,

Athenienses puniuerunt.

Lib. II. contra Appion.

Romani puniuerunt.

Lib. XXXIX.

Varietas religionis, dissolutio religionis.

Iudæi puniuerunt.

Iosephum vide contra Appion.

** An. D.C.XXXVIII. Hispani puniuerūt.*

reliqua conditionum sacramenta polliceretur, Non siturum se degere in regno suo eum qui non est Catholicus. Si verò postquam ad regni gubernacula accessisset, huius ipse temerator existeret promissi: esset anathema maranatha in conspectu sempiterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni. *Quin apud Sinenses (vetus & compositum valdè regnum) etiam lex est:* Nequa religio alia admittatur, sine scito Regis eiusque Consilij: qui aliter, capitale ei fit. *Quæ vna res progressum cursumq; ibi valdè impedit nostræ religionis. Quid in Ecclesiâ Christianâ veteri? licentia effusa nūquam fuit, quàm primùm Principes & tutores illa habuit Christianos. Constantinus exemplum esto: cuius leges & scita sunt in Arianos. Longum esset de ceteris omnibus dicere. Longum? imò etiam superuacuum. Nam fecerunt ante me alij:*

Sinenses (siue Chinenses) puniunt.

Christiani fecere, & faciunt.

Homer. Odyss. μ.

——— *ἐχθρὸν δέ μοι ἐστὶν

Αὖτις ἀριζήλως εἰρημένα μυθολογεύειν.

*odi ego porrò, Rectè dicta aliis, iterùm sermone amplecti.

Illud breuiter & vno verbo dico. semper coërctionem in Nouatores fuisse: aliàs aliam, pro tempore scilicet astrictam magis aut remissam, pro sectâ lenem aut seueram.

Hæc illa sunt quæ suadet noster ille Pater Musarum tanto opere exagitatus tibi & irrisus. Verba autem multa fundis: in quibus, ita me Deus amet, vt nescio quid refutem. Excidis enim semper à lineâ, & cùm de alliis loquor, tu respondes de cepis.

Diodori semper ἐκβάσεις.

HI tales multos impellunt ad mutationem rerum.] *Seriò ego vos Principes moneo, cauete. A nullâ re maius periculum imperiis & sceptris, quàm ab innouatâ aut insidiosè simulatâ religione. Hi enim tales commouent animos plebis maximè & per speciem pietatis impellunt quò volūt. Exempla dabo? ecce hæc pauca.* EVNVS *olim in Siciliâ fuit cōditione seruus: qui* fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas iactat, ad libertatem & arma seruos, quasi numinum imperio, concitauit: *&* LX. *amplius millium exercitu coacto, palàm Regem se ferens, Siciliam totam subegerat, nisi ægrè, ægrè, coërcuissent Romana arma.*

Nouatores periculosi in omni statu.

Exemplis doctum.

Euni,

Flor. III. cap. XIX. Et Diod. Sicul. in Fragm.

Quid PSEVDOPROPHETA *ille* ÆGYPTIVS *sub Claudio? qui in Iudæâ, per hanc ipsam speciem Pietatis ad* XXX M. *hominum sibi adiunxit, cum iis Hierosolyma petiit, arcem illam & sedem regni habiturus: nisi à Floro Præside, qui obuiàm egressus, acie victus cæsusque esset.*

Ioseph. II. Bel Iud. cap. XII.

Pseudopropheta Ægyptij,

Haud dissimile MARICI *illius factum sub Vitellio: qui* assertor Galliarum & Deus (id sibi nomen indiderat) concitis octo millibus hominū, proximos Æduorum pagos trahebat: *maiora & ipse ausurus, cùm fanatica multitudo dilecto milite oppressa vel disiecta est.*

Tacitus II. Hist.

Marici,

Quid ELMAHELI *in Africâ? is mirâ sanctimoniæ opinione con-*

Ioh. Leo lib. II.

Elmahelis.

ciliatâ gente, bellum ſuo & Maroccenſium regi (Abrahamus tunc erat) palàm intulit, acie vicit, regno & vitâ ſpoliauit.

Nec diſsimilis fraudis & fati in eâdem Africâ impoſtor alius Cheminis, *(*CHEMIN MENNAL *vocant) qui rituum & religionis vnitate illectum populum in regem Feſſæ concitauit, pendere tributũ vetuit,* Idem Leo lib. III. *denique per aperta arma eò adegit, vt pacto ſibi traderet Temeſnæ regnũ. Apud Turcas ipſos nònne aliquoties res motæ hoc prætextu?* Schacoculis. *fuit* SCHACOCVLIS *quidam ſimulatæ ſanctimoniæ vir, & hoc fini* Annal. Turc. *in ſolitudinibus plerumque agitans. cui ipſe Princeps Turcarum* An. Chriſti ∞. IↃ. IX. *Baiazites munuſcula annua mittere in ſpeluncam veneratione pietatis ſolebat. Is vbi maturum viſum, poſt ſeptem annos prodit, ſectam nouã proſeminat, fautores aſſeclasq́; reperit. cum iis vrbes aliquot Aſiæ inuadit & diripit, ipſum Baſſam Anatoliæ iuſto prælio vincit. imò paullò pòſt Corcutem quoque Baiazitis filiũ, & mox Ali Baſſam cum robuſtis veteribusq́; copiis aduentantẽ. Quid multa? in diſcrimen ſummã rem Turcicam adduxerat: cùm viſum ei deflectere in Perſarum fines, quorum rex eiuſdem illius* ſectæ. Sed cùm in* * Nam hæc eſt Sophilariorũ ſecta. quæ præcipua cauſſa etiamnunc inter vtrãque iſtam gentẽ belli. *viâ Carauanam quamdam Perſicam (agmen viantium ita vocant) milites eius inuaſiſſent ac diripuiſſent, pleriſq́; viatorum etiam cæſis: ita ægrè Iſmaël Sophi Perſarum id tulit, vt ipſum, præfectosq́; eius omnes, illicò trucidandos ſatellitibus ſuis obiiceret: reliquâ multitudine in ſeruitutem adiudicatâ & diuisâ. Hæc iuſta Nemeſis nebulonem illum aſſecuta eſt. In eâdem Aſiâ iam nuper, Suleimane Principe, quidam* Anno ∞. IↃ. XXVI. Calenderis: CALENDER ZELEBIS *inſurrexit ad res nouãdas, tectus hoc ipſo pietatis velo.* Annal. Turc. *Is cum aliquo Deruiſiorum numero, Sangiacos plures fudit, & Anatoliam totam vocauit ad arma. Sed enim miſſu auſpiciisq́; Suleimannis, Ibrahimes Baſſa, ancipiti prælio, ipſum factionemq́; deleuit. Quid in Cretâ inſulâ (veniendum ad ridenda eſt)* Iudæi ἀνωνύμου. IVDÆVS *quidã, Theodoſio Imperatore, quàm* Socrat. Eccleſ. hiſt. VII. c. XXXVII. *ſceleſtè & periculosè genti ſuæ impoſuit! Finxit ſe nouum Moſem adeſſe, cælitus miſſum, vt eriperet eos è diutinâ ſeruitute. Opidatim ergo circumit; hortatur opes, amicos relinquere; ſe ſequi in terrã illã promiſsionis. & addebat (veteris illius Moſis exemplo) per ipſum mare ſe eos traducturum. Credunt, conueniunt, immenſa multitudo. omnis ætas, omnis ſexus ad promontorium, illo duce, properant, ituri in beatam terrã. Ipſe inſilire iubet. quod factum inſanâ cõfidentiâ à plurimis, qui ſtatim merſi, paucis eorum ſcaphis piſcatoriis exceptis. Caput ipſum ſceleris nuſquam comparuit, ſiue homo, ſiue humanâ ſpecie Genius malus fuit. Denique noſtro aut patrum æuo, nònne talia monſtra?* Iohannis Leydani. IOHANNES LEYDENSIS *ille nobilis, vibex & macula ſuæ vrbis. qui opificio ſartor, regna & ſceptra ſomniauit: & adeptus erat, captâ Monaſterio vrbe, niſi potenti exercitu Principes Imperij obſediſſent, recepiſſent, ipſum & aſſeclas cõdignis*

Lib.xxxix *supplicijs affecissent. Vt iure hæc concludam Liuiano dicto:* Nihil in speciem fallacius, quàm praua religio est, vbi deorum numen prætenditur sceleribus.

Quid ad hæc tu Diodore? periculum nullum tale hodie nobis esse? *Tu noster nota.* Seneca epist.xlii. *nescio.* Multorum, quia imbecilla sunt, latent vitia; non minùs ausura, cùm illis vires suæ placuerint.

NVLLA religio alia nisi vnius Dei tenenda est.] *Quæ hæc est? Christiana. Vnde petimus? è libris sacris: idq; pro Ecclesiæ Catholicæ sensu. Nam* hic est fons veritatis, *ait Lactantius,* hoc domicilium fidei, hoc templum Dei: quò siquis non intrauerit, vel à quo siquis exiuerit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. *Vera religio.* Lib.iv.Instit.cap.vlt.

ET TENENDA ex ritu veteri.] *Hîc iam classicum canis, & conuocas in me turbas. Ite in suffragium de Lipsij capite Quirites. Quid enim feci?* Ille est, *inquis,* qui antiquas omnes sordes retinet. ille, qui nec in melius quidem mutari quidquam vult. *O homo Istro fallacior! Vbi hæc à me scripta aut dicta? In Capite de Auctoritate, inquis. Et hæc tu audes ad Religionem trahere, quæ palàm scripsi & monui de ciuilibus externisq; rebus? Mens, an frons, an vtraque tibi deest? Considerate* ORDINES, *(nam iure vos hîc appello.) ego disertè monui* Retinere antiqua: *sed cum illâ cautione,* Si proba. *Nónne expreßim in margine hoc posui? Clemens enim ille priscus me docuerat:* Οὐ πάντως φυλάσσειν τὰ πάτρια δεῖν, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν, ἐὰν ᾖ εὐσεβῆ· ἀποσείεσθαι δὲ, μὴ οὕτως ἔχοντα: Non omnino & præfractè seruare ritus patrios: sed seruare quidem si pij essent, aspernari autem & abiicere qui non tales. *Et ratio in Arnobio: quia* religionis auctoritas non est tempore æstimanda, sed numine: nec colere quâ die, sed quid cœperis, conuenit æstimare. *Itaque non omnino damno mutare, aut siquid lapsu aut incuriâ corruptum, corrigere. non cum Platone scio* λοιδορεῖν πράγματα ἀνίατα καὶ πόῤῥω προβεβηκότα ἁμαρτίας, οὐδαμῶς ἡδὺ, ἀναγκαῖον δὲ ἐνίοτε εἶναι: Vituperare res malè affectas & longiùs in errorem progressas, minimè iucundum, sed necessarium interdum esse. *Quis tamen id faciet? non priuatus aliquis; imò non ipse Princeps, nisi de consilio sententiaq; eorum qui auctoritate, vitâ & doctrinâ ad hoc apti. Concilia huic rei vtiliter reperta, & crebriùs quàm nunc, olim vsurpata: quorum propriè hoc munus, videre siquid in doctrinâ aut disciplinâ Ecclesiæ labat, & reuocare ac reducere ad veteres suos purosq; fontes.*

Λοιδορία Diodori, *Et turpis σφάλματισμός* — *Religio antiqua optima. Quâ astrictione?* — In epitomâ Vitæ Petri. — Lib.ii.aduers. Gent. — *Corrigere in eâ fas magis quàm mutare.* — ii.De legibus. — *Concilia hoc fine.*

Sequitur altera Calumnia, quam multis verbis (nouimus tuum morem) texis. Ille Lipsius Machiauellissat. ille ad fraudes, homicidia, periuria Principi suo præit.] *Dic sodes, vbi, vbi Diodore? In Capite, inquis, de Fraudibus. Testor Deũ & homines, post Calumniam* *Turpis συκοφαντία Diodori.*

Et in aperto mendacio.

lumniam natam, turpiore & apertiore calumniâ neminem petitum, Ego illa probo aut præeo? Quin disertis clarisq; verbis damno, detestor, repudio: nec nisi vt damnarem, vmquam illa scripsi. Tu homo, in istâ luce temporum atque hominum, audes hæc sic propalàm ementiri? quasi nemo esset qui mea legisset aut legeret? Mihi crede. sinciput tibi sanum non fuit, cùm scripsisti: admoue in tempore cucurbitas, aut peristi.

Varia conuicia.

Nondum etiam finis. sed vt corporibus in præceps iactis nullum vltrà sui arbitrium est, nec eunt sed feruntur: sic tu qui semel ad calumniandum conuiciandumq; te proiecisti, abis extra omnem honesti metam. Egó superbus & arrogans, qui his de rebus scribam nec Theologus, nec Iurisconsultus: *quid denique? vt posteà addis,* Ludimagister *tantùm. Bonâ fide, Ordines, vtrùm priscus mos rediit, & conuicia spargimus è plaustro? Et an respondeo? non debebam: tamen breuiter. De Iurisconsulto quidem: non præferre me eum titulum, sed tamen publicè, in magnâ frequētiâ, & post solemnia experimenta, Louanij* illo donatū. De Theologo: planißimè, nō sum, fateor. & Patres tamen Græcos Latinosq; legi, ac plusculū in iis quàm tu intellexi. At de Ludimagistro quid tibi vis? scholā priuatim me habuisse? numquam factū. In aliam spem, si nescis, educauerunt me parentes. Bono honestoq; genere sumus: & per Auiam & Proauiam paternam nobilißimis familiis inserti. Illa ex* Eeckhoutiis *fuit, hæc è* Linckebekiis: *gente vtraque iam intermortuâ, sed tamen in nostris quoque Annalibus non ignotâ. Ipsi* Lipsij *ante annos centum, opibus & dignitate inter Bruxellensium primos. Ista iactare non assueuimus: sed tu adigis. qui, quod olim nescio quis Senecæ, mihi nunc inter probra obiicis,* Professoriam linguam. *Vtor eâ, fateor. nec cum infamiâ aut damno Batauiæ vestræ vtor. hoc quoque fateor. denique facio, quod ante me nobiles imò Principes viri.*

**An. ∞. IↃ.LXXVI.*

Genus nostrum.

Agrippina apud Tacit. XIII. Ann.

Non temerè prisca innouandá.

Nota.

MAIORVM instituta tueri sacris cærimoniisque retinendis, sapientis est.] *Omnino. & ausus est Plutarchus scribere, tutius honestiusq; etiam in his errari. Verba eius notabilia:* Χαλεπὴ μὲν ἐν τούτοις ἡ ἀσφάλεια καὶ δύσκολος. ἐπιεικέστερον δὲ αὐτῆς τοῦ παρανόμου καὶ αὐθάδους. τὸ μετὰ δόξης παλαιᾶς καὶ συνήθους δι' εὐλάβειαν ἁμαρτανόμενον: Difficilis in istis (*quæ ad religionem*) certitudo, & comprehensu ardua. benigniùs tamen erratur, cum receptâ & veteri opinione per circumspectam timiditatem, quàm contra mores, & præfidenter.

In Crasso.

Πανουργία Diodori.

Sed hîc rideo imperitiam tuam, an malitiam? Nam Verba ista sic vertis, non quasi fuerit sacris cærimoniisque: *sed omißâ copulâ* sacris cærimoniis. *& linguâ Belgicâ pulchrè me apud tuā plebeculam traducis. Senex, senex,* Τὸ γῆρας ὑμῶν εἰσορῶ νοῦν οὐκ ἔχον.

Eurip.

Iam

Iam multa quoque in ipsam sententiam(proprio verbo vtar) deblateras: sed quid respondeo? quod olim Aristoteles cuidã simili. qui cùm multa nugatus esset, & abiẽs excusaret, Nũquid molestus tui? Non mehercules, inquit. non enim attendi. *Diodore, ego non legi.*

Nugæ non refutabiles.

PVNI igitur, siquis turbat.] *Numquam scripsi aut sensi aliter: nec hîc atque infrà errantes in religione punitum iui, sed turbantes. Tu si scis, quid in me clamas? si nescis,*

Vera mens nostra, ab illo corrupta.

Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματ' εἶ.

Sed ventum iam est ad locum, qui nisi fuisset, præclara hæc scripta non fuissent. Sic ipse in sermone alteri dixit, Omnia se mihi condonare & remittere posse: non posse insignem calumniam quã Lactantium inussi. *Quæ ea est? scripsi:* Seriò, seriò, hoc imbibe. Nihil esse in rebus humanis religione præstantius, eamque summâ vi oportere defendi.] *& in margine Lactantium adscripsi. O facinus, ô iniuria!* Lactantius hæc planè, planè, in contrariam mentem scripsit: & vide Lector quid in aliis quoque Lipsio credas, corruptori, fatuo (*hem, hem, tolutim badiza.*) malitioso: *& quid non? Triumphas, & inueheris equis albis. Ego quid? teneor miser, deprehensus sum, nec Orci galea me teget. Tamen vno alteroq́ verbo Diodore. Legistin'* MONITA *mea ad Lectorem? si non; iniurius es, qui non lecta mea carpis: si sic(& verò legisti, tuipse prodis & clamas:) malitia tua insignis est, impingere mihi culpam, quam aperui ante, & retexi. Si tamen culpa est, vti proborum auctorum verbis in sanam probamq́ mentem. Nônne ea hîc est? aude negare. Ambrosius:* Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. *Et quis non religionem ante res humanas habeat, eamq́ (probam vtique) defendat? Etiam ethnici sciuerunt & fecerunt. Valerius:* Omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit. *Insitum hoc nobis, vt cùm aliquâ numinis notitiâ æstimemus idem & tueamur. Tamen peccaui, quòd testimonio Lactantij malè vtor. Ego testimonio? numquam putaui te tam matulam. Desunt mihi scilicet testimonia clara, aperta, irreprehensa de puniendis hæreticis: nisi particulam hanc sumam à Lactantio, & isto fine. Erras, erras. non hoc nobis propositum, vt Testimonia ista adducere, sed mentem sententiamq́ nostram exprimere, & filum illud sermonis contexere inuidendum aut irridendum vobis, non imitandum. Interdum tamen vt Testimonia: sed tunc compârent. Erras ampliùs, quòd censes Lactantium hanc sententiam damnare. falsum. Ille Romanos sentire ita dicit: nec de sensu aut defensione carpit, sed de improuidâ defensione.* Malam enim vanamq́ religionem, & ideò malè, ibant defensum. Iam hæc capis? heu vices rerum! detractus es de tuo curru: & triumpharis, qui triumphabas.*

Ridicula ἀλαζονεία Diodori.

Πρὸ τῆς νίκης ἐγκώμιον.

In calumniâ II.

Detectio fraudis.

Epist. ad Valentin. Imp.

Lib. I. ca. I.

Error in meâmente.

Et alter in Lactantij.

* *Ideò præmisit:* O quàm inhonesta voluntate, miseri errant!

Voluntas igitur defendendi proba, si probam.

IN CAPVT III.

PAG.79. *Limitata sententia.*

VNAM religionem in vno regno seruari.] *In regno, inquam, bono & composito, & quale formamus atque optamus. Nam priora illa nostra, bono tranquilloq; statui scripta sunt: hæc quæ sequuntur, turbido. illa perpetua; hæc temporaria, atq; vtinam numquam eorum vsus!*

PAG.80. *Bella ἄσπονδα ob religionem.*

QVAS dissidiorum faces religio tibi accendit!] *Atque ita accendit, vt nulla prudentia videatur posse restinguere. Vt enim fratrum odia acerrima sunt: sic eorum ferè qui consortes aliquando eiusdem religionis. Tu, tu Deus adiuua.*

Miseria huius sæculi.

COLLIDVNTVR inter se Christianæ reip. capita.] *Miserabili & nouo prorsus exemplo. Videamus Annales omnium gētium, & omnis æui: tam acria, tam diuturna bella pugnata non legemus de religione. Iuuenalis pro miro & monstro habuit, duo opida in Aegypto concurrisse inter se ob hanc caussam, & id dignum Satyrâ censuit: quid nunc diceret aut scriberet, vbi Europa pænè tota?*

Interpretatio.

PERIERVNT ac pereunt per speciem Pietatis.] *Altrinsecus verum est. siue quòd ij qui perdunt, demereri se Deum putant: siue quòd ij qui pereunt, mori pro diuino cultu. Ceterùm non nescio ludos & mimos scelestè hìc interuenire: & quorumdam ambitionem aut auaritiam velari hoc mantello. Paullus Aemilius pro me loquitor:* Nihil in sacris bellis perinde offuit, atque mos iam exortus, vt honestâ præscriptione suas quisque respiciat res. In ore omnium Sanctum Piumque versetur: consilio, conatu, animo, secus afficiantur. Si de religione tantùm agatur, si obliuio noxæ sanciatur, si sanatis mentibus, fortunis hominum abstineatur, omnes idem sentiant. Nunc de Mortalium iure, de Comitatu res est. *Dicas virum vatem fuisse, & scripsisse in hoc æuum.* In Phil. II.

Mirà & sagax vaticinatio Æmilij.

Maligna in nos ἐξέτασις.

NEC quidquam tam probè aut prouidè hìc dici, quod non vellicare malignitas possit.] *Tu es exemplo. qui non sensus tantùm, sed verba etiam nostra rimaris, & velut in aurariâ trutinâ pendis.*

Modestia nostra carpitur.

CONSILIA non decreta adfero, nec assero aliquid, sed pono.] *Hæc nostra modestia est, quæ sola effrenes tuos impetus debebat cohibere. Sed tu vt calx aquâ accenditur: sic efferaris temperanti omni sermone. Hîc igitur insultas, & ais* repugnātia me scripsisse. *Nam in præloquio ad Lectorem dixi* cōmunia quædam præcepta me dare, & velut decreta. *hîc Scepticum ago, & nego me decernere. Semper tui similis es, incogitās, intectus, & paratus inferre*

Ἀκρισία aduersarij.

tantùm

tantùm ictum, non vitare. Vtrumque ego aio rectè & verè à me dictum. istud in duobus his Capitibus; illud in reliquo opere toto. Et quid ni hîc ambigã? res Theologa est: quã haud iniuriâ iis subiicio.

Homer. Odyss. ι. * Οἱ μὲν φέρτεροί εἰσι νοῆσαι τε κρῖναί τε. *Qui potiores me istæc cernere & arbitrari.

Eustath. in Odyss. α. *Atque ego vniuersè etiam didici* * ὡς δ᾽ ἀπορίας γνωστικῆς μήτηρ ἡ ζητητικὴ ἀπορία. *Non desipit, qui aliquid ambigit ô Diodore: ille magis qui in omnibus & supra omnes sapit. Itaque ingenuè & verè præfatus sum illud, quod plus decies in hoc libro mihi impingis:* Me labi & errare nõ solùm posse, sed debere. *Nónne ita est? miror amentiam. Solum ego Deum omniscium, & expertem erroris habeo: hominum quidquid est, opinantur, vacillant, errant. Ipsi beati genij & æterni spiritus ab* * *errore non tuti, nisi Deo dirigente. Audi sapientem à prisco æuo:* Inter cetera mortalitatis incommoda & hoc est, caligo mentium: nec tantùm NECESSITAS ERRANDI, sed errorum amor. *Audi Sapientem à nouo æuo:* Nemo est mortalium, quem non aliqua pars ignorantiæ attingat. hanc contagionem ex ipsâ mortalitate traximus. Nam homo cùm errat, humanitus errat. Errorem autem in homine calumniari, est toti ipsi mortalitati conuicium facere. *Audi, te respice, resipisce.*

In Monit. ad Lectorem. — * Quòd vberis scientiæ mater, inquisitrix dubitatio. — *Vnus Deus* ἀπλανής. — * *Iudicij scilicet. Mortalitati agnatum errare.* — Seneca De Irâ, lib. II. cap. IX.

Nescio quid subinde nugaris, me contemnere aliena iudicia, vtique Consulum aut Tribunorũ. *Nam ita dicis me scripsisse Cent. I. Epistol.* LXXXVIII. Tribuni illi me absterreant? nihil. iactent se apud suam plebem; mihi abundè satis, si eques hic plaudat & Senatus. *En, etiámne Epistolæ hîc mihi defendendæ sunt? fiat. Ego nihil ibi de Consulibus scripsi, nec nominaui vel verbo. Sententia etiam mea nec superbiam nec contemptum præfert. Hoc sensi, quod ille Termaximus:* Οἱ ἐν γνώσει ὄντες, οὔτε τοῖς πολλοῖς ἀρέσκουσιν, οὔτε οἱ πολλοὶ αὐτοῖς: Qui cognitionè imbuti, nec ipsi populo placent, nec populus ipsis. *Tu caudam ibi iacta.*

Κακοζηλία & ψευδοσοφία.

Trismegist. Pœmand. cap. IX.

Eurip.

——— οἱ γὰρ ἐν σοφοῖς
Φαῦλοι, παρ᾽ ὄχλῳ μουσικώτεροι λέγειν.

Sugillas etiam Breuitatem meam, & in Socratis dicto facetus & venustus esse voluisti. Quàm te non decet! risimus, *quod ille ait,* camelum saltantem. *Sed de Breuitate, eam ego amo, amabo:* & si fieri possit, quid sentiam ostendere, quàm loqui mallem.

Sen. epist. LXXVI. — *Irrisa nostra breuitas.*

Lucret.

Paruus & est cygni melior canor, ille gruum quàm
Clangor, in æthereis dispersus nubibus Austri.

DVO genera eorum facio, qui in religione peccant.] *In hac diuisione consentit mecum Clemens Alexandrinus.* Ex iis, *inquit,* qui declinant à veritate, alij seipsos solos, alij verò propinquos quoque conantur fallere. Atque ij quidem qui appellantur δοξόσοφοι

Lib. VII. Stromat. — *Hæreticorũ duplex genus. Qui sibi errant & sapiunt:*

σοφοί, id est opinione sapientes, qui se veritatem inuenisse existimant, nullam habentes veram demonstrationem, ij seipsos decipiunt: quorum non parua est multitudo, & quæstiones declinantium propter confutationes, & doctrinam vitantium propter condemnationem. Qui autem eos, qui accedunt, decipiunt: ij sunt valdè callidi & astuti. qui etiam si satis sciant se nihil scire, probabilibus tamen argumentis obscurant veritatem. *Et verò diuisio hæc necessaria ob temperandum feruorem, qui in animis quorumdam accenditur importunè.* Difficile *enim* est modum tenere in eo quod bonum (*magis quod pium*) esse credideris.

Qui alios inducunt. *Diuisio nostra sententia & moderationi apta.* Seneca epist.

PVNIANTVR à te, ne tu pro illis puniaris.] *A te, à te dico, quicumque Rex aut Princeps. Nónne gladius tibi ad diuina humanaq́ defendenda?* Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat OMNE malum intuitu suo. *Augustinus:* Quomodo reges seruient Domino in timore, nisi ea quæ contra iussum Domini fiunt, religiosâ seueritate prohibendo atque plectendo?

Reges hæreticos puniunto. Prou. xx. Epist. ad Bonif.

MAXIME si turbant.] *Et antè & nunc addo. Non enim quoscumque in religione errantes puniri velim (tu vbique confundis & obiicis) sed hos peccantes. Qui ergo turbatores isti sunt? meo iudicio duplices. Nam hoc quoque discrimino ad pœnarum discrimen. Priores,* qui palàm contra leges, contra magistratus, nouam religionem inuehunt, docendo, scribendo, cœtus colligendo. *Alteri,* qui non tam nouam religionem inuehunt, quàm produ͂t: & receptam quoque per disputatiunculas & argutias in publico conuellunt. *Quo in genere ventosa ferè ista & praua ingenia; itemq́ homines Saturnij, queruli, δυσχεραίνοντες (vt Philonis verbis vtar) τῇ πατρίῳ πολιτείᾳ, ψόγον καὶ κατηγορίαν ἀεὶ τῶν νόμων μελετῶντες:* malè affecti erga patria instituta, & in reprehensionem semper legum accusationemq́ue intenti. *Denique, vno verbo, quibus nihil placet quod aliis placet. Nosti eos Diodore?*

Duplices Turbatores. *Violenti:* *Subdoli.* *Ingenia refractaria.* De confus. linguar.

Sed hîc satagis valdè vt reperias γνωμίδιον istud & commation apud Cyprianum. Subtiliter & acutè multa diuinas. Libero te æstu. Verba Cypriani sunt, sententia mea. Post hæc erumpis, & lancinas vniuersum meum librum: Farraginem esse, inepta Miscellanea, Moretum, Lancem Satyram, *siue, Hispanico verbo,* putridam ollam. *Euge, euge! Benè sperare de tuo morbo incipio: euomuisti. Sed enimuerò quid ista ad rem præsentem? imò quid ista ad tuam cognitionem? Tu homo, quod ipse fatearis, bonarum artium litterarumq́ rudis, iudicas de litterato illo scripto? Appello, appello Diodore: agenda hæc sunt apud aliud tribunal. ad subsellia Tribunicia non veniunt hæ caussæ. Quid tamen displicet? Confusum est, breue est. De confusione erras. nego quemqua͂ veterum magis dispositè totam*

Περιεργία fatua Diodori. *Conuiciorũ cumulus.* *Ἀπαιδευσία.* *Politica nostra qualia:* *Disposita:*

hanc

hanc rem scripsisse. De breuitate, verum est: & eo magis placet, quòd te tuiq́ similes arcet ab illo scripto. Non capis hîc, etiam quæ capis. *Breuia, & imperitis obscura.*
Epist. xcv. Omnium honestarum rerum semina, ait *Seneca*, animi nostri gerunt: quæ admonitione excitantur, non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta ignem suũ explicat. *Sed oportet, Diodore, priùs in animis esse honesti hanc scintillã, prudentiæ hanc scintillam: aliàs nullis follibus excitandam. Deniq; ego fateor, minimè popularem esse illum librum: & quo vti aliquis magis poßit debeátque, quàm frui.*

CLEMENTIAE non hîc locus.] *Quid ergò? ego sum ille Cyclops, Scinis, Phalaris, qui non misereor? cui ludo & ioco sanguis humanus est? Ah, absit. mite mihi pectus, fateor: & vtinam Principibus, quos hæc res tangit! Cur igitur ita scribimus? quia publicè expedit: quia seueri pro pietate & legibus esse volumus: quia hæc ipsa clementia est, non esse hîc clementem. Multos seruamus, dum vnum tollimus; illum ipsum seruamus, certè iuuamus, dum tollimus. Non enim id facimus (mox audies) nisi in extremè & desperatè malis: quos sisti & reprimi in illo nequitiæ cursu, est pro ipsis. Sed & aliàs, cùm citra mortem punimus, bono quoque est & expedit puniri.* Si miraris hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minùs fame & siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij caussâ quibusdam & radi ossa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ sine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc vtique patieris tibi probari, quędam incommoda pro his esse, quibus accidunt. *Nam emendandi corrigendiq́ per pœnas, bonus Princeps semper habet finem.* Quemadmodum quędam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animiq́ue corrigimus. *Augustinus in hac ipsâ re:* Magis pro eis sunt leges istæ, quæ illis videntur aduersæ, quoniam multi per illas correcti sunt. *Iterúmque:* Molestus est & medicus furenti phrenetico & pater indisciplinato filio, ille ligando, hic cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos neglegant & perire permittant: ista potiùs mansuetudo falsa, crudelitas est. *Denique de Turbatoribus hîc loquor: ad quos Catonis illud aptem:* Misereamini censeo. næ ista vobis mansuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet.

Frustrà inclementiæ accusamur. *Caussæ seuerioris dicti.* Sen. de Prouid. cap. III. *Punitio bona punitis.* Idem I. de Irâ, cap. V. *Finis eius correctio.* Epist. ad Bonif. Ibidem. Apud Sallust. in Coniur.

VRE, seca.] *O verba nata in turbas! periissent illa, & calamus, cùm scripsi. Et tamen ratione si diiudicamus, quid peccant? A veteris medicinæ ritu sumptus sermo, qui in vlcere aut vulnere secabant, & deinde sistendo sanguini vrebant. Testimoniis hoc crede, &, quod dicitur,* Mittatur senex in scholas. *Seneca, vt ego, planißimè:* Hoc erit non molli viâ mederi, sed* vrere & secare. *Nescio*

Inuidiosa vocula: Vnde & quomodo acceptæ? Consolat. ad Helu. cap. II. * *Id est* asperiùs mederi & duriùs.

quis poëta allusit: Fortiter & ferrum, sæuos patiemur & ignes. Propert. lib. I.

Prisci patres sic locuti. *In hac ipsâ, ipsâ re, Hieronymus verbo & imagine simili vsus:* Scindendæ putridæ carnes, & scabiosum animal à caulis ouium repellendum: ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant. *Sed quid ego hæc ad te?* Oleum perdit & impensas *(vt idem sanctus & doctus vir loquitur)* qui bouem mittit ad ceroma. Ad Pammach.

Ridicula ineptia. *Iterùm obturbant tuæ nugæ.* Cicero hæc de Catilinâ scripsit, tu ad Hæreticos malâ fide transfers. *Prouidè & benè monitum. Nam hercules periculū erat, ne ego aut alius censeret, scripta hæc à Cicerone in Hæreticos ipsos.* Senior bullâ dignissime, *tecū ego cōtendo?*

Accuratè de ratione puniendi dictum. Gradus pœnarum faciendi. *Sed de re. Quid volo igitur? non ad ferrum statim omnes aut ignem, ô bone, non: sed pro modo delicti coërceri aut puniri. Puniri dico. & cautè ac circūspectè communi eo verbo semper in hac re sum vsus; non dixi,* Interfici *aut* Occidi. *Pœnarum gradus hîc facimus, & nimisquàm rarò ad extremum illum venimus. Vt medicus omnia tentat, priusquam ad sectionem aut vstionem accedat:* ita legum Præsidem ciuitatisque Rectorem decet, quamdiu potest, verbis, & his mollibus, ingenia curare. Transeat deinde ad tristiorem orationē, quâ moneat adhuc & exprobret: nouissimè ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles, decurrat. Vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, nisi quem perire pereuntis etiam intersit. Sen. de Ira, lib. I. ca. *O Princeps nota, & hos tales sapientes audi potiùs, quàm istos de viâ clamosos, & quibus cerebrum omne est in linguâ.*

Nobis illi quatuor sunt. Secundùm genera Turbatorum distinctè adhibemus. *Quòd si mea quoque consilia locum inueniunt, non inuidebo. Quatuor pœnarum genera siue gradus in Turbatoribus istis agnosco: Mulctam, Ignominiam, Exsilium, Mortem. Omnes vtiliter, sed aliter atque aliter adhiberi. Duas primas plerumque in minutis illis Turbatoribus, & quos posui in Classe secundâ: duas alteras in maioribus, & qui in Classe primâ.*

Mulcta, quid, & in quos vsurpanda. MVLCTAM *quid appellem, satis clarum est. pecuniarum nempe aliquod damnum, quod incurrāt quoties in hac re peccant. In quos ea vtilis? meo iudicio in Sophos illos aut disputatores, & quicumque publicè liberi nimis aut proterui oris. Hos tales mulcta, nec sanguinem ab iis, sed pecuniam duce. Veteres quoque fecerunt. & Theodosij lex fuit: quæ* in conuictos hæreticos *statuit* decem librarum auri pœnam. Codic. Theod. De hæret. *Tu pro tempore & pro re moderare. Quid si contemnant? rarum erit: & apud quosdam proficies. tamen si pertendunt, alterum scilicet adhibebis*

Ignominia quid, & quotuplex? Excommunicatio. IGNOMINIÆ *telum. Ea est, quæ pudorem publicè adfert, & maculam suffundit famæ. Multa sunt in hoc genere: & variè vsurpata priscis. Vetustissima in Ecclesiâ Excommunicatio, id est, vt à*

templis arcerent & communi piorum societate. Synodo Laodicenâ veteri canon fuit: περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἱρέσει: De non patiendo vt templum Dei hæretici ingrediantur, quamdiu in hæresi perseuerant. *Item interdictio cum iis copulæ aut nuptiarum. Eadem Synodus:* Non contrahere cum hereticis nuptias, nec filios aut filias collocare, etiamsi promittant Christiani fieri. *Amplius, priuatio munerum & honorum. vt Theodosij, Valentiniani, Arcadij lex fuit: quâ* omnis denegatur hæreticis facultas militandi, quinimò extra vrbis mœnia arcentur. *Iustiniani etiam latior:* Ἑλληνίζοντας μὴ πολιτεύεσθαι ἢ αἱρετικούς, εἰ μὴ μόνους τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς. προθεσμίαν δίδωσι τοῖς τοιούτοις, εἰς ἐπιστροφὴν τριῶν μηνῶν: Gentiles aut hæreticos non tangere remp. sed solos Christianos orthodoxos. datque iis ad conuersionem tres menses. *Potes ad hanc ignominiæ partem referre, quòd remoti* ab omni liberalitate aut successione, quodlibet titulo venienti. *Item inustiones frontium aut stigmata, ritu prisco. Reperio in Angliâ hæc adhibita sub * rege Henrico* II. *De quo Gulielmus Neubrigensis.* Tunc Episcopi, ne virus hæreticum latiùs serperet, eosdem publicè pronunciatos hæreticos, corporali disciplinæ subdendos Catholico Principi tradiderunt. Qui præcepit hæreticę infamiæ characterem frontibus eorum inuri, & spectante populo virgis coërcitos vrbe expelli. *Ego pleraque ex istis commodè & iudicio admiserim: atque etiam hanc frontium inustionem. Fallor, aut ipsos dedecus illud valdè coërceat, aut aliis certè notabiles reddantur ad cauendum. Nam quæ de discretâ veste aut pileo dici poßint, ridicula, & leuia ad talia ingenia refrenanda.*

Can. VI.
Can. XXXI.
Codex Theodosij. Georg. Cedrenus.
L. IV. Cod. de hæret.*
II. ca. XIII

Interdictio nuptiarum.
Priuatio munerum.
Inustio frontium.
* *Anno* M. C. LXII.

Iam EXSILIVM *quoque inter Pœnas, idq; creberrimè olim fuit. Constantinus Imp. Arium & Arianos* deportari exsilio *præcepit. Constantius* Aëtium propter confessionem dissimilis substantiæ mulctauit exsilio. *Theodosius minor,* Nestorium pulsum ex Oriente, relegauit apud Oasim. *Et exempla plura atque obuia. Ego hanc pœnam valdè amplectar, & peculiarem maximè huic malo censeam, quòd sepositione istâ & relegatione vitetur. Præsertim si ea sit prisco exemplo, in loca insulasq; desertas aut minùs frequentes. Etiam in iis qui summè Turbatores, vide ne conuenientißimum sit istud, & ex Patrum ac Principum veterum mente. Nam etsi*

Eccles. Hist. passim.

Exsilium frequens hic olim:
Propria quasi pœna.

MORS *(quarta ea pœna est) in hoc genus seductores & Pseudoprophetæ à Mose decreta exercitaq; sit: tamen à Christianis olim raro. & paucis ea Principum legibus expressa: idq; terrendi fortasse magis, quàm repræsentandi caußâ. Theodosij sanè hæc mens fuit: qui* χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐνέγραφε τιμωρίας· ἀλλ᾽ οὐκ ἐπεξῄει. οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν· ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιντο περὶ τὸ θεῖον. ἐπεὶ καὶ τοὺς ἑκοντὶ μετατιθεμένους ἐπῄνει. Graues

Deuter. cap. XIII.
Sozom. Eccles. Hist. VII. cap. XII.

Mors rarò hic vsurpata.

pœnas

pœnas legibus constituebat, sed eas non exsequebatur. Non enim punire, sed metum iniicere subditis studebat: vt concordes sibi fierent in rebus diuinis: quoniam & sponte conuersos laudabat. *Ego sententiam meam non dissimulo, Melius magisq́ȝ e re & mente Christianâ videri, vt maneas quamdiu potest, in mulctæ aut ignominiæ gradu: & cum Tertulliano,* suffundere malis hominis sanguinem, quàm effundere. *Quòd si vlteriùs progrediendum quoque sit: Exsilio contentus esto. aut si ad mortem: simplex tamen ea & mitis sit, imò (arcanum aliquid audi)* arcana. Reliqua scelera cùm castigantur, ostendi expedit, hoc flagitium occuli & tegi. Caussa in promptu. vt miserationem detrahas, & minuas sermones. Ceterùm illud imbibe:* Exquisitior quæque crudelitas, illecebra est magis sectæ. *Simul & hoc scito. quomodocumque rem institues, erunt praui isti & refractarij (Deus ipse prædixit, hæreses fore) & multum si effi-cis,* non vt desinant planè, sed ne vincant. *Deum precor, tibi ô Princeps, moderatam mentem, illis sanam & pœnitentem det.*

Et raro, ex nostrâ mente vsurpanda. — *Lenem tectamq́ȝ esse expediat.* — **Sic tamen vt aperta supplicia non damnem, cùm Ecclesia iudicat expedire.* — In Apol. cap. IV. — Tertull. Apolog. cap. vlt. — Seneca De Irâ, lib. II.

QVAMDIV turbatores coërceri sine maiore turbâ possunt.] *Hæc exceptio & quasi limes est, quo priora illa signo. An seueritatem indefinitè semper Principi prædicem? non possum.* Cogunt sæpè diuersas inuenire medicinas, variorum experimenta morborum, *dixit in hac ipsâ re Augustinus.*

Sistendus interdum Legum cursus. — II. Retrac.

PAG. 81. FATALIS est ista ingeniorū scabies.] *Ita loquor. quia velut à cælo &, vt dixerim, astro aliquo est hæc pestis. Atque vt corporum quidam morbi certis temporibus interueniunt: sic nunc iste animorum. Viri, fæminæ, senes, pueri, quæstiunculis ludūt & lasciuiunt: eoq́ȝ ventum, vt pro parum sano sit, qui non sic insanit. Mysterium Theologia erat, facta est populare oblectamentum. Vis imaginem claram horum temporum? Nicephori Gregoræ ista lege.* Apud nos etiam opificibus effusa sunt arcana Theologiæ, atque ita omnes inhiant ratiocinatiunculis & sermonibus syllogisticis, vt herbæ & pascuis armenta. Et illi, qui de rectâ fide ambigui sunt, & qui nec quomodo credendum sit sciunt, nec quid sit illud quod credere se dicunt; illi inquam & fora & porticus, & theatra omnia Theologiâ compleuerunt. neque solem hunc testem facere impudentiæ suæ reuerentur. Quomodo autem non sit absurdissimum, olim quidem cùm florerent Gentilium dogmata, ordinem aliquem fuisse, & arcana quæ Delforum Theologis commissa erant, nulli alij vel edicere vel indagare licuisse, siue is Plato, siue Socrates, aut alius sapientia celebris fuisset: apud nos verò, qui purum pietatis mysterium profitemur, ita profanari res diuinas, & omnibus, qui de Theologiâ disserere volunt, id licère suopte arbitrio & suffragio? *Iam dissidia & ambitionem quæ inter capita sectarū & duces,*

Curiositas nostri æui. Theologiæ prophanatio. — *Apud Græcos inferiores idem.* — Hist. lib. x.

pulchrè

Lib. VI. *pulchrè idem exprimit & deplorat.* Factionum verò Principes inter se digladiabantur, & linguas contra sese mutuò armabant, non zelo diuino, sed iracundiæ impetu ducti. Nam qui secundùm Deum est zelus, à supernâ potentiâ dependet, & diuinâ quadam ac moderatâ concinnaque ratione gubernatur. Qui verò mentis suæ fores ambitioni aperiunt, ij non vident zelum suum in æmulationem & odium conuerti, & pro frumento, vuâ, ceterisque bonis fructibus, spinas & tribulos in hoc agro produci. Hæc autem sunt lites, ab animo non satis instituto profectæ, & aduersariarum orationum certamina. *Hæc in Græciâ olim fuêre. quando? cùm paullo pòst ruit. Nos quid aliud exspectemus, nisi malis errationibus finem facimus.*

Partes & factiones.

Odia zelo velantur.

Anus ad armillum, Diodorus ad illudia. Si fatalis, *inquit*, ista scabies, cur punis? Nam fato nulla humana vis aut mens resistit. *Pueri in scholis respondeant, Fatali sceleri fatales quoque esse pœnas. Nexa hæc inter se & deuincta. Quamquam aliâ mente hoc à nobis dictum; & absit vt scelera aut errores velimus esse à Fato vel astris. Sed alterius ista loci sunt.*

Ἀλογιστία Diodori.

VT disputare omnes malint, quàm viuere.] *Disputationes ergo damno? non: si in loco, si inter idoneos, si cum modo vsurpatæ. Locum censeo, Scholas, Academias, Collegia. Idoneos, rerum sacrarum & Philosophiæ item peritos. Modum, vt contentio & nimia* Seneca epist. I. *subtilitas absint.* Nec enim quidquam minùs conuenit, quàm subdola ista calliditas, animis conantibus magna. *Sed in publico & in populo disputationes omnes valdè * improbem. Primùm, quia per eas excitantur ad nouitates multi, & pruriunt.*

Vbi, à quibus, et quatenus, disputandum.

Publicæ & populares disputationes noxiæ.

** Nisi Principi aut iis qui præsunt, ob caussas, aliter videatur.*

Lucret. Humanum genus est auidum nimis auricularum,

ait poëta. Deinde, quia Sisinnij consilium (in re quidem istâ religio- Socrat. Eccles. hist. v. cap. x. & alij. Sozom. lib. VII. Eccl. Hist. cap. XII. *nis) mihi probum,* viri diserti, rerum vsu periti, in litteris sacris eruditi, & summi item philosophi. *Nam hæc elogia illi dant scriptores. Is igitur Theodosio aiebat:* Disceptationes non solùm non reconciliare schismata, sed hæreticos prætereà ad contentionem magis accendere. Idcircò concertationes Dialecticas vitandas, testesque adhibendas tantùm † Formulas fidei à veteribus editas. *Antiqua enim & antiquos si reiiciunt, quæ ratio aut argutia eos vincet?*

Sisinnij consilium.

† τὰς ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν.

Oppian. ——— * αἰεὶ ἀπειρήτων νόος ἀνδρῶν
Δύσμαχος, οὐδ' ἐθέλουσι καὶ ἀξεινέεσι πιθέσθαι.

* Mens refractaria semper Indoctorum hominum, & nolunt vel cedere veris.

Nicetas Choniat. *Andronicus igitur Imp. sapiens,* qui tantum abfuit vt morem tunc & nunc receptum de diuinis dogmatibus disserendi probaret, aut de Deo nouum aliquid vel dicere vel audire vellet (etsi ipse rerum diuinarum peritissimus:) vt Nouarũ Patrarum Episcopum Euthymium virum eruditione clarũ & Iohannem Cinamum, in taber-

Andronicus disputationes damnat, aut subtiles inquisitiones.

naculo suo contra Lopadium disserentes super isto, PATER MAIOR ME EST, non solùm obiurgarit, sed etiam abiecturum se in præfluentem amnem Rhyndacum seriò minatus sit, nisi desisterent talia loqui. *Sed & Turcæ & Moschi hac parte sapiunt: apud quos de religione sacrisq; disputare, capitale est.*

Scripta non passim edenda.

DISPVTATIONI *aßidet contentiosa aut curiosa Scriptio, quæ ipsa factionum sæpè caussa & fomentum. Tollatur. Quomodo? Primùm, nequid edatur sine idoneâ approbatione aut consensu: quod* *Platonica proba lex.* *Plato palàm requirit in rep. benè constitutâ.* Τὸν ποιητὴν, *ait*, παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα, καὶ δίκαια, ἢ καλὰ, ἢ ἀγαθὰ, μηδὲν ποιεῖν ἄλλο. τὰ δὲ ποιηθέντα μὴ ἐξεῖναι τῶν ἰδιωτῶν μηδενὶ πρότερον δεικνύναι, πρὶν ἂν αὐτοῖς τοῖς περὶ ταῦτα ἀποδεδειγμένοις κριταῖς καὶ τοῖς νομοφύλαξι δειχθῇ καὶ ἀρέσῃ. Lib. VII. De Leg. Poëta præter ciuitatis leges & iura, item honesta & bona, nequid componito. & quod composuerit, necui priuatorum antè ostendere fas esto, quàm iudicibus super hac re constitutis Legumq; custodibus ostensa ea approbataque. *Secundò, vt si quid aliter editum, tollatur.* *Edita quadam tollenda.* *Factum semper in scriptis impiis. vt in illis Protagoræ: de quibus Laërtius:* Καὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκα ἀναλεξάμενοι παρ' ἑκάστου τῶν κεκτημένων. In Protag. Et libros eius in foro combusserunt, per præconem eos à singulis qui habebant colligentes. *Valerius de Numæ libris:* Eos quia aliquâ ex parte ad dissoluendam religionem pertinere videbantur, L. Petilius Prætor vrb. ex auctoritate Senatus, per victimarios igne facto in conspectu populi cremauit. Lib. I. cap. I. *Et testimonia plura sunt, etsi aliquando cum saluberrimæ rei abusu.*

Curiosi in religione, mali.

ACVLEONES vbique & Curiones.] *Quos ego quidem detestor: vtique in istâ re, quæ simplicißima, & Fidem non rationem ducem habet. Assentiendum hîc, non quærendum. Plato mecum:* τὸν μέγιστον θεὸν καὶ ὅλον τὸν κόσμον φαμὲν οὔτε ζητεῖν δεῖν, οὔτε πολυπραγμονεῖν, τὰς αἰτίας ἐρευνῶντας, οὐ γὰρ οὐδ' ὅσιον εἶναι: VII. De Legib. Maximum illum Deum, & vniuersum Mundum dicimus neque inquiri oportere, nec curiosè satagere causas scrutantes. neque enim fas esse.

Multitudo peccantium pœnâ tollit aut mitigat.

HORVM quanta multitudo!] *Et ideò iure mitiges aut differas pœnam. Seneca:* In singulos seueritas Imperatoris distringitur; at necessaria venia est, vbi totus deseruit exercitus. II. De Ira cap. I.

Temporum habenda ratio.

AN NON fas tempora paullisper Principi inspicere?] *Ego censeo: nam honestè cedit, qui tempori cedit. Plures veterum Principum fecere (Ecclesiasticæ Historiæ docebunt) tum maximè Valentinianus. De quo ista Ammiani sunt:* Valentinianus hoc moderamine Principatus inclaruit, quòd inter religionum diuersitates medius stetit, nec quemquam inquietauit, neque vt hoc coleretur Lib. XXX.

Valentiniani moderatio.

tur imperauit aut illud, nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes vt* repperit. *Idem aut simile Constantius, Theodosius, alij: & nonne nuper in Germaniâ Carolus quintus? De cuius facto qui calidè aut proteruè pronunciat, iniuriam facit maximo Principum à multis retrò annis.*

* *Nota Diodore, nō instituit.*

OMITTERE dico in tempus.] *Non vt eos fallas, aut fidem in occasiunculâ frāgas: (indigna hæc alto rectoq; nostro Principe:) sed vt intereà cures, verbis factisq; benignè ad meliora traducas. Nónne Princeps semper potest? vtinam intellegat! per honores, præmia, pecuniolam, imò per spei solius auram, etiam pertinacissimos ad se trahet. Atqui huic rei quies & pax danda, & species aliqua honesti Transfugij. Hæc concilia Christiani Principes ante aliquot annos si audissent, iam in Asiâ & Africâ volitarent victricia nostra signa.*

Pax ad reducendos facit.

Itemq; promissa, aut præmia.

Damnosa regibus ciuica hæc bella.

Lucan. I.

Heu, quantum terræ potuit pelagiq; parari,
Hoc, quem ciuiles hauserunt, sanguine, dextræ!

ISTOS ab atrâ bile Dies plerumque sanat & Quies.] *Deferuescunt enim animi paullatim: & affectum veritas ac ratio vincunt. Sicut autem musto tempus dandum est, vt despumet: sic animis, vti fæces illas eiiciant opinionum. Medici aiunt Melancholicos morbos (nos sensimus) medicinâ omni efferari: idem in isto est. quem verè* μελαγχολίαν *dixeris & Imaginosum quemdam animi morbum. Princeps ille medicorum:* Χρόνος ἐστὶν ἐν ᾧ καιρὸς· καὶ καιρὸς ἐν ᾧ χρόνος· ἄκεσις χρόνῳ, ἔστι δὲ ἡνίκα καὶ καιρῷ: Tempus est in quo Occasio: & Occasio in quâ Tempus. Medela Tempore, est etiam vbi Occasione contingit. *Qui potes, cape.*

Errores paullatim exuuntur.

Hipp. in Præcept.

NATVRA contumax est humanus animus.] *Et præsertim in re hac sensuum, cùm opinio accessit pietatis. Clamant enim quod olim Achæorum ille prætor:* Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam timemus: sed plus veremur & timemus deos immortales. *Itaque cottidie vides. Torque, occide:* quasi quadam dulcedine ac nectare ebrij cuncta contemnunt: *& eò veniunt, vt* dum mori post mortem timent, interim mori non timeant. *Si pro verâ pietate, ô constantiam! si pro eius specie, ô peruicaciam! Sed concludo hunc locum Galeni verbis:* Οὕτως ἄρα δυσαπότριπτόν τι κακόν ἐστιν ἡ περὶ τὰς αἱρέσεις φιλοτιμία, καὶ δυσέκνιπτον ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ ψώρας ἁπάσης δυσιατότερον: Adeò contentio hæc circa Sectas malum est, quod nec auertas facilè nec eluas, idque omni scabie insanabilius.

PAG. 78.

In religionis re peruicacia.

Lycortas apud Liuiū XXXIX.

Arnob. I.

Minut. Felix in Oct.

Lib. I. De natural. facult.

IN CAPVT IV.

Frustrà ἀντιῤῥήσεως accusamur.

PAVCA, *vt opinor, in hoc Capite mihi dicenda sunt. De re non lubet hoc tempore: in te non est opus. Pleraque enim probas, & post fella gustas nunc meos fauos. Tamen hoc miraris, quomodo Mors & Vita in vno ore habitent; & qui anteà gladios & ignes loquebar, nunc rosas & mulsa. Si res & tempora distinguis (quod seriò feci:) non miraberis. atque adeò mirum erit te hoc posse mirari.*

Vocula; vix, Latinis quoque negat.

Verbum vix, *in margine valdè te torquet. Scin' quid eo facias? abige & eiice, per me licet. Velim tamen Latiaris phrasis paullò magis te esse peritum.*

Domi libertas & imperium.

QVIESCO domi & sileo.] *Quisque autem domi suæ imperat; si rectè olim Telemachus:*

Αὐτὰρ ἐγὼν οἴκοιο ἄναξ ἔσομ' ἡμετέροιο. Odyss. α.

Pag. 82. Menti præter Deum, nemo imperat.

MENTIVM rex Deus est.] *Ambigere nemo potest. tamen quia par sententia fortiter expressa à vetusto Indorum Philosopho Calano: lubet adiicere hæc ex epistolâ eius ad Alexandrum Magnum.* Φίλοι πείθουσι, *inquit*, χεῖρας καὶ ἀνάγκην προσφέρειν Ἰνδῶν φιλοσόφοις, οὐδ' ἐν ὕπνῳ ἑωρακότες τὰ ἡμέτερα ἔργα. σώματα γὰρ μετοίσεις ἐκ τόπου εἰς τόπον. ψυχὰς δὲ οὐ δυνάσαι ποιεῖν ἃ μὴ βούλονται, ἢ μᾶλλον πλίνθους καὶ ξύλα φωνὴν ἀφεῖναι. οὐκ ἔστι βασιλεὺς, οὔτε ἄρχων, ὃς ἀναγκάσει ἡμᾶς ποιεῖν ἃ μὴ προαιρούμεθα. Amici suadent, vti manus & vim adferas Indorum Philosophis, qui nec per somnium nostras res viderunt. Corpora enim de loco in locum transferes: animos non coges quæ nolint, facere: aut citiùs lapides & ligna vocem emittere. Non est rex aut imperator, qui adigat nos facere ea quæ non decreuimus. In libro Philonis, Quòd omnis probus liber.

Modestia Gothici Regis.

QVIS enim imponat mihi necessitatem.] *Quæ eadem mens Theodahadi regis fuit:* Cùm diuinitas diuersas religiones esse patiatur, nos vnam non audemus imponere. *Quod si regum non est, religiones pro arbitrio imponere: quanto minùs priuatorum?* Cassiod. lib. x. Var. ep. xxvi.

Preces ad Deum non fictæ.

SVMMVS *ille Rex regum rogandus (ego ex animo facio) vti hoc miserabili æuo, aut errantium animos sanet, pertinaciam tollat: aut ipsos reges, benignos mitesq́; faciat, & qui sciant sentiantq́;* homines, inquantum homines sunt, emendandos esse potiùs, quàm perdendos. *Sit feruor eorum cum prudentiâ; seueritas cum clementiâ; actiones cum salute ciuium coniunctæ. Audi nos Deus.* in cuius manu est cor Regis, & velut riuus aquarum, quocumque voles, inclinas illud. Augustin. Prou. xxi.

IN ADMONITIONEM DIODORI.

DEFVNCTVM *me putabam: ecce vnum adhuc capitulum in hac hydrâ. Admonitio concepta est in fine ad Imperatorem, Reges, Principes: in quâ velut vno fasce complectitur & recolligit calumnias omnes siue probra. Videamus breuiter.*

Ait, clarè & verè iam à se ostensum, Periculosum esse duci à cæco duce.] *Id quidem vel cæco appâret, aiebat olim Philippus. A cæco duci, citra controuersiam, periculosum est: sed ille quis? qui dicit, an in quem dicis?*

Appellasse & nominasse me cærimonias sacras.] *Quid de iis sentiam, lib. 1. satis dixi. At nusquam ita à me appellatas, non docebis.*

Homer. Odyss. ξ.

— * Τί σε χρὴ τοῖον ἐόντα
Μαψιδίως ψεύδεσθαι; ——

* Quid opus te, talis cùm sis, Mentiri assiduè?

Nusquam vel verbulo Principi à me designatam Christianam veritatem.] *Nego. & feci clarè lib. 1. in suo loco, vbi de Sensu & Cultu diuino scripsi:* Vtrique rei vera lux à sacris litteris. *Copiosiùs aut vberiùs, non fuit huius instituti.*

Sumptu publico me hîc sustentari.] *Ita est. sed nec grandi nimis, nec inuidendo. Et tamen si oneri sumus, imus.*

Librum hunc meum suspecta facere omnia in Europâ, & præsertim in Galliâ posse.] *Suspecta? pacata, pacata, mi homo: & id qui paci hostes sunt, sciunt. Tibi tamen pro vigilantiâ gratias debemus, quod* * Ταῦτα πρὸ πολλοῦ τῇ διόπτρᾳ σοῦ βλέπεις.

Pisidas. — * Hæc antè multò per dioptram prospicis.

Velle me in tempus religiones plures admitti, mox qui adhærent omnes è medio tolli atque interfici.] *Planissimè. Omnes, omnes:* à caluo ad caluum. *Vbi tamen hoc scripsi?* * κακοδαιμονᾷς ὦ ἄνθρωπε.

* Furiæ te agitant ô homo.

Docere me fidem fallere, nec promissa seruare.] *Méne? qui nihil magis quàm Fidei partes & sacra stabiliui?*

Homer. Odyss. ι.

— * σὺ δὲ μαίνεαι οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς.

* Tu iam non tolerabiliter insanis.

Voluisse se hoc Opere omnibus prodesse, nec lædere vel ipsum Lipsium.] *Quid volueris, nescio: quòd nō læseris, hoc scio.*

Vt tela quædam in cælum emissa, ire eò videntur, non eunt: sic nos calũniæ tuæ petunt, non tangunt. Preme, preme. ego, cum Pindaro,

* ἀβάπτιστός εἰμι, φελλὸς ὥς, ὑπὲρ ἕρκος ἅλμας.

*Immersabilis sum, sicut suber super maris septum.

Non acriter aut asperè se mecum egisse.] *Mimus mihi insusurrat:*

Malus vbi bonum se simulat, tunc est pessimus. Publ.

Tamen de acrimoniâ, fateor, nihil es eâ vsus. Antehac putabam tibi esse cornua: *nunc agnus es. balas tantùm.*

Imò alios iudicaturos, quòd nimis leniter.] *Habeo itaque gratiam. nam* - Pol, siquidem Plaut. Mil.

Connixus esses, per corium, per viscera,
Perque os elephanto brachium transmitteres.

At hîc indiligenter fuisti. Ego autem, mea Salus, vitam tibi debeo, & CLEMENTIÆ tuæ Aram.

Omnia quæ scripsit, vera esse, idque se certò scire.] *O confidentiam! hoc tamen nemo tibi credet, qui cerebrum in capite, non in calcaneis gestat. Multa stolida & vana in hoc æuo lêgi:*

* τοῦτ' ἐστὶν ὑπερβολὴ μανίας.

* Istud verò est culmen omnis insaniæ.

Nihil se in verbis meis exasperasse, sed omnia candidè, puriter, & ex merâ veritate protulisse.] *Tu candidè? qui me calumniis & mẽdaciis vbique oneras? qui ex professo in toto scripto aliam sententiam mihi affingis? omnia ad popularem inuidiam deflectis, & torques? O pectus niueum! ô germen reliquum priscæ probitatis!*

Non hercle apluda est hodie, quàm tu nequior. Næuius.

Postremùm, Serio considerandum iis esse quorum interest, ánnon expediat, imò necessum sit, Latinam SITVLAM conscribi atque effundi: vt scintillæ huius latè sparsi incendij vbique gentium extinguantur.] *Consideraui ego: & ita censeo, Prorsus id necessarium, èque republicâ esse. Hoc amplius, vt tuus iste liber (nam tu per verecundiam significas magis, quàm expromis) in Latinam pluresque alias Linguas transferatur, excudatur, per omnia opida, fora, conciliabula, diuulgetur; in bibliothecis locisque publicis reponatur; & contra casus mortalitatis (exemplo Imp. Taciti, qui scriptori suo gentili honorem hunc habuit) quotannis renouetur: vt hoc modo clara æternaque apud omnes gentes sit*

SAPIENTIA DIODORI.

HABES

HABES, *quæ visum mihi in tempore respondere, atque adeò extempore. Speramus nihil omissum, quod propriè ad rem faciat: siquid est, erit me insciente. Quamquam alioqui* nemo reprehensus est, qui è segete ad spicilegium reliquit stipulam. *Alius si volet, tollet. De Religione aut Rep. quæ multa & ambitiosè miscuisti, non sum resecutus: quia aliena sunt: quia pro ingenio nostro non sunt; qui haud procaciter inter hos sinus & scopulos nauigamus. deniq; quia risimus tam grauiter ea à te dicta. Cleomenes olim Spartæ rex, Græculo cuidam multa de Fortitudine disserenti, aures non præbuit, & auertit. Illo mirante, Quia enim, inquit, si Hirundo hæc diceret, idem quod nunc facerem, atque affatim riderem: sin autem Aquila, darem ei libenter mentem & aures. Simile in te Diodore. quem tam seriò & cum affectu de vtraque disserentem ridemus, qui sciamus quo modo in vtramque sis affectus. Siquid autem hîc aut alibi in te lusi, siue ieci (quod modicè à me factum & districtè:) ignosces: & feres æquo animo, tu lasciuus ille Prouocator, pauca non conuicia nostra, sed dicta. Quòd si responsum etiam paras: facito. sed iam antè edico: alium tibi quære parem. Non vltrà tecum componor: nec contra Retiarium ferula me delectat. Quis etiam finis? erit, quod dicitur, Thuscum iurgium, & per eamdem lineam assiduè reciprocabimus serram. Bonis cordatisq; viris satis diximus: tibi ipsi satis. Cede, cede:* Bonum est à veritate vinci. *Disce, disce:* Nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare se non potest. Non annorum canicies est laudanda, sed morum.

Varro. (margin)

Menander * Οὐχ αἱ τρίχες ποιοῦσιν αἱ λευκαὶ φρονεῖν.

* Cani capilli haud afferunt prudentiã.

Quod si aliter tibi visum, fiat. si tamen,

ORDINES,

vobis ita visum: quos ego censeam vtrique nostrûm stilo & calamo interdicere, in hunc quidem vsum. Non semper debent esse SATVRNALIA. *Tu Diodore æternùm mihi salue.*

FINIS.

APPROBATIO.

POLITICORVM IVSTI LIPSI *libros ab auctore ipso probè recognitos, vnà cum Notis, prælo dignos censeo. Louanij* XII. *Calendas Octobres,* M. D. XCIII.

Henricus Cuyckius, D. Petri Louanij Decanus, Academię Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis,&c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia,quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant,qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam,qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare,quos amare atque animare, ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudē, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, heredibúsve tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi heredibúsve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscumque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis,* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat.

Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos POLITICORVM libros, quos postremò recensui; & in eos NOTAS, quas auxi, & innouaui, typis tuis excudas ac diuulges. Ne quis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

Hoc scio pro certo, quando cum stercore certo.
Vinco, vel vincor semper ego maculor

Ridenti Dño et coelo ne crede sereno
Ex facili causa Dnis mutatur et aura.

Nuptias illi donat sed titulo tenus
ne sacrata Dō virginitas libaretur.

In ipso Palatio Veneriabatur, tanti ausus. Duo suppares, in nequitia compares, dux Joanna Neapolitana.
Faustina, in balneis vulgo se vulgabat, cum esset Roman. Principis coniunx, nec puduit ipsam, ubi homines nudabantur, bene rasatos adnotare.

Quinta pot

Quinta [illegible] palman [illegible] 18. [illegible]

[illegible]

